T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

ANABİLİM DALI

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUKLUK DÖNEMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR (FENOMENOLOJİK BİR YAKLAŞIM)

Doktora Tezi

Salih ÇİNPOLAT

ANKARA 2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

ANABİLİM DALI

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUKLUK DÖNEMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR (FENOMENOLOJİK BİR YAKLAŞIM)

Doktora Tezi

Tezi Hazırlayan

Salih ÇİNPOLAT

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Durmuş ARIK

ANKARA 2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)

ANABİLİM DALI

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUKLUK DÖNEMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR (FENOMENOLOJİK BİR YAKLAŞIM)

DOKTORA TEZİ

Salih ÇİNPOLAT

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş ARIK

Tez Jürisi Üyeleri Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Durmuş ARIK (Danışman)	.....
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	.....
Prof. Dr. Kamil ÇAKIN	.....
Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ	.....
Doç. Dr. Mehmet Alparslan KÜÇÜK	.....

Tez Sınavı Tarihi: 20/06/2017

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (20../.06./20..)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin Adı ve Soyadı

Salih ÇİNPOLAT

İmzası

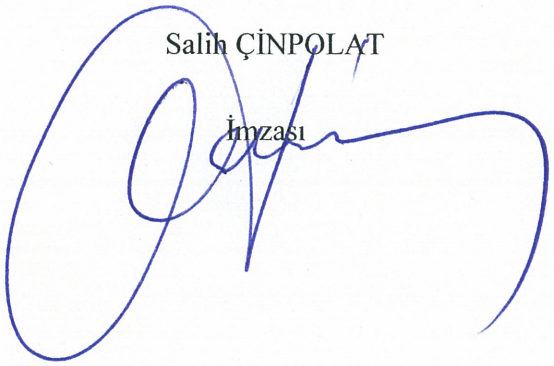

ÖNSÖZ

İnsan hayatı, genel olarak *çocukluk, ergenlik, yetişkinlik* ve *yaşlılık* olarak dört döneme ayrılır. Doğumdan ergenlik çağına kadar geçen süreyi kapsayan *çocukluk dönemi,* insanın ayrı bir varlık/birey olarak dünyaya gözlerini açtığı ve yetişkin olma sürecinde birçok değişim ve dönüşümü yaşadığı dönemdir. Yeni doğmuş çocuğun toplum tarafından nasıl karşılandığı, toplumun üyesi olma sürecinde hangi aşamalardan geçtiği, nasıl yetiştirildiği, hak ve sorumluluklarının neler olduğu çok önemlidir. Çünkü bir toplumun ya da dini inancın çocuğa bakışı, aynı zamanda insana, hayata, dünyaya, geleceğe bakışını da yansıtır.

Tezde Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'ın insanın *çocukluk dönemi* ya da insanlığın geleceği olan çocuk ile ilgili inanç ve uygulamaları, görünen bir olgu/*fenomen* olarak değerlendirilmiş, Dinler Tarihi'nin *objektif, nitelendirici (deskriptif), karşılaştırmalı* ve araştırılan konu/fenomen hakkında önceden var olan önyargı ve hükümler paranteze alınarak *(epoche),* elde edilen bilgi ve belgeler ışığında gerçek bir bilgiye ulaşmak *(eidetik vision)* anlamında *fenomenolojik yöntem* esas alınmıştır.

Tez, giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tezin konusu, amacı ve önemi, kapsam ve sınırlılıkları, yöntemi, varsayımları ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Birinci Bölümde, çocuğun doğum öncesi süreci dikkate alınarak, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından çocuk sahibi olma ve çoğalma, doğum kontrolü, kürtaj ve çocuk düşürme konuları incelenmiştir. İkinci Bölümde, çocuğun doğum sonrasında yapılan törenler, inanç ve uygulamalar bağlamında, çocuğun doğumu ve dine/cemaate kabulü, çocuğa ad verme ve çocuğun sünneti

işlenmiştir. Üçüncü Bölümde, çocuğun doğuştan sahip olduğu ve değiştirmesinin mümkün olmadığı özellikler bakımından, kimliği, masumiyeti, cinsiyeti, engelliliği/hastalığı ve küçük yaşta ölümü hakkında söz konusu dinlerin inanç ve uygulamaları ortaya konulmuştur. Dördüncü Bölümde, yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların durumu, çocuğun hakları, sorumlukları ve eğitimi ele alınmıştır. Beşinci Bölümde ise, yukarıda ifade edilen konular, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, aralarındaki benzerlik ve farklar ortaya çıkarılarak söz konusu fenomenlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Tez çalışmam boyunca, son derece sabırlı tutumu ve yol gösterici telkinleriyle desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Durmuş Arık Bey'e; tez yazma sürecinde yapıcı ve destekleyici açıklamalarıyla katkılarını sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu ve Prof. Dr. Kamil Çakın Bey'e teşekkür ediyorum.

Salih ÇİNPOLAT

KISALTMALAR

AÜİFD.	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
BT	:Babylonian Talmud
CCC	:Catechism of the Catholic Church
Çev.	: Çeviren
DEÜFİD.	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA.	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
EJ.	: Encyclopaedia Judaica
ER.	: Encyclopedia of Religions
ERE.	: The Encyclopedia of Religion and Ethics
NCE.	: New Catholic Encyclopedia
s.	: Sayfa
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

KISALTMALAR ..... **iii**

İÇİNDEKİLER ..... **iv**

GİRİŞ **1**

1. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi 1

2. Kapsam ve Sınırlılıklar 2

3. Yöntem 3

4. Varsayımlar 6

5. Kaynaklar 7

1. BÖLÜM **12**

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN DOĞUM ÖNCESİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR **12**

1. Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma **12**

1.1. Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma 13

1.2. Hıristiyanlıkta Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma 24

1.3. İslam'da Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma 33

2. Doğum Kontrolü **42**

2.1. Yahudilikte Doğum Kontrolü 45

2.2. Hıristiyanlıkta Doğum Kontrolü 48

2.3. İslam'da Doğum Kontrolü 54

3. Kürtaj ve Çocuk Düşürme 58

3.1. Yahudilikte Kürtaj ve Çocuk Düşürme 59

3.2. Hıristiyanlıkta Kürtaj ve Çocuk Düşürme 62

3.3. İslam'da Kürtaj ve Çocuk Düşürme 68

II. BÖLÜM 74

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN DOĞUM SONRASI İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR 74

1. Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü 74

1.1. Yahudilikte Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü 75

1.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü 91

1.3. İslam'da Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü 105

2. Ad Verme 111

2.1. Yahudilikte Çocuğa Ad Verme 111

2.2. Hıristiyanlıkta Çocuğa Ad Verme 121

2.3. İslam'da Çocuğa Ad Verme 125

3. Sünnet 131

3.1. Yahudilikte Çocuğun Sünneti 133

3.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Sünneti 142

3.3. İslam'da Çocuğun Sünneti 147

III. BÖLÜM 150

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN DOĞUŞTAN SAHİP OLDUĞU ÖZELLİKLER İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR 150

1. Çocuğun Kimliği 150

1.1. Yahudilikte Çocuğun Kimliği 150

1.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Kimliği 164

1.3. İslam'da Çocuğun Kimliği 169

2. Çocuğun Masumiyeti 173

2.1. Yahudilikte Çocuğun Masumiyeti 173

2.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Masumiyeti 177

2.3. İslam'da Çocuğun Masumiyeti 183

3. Çocuğun Cinsiyeti 187

3.1. Yahudilikte Çocuğun Cinsiyeti 187

3.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Cinsiyeti 194

3.3. İslam'da Çocuğun Cinsiyeti 199

4. Çocuğun Engelliliği ve Ölümü 206

4.1. Yahudilikte Çocuğun Engelliliği ve Ölümü 207

4.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Engelliliği ve Ölümü 212

4.3. İslam'da Çocuğun Engelliliği ve Ölümü 219

IV. BÖLÜM 224

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU, HAKLARI, SORUMLULUKLARI VE EĞİTİMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR 224

1. Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar 224

1.1. Yahudilikte Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar 225

1.2. Hıristiyanlıkta Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar 229

1.3. İslam'da Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar 231

2. Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları 242

2.1. Yahudilikte Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları 246

2.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları 256

2.3. İslam'da Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları 260

3. Çocuğun Eğitimi 270

3.1. Yahudilikte Çocuğun Eğitimi 271

3.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Eğitimi 279

3.3. İslam'da Çocuğun Eğitimi 283

V.BÖLÜM 292

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUKLUK DÖNEMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI 292

1. Çocuğun Doğum Öncesi İle İlgili İnanç ve Uygulamaların Karşılaştırılması 292

1.1. Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma'nın Karşılaştırılması 292

1.2. Doğum Kontrolü'nün Karşılaştırılması 298

1.3. Kürtaj ve Çocuk Düşürme'nin Karşılaştırılması..... 300

2. Çocuğun Doğum Sonrası İle İlgili İnanç ve Uygulamaların Karşılaştırılması 304

2.1. Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü'nün Karşılaştırılması..... 304

2.2. Çocuğa Ad Verme'nin Karşılaştırılması..... 310

2.3. Çocuğun Sünneti'nin Karşılaştırılması 313

3. Çocuğun Doğuştan Sahip Olduğu Özelliklerin Karşılaştırılması 317

3.1. Çocuğun Kimliği'nin Karşılaştırılması..... 317

3.2. Çocuğun Masumiyeti'nin Karşılaştırılması 320

3.3. Çocuğun Cinsiyeti'nin Karşılaştırılması..... 323

3.4. Çocuğun Engelliliği ve Ölümü'nün Karşılaştırılması..... 326

4. Çocuğun Sosyal Hayattaki Konumu, Hakları, Sorumlulukları ve Eğitimi'nin Karşılaştırılması 332

4.1. Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar'ın Karşılaştırılması..... 332

4.2. Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları'nın Karşılaştırılması 333

3.5. Çocuğun Eğitimi'nin Karşılaştırılması 337

SONUÇ..... 339

KAYNAKÇA 347

ÖZET..... 370

ABSTRACT..... 371

GİRİŞ

1. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi

İnsan, doğumundan ölümüne kadar bedensel, zihinsel ve duygusal açıdan sürekli bir gelişim ve değişim içerisindedir. Bu değişim ve gelişim sürecine göre insan hayatı genel olarak, *çocukluk, ergenlik, yetişkinlik* ve *yaşlılık* olarak dört döneme ayrılır. Bu dönemler hem kendilerinden önceki dönemden etkilenir, hem de kendisinden sonraki dönemi etkiler.[1]

İnsan hayatındaki dönemleri belirli yaş sınırlamalarıyla kesin olarak birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü kalıtım, beslenme, sağlık koşulları, fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik çevre gibi faktörler insan gelişimini etkilediğinden, dönemler arası geçiş yaşı, kişiden kişiye farklılık gösterebilir.[2] *Çocukluk dönemi*, genel olarak çocuğun doğumundan ergenlik çağına kadar olan süreç kabul edilir. Bu dönem psikoloji ve pedagoji alanında, gelişimsel özellikleri bakımından, *bebeklik dönemi* (0-2 yaş), *ilk çocukluk dönemi* (2-6 yaş) ve *ikinci (son) çocukluk dönemi* (6-12 yaş) olarak kendi içinde farklı evrelere ayrılır.[3] Ancak tezde bu alt ayrımlara girilmemiştir. Çocuğun doğum öncesi de dikkate alınarak çocuk sahibi olma ve çoğalma isteği, doğum kontrolü, çocuk düşürme ve kürtaj; doğum sonrası ile ilgili inanç ve uygulamalardan çocuğun doğumu ve dine/cemmate kabulü, ad verilmesi ve sünnet ettirilmesi; çocuğun doğuştan sahip olduğu özelliklerinden

[1] Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş I*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980, 80.

[2] Feriha Baymur, *Yeni Doğmuş Çocuk ve Süt Çağında Eğitim*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1952, 57.

[3] Guy Jacguin, *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri*, (Çev: Mehmed Toprak), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976, 49; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayıncılık, 1993, 101.

kimliği, cinsiyeti, masumiyeti, engelliliği ve küçük yaşta ölümü; çocuğun sosyal hayattaki konumu bakımından yetim-öksüz ve kimsesiz çocuklar, çocuğun hakları, sorumlulukları ve eğitimi ile ilgili Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'daki inanç ve ugulamalar (fenomenler) tezin temel konusudur.

Tezde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da çocuğun ergenlik çağına kadarki sürecine ilişkin inanç ve uygulamaları tespit etmek, onları *"fenomenolojik yöntem"* ile incelemek, ilgili dinler arasında karşılaştırma yaparak "*fenomenler"*in daha iyi anlaşılmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Türkiye'de, çocuk konusu ve çocukluk dönemi içinde yer alan konular, Tıp, Hukuk, Eğitim, Sosyoloji, Psikoloji gibi değişik disiplinler tarafından farklı yaklaşımlarla çalışılmıştır/çalışılmaktadır. Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında, özellikle Din Eğitimi ve Din Psikolojisi alanında çocukların fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimleri dikkate alınarak çocuklukta din algısı, dini kavramların öğretilmesi ve din eğitimi konusunda dikkat edilmesi gerekenler bağlamında çalışmalar vardır. Ancak Dinler Tarihi alanında, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam'ın, insanın *çocukluk dönemine* ilişkin emir, yasak ve açıklamalarının, bu dinlere mensup insanların çocuk ile ilgili inanç ve uygulamalarının birlikte işlendiği bir çalışma olmadığından, doktora tezi olarak seçilen bu çalışma, Dinler Tarihi alanındaki bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacak olması bakımından oldukça önemlidir.

2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Tezde *çocukluk dönemi* kapsamında incelenecek konuların her birinin ayrı bir araştırma konusu olabilecek ölçüde geniş ve kapsamlı olduğu ve bu konular üzerine birçok araştırmanın yapıldığı/yapılabileceği görülmüştür. Bu nedenle belirlenen

konular hakkında Dinler Tarihi dışındaki farklı disiplinlerin bakış açılarını da yansıtayacak şekilde çok ayrıntılı bir inceleme yapmak bu tezin boyutlarını aşmaktadır. Tezde, *çocukluk dönemi*, bir *fenomen* olarak değerlendirilmiş ve *fenomenolojik bakış açısıyla,* Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın kutsal kitapları ve önemli dini kaynaklarına göre Dinler Tarihi açısından incelenmiştir. Dinler Tarihi açısından dinler sınıflandırılırken, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın, "Sami Dinler", "Orta Doğu Kökenli Dinler" ve "İlahi Dinler" gibi aynı grup içinde birlikte zikredilmesi[4] bu dinlerin seçilmesinde etkili olmuştur.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da, farklı anlayış ve yorumların etkisi ile çeşitli mezhepler ve gruplar/cemaatler vardır. Bu mezhep, cemaat veya grupların, tez konusu kapsamındaki inanç ve uygulamalar hakkındaki anlayışlarının ayrıntılarıyla incelenmesi ve açıklanması da tezin sınırlarını aştığından; bazı konularda mezhepsel görüş ayrılıklarına değinilmiş, ancak genel olarak ilgili dinlerin temel kaynakları ve ana grupların (Ortodoks Yahudilik, Katolik Hıristiyanlık ve Ehl-i Sünnet İslam) inanç ve uygulamaları esas alınmıştır.

3. Yöntem

Dinler Tarihi, tarih sahnesinde yer almış günümüzde mensubu olan ya da olmayan dinleri, tarihi süreçlerini de dikkate alarak inanç, ibadet, pratik uygulama ve ahlaki prensiplerini objektif bir bakış açısı ve nitelendirici bir metot ile inceleyen bilim dalıdır. Dinler Tarihi alanında çalışan araştırmacılar, kendi değer yargılarını ve dini inançlarını, inceledikleri din ya da dini konu üzerine olumlu ya da olumsuz

[4] Bkz. Abdurrahman Küçük- Günay Tümer- Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, 30-31; Mahmut Aydın, *Ana Hatları ile Dinler Tarihi (Tarih, İnanç ve İbadet),* Samsun: Ensar Yayınları, 2013, 51-52.

yorumlar yaparak yansıtmaz. Bu yönüyle Dinler Tarihi, *kural koyucu (normatif)* değil, *nitelendirici (deskriptif)* bir bilim dalıdır. Dinler Tarihinde *nitelendirici* yöntemin yanında, *karşılaştırmalı ve fenomenolojik* yönteme de başvurulur. Çünkü dinlerde çeşitli *fenomenler* bulunur.[5]

Fenomen, (phenomenon), Yunanca *görünüş* manasına gelen *"phainomenon"* kelimesinden gelir ve "*gözlemlenebilir olay, vakıa, hadise; görünen, açıkta duran, kendisini gösteren, tezahürü vasıtasıyla bilinen şey"* anlamında kullanılır.[6] Fenomenler, tarihi süreçte gerçekleştiğinden bir fenomeni iyi anlayabilmek için onun tarihi, kültürel, sosyo-ekonomik bağlamlarını da bilmek gerekir. Her fenomen gibi dini fenomenler de kompleks bir özelliğe sahiptir. Yani saf bir dini fenomen yoktur. Dini fenomenleri oldukları gibi anlamak için tarihini incelemek, geçirdiği merhaleleri iyi analiz etmek, diğer dinlerdeki benzer fenomenlerle karşılaştırmak gerekir. Çünkü bir fenomen diğer dini fenomenler ile karşılaştırıldığında, diğer dinlerdeki yeri ve anlamı da belirlenerek asıl anlamı daha iyi anlaşılır.[7]

Fenomenlerin ne olduğunu anlamaya çalışan Fenomenoloji Bilimi, görünenlerden anlam çıkarmayı, mahiyetleri araştırmayı, yaşanılan tecrübeleri olduğu gibi tasvir etmeyi amaçlar. Fenomenoloji alanında, Alman filozofu Edmund Husserl (1859-1938) tarafından başlayıp, Martin Heideger (1889-1976), Jean-Paul Sarte (1905-1980) ile devam eden *Felsefi Fenomenoloji* ve Gerardus wan der Leeuw (1890-1950), W. Brede Kristensen (1867-1953), Joachim Wach (1898-1955) ve Mircea Eliade'nin (1907-1986) öncülük ettiği *Din Fenomenolojisi* olarak iki akım

[5] Bkz. Küçük-Tümer, 30-32.

[6] Mustafa Ünal, *Din Fenomenolojisi, (Tarihçe, Yöntem, Uygulama),* Kayseri: Geçit Yayınları, 1999, 74.

[7] Küçük-Tümer, 31-32.

vardır. Din Fenomenolojisi, dini ifadelerin bütün törensel, simgesel, mistik ve doktrinel formlarını çalışma kapsamına alarak; onları açıklamaktan ziyade tasvir eder, ihtiva ettikleri anlam ve mahiyetleri ortaya çıkarır, benzer olay ve olguları bir araya getirip gruplandırır ve analitik yöntemi kullanarak *"anlamayı"* amaçlar. Din Fenomenolojisinde temel ilke, ele alınacak fenomeni daha doğru anlayabilmek için, onun hakkında önceden var olan bütün önyargıları en azından çalışma süresince paranteze almak, toplanılan bilgileri tarafsız bir biçimde incelemektir. "*Epoche"* denilen bu yöntem ile değer yargılarından bağımsız olarak üzerinde çalışılan dini fenomenin aslında ne olduğu objektif olarak anlaşılmaya çalışılır. Bu anlama işinin sağlıklı olması *(eidetik vision),* o dini fenomenin inanan kişi için ne ifade ettiğinin anlaşılmasına bağlıdır. Bunu anlamanın yolu da bu duyguyu daha önceden tecrübe etmiş olmaktan geçer. Yani başka insanların inançları, ifadelerine, uygulamalarına, ortaya koydukları fiillere, dini hayatları hakkında yazdıklarına bakılarak anlaşılabilir.[8]

Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Çocukluk Dönemi İle İlgili İnanç ve Uygulamalar (Fenomenolojik Bir Yaklaşım) adlı bu tezde, insan hayatının çocukluk döneminde yaşanan, ortaya çıkan, uygulanan dini fenomenler, Din Fenomenolojisi'nin *epoche* (önyargıları paranteze alma) prensibi uygulanarak incelenmiş ve ilgili dinler arasında karşılaştırmalar yapılarak fenomenlerin esas anlamları *(eidetik vision)* ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda belirtilen dinlerde çocukluk dönemi ile ilgili inanış ve uygulamaların o din mensupları açısından anlamı ve önemi keşfedilmeye ve anlaşılmaya gayret edilmiştir.

[8] Bkz. Ünal, 74-97.

4. Varsayımlar

Tezde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından "çocukluk dönemi" ile ilgili temel varsayımlar şunlardır:

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da insanların evlenmesi, aile kurması, çocuk sahibi olması ve çoğalmasına yönelik teşvikler vardır.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da doğum kontrolü, Tanrı'nın doğal üreme kanunlarına aykırı görülür.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocuk düşürme ve kürtaj, doğacak bir çocuğun yaşamını sonlandırmak olarak kabul edilir.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da, dünyaya gelen çocukların içinde doğduğu toplumun bir parçası ve dinin/cemaatin bir üyesi olmasına yönelik bazı tören ve uygulamaları vardır.

-Yahudilikte ailedeki ilk erkek çocuğun ayrı bir önemi ve özelliği vardır.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da, çocuğa verilen adın, mensup olunan dinin temel prensiplerini çağrıştıracak anlamda olmasına dikkat edilir.

-Yahudilikte ve İslam'da erkek çocuklar sünnet ettirilirken; Hıristiyanlıkta, sünnet uygulaması görülmez.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocuğun kimliğinin, onun dine/cemaate kabulü veya toplumdaki statüsüne etkisi ile ilgili farklı değerlendirmeler yapılır.

-Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta çocuğun dünyaya gelişinde anne babasından veya önceki atalarının durumundan kaynaklanan dini anlamda günah/suç veya

sevap/üstünlük sahibi olması söz konusudur. İslam'a göre dünyaya gelen gelen her çocuk günahsız ve masumdur.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocuğun cinsiyetinin, onun dini anlamda değeri ya da toplumsal statüsüne etkisi bakımından farklı inanç ve uygulamalar vardır.

- Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta engellilik ve hastalığın sebebinin önceki ataların günahının bir yansıması olduğu anlayışı vardır.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların bakımı ve korunması ile ilgili emir ve tavsiyeler vardır.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocukların, insan olarak sahip olduklarına inanılan ve saygı gösterilen hakları vardır.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocukların işledikleri eylemlerden sorumlu olmaları için ergenlik çağına gelmiş olmaları gerekir.

-Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocuğun iyi bir dini eğitim almasına ve ahlaki prensipleri öğrenmesine önem verilir.

5. Kaynaklar

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından "çocukluk dönemi" incelenirken, birinci kaynak söz konusu dinlerin kutsal kitaplarıdır. Yahudilerin kutsal kitabı, *Tora, Neviim ve Ketuvim* olmak üzere üç bölümden oluştuğuna inanılan *Tanah'*tır.[9] Tezde, Tanah'ın ilk bölümü olan *Tora*'ya yapılacak özel atıflarda ve Tora ile birlikte kullanılan kavram ve deyimlerde bu kelime kullanılmış, ancak Yahudiliğin kutsal

[9] Mehmet Alparslan Küçük, Kutsal Kitap Anlayışı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Örneği), Ankara: Berikan Yayınları, 2009, 33-34.

kitabı, Türkiye'de genel anlamda *Tevrat* olarak bilinse de, Yahudi bakış açısına ve terminolojisine sadık kalmak amacıyla, *Tanah* tercih edilmiştir.

Hıristiyanlığın kutsal kitap anlayışı ile ilgili şu açıklamayı yapmak yerinde olacaktır: Hıristiyanlık, Yahudilik içinden doğmuş, Roma ve Grek kültürleri etkisinde gelişmiş bir din olduğundan, Yahudiliğin Kutsal Kitabı *Tanah* da kutsal sayılır. Hıristiyanlıkta Tanrı'nın geçmişte Musa ile ahit/antlaşma yaptığı kabul edilir, ancak İsa ile insanlığa hitap etme, emir-yasak koyma anlayışının değiştiğine ve yeni bir ahit/antlaşma yaptığına inanılır. Bu nedenle Hıristiyanlar, Yahudi Kutsal Kitabı *Tanah*'a "Eski Ahit"; Matta, Markos, Luka, Yuhanna, Elçilerin İşleri, Mektuplar ve Vahiy bölümlerinden oluşan kutsal kitaplarına ise "Yeni Ahit" denilir.[10] Hıristiyanların k*utsal kitap* konusundaki bu inanışlarından dolayı bazı konularda, Yahudilerin kutsal kitabı *Tanah'*ta geçen ifadeler, Hıristiyanlar tarafından da kutsal kitaptan delil olarak gösterilir. Hıristiyanlık açısından kutsal kitaba yapılan atıflarda, *Tanah* için "Eski Ahit"; Matta, Markos, Luka, Yuhanna, Elçilerin İşleri, Mektuplar ve Vahiy bölümlerine yapılan atıflar için ise "Yeni Ahit" ifadesi kullanılmıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitapları konusunda kaynak olarak, *Açıklamalı Kutsal Kitap*, (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1. Basım, 2010) nüshası esas alınmıştır.

İslam dininin kutsal kitabı, Hz. Muhammed'e yirmi üç senede ayetler ya da sure şeklinde nazil olan ve yüz on dört sureden oluşan Kur'an-ı Kerim'dir.[11] Kur'an-ı Kerim'in Türkiye'de gerek şahıslar gerekse kurum veya komisyon tarafından

[10] Bkz. Küçük-Tümer, 375-376; Küçük, Kut*sal Kitap Anlayışı,* 87-89; Thomas Michel, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul: Orhan Basımevi, 1992, 12.

[11] Küçük, Kut*sal Kitap Anlayışı, 131-136.*

yapılmış birçok Türkçe Meali vardır. Tez çalışmasında Kur'an-ı Kerim'e yapılacak atıflarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın onay verdiği *Kur'an-ı Kerim Meali* (Hazırlayanlar: Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009) kullanılmıştır. (http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf)

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin kutsal kitaplarında *çocukluk dönemi* ile ilgili araştırma kapsamındaki bütün konular ayrıntılarıyla yer alamayacağı için, kutsal kitapları açıklamak amacıyla yazılan ikincil kaynaklar da kullanılmıştır. Bu anlamda Yahudilik için *"Talmud"***,** (Babylonian Talmud, The Standard Formatted PDF and HTML Editions; İnternet erişimi: http://halakhah.com/**)** ve *"The Mishnah"* (Translated From The Hebrew With Introduction And Brief Explanatory Notes by Herbert Danby, Oxford University Press, 1933) başvurulan kaynaklardandır. Hıristiyanlık için, ilk dönem Kilise Babalarının eserleri/açıklamaları ve Papalık Genelgeleri dikkate alınmıştır. *"Casti Connibii"* (Papa XI. Pius, Papalık Genelgesi, 31/12/1930); *"Allocution to Midwives*" (Papa XII. Pius, Papalık Genelgesi, 29 Ekim 1951) *"Pacem in Terris"* (Papa XXIII. John, Papalık Genelgesi, 11 Nisan 1963); *"Gaudium et Spes"(*Papa VI. Paul, 7 Aralık 1965); *"Humanae Vitae*" (Papa VI. Paul, Papalık Genelgesi, 25 Temmuz 1968);*"Instructıon On Respect For Human Life In Its Origin And On The Dignity Of Procreatıon Replies To Certain Questions Of The Day*" (Papa II. John Paul, Papalık Genelgesi, 22 Şubat 1987) bunlardan bazılarıdır. Müslümanlar arasında "*Kütüb-i Sitte"* olarak bilinen, *el-Camiu's-Sahih,* (*Buhari,* Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, (Mütercim: Mehmed Sofuoğlu), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989); *el Camius-Sahih, (Müslim,* Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri; (Çev. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul: İrfan Yayınevi, 1969); *es-Sünenu Ebu Davud, (Ebu Davud,* Süleyman b. Eş'as es-Sicistani; İstanbul: Çağrı

Yayınları, 1981); *es-Sünen,* (*İbn Mace,* Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid; Kahire 1954); *Sünen'ün-Nesei,* (*Nesei,* Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, (Tercüme: A. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ömer Faruk Harman, Yaşar Erol) İstanbul: Kalem Yayıncılık 1981); *es-Sünen, (Tirmizi*, Ebu İsa Muhammed bin İsa bin Serve, (Çev: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1975) gibi hadis kaynaklarından yararlanılmıştır.

Araştırmada, ilgili dinlerin mensupları tarafından genel kabul gören, inceleme konuları hakkında temel ve açıklayıcı bilgiler içeren ansiklopedik eserlerden *Encyclopaedia Judaica, I-XXII,* Second Edition, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum, USA: Thomson Gale, 2007); *Encyclopedia of Religion,* I-XIV, (Ed. Lindsay Jones, Second Edition, New York, 2005), *Encyclopaedia of Religion and Ethics, I-XII,* (Ed. James Hastings, New York, 1908); *New Catholic Encyclopedia, I-XIV,* (2. Baskı, New York: Thomson Gale, 2003); *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I-XLIV, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988-2013) üçüncül kaynak olarak kullanılmıştır.

Ayrıca *Essential Judaism, -A Complete Guide to Beliefs Customs And Rituals-*, (George Robinson, New York: Atria Paperback, 2000); *Catechism Of The Catholic Church,* (USA: Libreria Editrice Vaticana, Liguori Publications, 1994); *İslam ve Toplum (İlmihal),* **(**Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002); *Children and Childhood in World Religions, -Primary Sources and Texts-*, (Don S Browning- Marcia J Bunge, USA: Rutgers University Press, 2009); *How to Raise A Jewish Child, -A Practical Handbook For Family Life-*, (Anita Diamant, Karen Kushner, New York: Schocken Books, 2008); *Jewish Living, -A Guide to Contemporary Reform Practice-*, (Mark

Washofsky, New York: URJ Press, 2001); yararlanılan başlıca kaynaklar arasında sayılabilir. Bunun yanında tezde incelenen konular ile ilgili yerli-yabancı makalelerden ve internet sitelerindeki bilgilerden de yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN DOĞUM ÖNCESİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Çocuk, erkek ve kadının cinsel birleşmesiyle gebeliğin oluşması ve anne rahminde bir süre büyümesi/gelişmesi sonucu dünyaya gelir. Genel olarak çocuğun doğumuna kadar geçen süre doğum öncesi olarak kabul edilir. Bu kapsamda erkek ve kadının cinsel ilişkisinin meşruiyeti/evlilik, aile kurma, çocuk sahibi olma ve çoğalma; çocuk doğumlarını kontrol altına alma bakımından doğum kontrolü; oluşan gebeliği sonlandırma anlamında çocuk düşürme ve kürtaj ile ilgili Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'daki inanç ve uygulamalar incelenecektir.

1. Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma

İnsan zamana karşı koyamayan, yani doğan, büyüyen, yaşlanan ve ölen bir varlıktır. Bu nedenle insanlığın varlığını devam ettirmesinin tek yolu çocuk sahibi olması ve çoğalmasıdır. Bütün canlılarda içgüdüsel bir özellik olarak bulunan üreme fonksiyonu, insanlarda bilinçli olarak kendi soyunu sürdürme, toplumsal rol ve statü sahibi olma, ekonomik yardım beklentisi, yaşlılık döneminde korunma ve bakım isteği, çocuğun doğal olarak masumiyeti ve sevimliliği gibi sebeplerin etkisiyle oluşur.

Çocuk, mevcut haliyle içinde bulunduğu sosyal yapının etkisiz bir unsuru/üyesi olmakla birlikte, yakın bir gelecekte yetişkin insan olarak o toplumun durumunu belirleyecek potansiyel aktif bir aktördür. Bu nedenle toplumun geleceği

çocukların beden, ruh, ahlak ve düşünce bakımından sağlıklı ve iyi yetiştirilmelerine bağlıdır.[12]

Bu bölümde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın insanların evliliği, aile kurması, çocuk sahibi olması ve çoğalması ile ilgili inanç ve uygulamaları incelenecektir.

1.1. Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma

Yahudiliğe göre her şeyin yaratıcısı Tanrı'dır. Yahudiliğin kutsal kitabın Tanah'ta evrenin yaratılış süreci ayrıntılı olarak anlatılır ve bu süreçte tüm varlıkların yaratılma ve çoğalma aşamaları hakkında bilgi verilir.[13] Buna göre yaratılış sürecinin altıncı günü Tanrı, insanı "kendi suretinde" erkek ve dişi olarak yaratmış, onları kutsamış ve "*verimli olun, çoğalın, yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun."*[14] diyerek çoğalmalarını emretmiştir. Tanah'ta yer alan daha sonraki ifadelere göre ise, önce erkek (Âdem) daha sonra ise onun yalnızlığını gidermek için, kaburga kemiğinden kadın (Havva) yaratılmıştır.[15] Burada "Âdem" kelimesi hem genel anlamda *insan* ve *insan türü* hem de *ilk yaratılan insanın özel ismi* olarak kullanılmıştır. Tanah'ın Yaratılış bölümü 5. baba kadar "Âdem" ile, *insan türünün* kastedildiği; Kutsal Kitap mütercimlerinin bu ifade için "insan", "adam" ve "Âdem"

[12] Bkz. Nebile Aslan, "Çocuk Sahibi Olma Sorumluluğu" *Diyanet İlmi Dergi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, Cilt: 40, Sayı: 2, s. 91-95.

[13] Bkz. Yaratılış, 1/1-25.

[14] Yaratılış, 1/26-28.

[15] Bkz. Yaratılış, 2/7-25; 3/20; Marvin H. Pope, "Adam", *Encyclopaedia Judaica (EJ), (*Ed: Fred Sitolnik-Michael Berenbaum), New York: Thomson Gale/Keter Publishing House, 2007, 2. Baskı, I/371.

gibi farklı kelimeleri tercih ettikleri belirtilse de Âdem'in, ilk insan olduğu konusunda genel bir kabul vardır.[16]

Tanah'taki ifadelere göre ilk yaratılışın üzerinden zaman geçtikçe insanların sayısı artmış, Tanrı'nın buyruklarına uygun yaşamayan insanlar yeryüzünde fesat çıkarmış ve Tanrı'yı kızdırmıştır. İnsanın yeryüzünde işlediği kötü fiilleri nedeniyle Tanrı, her tarafı sular altında bırakan tufan ile, Nuh'un gemisinde olanlar dışında bütün canlıları yok etmiştir.[17] Tanrı, tufan olayından sağ kurtulan Nuh ve ailesine: "*Verimli olun, çoğalın, yeryüzünde türeyin, artın."*[18] diyerek o an için dünya üzerinde yaşayan az sayıdaki insanın çoğalmasını emretmiştir. Tanrı daha sonraki süreçte aynı şekilde İbrahim'e: *"Seni fazlasıyla kutsayacağım; soyunu göklerin yıldızları, kıyıların kumu kadar çoğaltacağım..."*[19] diyerek onun soyunu toprağın tozu kadar çoğaltacağını belirtmiştir.[20] İbrahim'in soyundan olan İshak ve Yakup'a da benzer ifadelerle çoğalmalarını emreden Tanrı, onların soyunu çoğaltacağını, bazı toprakları onlara vatan kılacağını vaat etmiştir.[21] Yahudi inancına göre Tanrı, dünyayı insanların yaşaması için yaratıp biçimlendirdiğinden[22] insanlığın çoğalmasına yönelik isteğini de birçok defa yinelemiştir.

---

[16] Bkz. Yaratılış, 1-5. bablar; Pope, "Adam", *EJ,* 371-372; Mustafa Erdem, Hazreti Âdem (İlk İnsan), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, 15-25; Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I/358.

[17] Bkz. Yaratılış, 6/5-22; 7/1-24; 8/1-22.

[18] Yaratılış, 9/1.

[19] Yaratılış, 22/17.

[20] Bkz. Yaratılış, 12/2; 13/16; 15/1-5; 16/10; 22/17.

[21] Bkz. Yaratılış, 26/3-4, 23-24; 28/13-14; 30/1-23; 32/12; Mısır'dan Çıkış, 32/13; Levililer, 26/9; Yasa'nın Tekrarı, 6/3; 7/13-14; Yeşeya, 54/1-17; 66/22.

[22] Yeşeya, 45/18.

Tanah'a göre, erkeği yalnızlıktan kurtaracak olan kadın, erkeğine karşı arzulu/istekli ve ona boyun eğen bir özelliktedir.[23] Ancak erkeğin kadına, kadının da erkeğe olan bu arzusu meşru yollardan giderilmelidir. Buna göre erkek ile kadının nikâhsız cinsel ilişkiye girmesi (zina) ve kişinin, annesi, üvey annesi, üvey kız kardeşi, torunları (oğlunun kızı ya da kızının kızı), halası, teyzesi, amcasının eşi, kardeşinin eşi, gelini, kayınvalidesi, eşinin kızı, aynı anda eşinin kız kardeşiyle evlenmesi veya onlarla ensest ilişkiye girmesi yasaktır.[24] Hatta ensest ilişki,[25] putperestlik ve adam öldürme ile birlikte ölüm cezasına çarptırılmayı gerektiren üç büyük suçtan birisidir.[26]

[23] Yaratılış, 3/16.

[24] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 20/14; Levililer, 18/1-30; 19/29; 20/11-21, 21/7-9; Çölde Sayım, 5/11-31; Yasa'nın Tekrarı, 5/18; 22/20-30; 27/20-23; ayrıca bkz. Eldar Hasanov, "Yahudi Hukukunda Evlilik Engelleri", *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı,* İzmir, 2012, s. 237-256; Süleyman Turan "Yahudilik ve Cinsel Kimlik Problemi", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları VIII, Ankara:* Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları 2012, s. 695-716; Mustafa Yiğitoğlu-Ömer Faruk Habergetiren, "Yahudilik ve İslam'da Zina Suçu ve Cezası"*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2016,* Cilt: 5, Sayı: 2, s. 271-297.

[25] Tanah'ta, İbrahim'in, baba bir anne ayrı olan kız kardeşiyle evlenmesi (Yaratılış, 20/12); Yakup'un iki kız kardeş ile aynı anda evli olması (Yaratılış, 29/16-35) ve Musa'nın babasının, halasıyla evlenmesi (Mısır'dan Çıkış, 6/20) gibi evlilik örnekleri vardır. Ancak bunların Tanah'a göre daha az kapsamlı olan *"Nuh Yasaları"*na göre değerlendirilmesi gerektiği belirtilİir. Bkz. Moshe Greenberg, "lncest "(In the Biblical Period), *EJ,* IX/755.

[26] Bkz. *Babylonian Talmud, (BT),* **(**The Standard Formatted PDF and HTML Editions), Sanhedrin, 74a. (*Babylonian* Talmud'a yapılan atıflarda, (http://halakhah.com/) adresindeki English Babylonian Talmud esas alınmıştır.); *The Mishnah, (Translated From The Hebrew With Introduction And Brief Explanatory Notes by Herbert Danby)* London: Oxford University Press, 1972, Sanhedrin, 7/4; 9/1; Haim Hermann Cohn, *"Incest"In Jewish Love*, *EJ*, IX/756.

Yahudilikte, erkeğin ve kadının birbirine karşı olan ilgisinin meşru yollardan giderilmesinin yolu olan evliliğin asıl amacı, çocuk sahibi olmaktır.[27] Yahudi Kutsal Kitabında, *"Evlenin, oğullarınız, kızlarınız olsun; oğullarınızı, kızlarınızı evlendirin. Onların da oğulları, kızları olsun. Orada çoğalın, azalmayın."*[28] emriyle evlilik konusunda erkeklere sorumluluk yüklenerek onlardan hem kendilerinin evlenip bir yuva kurmaları ve çoğalmaları hem de çocuklarını evlendirmeleri istenir.

*Tanah'*ta, tarihsel ve sosyal şartların da etkisiyle, evlenecek olan oğul için eş seçiminde babanın etkin bir rolü olduğunu ortaya koyan anlatımlar görülür. Çünkü bu dönemde evlilik, yeni bir ailenin başlangıcı olmasının yanında, o zamana kadar mevcut olan ailenin bir uzantısı olarak da anlaşılmıştır. Bunun nedeni ailenin soyunu devam ettirecek olanların, babanın oğlu ve oğlunun oğulları olduğu şeklindeki anlayıştır. Örneğin İbrahim, oğlu İshak'ı evlendirmek istediğinde ona Kenanlılardan kız almak istememiş ve güvenilir bir hizmetçisini akrabaları arasından oğluna eş bulması için görevlendirmiştir. Hizmetçi de kendisine verilen görev gereği Rebeka'yı İshak'a eş olarak getirmiştir.[29]

Yahudilikte evlilik ve çoğalma teşvik edilmekle birlikte, doğacak çocuklar veya gelecek nesiller düşünülerek Yahudi olmayan "yabancı kadınlar" ile evlenilmemesine dikkat çekilir.[30] Bu amaçla Tanrı, İsrailoğullarına hitaben: *"Kız alıp vermeyeceksiniz. Kızlarınızı oğullarına vermeyeceksiniz; oğullarınıza da onlardan*

---

[27] Bkz. Mark Washofsky, *Jewish Living, (A Guide to Contemporary Reform Practice), New York:* URJ Press, 2001, 132; "Children" *EJ,* IV/617.

[28] Yeremya, 29/6.

[29] Bkz. Yaratılış, 24/1-67.

[30] Bkz. Yaratılış, 24/3, 37-40; 26/34-35; 27/46; 28/1-5; 29/15-30; Levililer, 21/13-15; Çölde Sayım, 36/6, 8; *BT.* Abodah Zarah, 36b.

kız almayacaksınız. Çünkü onlar oğullarınızı beni izlemekten saptıracak, başka ilahlara tapmalarına neden olacaklardır. O zaman Rab size öfkelenecek ve sizi çabucak yok edecek.''[31] diyerek Yahudilerin, Kenanlılar ve diğer yabancı kabilelerin kadınları ile evlenmemelerini emretmiştir.[32] Burada amaç İsrailoğulları'nın dini ve ırki saflığını korumak,[33] *yabancıların* putperest adetlerinin benimsenme ihtimali[34] ve kendi dinlerinde meydana gelebilecek zaaf konusunda duyulan genel bir endişedir.[35]

Yahudilerin tarihi sürecinde evlenme yasağı, Babil Sürgünü (M.Ö. 6. yüzyıl) sonrasında Ezra'nın liderliğine kadar Kenan ilinde yaşayan yedi kabile ile (Hititler, Girgaşlılar, Amorlular, Kenanlılar, Perizliler, Hivliler, Yevuslular) sınırlı iken,[36] Ezra'nın reformuyla bu yasak genişletilmiş ve Yahudi olmayanların tamamına teşmil edilmiştir.[37] Ezra, Babil sürgününden dönenlerle, sürgüne hiç gitmeyip İsrail topraklarında kalanlar veya sonradan oraya gelip yerleşenler arasında kesin bir ayırım yapmış ve sürgüne gitmeyenleri, "Yahudi" tanımının dışında tutmuştur. Sürgünden dönenleri "kutsal zürriyet" *(zera kodeş)* olarak tanımlayan Ezra, onları "memleket milletlerinin murdarlıklarından" arındırmak istemiş ve bu "kutsal neslin"

---

[31] Yasa'nın Tekrarı, 7/3-4.

[32] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 34/16; Ezra, 9/12; 10/1-44; Nehemya, 10/30; 13/23-28; Yeşu, 23/12-13.

[33] Ahmet Hikmet Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Yahudiler,* Ankara: Seba Yayınları, 1997, 30; Durmuş Arık, *Buhara Yahudileri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, 51-52.

[34] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 34/16; 1. Krallar, 11/2-4.

[35] Bkz. *BT,* Abodah Zarah, 36b; Ben Zion Schereschewsky, "Mixed Marriage, İntermarriage" *EJ*, XIV/376; William F. Kennel, "Eski Musevi Ailesi" (Çev: Hakkı Şah Yasdıman), *DEÜİFD,* İzmir, *1995, Sayı: 9, s. 481-482;* Daniel Sperber,"Gentile" *EJ,* VII/485-487.

[36] Yasa'nın Tekrarı, 7/1, Mısırdan Çıkış, 34/11-16.

[37] *BT*, Abodah Zarah, 36b; *Sperber, 485; Ali Osman Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, 216;* Nuh Arslantaş, "Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi, İstanbul,* 2008, Cilt: 6, Sayı: 11, s. 25.

etnik ve biyolojik olarak saflığını korunmayı amaçlamıştır.[38] Bu nedenle Yahudilerin "yabancı" kadınlar ile evlenmelerini yasaklamış hatta evli olanların boşanmasını istemiştir.[39]

Günümüzde Ortodoks Yahudilerin, yabancı kadınlarla evlilik hususunda katı tutumları devam ederken; Muhafazakar ve Reformist Yahudiler bu konuda daha esnektir. Buna göre başka dinden bir kadın ile evlenmek isteyen Yahudi, doğacak çocuklarının Yahudi geleneklerine göre yetiştirileceğine dair nikâhı kıyacak olan hahama söz vermesi şartıyla bunu gerçekleştirebilir.[40]

Yahudilikte çocuk sahibi olmak ve Tanrı'nın çoğalma konusundaki emrini[41] yerine getirmek çok önemsendiğinden çocuk doğuramamak veya kısırlık, kadın için bir utanç, üzüntü sebebi ve Tanrı'nın bir cezası olarak değerlendirilir.[42] Bu üzüntü ve utanç durumundan kurtulabilmek için Sara uzun yıllar çocuğu olmayınca, İbrahim'e cariyesi Hacer ile birlikte olmasını tavsiye ederek, (cariyesinin doğurduğu çocuğu kendi çocuğu olarak gördüğünden), çocuksuz kalma durumundan kurtulmayı amaçlamıştır.[43] *Tanah*'ta yer alan benzer bir örnek de Yakup'un eşiyle ilgilidir: Yakup, Rahel ve Lea adlı iki kız kardeş ile evli iken; çocuk doğuramayan Rahel, kardeşi Lea'nın çocuk doğurmasını kıskandığından, cariyesi Bilha'yı Yakup'a eş olarak verip, cariyesinin doğurduğu çocuğu kendi çocuğu sayarak, "bu utanç

[38] Kurt, 131-133; 213-215.

[39] Bkz. Ezra, 9/10-14; 10/1-44.

[40] Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1966, 376; Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik,* İstanbul: İsam Yayınları, 2012, 251; Kurt, 224-225. (262. dipnot).

[41] Yaratılış, 1/28.

[42] Bkz. Yaratılış, 20/17-18; 30/22-24; 1. Samuel, 1/6-11; 2. Samuel, 6/23; Mezmurlar, 113/9.

[43] Yaratılış, 16/1-4.

durumundan kurtulmak" istemiştir.[44] Çünkü çocuksuz olmak, verimsiz, harap, adeta ölmek ile eşdeğer görülmüştür.[45]

Yahudilikte çocuk sahibi olamamak sadece kadın için değil, erkek için de bir ceza ve noksanlık olarak değerlendirildiğinden[46] çocuk sahibi olmayan din adamlarının, yüksek dini mahkeme olan *Sanhedrin meclisi*ne üye olmalarına olumlu bakılmamıştır.[47]

Talmud'da, evli olmayan erkeğin neşeden, iyilikten, kendisini koruyacak bir kalkandan, huzurdan mahrum olacağı ve tam bir erkek olmayacağı belirtilerek, erkek için evlenmenin önemi vurgulanır. Evli olanlardan ve evlilikten övgüyle söz edilirek insanoğlunun aile kurumuna, eşe, evliliğe olan ihtiyacı üzerinde durulur.[48] Buna göre evlilik Yahudi toplumunun varlığını sürdürmesi için bir gerekliliktir. Bir kişinin evlenmekten kaçınması, isteyerek çocuksuz kalması, gücü ve durumu elverişli iken çoğalmaması dini açıdan suç sayılır. Evlenmeyen erkeklere de, işe yaramaz anlamında *ravak* denilir.[49]

---

[44] Bkz. Yaratılış, 30/1-24.

[45] Yaratılış, 30/1; bkz. *BT,* Nedarim, 64b; Don S Browning- Marcia J Bunge, *"Children and Childhood in World Religions, (Primary Sources and Texts)", New Bruswick:* Rutgers University Press, 2009, 27-28; George Robinson*, Essential Judaism (A Complete Guide to Beliefs Customs And Rituals)* New York: Atria Paperback, 2000, 139.

[46] Levililer, 20/20-21; Yeremya, 22/30.

[47] *BT,* Sanhedrin, 36b.

[48] Bkz. *BT,* Yevamoth, 62a, 62b; 63a; Sanhedrin, 22a, 22b; Niddah, 45b.

[49] *Dinler Tarihi Ansiklopedisi,* (İlkel Dinler, Çoktanrıcı Dinler, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) İstanbul: Ansiklopedi Yayınları, 1990, I/312; Asife Ünal, "Yahudilikte Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", Bütün Yönleriyle Yahudilik, 18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) *Dinler Tarihi Araştırmaları VIII,* Ankara, 2012, s. 674.

Tanah'ta "*Çocuklar Rab'bin verdiği bir mirastır, Rahmin ürünü bir ödüldür. Yiğidin elinde nasılsa oklar, Öyledir gençlikte doğan çocuklar. Ne mutlu ok kılıfı onlarla dolu insana! Mahkemede (kent kapısında) düşmanlarıyla tartışırken utanç duymayacaklar*."[50] ifadesine göre çocuklar, hem soyu devam ettirir hem de güç ve asker anlamına gelir. Yahudiliğe göre, Tanrı'ya itaat eden kişinin eşi verimli asma gibi olur ve çocukları da zeytin filizleri gibi sofrasının etrafını süsler.[51] Tanrı'nın buyruklarına uygun yaşayanların çocuklarına Tanrı'nın sevgisi binlerce nesil devam eder,[52] gelecek nesilleri de verimli, bereketli ve kutlu olur.[53] Yahudiler için Tanah'ın emri gereği çocuk sahibi olmak, evliliğin en temel gayesi kabul edilir, özellikle ailenin soyunu devam ettirdiği inancıyla erkek çocuk sahibi olmak daha önemli görülür.[54]

Yahudi din adamları olan *Rabbiler* çocuk yapma ve çoğalma konusuna çok önem vermiş, bir ailenin kaç çocuk yapacağı, bu çocuklardan kaç tanesinin kız, kaç tanesinin erkek olması gerektiği gibi pek çok hususu ayrıntılı bir şekilde tartışmıştır. Bu konuda, bazı din adamları Tanah'ta yer alan "*onları erkek ve dişi yarattı ve kutsadı...*"[55] ifadesine dayanarak, her ailenin en az bir erkek bir kız çocuğu olmalıdır demiş; bazıları her ailenin iki erkek çocuğu, bazıları ise iki erkek iki kız çocuğu olması gerektiğini vurgulamıştır.[56] Evli bir çiftin *aile* olarak sayılabilmesi için bir

[50] Mezmurlar, 127/3-5.

[51] Mezmurlar, 128/3-4.

[52] *Mısır'dan* Çıkış, 20/6; Yasa'nın Tekrarı, 5/10.

[53] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 28/1-4; 7/12-14; Levililer, 26/9; *Mısır'dan* Çıkış, 23/25-26; Yeşeya, 54/1-17.

[54] Alexander Carlebach-Judith R. Baskin, "Barraness and Fertility" *EJ,* III/174; Vaux, Yahudilikte Aile, 75.

[55] Yaratılış, 5/2.

[56] Bkz. *Mishnah,* Yebamoth, 6/6; *BT,* Yevamoth, 61a-61b, 62a, 62b; Robinson, 139.

erkek bir kız çocuğa ya da iki erkek çocuğa sahip olması gerektiği şeklinde yorumlar olmuştur.[57]

Yahudi din bilginlerine göre, evliliğinin üzerinden on sene geçmesine rağmen çocuğu olmayan kişi, *"verimli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun.*"[58] emrini yerine getiremediği için hemen karısını boşaması gerekir. Çocuk doğuramadığı için kocası tarafından boşanan kadın isterse bir başka erkekle yeniden evlenebilir, ancak ikinci kocasından da on sene çocuğu olmazsa, o da boşayabilir. Buna göre kadının kısır olması Yahudi hukukunda boşama sebepleri arasındadır.[59] Bununla birlikte sadece çocuk sahibi olamadığı için sevgi dolu bir evliliği sonlandırmayı ve yuvayı dağıtmayı uygun bulmayanlar da vardır.[60]

Yahudilikte çocuk sahibi olmaya ve soyu devam ettirmeye verilen önem *Tanah*'taki şu ifadelerde çok farklı bir boyutta kendini gösterir: *"Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: 'Kayınbiraderim İsrail'de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor. Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor.' Kentin*

[57] Bkz. *BT,* Yevamoth, 62a; Elisheva Baumgarten , "Birth", *EJ,* III/721; "Children" *EJ,* IV/617; Robinson, 139; Yusuf Basalel, http://www.salom.com.tr/haber-90567-yahudilikte_cinsellik.html (18/04/2016).

[58] Yaratılış, 1/27-28.

[59] *Mishnah,* Yebamoth, 6/6; Gittin 5/11; *BT;* Yevamoth, 64a, 65a; Browning- Bunge, 33,35; Robinson, 139; Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Dininde Ailenin Yeri", *DEÜİFD,* İzmir, 2001, Sayı: 14, s. 252 vd.

[60] Carlebach- Baskin, 175.

ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, 'Onunla evlenmek istemiyorum' diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve, 'Kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır' diyecek. Adamın soyu İsrail'de 'çarığı çıkarılanın soyu' diye bilinecek."[61] Buna göre eğer bir kişi, evli olduğu halde çocuğu olmadan ölürse, geride kalan eşi, kocasının kardeşi ile evlenmeli (*yibum/levirate)* ve böylece ölen kişinin soyunun devamı sağlanmalıdır. Bir kişinin normal şartlar altında yengesi ile evlenmesi yasak olduğundan,[62] bu uygulama sadece erkek kardeşin çocuğu olmadan ölmesi durumunda söz konusudur. *"Ölenin adı İsrail'den silinmesin."*[63] ifadesinden de bu geleneğin asıl amacının, ölen kimseye bir varis vermek olduğu anlaşılır. Burada çocuk, erkek kardeşinden olsa da aslında ölen ağabeye ait kabul edilir. Tanah'ta Tamar'ın, kayınpederi ile yatması sonucu dünyaya getirdiği çocukların,[64] ilk kocası Er'in değil de Yahuda'nın adıyla anılması dikkate alındığında, levirat evliliğinin bir amacı da çocuğu olmadan dul kalan kadının sahipsiz kalmaması ve çocuk sahibi olmasıdır. Ancak bu durumda da evliliğin, aile kurmanın ve çocuk sahibi olmanın önemsendiği görülür. Bu evlilikte ölen kimseye bir varis bırakmak esas alındığından, ölen kimsenin birden çok karısı olduğunda birisi ile levirate/yibum evlilik yapılması ve ölen kişinin birden çok kardeşi varsa

[61] Yasa'nın Tekrarı, 25/5-10; bkz. Yaratılış, 38/1-10.

[62] Levililer, 18/16; 20/21.

[63] Yasa'nın Tekrarı, 25/6.

[64] Bkz. Yaratılış, 38/1-30.

onlardan birinin, yengesi ile evlenmesi sonucu bu gerekliliğin yerine getirilmiş olacağı kabul edilir.[65]

Yenge ile evlenme görevinin/uygulamasının muhtemelen sadece ya çok yakın ya da büyük bir aile içerisinde birlikte oturan erkek kardeşlere uygulandığı, erkek kardeşinden oldukça uzakta yaşayan bir adamın, ölmüş kardeşinin memleketine taşınması ve onun işlerini devam ettirmesi gibi ciddi sıkıntılara katlanmaya mecbur bırakılmadığı belirtilir.[66]

Son dönemlerde şartların değişmesi ve özellikle çekirdek ailenin geniş aile sisteminin yerini almasıyla, yenge ile evlenme uygulaması da azalmıştır. Yenge ile evlenme *(yibum)* ve bu görevi yerine getirmeyene ceza verme *(halitsa*) geleneklerinin anlamlarını kaybettiği ve bu nedenle artık zorunlu olmadığı 1879 yılındaki *Filedelfiya Hahamlar Konsili'nde* ve 1950 yılında İsrail devletindeki iki başlılığı bitirmek amacıyla yayınlanan "*Kudüs Bildirisi"*nde açıklanmıştır. Ancak bu uygulamanın dini bir emir olduğunu ve uygulamak gerektiğini savunan Ortodoks Yahudiler de vardır.[67]

Yahudilikte bir adamın soyunu devam ettirmek amacıyla bir oğul sahibi olabilmesi için hemen her türlü çareye başvurmasına ve cariyelik dahil çok kadınla evliliğine izin verilir.[68] Çünkü Yahudi geleneğinde *Tanah*'taki çoğalma emrinin

---

[65] Bkz. Ali Osman Kurt, "Yahudilikte Levirat Evlilik: Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar" *Turkısh Studies,* (International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic), Volume 11/17 Fall 2016, p. 251; http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1190850677_11KurtAliOsman-kda-245-266.pdf (24/01/2017); Vaux, Yahudilikte Aile, 69-71.

[66] Kennel, *484-485.*

[67] Kennel, 484-486; Kurt, 253; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, III/788-789.

[68] Bkz. *BT,* Yevamoth, 65a; Baba Metzia, 115a; Sanhedrin, 20b, 21b, 22a; Megillah, 13b.

kadınlara değil, erkeklere düşen bir sorumluluk olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır.[69]

Talmud'da Tanrı'nın önünde kabul edilmeyecek yedi tip insan arasında evlenmeyenler ile çocuğu olmayanlar da sayılır.[70] Hatta bu tip insanlar, neslin çoğalmasına katkıda bulunmadıkları ve Tanrı'nın artmasını istediği bir konuda azalmaya sebebiyet verdikleri için kan dökmüş/cinayet işlemiş gibi değerlendirilir.[71] Bu itibarla genel olarak evliliği, aileyi, çocuk sahibi olma ve çoğalmayı dini bir emir (mitsva) olarak kabul eden Yahudilerin, günümüzde nüfusunun yaklaşık on dört milyon olduğu kabul edilir.[72]

1.2. Hıristiyanlıkta Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma

Hıristiyanlıkta "Yeni Ahit" olarak adlandırılan kutsal kitap bölümünde, Tanah'ta bahsedilen evrenin yaratılış süreci ve Tanrı'nın çoğalma/çocuk sahibi olma ile ilgili emirleri ayrıca yer almaz. Ancak bu konuda "Eski Ahit"te (Tanah) yer alan ifadeler Hıristiyanlar tarafından da değerli kabul edildiğinden, çoğalmak ve çocuk sahibi olmak önemsenir ve çocuklar Tanrı'nın bir ödülü/hediyesi olarak görülür.[73]

Hıristiyan anlayışında ilk insan Âdem'in yaratılışı, insan cinsinin yaratılışı olarak sembolleştirilir. Âdem'in diğer varlıklardan üstün olduğu vurgulanır, ancak

---

[69] *BT;* Yevamoth, 65b, 80b; Mo'ed Katan, 23a; Shabbath, 31a; Kethuboth, 101b; Sotah, 12a; Kiddushin, 34a, 34b, 35a; Baba Metzia, 84b; Sanhedrin, 59b; Raymond Apple, "Marriage" *EJ,* XIII/563-564.

[70] *BT,* Pesachim, 113b.

[71] *BT,* Yevamoth, 63b.

[72] Oscar Schmelz -Sergio DellaPergola "Demography" *EJ,* V/555; Gürkan, *Yahudilik,* 71; http://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world (02/02/2017); Mehmet Akif Aydın, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* İstanbul 1989, II/196;

[73] Yaratılış, 1/26-28; Mezmurlar, 127/3-4.

eşi Havva ile birlikte *yasak meyveden* yemeleri sonucu işledikleri günahın, onların soyundan gelen tüm insanlara "asli günah" olarak sirayet ettiğine inanılır.[74] Tanrı'ya karşı işlenmiş bu günahı beşeri bir varlığın değil, ancak Tanrı'nın giderebileceği inancı gereği Tanrı, "oğlu İsa'yı" keffaret olarak yeryüzüne göndermiştir.[75] Hıristiyanlığa göre Tanrı, "oğlu İsa"yı yeryüzüne göndererek insanlıkla yeni bir antlaşma yapmış, adeta "köle" durumunda olan insanlar bu sayede "Tanrı'nın oğlu" olma şerefine ermiştir.[76] Tanrı'nın, "oğlu İsa"yı bir kadından doğurma yoluyla yeryüzüne göndermesi, insanların üreme ve doğurma yöntemine verdiği önemin bir göstergesidir.

Hıristiyanlığın çocuk sahibi olma ve çoğalma konusundaki inanç ve uygulamalarını açıklamak için, öncelikle cinsel ilişki ve bu ilişkinin meşruiyeti çerçevesinde evlilik konusundaki genel görüşünü ifade etmek gerekecektir. İsa, evlilik konusunda kendisine soru sorulduğunda; *"Kutsal Yazıları okumadınız mı? Yaradan, ta başlangıçtan insanları erkek ve dişi olarak yarattı ve şöyle dedi: Bu nedenle adam annesini babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacaklar. Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini, insan ayırmasın."*[77] diyerek evliliğin erkekle kadını tek vücut yaptığını vurgulamış ve bu birlikteliğin cinsel ahlaksızlık dışında ayrılmaması gerektiğini, boşandıktan sonra başka kadınla evlenen ya da boşanmış kadınla evlenen

[74] Bkz. Yaratılış, 3/1-24; Romalılar, 5/12-21; Erdem, Hazreti Âdem, 49-91.

[75] Bkz. Romalılar, 3/26; 5/6, 8-10; Markos, 10/45; 2. Korintliler, 5/18-21; Koloseliler, 1/20-22; İbraniler, 9/14; 26-28; 1. Petrus, 1/19; Thomas Michel, Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul 1992, 76; Mehmet Katar, Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe, Ankara: Andaç Yayınları, 2003, 85-88.

[76] Bkz. Luka, 22/20; Galatyalılar, 4/4; Romalılar, 8/14-17; 1. Korintliler, 11/25; Koloseliler, 1/13-14; İbraniler, 10/10, 19-20;

[77] Matta, 19/4-6.

kişinin zina yapmış sayılacağını belirtmiştir.[78] Bunun üzerine yanındakiler İsa'ya, *"Eğer bir erkekle karısı arasındaki ilişki buysa, hiç evlenmemek daha iyi!"* dediğinde. *"İsa onlara, Herkes bu sözü kabul edemez dedi. Ancak böyle bir Tanrı vergisine sahip olanlar kabul edebilir. Çünkü doğuştan, ana rahminden çıktıklarında hadım olanlar bulunduğu gibi, insanlar tarafından hadım edilmiş olanlar ve kendilerini Göklerin Egemenliği uğruna hadım saymış olanlar da vardır. Bunu kabul edebilen, kabul etsin!"*[79] sözüyle evlenmemeyi idealize etmiştir. Hıristiyanlık açısından evlenmemek, "Göklerin Egemenliği" uğruna vaftiz ruhunu yaymak, Mesih ile olan bağı öncelemek, Mesih'in dönüşünü hararetle beklemek olarak değerlendirilmiş[80] ama bunun tüm insanlar tarafından uygulanamayacağı da kabul edilmiştir.

Hıristiyanlığın yayılmasında ve genel olarak bu günkü inanç sistemine sahip olmasında büyük payı olan Aziz Pavlus (M.S. 5-67),[81] hem zinadan korunmak isteyenlerin evlenmesini[82] hem de henüz evlenmemiş veya dul olanlardan nefsine hâkim olabilenlerin evlenmemesini tavsiye etmiştir.[83] Bu nedenle Hıristiyanlıkta bir yandan "Tanrı'nın Egemenliği" uğruna evlenmemek övülmüş, diğer yandan da

[78] Bkz. Matta, 19/9; Markos, 10/11-12. Luka, 16/18.

[79] Matta, 19/10-12.

[80] Bkz. Luka, 14/26; Markos, 10/28-31; 12/25; 1. Korintliler, 7/31-32; *Catechism Of The Catholic Church,* Libreria Editrice Vaticana, USA: Liguori Publications, 1994, 404-405; *Katolik Kilise Din ve Ahlak İlkeleri,* (Çev: Döminik Pamir) İstanbul: Yaylacık Matbaacılık 2000, 390, (1618, 1619, 1620).

[81] Bkz. Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı,* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011; Fuat Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2011.

[82] İbraniler, 13/4.

[83] Bkz. 1.Korintliler, 7/1-9, 25-28, 32-40.

evlilik kutsal bir sakrament olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca her iki durumun da birbirlerini destekleyen yüce fiiller oldukları yönünde açıklamalar yapılmıştır.[84]

Hıristiyanlığın tarihi seyrinde Kilise Babalarının kadın ve evlilik konusundaki olumsuz tutumları, evlenerek cinsel ilişkide bulunmanın dahi günah olduğu şeklinde bir anlayışı ortaya çıkarmıştır. Nitekim Kilise'de nikâh töreni esnasında okunan duada "*günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken"* denilmesi bu durumun göstergesidir. Bekârlığı öven yaklaşımların etkisiyle, 2. yüzyıldan itibaren kutsal bakireler ve kadın münzeviler ortaya çıkmıştır. Bu münzevi kadınlar kendilerini İsa Mesih ve onun kilisesine hizmete adamış ve kadın manastırları oluşmuştur.[85]

Bekârlığın teşvik edilmesinde ilk dönem Hıristiyanlarının, içinde yaşadıkları toplumdaki ahlaki çöküntüye tepki olarak evliliği ve cinselliği yermeleri, hatta sadece çocuk yapmak için cinsel ilişkinin kabul edilebileceğini savunmaları etkili olmuştur. M.S. 2. yüzyılda Aziz Justin (100-165) ve Aziz Athenagoras (133-190), evliliğe sadece çocuk yapmak gayesi ile izin verilebileceğini, bunun dışında cinsel zevkler için evlenmenin ve dünya zevklerini tatmanın asla tasvip edilemeyeceğini savunmuştur.[86] Aziz Augustinus'un (354-430) cinselliği, Âdem ile Havva'dan

[84] Catechism Of The Catholic Church, 405, (1620).

[85] Ömer Faruk Harman, "Kadın", *DİA, İstanbul 2001, XXIV*/85-86.

[86] Asife Ünal, "Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", *Dinlerde Nikâh Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı*, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami ilimler Araştırma Vakfı (İSAV), İzmir* 2012, 283-284.

kaynaklanan ve onların soyundan gelen tüm insanların etkilendiği "asli günah" ile ilişkilendirmesi de evlilik ve cinsellik konusundaki olumsuz tutumu artırmıştır.[87]

Hıristiyan Katolik Kilisesi'nin son dönemlerde kadın, evlilik ve cinsel ilişki ile ilgili olumlu açıklamaları olmuştur. Örneğin; evli çiftlerin ancak çocuk sahibi olmak için birlikte olabileceklerine dair anlayıştan vazgeçilmiş ve kadının pasif bir varlık değil, kendi bedeninden şahsen sorumlu bir insan olduğu kabul edilmiştir. *"Pacem in Terris"* (Papa XXIII. John, 11 Nisan 1963),[88] *"Gaudium et Spes"(*Papa VI. Paul, 7 Aralık 1965),[89] *"Humanae Vitae*" (Papa VI. Paul, 25 Temmuz 1968)[90] gibi Papalık Genelgelerinde evliliğin, cinsel ilişkinin ve çocuk sahibi olmanın, Tanrı'nın doğal kanunu olduğu vurgulanmıştır. Buna göre Tanrı'nın şahitliğinde Kilise'de kıyılan nikâh ile tek vücut olan eşlerin ayrılmaları uygun görülmez. Evli çiftlerin cinsel ilişkiye girmesi ve çocuk sahibi olması çok doğal kabul edilerek, doğum kontrolü yöntemlerini uygulamak ve annenin karnında oluşan ceninin düşürülmesi/kürtaj genel ahlaka aykırı sayılır.[91]

---

[87] Hans Küng, *Women in Chiristianity,* (İngilizceye Çeviren: John Bowden), Continuum, Norfolk, 2005, s. 29-30.

[88]Bkz.http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html (Erişim: 01/05/2016).

[89]Bkz.http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html (Erişim: 01/05/2016).

[90]Bkz.http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae.html (Erişim: 01/05/2016).

[91]Bkz. http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j xxiii_ enc_11041963 pacem.html (Erişim: 01/05/2016)
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii _const_19651207 gaudium-et-spes en.html (Erişim: 01/05/2016)
http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae.html (Erişim: 01/05/2016)

Katolik Kilisesi tarafından evlilik, bir erkekle bir kadının ömürleri boyunca bir aile oluşturmak üzere bir araya geldikleri, doğal amacı eşlerin mutluluğu olduğu kadar, soyu devam ettirmek ve çocuk yetiştirmek olan bir sakrament kabul edilir. Evlilik, dünyaya yeni bir Hıristiyanın gelmesine imkân vereceğinden dolayı önemsenir ve evlilik yoluyla oluşacak ailede doğan çocuğun İsa Mesih'in yeryüzündeki varlığının devamına katkıda bulunacağına inanılır.[92] İsa'nın Kana köyündeki düğüne katılışı[93] onun evliliği kutsayışı olarak yorumlanır.[94] Bu nedenle evlilik, hiçbir zaman medeni hal ile ilgili dünyevi bir olguya indirgenmez ve *"karşılıklı sadakat ve yarar duyguları ile çocukların doğabileceği ve Hıristiyan inancında yetiştirilebileceği bir ortam yaratmayı taahhüt eden iki kişinin sevgi birliği*"[95] olarak tarif edilir. Hatta Kadının (Havva), Âdem'den sonra yaratılması ve Âdem'in suç işlemesine sebep olmasından dolayı, ancak iman, sevgi ve kutsallıkta yaşaması ve çocuk doğurmasıyla kurtuluşa ereceğine inanılır.[96] Tanrı'nın gerek dünyada gerekse göklerde/cennette her aileye bir ad vermesi, evlilik ve aile kurumuna gösterdiği önemin bir ifadesi olarak anlaşılır.[97]

---

[92] Bkz. *Catechism Of The Catholic Church,* 400, 412 (1601, 1651-1653); Papa Paul VI, "*Humanae Vitae",* (Papalık Genelgesi, 25 Temmuz 1968) 8. 9. 10. 11. 12. maddeler; http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae.html(Erişim: 01/05/2016); Mehmet Aydın "Hıristiyanlık" *DİA*, İstanbul 1998, XVII/350.

[93] Bkz. Yuhanna, 2/1-11.

[94] *Catechism Of The Catholic Church,* 403, (1613).

[95] Nedim Bahçekapılı, "İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik" *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları, 2008*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 35.

[96] 1. Timoteyus, 2/13-15.

[97] Efesliler, 3/15.

Hıristiyanlıkta nikâhsız cinsel ilişki olarak zina ve iffetsizlik yasaktır.[98] "*Yeni Ahit"*te kimlerle evlenmenin yasak olduğu konusunda bir açıklama yer almaz. Ancak sonradan sistemleştirilen Katolik Kilise Hukuku'na göre, üçüncü dereceye kadar yakın akrabalarla evlenmek uygun görülmez. Buna göre, anne-baba, dede-nine ile çocuklar ve torunlar arasında; amca, dayı, hala, teyze ile yeğenler arasında; kardeş çocukları ve torunları yani kuzenler arasında evlilik yasaktır. Evlenme hısımlığından dolayı evlenilen kişinin (eşin) annesi, babası, dedesi, ninesi ve çocuklarıyla da evlenmek yasaktır. Süt akrabalığı evlenme engeli olarak görülmezken, evlatlık ile ve bir kişinin birinci derece akrabasının zina ettiği kimse ile evlenmesi kabul edilmez.[99]

Hıristiyanlıkta evlenilecek eşin aynı dinden olması önemlidir. Bu nedenle bir Hıristiyanın, Hıristiyan olmayan veya farklı mezhepten birisiyle evliliğine olumlu bakılmaz. Ancak son dönemlerde bazı şartların sağlanması koşuluyla buna müsaade edilir. Örneğin; Katolik Kilisesi'ne göre bir Katoliğin, Katolik olmayan birisi ile evlenmesi, evlenme töreninin Katolik bir rahip tarafından yerine getirilmesi, Katolik eşin dini gereklerini özgürce yerine getirebileceğinin güvence altına alınması ve doğacak çocuğun Katolik Kilise'de vaftiz edilmesinin ve Katolik inanç sistemine göre yetiştirileceğinin garanti edilmesi durumunda özel izinle mümkündür.[100]

---

[98] Bkz. Matta, 5/27-28, 32; Markos, 10/11; 1. Korintliler, 6/9-10; Hoşea, 2/7; Yeremya, 5/7;13/27; *Catechism Of The Catholic Church, 560-576 (* 2331-2391).
http://www.meryemana.net/books/emir-yeni/sayfa-7 (Erişim:25/04/2016).

[99] Asife Ünal, "*Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri"*, 285-286.

[100] W. M. Foley, "Marriage (Chiristianty)", *Encyclopaedia of Religion and Ethics (Ed.: James Hastings), Newyork: 1916,* VIII/441; Catechism Of The Catholic Church, 407-408 (1633-1637).

Hıristiyanlığa göre çocuk, evliliğin en şahane armağanı ve ailelerin mutluluk kaynağıdır.[101] Bu nedenle çocuk sahibi olmak çok önemsenir. Ancak kısırlığın da Tanrı'nın bir cezası olarak değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanır. Çocuğu olmayan/kısır olan çiftlere, bu durumun ömür boyu sürecek bir sorun olmayabileceğinin, uzun yıllar çocuğu olmayıp da sonra çocuk sahibi olan çiftlerin hem *Eski Ahit'te* hem de tarihsel süreçte örneklerinin çok olduğunun hatırlatılması tavsiye edilir. Kısır olan çiftlerin duyarlı olduğu anneler günü/babalar günü gibi önemli günlerde onlara destek olunması ve bu durumun çiftten hangisinin günahı sonucu ortaya çıktığı gibi soruların sorulmaması, Tanrı'ya dua etme ve güvenmeye devam edilmesi gerektiğine inanılır.[102] Çünkü her şeyin kaynağı olan Tanrı, yüce ve her şeye gücü yetendir.[103] Tanrı'nın kendilerine çocuk vermediği aileler, Hıristiyan inancına bağlı olarak ve insanca, anlam dolu bir evlilik yaşamı sürdürerek, sevgi ve özveri ile de üretken olabilir.[104]

Kısırlık tedavisi doğal yollardan çocuk sahibi olmaya yönelik olursa kabul edilir. Ancak eşlerin arasına üçüncü bir yabancı şahsın girmesini sağlayacak sperm ya da yumurta bağışlama, kiralık annelik gibi yöntemler yasaktır. Yapay tohumlama ve dölleme, eşler arasında uygulandığında ahlaka uygun görünse de; seks ilişkisini döllenmeden ayırdığı ve ceninin hayatı ve kimliği üzerinde anne babanın

---

[101] *Catechism Of The Catholic Church,* 412 (1652).

[102] Bkz. C. Ben Mitchel, "The Challenges of Infertility: A Biblical Framework for Responding Appropriately"
https://cbhd.org/content/challenges-infertility-biblical-framework-responding-appropriately (Erişim: 11/11/2015); http://www.gotquestions.org/infertility.html (Erişim 12/11/2015).

[103] Romalılar, 11/33-36; Yakup, 1/17.

[104] *Catechism Of The Catholic Church*, 413, 572 *(1654, 2379).*

eylemlerinin değil doktorların eylemlerinin etkili olduğu gerekçesiyle kabul edilmez.[105]

Hıristiyanlık açısından aile, sosyal veya medenî bir kurum değil, tamamen dini bir kurum olarak görülür. İsa'ya göre aile fertleri arasındaki ilişki insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynası ve insanın ruhî-mânevî alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur.[106] Bu açıdan evlilik dini bir sakrament olarak görüldüğünden, boşanma olmaksızın ömür boyu sürmesi ve Hıristiyanlığa gönül vermiş çocukların yetiştirilmesi amaçlanır. Evliliğin iki temel amacı, eşlerin mutluluğu ve soyu devam ettirmek yani çocuk sahibi olmaktır. Evli çiftlerin cinsel birleşmeleri ile çocuk dünyaya getirmeleri Tanrı ile yaratma olayında işbirliğine girmeleri olarak değerlendirilir. Anne ve baba olmak üstün bir özelliktir ve çok çocuk sahibi olmak Tanrı'nın nimetinin bir işaretidir.[107] Bu yüzden çocuk sahibi olunarak Hıristiyanlığın yaşatılmasına ve yayılmasına katkı sağlamak gerektiğine inanılır.

---

[105] *Catechism Of The Catholic Church,* 571. (2376-2377).

Bkz. Papa II. John Paul, "Instructıon On Respect For Human Life In Its Orıgın And On The Dignity Of Procreatıon Replies To Certain Questions Of The Day" (Papalık Genelgesi, 22 Şubat 1987), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19870222_respect-for-human-life_en.html (Erişim: 08/04/2016).

[106] Mehmet Akif Aydın, "Aile" *DİA,* İstanbul, 1989, II/197.

[107] Bkz. *Catechism Of The Catholic Church,* 569-571. (2366-2369;2373); Papa Paul VI., "*Humanae Vitae",* (Papalık Genelgesi, 25 Temmuz 1968), 11. 12. md.; Papa Pius XI., *"Casti Connubii", (Papalık Genelgesi, 31 Aralık 1930).* https://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19301231_casti-connubii.html (Erişim: 20/04/2016).

1.3. İslam'da Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma

İslam'a göre Allah, her şeyi çift olarak yaratmış,[108] insanları da erkek ve dişi şeklinde farklı cinslerde var etmiştir.[109] Kur'an-ı Kerim'deki "*Allah sizi (önce) topraktan, sonra az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli-dişili) eşler yaptı. O'nun bilgisi olmadan hiç bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur….*"[110] ayetinde ilk insanın topraktan/çamurdan yaratıldığı,[111] daha sonra insanın eşi ile birleşmesi sonucu çoğalmanın gerçekleştiği vurgulanmıştır. *"O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor…*"[112] ayetine göre farklı cinslerde yaratılmanın amacı çocuk sahibi olmak, nesli sürdürmek ve çoğalmaktır.

İlk insanın yaratılışı ve insanlığın çoğalması hususunda Kur'an-ı Kerim'de yer alan, "*Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a: 'eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız', diye dua ederler."*[113] ve *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan*

[108] Bkz. Zariyat, 51/49; Rad, 13/3; Taha, 20/53; Yasin, 36/36.

[109] Necm, 53/45.

[110] Fatır, 35/11.

[111] Bkz. Ali İmran, 3/59; Kehf, 18/37; Hacc, 22/5; Rum, 30/20; Mü'min, 40/67; En'am, 6/2; Araf, 7/12; İsra, 17/61; Secde, 22/7; Sa'd; 38/71, 76; Saffat, 37/11; Hicr, 15/26, 33; Mu'minun, 23/12; Rahman, 55/14.

[112] Şura, 42/11.

[113] Araf, 7/189.

Rabbinize karşı gelmekten sakının...”[114] gibi ayetlerde, farklı cinslerde yaratılan iki insanın cinsel birleşmesi sonucu, insanlığın çoğalma sürecinin başladığına ve devam ettiğine vurgu yapılır. “*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*[115] ve “*Allah size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı…”*[116] ayetlerinde de insanların çift (erkek ve dişi) olarak yaratıldığı, eşlerin birleşmesi sevginin, çocuk sahibi olunması ile de şefkatin (rahmet) tecelli ettiği ve çoğalmanın gerçekleştiği açıklanır.[117] “*Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık...”*[118] ayetine göre, insanların çoğalarak kabile ve kavimlere ayrıldığı vurgulanır.

Kur’an-ı Kerim’de insanın yaratılışı ve yaratılan bu Âdem/beşer’e meleklerin saygı duymasının/secde etmesinin emredildiği ayetler dikkate alınarak, Âdem’in ilk insan ve ilk peygamber olduğu konusunda Müslümanlar arasında genel bir inanç vardır.[119] Ancak bu ayetlerde Âdem’in, bütün insanlığın biyolojik babası olduğu hususunun çok net ifade edilmediğine[120] ve Allah’ın insanı “tek bir nefisten” yarattığının belirtildiği ayetlerde de *Âdem* ifadesinin kullanılmadığına dikkat

[114] Nisa, 4/1.

[115] Rum, 30/21.

[116] Nahl, 16/72.

[117] Bkz. Fahruddin er-Razi, *Tefsir-i Kebir (Mefatihul Gayb*), (Çev: Suat Kılıç, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru), Ankara: Akçağ Yayınları, 1994, 18/94-95.

[118] Hucurat, 49/13.

[119] Bkz. Erdem, Hazreti Âdem, 116-140.

[120] İsmail Yakıt, “Kur’an’da Hz. Âdem”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, [Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı], Isparta 1999, Sayı: 6, s. 2.

çekilmiştir.[121] *"Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi."*[122] ayetinde Âdem'in ilk insan oluşundan değil, İsa'nın da Âdem gibi topraktan yaratıldığı dolayısıyla ona uluhiyet atfedilemeyeceği vurgulanmıştır. Kur'an'da insanların tek bir ümmet olduğu ve onlara peygamber gönderildiği,[123] ayrıca Âdem'in, Nuh'un, İbrahim ve İmran soyunun seçildiği ve âlemlere üstün kılındığı açıklanmıştır.[124] Buna göre Âdem, kendisi gibi insanların olduğu bir topluluk arasından seçilmiş ve yeryüzünde "halife" tayin edilmiştir.[125]

Meleklerin ve İblis'in, Allah'ın yarattığı insana "secde etmelerinin" istendiği ayetler iki grupta değerlendirilebilir. Bunlardan birinci gruptaki ayetlerde "beşer" kelimesi kullanılmış ve insan türünün üstünlüğü vurgulanmıştır.[126] Âdem'e secde edilmesinin istendiği ayetlerde ise, Allah'ın "isimleri öğrettiği" ve "seçtiği" yani peygamberlik verdiği/halife tayin ettiği Âdem'in üstünlüğünün diğer varlıklar tarafından kabul edilmesi istenmiştir.[127] Kur'an-ı Kerim'e göre Âdem'in ilk peygamber olduğu konusunda genel bir kabul vardır. Bununla birlikte İslam literatüründe, insanın yaratılması ve meleklerin ona secde etmelerinin anlatıldığı ayetlerde "Âdem" adının geçip geçmemesi durumuna göre, onun ilk yaratılan insan

[121] Bkz. Nisa, 4/1; Araf, 7/189-190.

[122] Ali İmran, 3/59.

[123] Bakara, 2/213.

[124] Ali İmran, 3/33.

[125] Bakara 2/30.

[126] Hicr 15/28-35; Sad, 38/71-77.

[127] Bakara, 2/34; Araf, 7/11; İsra, 17/61; Kehf, 18/50; Taha, 20/116.

olmayabileceği, ondan başka "Âdemler" de olabileceği hususu, (az da olsa) bazı İslam âlimleri tarafından dile getirilmiştir.[128]

İslam dininde erkek ve dişi olarak yaratılan insanın karşı cinse olan eğilimi ve çocuk sevgisi dünya hayatının bir gereği olarak değerlendirilir.[129] İslam'ın temel kaynaklarında bu dinin, insanın doğal isteklerine uygun "fıtrat dini" olduğu[130] ve farklı cinslerin evlenmesinin insan fıtratına uygunluğu vurgulanır.[131] "*Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin…*"[132] ayetinde de evliliğin önemine değinilir.

İslam'a göre evlenmenin gayelerinden en önemlisi, nefsani arzuların tatmini ve çocuk sahibi olup neslin devamını ve korunmasını sağlamaktır. Bu kapsamda aile kurmak amacıyla evlenmek ve çocuk sahibi olmak teşvik edilir.[133] Çünkü çocuğun doğup büyüdüğü, yetiştiği, hayata hazırlandığı, iyi ya da kötü davranışları ve alışkanlıkları kazanarak kişiliğinin oluştuğu yer ailedir. İffetli erkek ve kadınların evliliğiyle kurulan ailelerde dünyaya gelen çocukların, bedensel, duygusal ve ahlaki açıdan iyi yetiştirilmesi ile huzurlu bir toplum oluşur. Toplumun ve gelecek

---

[128] Bkz. Yakıt, 2-9; Erdem, *Hazreti Âdem,* 130-133; 168-170; Ferit Vecdi, *Dairetü'l Maarif*, I/126, Kahire 1967; Ahmet Hamdi Akseki, "Âdem", *İslam Türk Ansiklopedisi,* I/78; Abdülkadir el-Bağdadi, *El-Fark Beyne'l Fırak,* Kahire, trhsz, 178; Muhyiddin İbn Arabi, *Futuhat-ı Mekkiye,* İstanbul, 1293, III/718.

[129] Ali İmran, 3/14; bkz. Hüseyin Atay, "Kur'an- Kerim ve Hadisi Şerifte Aile planlamasına Ait Bir Tetkik", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1973,* V/1-2.

[130] Rum, 30/30.

[131] Bkz. Muhammed Tahir İbn Aşur, Mekasidu's Şeriati İslamiyye; (Çev: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan,) *İslam Hukuk Felsefesi Gaye Problemi*, İstanbul: Rağbet Yayınları 1999, 83-88.

[132] Nur, 24/32.

[133] Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, H. Yunus Apaydın, *İslam ve Toplum (İlmihal),* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, 124; Tayyar Altıkulaç, "İslam ve Doğum Kontrolü", *Diyanet İlmi Dergi,* Ankara 1988, Cilt: 24, Sayı:1, s. 7.

nesillerin huzuru için, anne babanın iffetli olması ve zinadan uzak durması emredilir.[134]

Hz. Muhammed de gençlerin evlenmesini tavsiye etmiş, evliliğin insanı harama bakmaktan alıkoyduğunu, ırz ve namusu koruduğunu belirtmiştir.[135] O, "*Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi yerine getirmeyen benden değildir. Evlenin ki sayınız artsın. Şüphesiz ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizinle övünürüm.''*[136] ve "*Eşine sevgi ile bağlanan ve çocuk doğuran kadınla evlenin. Çünkü ben (kıyamet gününde) diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzu arzu ederim."*[137] diyerek, imkanı olan kadın-erkek herkesi evlenmeye teşvik etmiştir.[138] Evlilikte inançlı, iyi ahlaklı, bekâr, doğurgan, az mehir talep eden kadınların tercih edilmesi istenmiş,[139] çünkü bu özelliklere sahip annenin çocuklarını iyi yetiştireceğine inanılmıştır.[140]

---

[134] Bkz. Nisa, 4/15-16; Maide, 5/5; İsra, 17/32; Mu'minun 23/4-7; Nur, 24/2-10, 26, Furkan, 25/68; Mümtehine, 60/12; Mearic, 70/29-31.

[135] Buhari, Savm, 10 (15); Nikâh, 2 (3), 3 (4); Müslim, Nikâh, 1 (1400-1402); Ebu Davud, Nikâh, 1 (2046); Tirmizi, Nikâh, 1 (1080-1081); Nesai, Nikâh 3 (3192-3197); İbn Mace, Nikâh, 1 (1845-1846) I/592-593.

[136] Bkz. İbn Mace, Nikâh, 1 (1845-1846), I/592-593; Nesai, Nikâh, 11 (3213).

[137] Ebu Davud, Nikâh, 4 (2050); Nesai, Nikâh, 11 (3213).

[138] Bkz. Süleyman Ateş "Kur'an-ı Kerîm'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", *AÜİFD,* Ankara 1978, Cilt: 23, s. 221-286.

[139] Bkz. Müslim, Rada, 53 (1466); Tirmizi, Nikâh, 4 (1086); Nesai, Nikâh, 13 (3216); 15 (3218); İbn Mace, Nikâh, 46 (1967) I/636-637; Ebu Davud, Nikâh, 2 (2047); bkz. Nihat Yatkın "İslam'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Erzurum 2010, Sayı: 33, s. 47-61.

[140] İbrahim Canan, *Resulullah'a Göre Çocuk Terbiyesi,* İstanbul: Cihan Yayınları, 1983, 30-34.

Hz. Muhammed, evliliği ve eşiyle cinsel ilişkiye girmeyi sadaka vermiş gibi sevap kabul etmiştir.[141] Evlenmek istemeyen Osman bin Maz'un ve onun gibi diğer bazı sahabelerle bizzat görüşmüş ve onları bu isteklerinden vazgeçirmiş, evlenmeyerek ruhban hayatı yaşamayı yasaklamıştır.[142] Yine o, kendilerince daha dindar yaşamak ve bazı helalleri yasak kılmak isteyen sahabelere karşı çıkmış ve kendisinin peygamber olduğu halde sürekli namaz kılmadığını, oruç tutmadığını ve kadınlarla evlenmekten vazgeçmediğini, evliliğin sünneti olduğunu, bundan yüz çevirmenin doğru olmayacağını vurgulamıştır.[143]

Kur'an-ı Kerim'de, "*Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, sütkızkardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmenizde size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."*[144] ayetiyle kimlerle evlenilemeyeceği açıklanmış ve ensest ilişkiler yasaklanmıştır. Ayrıca, "*İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür*

[141] Bkz. Ebu Davud, Edeb, 160 (5243).

[142] Buhari, Nikâh, 8 (11-13); Nesai, Nikâh, 4 (3198-3203); Tirmizi, Nikâh, 2, (1082-1083); Müslim, Nikâh, 1 (1400-1402).

[143] Buhari, Nikâh, 1 (1).

[144] Nisa, 4/23.

erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler."[145] ve "*Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu mü'minlere haram kılınmıştır."*[146] ayetlerine göre müşriklerle ve zina edenler ile de evlilik yasaktır. Çünkü İslam'a inanmayan ve iyi ahlaklı olmayan kadınlarla evlenildiğinde, onların yetiştirdiği çocukların da kendileri gibi olacağı kabul edilir: "*Nuh şöyle dedi: "Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kafir kimseler yetiştirirler*."[147]

İslam dini, insan neslinin devam etmesi için gerekli olan üreme ve çoğalma faaliyetini teşvik eder.[148] Müslümanların dualarında Allah'tan, kendilerine göz nuru olacak eşler ve çocuklar vermesini niyaz etmeleri; salih bir evlat sahibi olunca da Allah'a şükretmeleri, nankörlük etmemeleri istenir.[149] Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlerin ve salih kulların, Allah'a, kendilerine iyi bir nesil, temiz bir soy ve soylarından O'na kulluk eden milletler vermesi için ettikleri dualar bu konuda nasıl dua edileceğinin bir örneği olarak sunulur.[150] Hz. Nuh'un, Hz. Yakup'un, Hz. Musa'nın annesinin, çocukları için hissettikleri üzüntü, ilgi, telaş ve tedirginlikten

[145] Bakara, 2/221.

[146] Bkz. Nur, 24/3, 26.

[147] Nuh, 71/26-27.

[148] Bkz. Bakara, 2/223; Nisa, 4/3; 24/32; Rum, 30/20-21.

[149] Bkz. Araf, 7/189-190; Furkan, 25/74.

[150] Bkz. Bakara, 2/128; Ali İmran, 3/35, 40; İbrahim, 14/35, 40; Meryem, 19/4-10; Saffat, 37/100; Ahkaf, 46/15.

bahsedilerek[151] peygamber de olsa insanın eş ve çocuk sahibi olmaya ihtiyaç duyduğu ve bu durumun insan olmanın doğal sonucu olduğu belirtilir.[152] Çocuk sahibi olmak ve çoğalmak, insanlarla ilgili bir özellik kabul edildiğinden, Allah'a çocuk isnat etmek, İslam'da şiddetle eleştirilir ve yasaklanır.[153]

Kur'an-ı Kerim'de, çocuğu olmayan kişilere çocuk sahibi olacakları haberi, büyük bir müjde olarak verilir.[154] Bunun yanında birçok ayette çocuk, insanların sahip olduğu maddi servet, güç ve mallar ile birlikte anılır.[155] İnsanların, çocuklarını bir övünme ve gururlanma vesilesi olarak görmemeleri, çocukları ve malları sayesinde azaba uğratılmayacaklarını düşünecek kadar ileri gitmemeleri vurgulanır.[156] İnsanlara altın, gümüş, kadın, at, davar, ekin gibi diğer dünya nimetleri ile birlikte çocukların da süslü gösterildiği, ancak bunların sadece dünya hayatının geçimliği olduğu, asıl varılacak yerin Allah'ın katında olduğu belirtilir.[157] Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de yer alan *"Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir..."*[158]*; "Yine: 'Bizim mallarımız ve çocuklarımız daha çoktur. Bize azap edilmeyecektir' demişlerdi. Ey Muhammed, de ki: "Şüphesiz, Rabbim rızkı dilediğine*

[151] Bkz. Hud, 11/45; Yusuf, 12/84; Kasas, 28/10, 13; Taha, 20/40.

[152] Rad, 13/38.

[153] Bkz. Nisa, 4/171; Maide, 5/18; Yunus, 10/68; Nahl, 16/57; İsra, 17/111; Meryem, 19/35, 88, 91-92; Enbiya, 21/26; Mu'minun, 23/91; Furkan 25/2; Saffat, 37/149, 153; Zümer, 39/4; Zuhruf, 43/17, 81.

[154] Bkz. Ali İmran, 3/39-40, 47; Hud, 11/70-72; Hicr, 15/53-54; Meryem, 19/4-10, 19-21; Enbiya, 21/91; Saffat, 37/101; Zariyat, 51/28.

[155] Bkz. İsra, 17/6, 64; Kehf, 18/39, 46; Meryem, 19/77; Şuara, 26/88, 133; Mücadele, 58/17; Mümtehine, 60/3.

[156] Bkz: Ali İmran,3/10, 116; Tevbe, 9/55, 69, 85; Mü'minun, 23/55-56; Şuara, 26/131-134; Tegabun, 64/14-15; Kalem, 68/10-14; Nuh, 71/12.

[157] Ali İmran, 3/14.

[158] Hadid, 57/20.

bol verir ve (dilediğine) kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler." Ne mallarınız ne de çocuklarınız, sizi bizim katımıza daha çok yaklaştıran şeylerdir! Ancak iman edip salih amel işleyenler başka. İşte onlar için işlediklerine karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennet köşklerinde güven içindedirler."[159]*; "Ayetlerimizi inkâr edip, bana elbette mal ve evlât verilecek diyen adamı gördün mü?"*[160]*; "Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."*[161]*; "Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.*[162] gibi ayetler bu uyarılardan bazılarıdır. Bu amaçla müslümanların çocuk sahibi olunca, onu yetiştirmek kaygısıyla ibadetlerine dikkat etmemek, yeteri kadar hayır ve sadaka vermekten kaçınmak, düşmanla savaşta cesaret göstermemek, önemsiz şeyler için kaygılanmak gibi hususlarda dikkatli olmaları istenir.[163]

İslam inancına göre çocuk sahibi olmak ya da olamamak (kısırlık) ve çocukların cinsiyeti tamamen Allah'ın tasarrufundadır: *"Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir."*[164] ve "*Allah sizi (önce) topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler (erkek-dişi) kıldı. O'nun bilgisi olmadan hiç bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır.*

[159] Sebe, 34/35-37.

[160] Meryem, 19/77.

[161] Munafikun, 63/9.

[162] Enfal, 8/28.

[163] Bkz. Buhari, *Edebü'l Müfred,* (Çev: Halil Atalay), Konya 2016, 231-236.

[164] Şura, 42/49-50.

Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır."[165] ayetlerine göre evrendeki herşey gibi çocuk sahibi olmak da Allah'ın takdiri iledir ve kısırlık, Allah'ın bir cezası veya insan için bir eksiklik değildir.

Kur'an-ı Kerim'deki ayetler, Hz. Muhammed'in açıklamaları ve İslam bilginlerinin yorumlarına göre İslam'da insanların evlenmesine, aile kurmasına, çocuk sahibi olmasına çok önem verilir. Toplumun temeli aile, ailenin en önemli unsurlarından biri de çocuklar olduğundan, her açıdan sağlıklı, ahlaklı ve düzenli bir toplum oluşturulması amaçlanır. Günümüzde sayısı en fazla artan ve en doğurgan dini grup kabul edilen Müslümanların nüfusu bir buçuk milyardan fazladır.[166]

2. Doğum Kontrolü

Çocuk sahibi olmak ya da olmamakla ilgili en önemli konu ve uygulamalardan biri doğum kontrolüdür. Doğum kontrolü, genel olarak cinsel birleşme sonucunda kadınların gebe kalmasını önlemek, gebelik olasılığını azaltmak ya da istenilen zamanda çocuk sahibi olmayı sağlamak amaçlarına yönelik uygulanan çeşitli yöntemlere verilen addır.[167]

Doğum kontrolü uygulamaları hakkında en eski yazılı kaynaklar, M.Ö. 2700 yıllarına ait Çin'de yazılan bir tıp kitabındaki çocuk düşürme yoluyla doğum

---

[165] Fatır, 35/11.

[166] Bkz.http://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/ (Erişim: 14/02/2017);http://www.dunyabulteni.net/dubam/359009/dunyadaki-musluman-nufusu-ve-gelecegi (Erişim: 30/10/2016)

[167] Bkz. Karaman vd., 133; Rahmi Yaran, "Doğum Kontrolü" *DİA, İstanbul 1994,* IX/495; Tayyar Altıkulaç, "İslam ve Doğum Kontrolü", *Diyanet Dergisi (Dini, İlmi, Edebi Üç Aylık Dergi)* Ocak-Şubat-Mart 1988, Cilt: 24, Sayı: 1, s. 6.

kontrolü hakkındaki bilgiler ve M.Ö. 1850 ve 1500 yıllarına ait Mısır papirüslerinde anlatılan vajinal doğum kontrolü yöntemleri hakkındaki yazılardır.[168]

Tıp alanındaki gelişmelerin de etkisiyle günümüzde çok çeşitli doğum kontrol yöntemleri uygulanmaktadır. Bu yöntemler genel olarak, *doğal yöntemler, engelleyici yöntemler, spiral/IUD, doğum kontrol ilaçları, cerrahi doğum kontrol uygulamaları, enjekte edilen doğum kontrol ilaçları* ve *deri altı implantları* olarak sayılabilir.

İlişki sırasında herhangi bir dış yöntemin, ilacın ya da aracın kullanılmadığı yöntemlere *doğal yöntemler* denilir. *Doğal yöntemler* de kendi içinde farklılık gösterir. Bunlardan biri *geri çekme yöntemi*dir. Geri çekme yöntemi, ilişki sırasında erkeğin dışarıya boşalması, böylelikle spermlerin kadının yumurtaları ile buluşmasının önlenmesidir. Bir diğer yöntem *takvim/ritim yöntemi*dir. Kadının kendi vücut ısısını ve vajina salgılamasını kontrol ederek yumurtlama dönemini, yani gebe kalma olasılığının yüksek olduğu günleri hesaplaması ve bu dönemlerde cinsel ilişkiden kaçınılması veya dikkatli olunması uygulamasıdır. Bir başka yöntem ise, *emzirme yöntemi*dir. Kadınların özellikle doğumdan sonraki süt emzirme dönemlerinde, adet kanamaları olmadığı müddetçe doğal olarak doğurgan olmadıkları düşüncesine dayanır. Belli koşullarda ve belli süre için emzirme, doğum kontrol yöntemi olarak kabul edilebilir.

---

[168] Bkz. Robert Bruce Mclaren, *Christian Ethics, (Foundations and Pratice),* New Jersey: Prentice Hall, 1994, 126; Nazan Bilgel, *Halk Sağlığı Bakışıyla Ana ve Çocuk Sağlığı*, Güneş&Nobel Tıp Kitabevi, 1997, 134; Mehmet Erşahin*, İslam Hukuku Açısından Aile Planlaması Kürtaj ve Çocuk Sahibi Olma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002, s. 26-27, 60-74.

Çocuk sahibi olma ya da olmama konusunda uygulanan bir başka yöntem ise *engelleyici yöntemler*dir. Bu yöntemler, erkek spermlerinin dişi yumurtalarına ulaşmasını engellemek için bir plastik ya da kauçuk engelin kullanılması şeklinde uygulanır. Bu amaçla *prezervatif/kondom* kullanılır ya da *diyafram* adı verilen bir araçla erkek spermlerinin kadın yumurtalarına ulaşımı engellenir. Spermlerin yumurtaya ulaşmadan etkisiz hale getirilmeleri için kullanılan bir başka yöntem ise *spermisit* kullanımıdır. Bunların dışında doğum kontrolünü sağlamak için *rahim içi araçlar*ın kullanımına başvurulur. *Rahim içi araçlar,* kadına uygulanan ve etkisi uzun süre devam eden doğum kontrol yöntemi kabul edilir.

Doğum kontrol ilaçları da aynı amaçla yaygın olarak kullanılır. Doğum kontrol ilaçlarının amacı dişi yumurtanın üretimini engellemektir. Eğer kadında herhangi bir dişi yumurta yoksa doğal olarak erkek spermi, bu yumurtayı dölleyemeyecek ve gebe kalınmayacaktır.

Doğum kontrolünde başvurulan yaygın uygulamalardan biri de *cerrahi doğum kontrol uygulamaları*dır. Bu uygulamada erkeğin ya da kadının kısırlaştırılması söz konusudur. Bunların dışında gebe kalınmasını engellemek için *enjekte edilen doğum kontrol ilaçları* ve *deri altı implantları* da başvurulan yöntemler arasındadır.[169]

Bu bölümde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın hem genel anlamda doğum kontrolüne bakışı hem de doğum kontrol yöntemi uygulamaları arasında uygun görülen ya da yasaklanan yöntemlerin olup olmadığı incelenecektir.

[169]Bkz.http://www.hekimonline.com/yenisite/moduller/ansiklopedi/index.php?tid=352 (05/12/2015); http://www.saglikocagim.net/dogum-kontrol-igneleri-ile-korunma/ (05/12/2015); http://www.medicinehospital.com.tr/ansiklopedi/terim/351/dogum-kontrol-yontemleri.html (05/12/2015).

2.1. Yahudilikte Doğum Kontrolü

Yahudilikte çocuk sahibi olmak ve çoğalmak, Tanrı'nın "*verimli olun ve çoğalın*"[170] emri gereği dini bir gereklilik kabul edilir. Bu nedenle evlenmeye ve çocuk sahibi olmaya çok önem verilir. Yahudi Kutsal Kitabında doğum kontrolü konusunda doğrudan bir açıklama bulunmamakla birlikte; kardeşi öldüğü için kardeşinin soyunu devam ettirmek amacıyla onun karısıyla evlenen Onan ile ilgili, *"Yahuda Onan'a, kardeşinin karısıyla evlen dedi, Kaynı olarak ona karşı sorumluluğunu yerine getir. Kardeşine soy yetiştir. Ama Onan doğacak çocukların kendisine ait olmayacağını biliyordu. Bu yüzden ne zaman kardeşinin karısıyla yatsa, kardeşine soy yetiştirmemek için menisini yere boşaltıyordu. Bu yaptığı Rab'bin gözünde kötüydü. Bu yüzden Rab onu da öldürdü."*[171] ifadelerine dayanılarak, evli çiftlerin cinsel birleşmelerinde gebe kalmayı önleyen uygulamaları, Tanrı'nın yukarıda ifade edilen *çoğalma* emrine karşı gelme olarak değerlendirilir. Bu nedenle doğum kontrolü amacıyla cinsel ilişki esnasında *geri çekme yönteminin* kullanılması, kişinin üreme imkânlarını israf etmesi ve spermlerin dışarı atılması uygun görülmez. Bu uygulamayı bilerek yapmak, doğabilecek bir çocuğa yaşam hakkı vermemek ve cinayet işlemek olarak kabul edilir.[172]

Yahudilikte çoğalma ve çocuk sahibi olmaya verilen önem nedeniyle sağlıklı insanların doğum kontrolü uygulamaları tasvip edilmez. Zekâ geriliği ya da akıl hastalığı olup cinsel açıdan aktif kişilerin de, rutin bir şekilde doğum kontrolü yöntemlerini uygulaması veya kısırlaştırılması uygun görülmez. Bu durumda olanlar

[170] Yaratılış, 1/28.

[171] Yaratılış, 38/8-9.

[172] Bkz. *BT,* Niddah, 13a; Yevamoth,34b; Immanuel Jakobovits, "Birth Control", *EJ*, III/723.

ile ilgili genel hükümler vermek yerine, onların ayrı ayrı değerlendirilmesi daha doğrudur.[173]

Doğum kontrol yöntemlerinden biri olan *kısırlaştırma* işlemi, Yahudi Kutsal Kitabındaki, "*Erkeklik bezi ezilmiş ya da erkeklik organı kesilmiş kişi Rab'bin topluluğuna girmeyecek."*[174] emrine göre Tanrı tarafından eksik ve kusurlu sayıldığından uygun görülmemiştir. Tanrı'ya kurban sunmak için sunağa yaklaşmaması emredilen *kör, topal, yüzü arızalı, organlarından biri aşırı büyümüş, kolu veya ayağı kırık, kambur, cüce, gözü özürlü, uyuz, yarası kabuk bağlamış* insanlarla birlikte *hadım* olanlar da sayılmıştır.[175] Kurban edilecek hayvanlar için kullanılan *"Yumurtaları vurulmuş, ezilmiş, burulmuş ya da kesilmiş hayvanı Rab'be sunmayacak, ülkenizde buna yer vermeyeceksiniz."*[176] emrinde de bu durum bir kusur olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle çoğalması emredilen insanın,[177] neslinin artmasını ve soyunun devamını engelleyecek şekilde kısırlaştırılması yasaklanmıştır.[178] Erkeğin bilerek çocuk yapmaktan kaçınması yerilmiş ve Tanrı'nın çoğalma emrini yerine getirmekten alıkoyacağı inancıyla kısır kadınlarla evlilik hoş karşılanmamıştır.[179]

Yahudilikte annenin ve bebeğin sağlığını korumaya verilen önem gereği, doğum kontrolü uygulanmayıp gebe kalındığında, annenin veya bebeğinin maruz

---

[173] Rav Mendy Chitirk, "*Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudiliğin Engellilere Bakışı 2"* (Çev: Estreya Seval Vali) http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=83545 (Erişim10/06/2016).

[174] Yasa'nın Tekrarı, 23/1.

[175] Levililer, 21/17-20.

[176] Levililer, 22/24.

[177] Yaratılış, 1/28.

[178] İmmanuel Jakobovits, "Castration", *EJ,* IV/516.

[179] *BT,* Yevamoth, 62b, 63b.

kalacağı ciddi zararlar önlenmek istenir. Bu amaçla kadının yaşının çok küçük olması, gebe olması ve emzirdiği küçük bebeğinin bulunması gibi durumlarda doğum kontrolüne olumlu bakılır. Eğer kadın gebe kalmak için çok küçük yaşta ise (11-12 yaşında) gebeliğin onun hayatını tehlikeye atabileceği, kadın zaten hâlihazırda gebe ise karnındaki bebeğin zarar görebileceği, kadının emzirdiği küçük çocuğunun bulunması durumunda ise gebe kalınırsa bu küçük çocuğu sütten kesmesi gerekeceği, bunun da çocuğun sağlığına zarar vereceği hatta ölümüne sebep olabileceği değerlendirilir. Bu yüzden anne ya da çocuğun sağlığının ciddi anlamda tehlikeye düşebileceği bu gibi durumlarda doğum kontrolü uygulanabilir.[180]

Yahudi inancına göre doğum kontrolünün uygulanması gerektiği durumlarda, erkeğin *geri çekme* yöntemini uygulaması ya da *kondom* kullanması yerine, kadının *Spiral/IUD* veya *diyafram* gibi araçları kullanması tercih edilmelidir. Çünkü "*verimli olun ve çoğalın"* emrinin erkeklere hitap ettiği, bu nedenle doğum kontrol yöntemlerinin erkeklerin uygulamasının doğru olmayacağına inanılır. Böylece doğum kontrolü yöntemi uygulamayan erkeğin, Tanrı'nın çoğalma emrine karşı gelmemiş olacağı kabul edilir. [181]

Ortodoks Yahudiler doğum kontrolü uygulamalarını Tanrının "çoğalın" emrine karşı gelmek olarak anladıklarından bu yöntemleri kullanmamaya özen gösterir. Bu nedenle Ortodoks Yahudiler arasında doğum oranı, doğum kontrolü konusunda daha esnek olunabileceğine inanan Muhafazakar ve Reformist gibi diğer Yahudi mezhebi mensuplarına göre biraz yüksektir. Reformist Yahudiler, doğum kontrolünün tıbbi nedenler dışında da sosyal, ekonomik ve vicdani nedenlerle

[180] *BT,* Yevamoth, 12b; Kethuboth, 39a.

[181] Jakobovits, "Birth Control", *EJ*, III/723.

uygulanabileceğini savunur. Liberal Yahudilikte ise mevcut çocukların daha iyi şartlarda büyümeleri, aşırı yoksulluk, yetersiz yaşam koşulları gibi sebeplerle doğum kontrolüne olumlu yaklaşılır. Yahudilerin doğum oranında 20. yüzyılda azalma; 2000'li yıllardan itibaren ise biraz artış gözlemlenmiştir. Örneğin; İsrail'de 1950 yılındaki doğurganlık oranı binde 4 iken, 1995 yılında bu oranın binde 2,6'ya gerilemiştir.[182] Son yıllarda ise dünya genelindeki Yahudilerin nüfus artışı 2006 yılında binde 2,9;[183] 2014 yılında ise 3,1 olarak açıklanmıştır.[184]

Ortodoks Yahudilere göre doğum kontrolü (Tanrı'nın "çoğalın" emrine karşı gelmemek için) keyfi nedenlerle uygulanmamalı, uygulanmak durumunda kalınırsa da erkekler değil kadınlar önlem almalıdır. Liberal, Muhafazakar ve Reformist Yahudilere göre ise bu konuda daha esnek olunabilir ve eşler çeşitli sebeplerle doğum kontrol yöntemlerini uygulayabilir.

2.2. Hıristiyanlıkta Doğum Kontrolü

Hıristiyanlığın Kutsal Kitabı "Yeni Ahit"te, doğum kontrolü konusunda net bir açıklama yoktur. Tarihsel süreç dikkate alındığında Katolik Hıristiyanlığın doğum kontrolüne yaklaşımı üç aşamada değerlendirilebilir: İlk dönemlerde, İsa'nın hemen tekrar dünyaya geleceği beklendiği için evlenmeye ve çocuk sahibi olmaya önem verilmemiş, ruhban hayatı yaşamak yüceltilmiştir. İkinci dönemde, evliliğe ve cinsel ilişkiye çocuk sahibi olmak gayesi ve şartıyla izin verilmiştir. Son dönemlerde ise, çocuk sahibi olmak dini bir görev olarak kabul edilmiş, cinselliğin çocuk

[182] Jakobovits, III/723; Usiel Oscar Schmelz -Sergio DellaPergola "Demography" *EJ,* V/555; http://www.shamash.org/lists/scj-faq/HTML/faq/08-11.html (Erişim 19/04/2016).

[183]http://arsiv.salom.com.tr/news/print/9919-Israilde-dogum-dengeleri-degisiyor.aspx (03/02/2017).

[184] http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN? (03/02/2017).

doğurma amacından önde tutulması yerilmiş ve doğum kontrolü uygulamaları uygun görülmemiştir.[185]

İlk dönem Kilise Babalarından ve "Aziz"lerinden Barnabas (öl. 61), İskenderiyeli Clement (150-215), Hippolytus (170-235), Lectantius (240-320), Caesarius (331-368), john Chrysostom (347-407), Jerome (347-420) ve Augustinus (354-430) erkeklerin tohumlarını boş yere harcamalarını kınamış, cinsel birleşmenin amacının çocuk yapmak olduğunu vurgulamış, aksi halde bu ilişkinin fahişe ya da metres ile yapılan ilişki gibi sadece cinsel zevk için olacağına dikkat çekmiştir. Ayrıca bu din adamları, kadınların iksir içmek ya da diğer yöntemlerle doğum kontrolü uygulamalarının, onları hem fahişe hem de katil yaptığını iddia etmiştir. Buna göre çocuk yapmak istemeyen çiftlerin doğum kontrolü yöntemleri uygulamak yerine eşleriyle cinsel ilişkiden kaçınmaları daha doğrudur.[186]

Katolik Hıristiyanlıkta "Eski Ahit"te yer alan bazı emir ve tavsiyelere dayanılarak doğum kontrolünün uygun olmadığı konusunda çıkarımlar yapılmıştır. Örneğin; Tanrı'nın, insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratıp, kutsadıktan sonra, *"Verimli olun, çoğalın, yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun."*[187] emrine göre, çocuk sahibi olmak ve çoğalmak dini bir gerekliliktir. "*Çocuklar Rabbin verdiği bir mirastır. Rahmin ürünü bir ödüldür. Yiğidin elinde nasılsa oklar, öyledir gençlikte doğan çocuklar."*[188] ifadesine göre çocuklar Tanrı'nın insana bir hediyesidir. Doğum kontrolü uygulaması ise, bir anlamda hem Tanrı'nın '*çoğalın'*

[185] Erşahin, 31-32.

[186] Bkz. http://www.ewtn.com/library/ANSWERS/FKBCONTR.HTM (Erişim: 28.11.2015)

[187] Yaratılış, 1/27-28.

[188] Mezmurlar, 127/3-4.

emrine karşı gelmek hem de O'nun hediyesine ya da ödülüne engel olmaktır.[189] *"Erkeklik bezi ezilmiş ya da erkeklik organı kesilmiş kişi Rab'bin topluluğuna girmeyecek."*[190] ve "*Yahuda Onan'a, kardeşinin karısıyla evlen dedi, Kaynı olarak ona karşı sorumluluğunu yerine getir. Kardeşine soy yetiştir. Ama Onan doğacak çocukların kendisine ait olmayacağını biliyordu. Bu yüzden ne zaman kardeşinin karısıyla yatsa, kardeşine soy yetiştirmemek için menisini yere boşaltıyordu. Bu yaptığı Rab'bin gözünde kötüydü. Bu yüzden Rab onu da öldürdü*."[191] ifadelerine göre de kısırlaştırma ve cinsel birleşmede gebe kalmayı önleyecek uygulamalar Tanrı tarafından yasaklanmıştır.[192]

Hıristiyanlığa göre Tanrı'nın cinsel birleşmeye yaklaşımı olumludur.[193] Bir kişi ikinci defa evlenmiş olsa bile ilk karısına karşı nafaka, giysi ve kocalık görevini aksatmamalı,[194] çiftler, kadınların adet dönemi ve çocuk doğurduktan sonraki dönem dışında ilişkilerine ara vermemelidir.[195] Evliliği yasaklamak da doğru değildir.[196] Papa VI. Paul tarafından yayınlanan 25 Temmuz 1968 tarihli "*Humanae Vitae*" adlı Papalık Genelgesi'nde, erkek ile kadının Tanrı'nın şahitliğinde kendi istekleri ile evlenmeleri, cinsel ilişkiye girmeleri ve bunun doğal sonucu olarak da çocuklarının

[189] http://web.archive.org/web/20041112170438/www.desiringgod.org/library/theological_qa/marriage_family/bc.html (Erişim: 28/11/2015).

[190] Yasa'nın Tekrarı, 23/1.

[191] Yaratılış, 38/8-9.

[192] http://web.archive.org/web/20041112170438/www.desiringgod.org/library/theological_qa/marriage_family/bc.html (Erişim: 28/11/2015).

[193] Bkz. Yaratılış, 2/18-25.

[194] *Mısır'dan* Çıkış, 21/10.

[195] Bkz. Levililer, 12/1-8; 15/19-33; *Mısır'dan* Çıkış, 19/15; 1. Korintliler, 7/5.

[196] 1. Timeteyos, 4/3.

olması, dünya hayatının bir gereği kabul edilir ve doğum kontrolü uygun görülmez.[197]

19. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'da doğum kontrolünü savunanlar artınca, Katolik Kilisesi buna tepki göstermiş ve Papa XI. Pius (1857-1939) *"Casti Connubi"* adıyla bir Papalık Genelgesi yayınlamıştır. Bu genelgede *"Her evlilik ilişkisinin doğal döl gücünün insanlar tarafından engellenmesi, Tanrı'nın ve doğanın yasasına karşı işlenmiş bir suçtur. Karı kocanın evlilik eyleminin gücünü azaltmak ya da dölü önlemek için yaptığı her girişim, eylemi yaparken ya da doğal sonuçlar oluştuğunda ahlaka aykırıdır*." denilerek doğum kontrolünün Tanrı'nın doğal yasalarına aykırı olduğu vurgulanmıştır.[198] Ayrıca Papa XII. Pius (1876-1958), Papa XXIII. Ioannes (1881-1963) ve Papa VI. Paul (1897-1978) da doğum kontrolü uygulamalarının tabiat kanununa aykırı ağır bir suç olduğunu belirtmiştir.[199]

Günümüzde Hıristiyan dünyasında en çok müntesibi olan Katolikliğe göre, eşlerin belirli dönemlerde özellikle kadının yumurtlama döneminde, cinsel birleşmeden kaçınarak uyguladıkları doğum kontrol yöntemi ahlaka uygun kabul edilir. Bunun dışında hayati gerekçeler olmadan gerek cinsel ilişki öncesinde, gerek cinsel ilişki sırasında, gerekse cinsel ilişkinin sonrasında, cinsel ilişkinin doğal sonuçlarının gelişimini (döllenmeyi) engellemeye yönelik yapılan her türlü doğum

---

[197] Bkz. Papa Paul VI, "*Humanae Vitae",* (8-14. maddeler) http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae.html (Erişim: 20/04/2016); D. Von Hildebrand-M. Shivanandan, "Sex" NCE, XIII/46-47.

[198] https://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19301231_casti-connubii.html (Erişim: 20/04/2016).

[199] Bkz. J. T. Noonan, "Contraception" *New Catholic Encyclopedia, (NCE)*, New York: Thomson Gale, 2003, IV/222; http://www.meryemana.net/misc/hiristiyan-ahlaki (Erişim:11/08/2016).

kontrol uygulaması Tanrı'nın tabii kanunlarına karşı gelmek olarak değerlendirilir ve uygun görülmez.[200]

Ortodoks Hıristiyanlıkta ise evlilik, kadın ve erkeğin birlikteliğiyle yeni bir "kilise"nin oluşturulmasıdır. Kilise, aynı zamanda Hıristiyan cemaatini ve birlikteliğini de sembolize eder ve çocukların da katılımıyla bu kilisenin büyüyeceğine inanılır. Bu nedenle doğum kontrolü uygulamaları, kilisenin büyümesini engellemek ve belki de doğacak bir "aziz"e yaşam şansı vermemek olarak görülür ve doğum kontrolüne karşı çıkılır.[201]

Protestan Hıristiyanlar, evlenmek, cinsel ilişkiye girmek ve doğum kontrolü konusunda Kutsal Kitap'taki emirlerin ya da anlatılan olayların, her birini kendi düzleminde ve şartlarında değerlendirmek gerektiğini savunur. Yani söylenen kişi, söylenme sebebi ve söylenme ortamı gözardı edilerek, günümüzdeki tüm evli çiftleri bu sözlerin muhatabı saymak ve doğum kontrolünü reddetmek doğru olmayacaktır. Örneğin; Tanrı, "çoğalma emrini" Âdem ve Havva'ya hitaben söylediğinden bu emri tüm insanlık ya da tüm çiftlere verilen bir emir olarak değerlendirmemek gerekir. Çünkü bazı çiftlerin isteseler de çocukları olmadığından, onları bu emri yerine getiremedikleri için günahkâr saymak doğru olmaz. Diğer yandan bekârlık "Kutsal Kitap"ta övüldüğünden,[202] evlenmek tüm insanlık için yerine getirilmesi gereken bir emir olarak değerlendirilemez. Onan, içinde bulunduğu şartlardan dolayı, kayınbiraderlik vazifesini yerine getirmek için mecburi bir evlilik (*levirate/yibum)*

[200] *Catechism Of The Catholic Church,* 570, (2370); Paul VI, *Humanae Vitae,* 13-16. Md; Mclaren, 126-127.

[201] Bkz. Pavlos Ulaş, "Ortodoks Kilisesi Öğretisinde Doğum Kontrolü (Gebelik Öncesi Cinayet), http://ortodokshristiyanlik.blogspot.com.tr/2015/07/dogum-kontrolu.html (Erişim: 30/10/2016).

[202] 1. Korintliler, 7/1, 7-8.

yaptığından, onun uygulamasının yanlışlığı da tüm çiftler için genelleştirilemez. Hadım edilmiş kişileri toplumdan uzak tutmak ya da Mabed'e yaklaşmalarını yasaklamak da evrensel bir kural olamaz. *"Çünkü doğuştan, ana rahminden çıktıklarında hadım olanlar bulunduğu gibi, insanlar tarafından hadım edilmiş olanlar ve kendilerini Göklerin Egemenliği uğruna hadım saymış olanlar da vardır. Bunu kabul edebilen, kabul etsin!"*[203] ifadesinde görüldüğü üzere hadım edilmiş olmak ya da evlilikten kaçınmak, yerilmek yerine aslında yüceltilir ve övülür. Tanrı'nın, "*Çocuklar Rabbin verdiği bir mirastır. Rahmin ürünü bir ödüldür. Yiğidin elinde nasılsa oklar, öyledir gençlikte doğan çocuklar."*[204] ifadesinde çocukları verenin/yaratanın Tanrı olduğu vurgulanır. Ancak çocuğu, Tanrı'nın hediyesi olarak kabul ederek, doğum kontrolüne karşı çıkmak doğru bir mantık değildir. Tanah'ta iyi bir eşin de Tanrı'nın lütfu olduğu belirtilmesine[205] rağmen Pavlus, evlenmemenin övgüye değer bir davranış olduğunu bildirmiştir.[206] Evlenmemek övgüye layık bir durum ise, çocuk sahibi olmayı istememek (doğum kontrolü) de meşru olmalıdır.[207] Protestanların bu değerlendirmeleri ile doğum kontrolü konusunda daha esnek olunması gerektiğini savunurlar.

Doğum kontrolünün kabul edilebileceğini öne süren Protestanlar arasında, uygulanan doğum kontrolü yöntemleri üzerine farklı değerlendirmeler de yapılır. Buna göre sperm ile yumurtanın birleşmesi engellenebilir, ancak döllenmiş yumurta artık bir canlı sayıldığından bunun gelişiminin durdurulması ya da sonlandırılması

[203] Matta, 19/12.

[204] Mezmurlar, 127/3-4.

[205] Özdeyişler, 18/22.

[206] 1.Korintliler, 7/1, 7-8.

[207] Bkz. http://www.thevillagechurch.net/sermon/should-christians-use-contraceptive-methods-and-reproductive-technologies/ (Erişim: 28/11/2015).

bir anlamda erken kürtajdır. Yani doğum kontrolü yöntemlerinden, *geri çekme yöntemi, ritim/takvim yöntemi, prezervatif, diyafram ve gebeliği önleyici ilaçlar* ahlaki açıdan sakıncalı bulunmazken; döllenmiş yumurtaya müdahale etme olarak kabul edilen *spiral/İUD, ertesi gün ilaçları*, ahlaki açıdan uygun görülmez. *Kısırlaştırma* yöntemi ise, döllenmiş yumurtayı öldürmediği için, bazı Hıristiyanlara göre uygun görülürken; bazılarına göre Tanrı'nın insanoğluna emrettiği "çoğalın" emrini yerine getirmeyi engellediğinden sakıncalı kabul edilir.[208]

Hıristiyanlıkta, Katolikler ve Ortodokslar doğum kontrolüne ihtiyatlı yaklaşırken, Protestanlar bu konuda daha esnek olunabileceğini ve eşlerin bazı gerekçelerle doğum kontrolü uygulayabileceğini savunur.

2.3. İslam'da Doğum Kontrolü

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de doğum kontrolü konusunda net bir açıklama yoktur. Kur'an'ı Kerim'in indirilme süreci devam ederken sahabelerin doğum kontrol yöntemlerinden biri olan *geri çekme (azl)* yöntemini uyguladıkları ve Hz. Muhammed'in de bu uygulamayı yasaklamadığı kaydedilmiştir.[209] Cinsel ilişkide *geri çekme* (*azl)* yönteminin Yahudiler tarafından çocuk öldürmek olarak anlaşıldığı ve bunun doğru olup olmadığı Hz. Muhammed'e sorulduğunda, o bu

[208] Bkz. Derek Malcolm - Turgay Uçal; "Doğum Kontrol" http://www.hristiyanahlaki.com/dogum-kontrol/ (Erişim: 29.11.2015).

[209] Buhari, Nikâh, 97 (137-139); Müslim, Talak, 23 (1476); Tirmizi, Nikâh, 39-40 (1136-1138); İbn Mace, Nikâh, 30 (1926-1928) I/620.

değerlendirmeyi kabul etmemiş ve *geri çekmenin (azl)* doğum kontrolü açısından gebeliği kesin olarak engelleyici bir yöntem olmadığını da belirtmiştir.[210]

Hz. Muhammed'den sonraki tarihsel süreçte gebeliği önlemeye yönelik uygulanan doğum kontrolü uygulamaları İslam âlimleri tarafından caiz görülmüştür. Genel olarak İslam âlimleri tarafından doğum kontrol yöntemlerinden *geri çekme, prezervatif ve ilaç kullanma*yı kadının sağlığına bir zararı olmadıkça kabul edilmiş; ancak *spiral* uygulamasının döllenmeyi mi önlediği yoksa döllenmiş yumurtanın rahimden atılmasını mı sağladığı konusunda farklı görüşler olduğundan buna ihtiyatlı yaklaşılmıştır. Buna göre adı ve yöntemi ne olursa olsun döllenme engelenebilir, ancak döllenmiş yumurtanın rahime tutunmasını ya da rahimden atılmasını sağlayan doğum kontrol yöntemleri kullanmak uygun görülmez.[211]

Erkeğin testislerindeki meni kanallarının kesilerek ya da bağlanarak spermlerin erkeklik organına ulaşmasının engellenmesi ve kısırlaştırılması, kadının ise tüplerinin bağlanması yoluyla yumurtlamasının engellenmesi de gebeliği önleyici bir yöntem olarak kabul edilir. Ancak bunun geri dönüşü olmayan ve insanın üreme fıtratını bozmaya yönelik bir durum olması nedeniyle, İslam'ın genel prensipleri dikkate alınarak zaruri olmadıkça uygulanması sakıncalıdır.[212]

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 19/12/1960 tarih ve 538 sayılı Muşavere ve Dini Eserler İnceleme Kurulu Kararında, gebeliği önleme yöntemi olarak *geri çekme (azl)* yönteminin Hz. Ali, Sa'd b. Ebi Vakkas, Zeyd b. Sabit, Ebu Eyyüb El-Ensari, Cabir, İbn Abbas, Hz. Hasan, Habbab b. Eret, Ebu Said El Hudri, Abdullah b. Mes'ud gibi

[210] Buhari, Nikâh, 97 (137-139); Muslim, Nikâh, 125-(1438); İbn: Mace, Nikâh, 30 (1926-1928) I/620; Ebu Davud, Nikâh, 47-48 (2171-2173); Tirmizi, Nikâh, 40 (1138).

[211] Karaman vd; 135; Rahmi Yaran "Doğum Kontrolü*" DİA, İstanbul 1994,* IX/495-496.

[212] Yaran, 496; Karaman vd; 135.

önemli kişilerin de aralarında olduğu sahabe ve onlardan sonra gelen bir çok İslam âlimi tarafından caiz görüldüğü belirtilmiştir.[213]

24-29 Aralık 1971 tarihlerinde Rabat'ta yapılan kongrede İslam dininin çocuk doğurma, çocukların sayısının çok veya az oluşu, kısırlığı tedavi ettirme, iki gebelik arasındaki süreyi ayarlama ve bunun için meşru ve emin çarelere müracaat etme hususunda müslümanların istediği gibi hareket etmesinin mubah olduğu kabul edilmiştir. Kısırlaştırma ise, Ezher Üniversitesindeki İslam Araştırmaları Kongresi'nin de görüşü doğrultusunda caiz görülmemiştir.[214]

T.B.M.M. Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanlığı tarafından gebeliği önlemenin hükmünün, Diyanet İşleri Başkanlığı'na sorulması üzerine 25/01/1980 tarih ve 189 sayılı yazı ile şu karar verilmiştir:

"1) İslam, prensip olarak evlenip çoğalmayı teşvik etmiştir.

2) Çeşitli nedenlerle doğum istenmediği durumlarda, gebeliği önleyici tedbirlere başvurulması, ashab-ı kiram ile İslam müctehid ve bilginlerinin çoğunluğu tarafından caiz görülmüştür. Sahabe-i kiramın bir kısmı ile onların görüşlerine katılan bazı İslam müctehid ve âlimleri ise gebeliği önleyici tedbirler almayı hoş görmemişlerdir.

3) Çocuk doğurma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi... gibi konularda da, karı-kocanın

---

[213] Bkz. Altıkulaç, 32; Ayrıca Bkz. Yusuf el-Kardavi, *Sünneti Anlamada Yöntem, (*Çev: Bünyamin Erul). Kayseri 1993, 230-235.

[214] Bkz. M. Esad Kılıçer, "İslam'da Aile Planlaması" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Ankara 1981; Cilt: 24, s. 491-529, El-Abd Halil Ebu Iyd, "İslam Hukukuna Göre Kısırlaştırma ve Geçici Yollarla Doğum Kontrolü" (Çev: Mustafa Akman) *Marife Dergisi*, Konya 2002, Yıl 1, Sayı:3, s. 138-139.

ortak isteğine göre meşru ve emin çarelere başvurulması İslam âlimlerinin çoğunluğunca caiz görülmektedir. Ancak, devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması, sıhhi kesin bir zarüret bulunmadıkça tecviz edilmemiştir. Sonuç olarak denilebilir ki, gebeliği önleyici tedbirlere başvurmak, doğumu kontrol altında bulundurmak, istenmeyen durumlarda gebeliğe engel olmak caiz ve mümkündür. Ancak, gebelikten sonra haklı, kesin ve meşru bir zaruret olmaksızın, düşürmek veya aldırmak (kürtaj) yolu ile bir ceninin hayatına son verilmesinin caiz olmayacağı mütalaa olunmaktadır."

Diyanet İşleri Başkanlığı 23/03/1981 tarih ve 349 sayılı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na gönderdiği cevabi yazısında da doğum kontrolü uygulamalarının caiz olduğunu açıklamıştır.[215]

İslam'da Hz. Muhammed'in sözleri, sahabe uygulamaları ve âlimlerin çoğunluğunun görüşüne göre, gebeliği önlemeye yönelik doğum kontrolü caiz görülürken; sperm ve yumurtanın döllendikten sonra gelişmesini engelleyen uygulamalar dinen sakıncalı kabul edilir.

[215] Altıkulaç, 32-35.

3. Kürtaj ve Çocuk Düşürme

Anne karnındaki ceninin çeşitli yöntemlerle normal doğum vaktinden önce alınmasına ve gebeliğin sonlandırılmasına *kürtaj*; kasıtlı ya da kaza ile gebe olan kadına dışarıdan yapılan bir müdahale ile yahut kadının kendi isteğiyle yaptığı bazı uygulamalar sonucu çocuğun ölü doğmasına ise *çocuk düşürme* denir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verilerine göre dünyada her yıl 210 milyon civarında gebelik meydana gelmekte, bunların yaklaşık 1/3'ü istenmeden oluşmaktadır. Gebeliklerin 46 milyonu isteyerek düşükle sonlandırılmakta, yasaklamalar nedeni ile düşüklerin 19 milyonu güvenli olmayan koşullarda gerçekleştirilmektedir. Güvenli olmayan düşüklere bağlı olarak dünyada her 8 dakikada bir kadın ölmekte ve bu durum her yıl 68 bin kadının ölümüne ve 5 milyon 300 bin kadının hasta ve sakat kalmasına neden olmaktadır.[216]

Hemen her dini inanışa göre haksız yere insan canına kıymak yasaktır. Ancak anne karnındaki ceninin, *canlı bir insan* olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği veya hangi aşamadan itibaren *insan* kabul edileceği hususunda farklı görüşler vardır. Çocuğun *canlı insan* sayılması konusunda ceninin ana rahmine düşmesi, beyin dalgalarını göstermeye başlaması, annesinden ayrı yaşayabilecek kadar gelişmesi, doğumun gerçekleşmesi ve rasyonel olarak düşünebilme çağına gelmesi gibi farklı kriterler öne sürülür. Bu görüşlerin hangisinin insan hayatının başlangıcı olarak kabul edildiğine göre, kürtaj ile ilgili değerlendirmeler de değişir. Bunun yanında ceninin hangi aşamada olduğuna

[216] Bkz. http://www.tjod.org/turk-jinekoloji-ve-obstetrik-dernegi-tjod-kurtaj-raporu/ (19/12/2015).

bakılmaksızın sonuç odaklı bir bakış açısıyla, kürtajın gerçekleşmesi halinde ortaya çıkacak "fayda" dikkate alınarak da değerlendirmeler yapılır.[217]

Bu bölümde gebeliğin sonlandırılması anlamında isteyerek çocuk düşürme ve kürtaj konusuna Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın bakışı incelenecektir.

3.1. Yahudilikte Kürtaj ve Çocuk Düşürme

Yahudilikte çocuk düşürme konusu değerlendirilirken öncelikle Tanah'ta yer alan "İki kişi kavga ederken gebe bir kadına çarpar, kadın erken doğum yapar ama başka bir zarar görmezse, saldırgan, kadının kocasının istediği ve yargıçların onayladığı miktarda para cezasına çarptırılacaktır. Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir."[218] açıklaması esas alınır. Buna göre kavga ya da tartışma esnasında gebe kadının zarar görmesine ve erken doğum yapmasına (çocuğu düşürmesine) sebep olan kişinin, nüfusun artmasına engel olduğu için para cezası ödemesi gerekir.[219] Ancak daha büyük zarar olursa yani kadın ölürse, "Kim birini vurup öldürürse, kendisi de kesinlikle öldürülecektir."[220] hükmü gereği katil öldürülmelidir.[221]

Yahudilikte anne karnındaki çocuğun yetişkin bir insan gibi canlı/ruh sahibi olarak sayılıp sayılamayacağı tartışılmıştır. Talmud'da çocuğun oluşumu anından

---

[217] Bkz. Harry J. Gensler, "Bazı Etik Kuramların Normları Işığında Kürtaj" (Çev: Muhammed Enes Kala), *DEÜİFD,* İzmir *2010,* Cilt: 32, s. 235-241.

[218] Mısır'dan Çıkış, 21/22-25.

[219] Menachem Elon, "Abortion" *EJ,* I/271.

[220] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 21/12; Çölde Sayım, 35/21, 30-31; Levililer, 24/17, 21.

[221] Elon, 270-271.

itibaren ruhunun var olduğu belirtilmekle birlikte[222] kürtajın cinayet olarak değerlendirilebilmesi için, ceninin canlı bir insan olduğunun kabul edilmesi gerektiği vurgulanır. Çocuğun canlı bir insan olarak kabul edilebilmesi için gebeliğin sekizinci ayından sonra doğması ve bir gün bile olsa yaşamış olması gerekir. Buna göre kişi, dünyaya gelmiş canlı çocuğu öldürürse katil sayılır.[223]

Yahudi inancına göre eğer annenin sağlığı karnındaki bebekten dolayı tehlikede ise, cenin henüz bağımsız bir kişi olmadığından veya anneye bağımlı olduğundan, annenin hayatının karnındaki çocuktan öncelikli olduğu prensibine göre kürtaja izin verilebilir. Örneğin; 1942 yılında Almanlar Kovno Gettosunda Yahudilerin çoğalmasını engellemek için gebe olan Yahudi kadınların karnında bebeği ile birlikte öldürülmesine hükmettiğinde, Rabbi Ephraim Oshry, gebe kadınları kurtarmak için kürtaja izin vermiştir. Gebe kadının karnındaki bebekten kaynaklanan veya kaynaklanmayan bir hastalığını, acısını, mağduriyetini (şeker hastalığı, yüksek tansiyon, böbrek rahatsızlığı gibi ölüm tehlikesi olmayan rahatsızlıklar da dahil) gidermek için de kürtaja izin verilebileceğini savunan Yahudi alimleri olmuştur. Ancak doğum esnasında çocuğun başı ya da bedeninin bir kısmı doğum kanalından çıktığında, o artık tam bir insan olarak değerlendirildiğinden, bu esnada annenin hayatının tehlikede olduğu anlaşılırsa, bir kişinin hayatını kurtarmak için diğerininin (çocuğun) öldürülmesi uygun görülmemiştir.[224]

---

[222] *BT,* Sanhedrin, 91b.

[223] *Bkz. BT;* Sanhedrin, 84b; Niddah, 44b; *Mishnah*, Niddah, 5/3; Elon, 271.

[224] Bkz. *Mishnah*, Oholoth, 7/6; *BT,* Niddah, 42b; Sanhedrin, 72b; Josy Eisenberg, "Bugün Yahudilik'te Açıkça Ortaya Çıkan Büyük Meseleler Nelerdir?", (Çev: Sami Baybal), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, Sayı: 21, s. 264-265.
https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/abortion.html (Erişim: 17/11/2015)

Çağdaş Yahudi din adamlarının çoğunluğuna göre kürtaj, sadece annenin sağlığının gebelik nedeniyle tehlikede olduğunun doktorlar tarafından kesin olarak açıklanması ve annenin sağlığına kavuşmasının fetüsün alınması ile mümkün olacağı durumlarda kabul edilebilir. Burada insan yaşamını kurtarmak için normal şartlarda kabul edilmeyen dini hükümlerin zaruretlerden dolayı esnetilebileceği prensibi esas alınır. Yani annenin hastalığının ölümcül olmaması, fetüsün engelliliği ve yasak bir ilişki sonucu gebe kalınması gibi nedenlerle kürtaj yapılmamalıdır.[225] Engelli bir kadın, çocuğuna bakamayacak durumda olsa bile kürtaj yaptırması uygun görülmez. Çocuğun bakımını toplumun üstlenmesi ve mümkünse bir devlet kurumunda değil Yahudi bir aile tarafından evlat edinilerek büyütülmesi ve yetiştirilmesi tavsiye edilir.[226].

İsrail'de annenin sağlığını korumak amacıyla en az iki doktor (birisi jinekolog olmalı) ve bir sosyal çalışmacıdan oluşan komisyonun onayı ve bilinen bir hastanede yapılması şartıyla kürtaja izin verilmektedir. Kürtaj, gebe kadının resmi evlenme yaşı olan 17 yaşın altında ya da 40 yaşın üstünde olması, gebeliğin evlilik dışı yasak bir ilişki sonucu oluşması, anne karnındaki çocuğun fiziksel ya da zihinsel engelli olma ihtimali, gebeliğin devam etmesinin annenin sağlığına zarar verebilecek olması durumlarında uygulanmaktadır.[227]

---

[225] Elon, 272; Robinson, 143.

[226] Rav Mendy Chitirk, "Bir ilahiyat problemi olarak Yahudiliğin engellilere bakışı -2" (Tercüme: Estreya Seval Vali) http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=83545 (Erişim:10/06/2016)

[227] Elon, 273; http://www.salom.com.tr/haber-88822-Israil_meclisi_evlenme_yasini_18_yapti__.html (Erişim: 11/10/2016); İsrail'de evlilik yaşının 18'e çıktığı ile ilgili bkz. http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=83545 (Erişim:10/06/2016).

Yahudilikte genel görüşe göre, gebelik devam ederken annenin sağlığı ciddi olarak tehlikeye girdiğinde kürtaja izin verilebileceği; bunun dışında estetik kaygılar, gebeliğin yasak ilişki sonucu oluşması vb. sebeplerle kürtajın meşru görülemeyeceği kabul edilir.

3.2. Hıristiyanlıkta Kürtaj ve Çocuk Düşürme

Hıristiyanların kutsal kitabı "Yeni Ahit"te çocuk düşürme ve kürtaj ile ilgili bir açıklama yoktur. Ancak Hıristiyanların "Eski Ahit" olarak kabul ettikleri ve kutsal saydıkları *Tanah*'ta yer alan ve suçsuz yere insan öldürmenin yasak olduğunu vurgulayan ifadelerden[228] hareketle, henüz doğmamış masum çocuğun kürtaj yoluyla canına kıyılması da uygun görülmez.[229]

İncil'de yer alan Yunanca "*brephos"* kelimesinin,[230] cenin (anne karnındaki bebek) ve yeni doğmuş çocuk anlamında kullanıldığı; aynı şekilde Tanah'ta Tanrı'nın insanı kendi suretinde yarattığı[231] ifadesi de ayrım yapılmaksızın, cenin, yeni doğmuş bebek, küçük çocuk, genç ya da yaşlı herkesi kapsadığı belirtilir.[232] Bu nedenle anne karnındaki çocuğun da Tanrı'nın nazarında diğer insanlar gibi değerlendirildiğine inanılır ve onun yaşamına son vermek uygun görülmez. Kürtaj yoluyla ceninin hayatına son verilmesi, adam öldürme ve intihar ile birlikte büyük günahlar arasında sayılır.[233]

---

[228] Bkz. Yaratılış, 9/6; *Mısır'dan* Çıkış, 20/13; 23/7. Yasa'nın Tekrarı, 5/17; 19/11-12; 27/24-25, Özdeyişler, 6/17.

[229] Bkz. http://www.abortionfacts.com/literature/the-christian-view-of-abortion (Erişim:12/11/2015)

[230] Luka, 1/36, 41, 44; Luka, 2/12, 16-17; Luka, 18/15.

[231] Yaratılış, 1/27.

[232] http://www.abortionfacts.com/literature/the-christian-view-of-abortion (Erişim: 12/11/2015).

[233] http://www.meryemana.net/misc/hiristiyan-dininin-kanunlari (Erişim:19/11/2016).

Tanah'taki *"İç varlığımı sen yarattın, anamın rahminde beni sen ördün. Sana övgüler sunarım, çünkü müthiş ve harika yaratılmışım. Ne harika işlerin var! Bunu çok iyi bilirim. Gizli yerde yaratıldığımda, yeryüzünün derinliklerinde örüldüğümde, bedenim senden gizli değildi. Henüz döl yatağındayken gözlerin gördü beni; bana ayrılan günlerin hiçbiri gelmeden, hepsi senin kitabına yazılmıştı."*[234] *"Rab beni ana rahmindeyken çağırdı, annemin karnındayken adımı koydu."*[235] ve *"Ana rahminde sana biçim vermeden önce tanıdım seni, doğmadan önce seni ayırdım, uluslara peygamber atadım."*[236] ifadeleri ile; İncil'deki *"O, Rabbin gözünde büyük olacak, şarap ve içki içmeyecek; daha annesinin rahmindeyken Kutsal Ruh'la dolacak."*[237] ifadelerine göre henüz anne karnındaki çocuğun Tanrı tarafından bilindiği ve önemsendiği belirtilir. Bu anlamda fetüs anne karnında organların birleşiminden oluşan bir madde değildir. Eğer Tanrı bir çocuğun anne karnında varlığını dilemişse ve var etmişse, onunla ilgili bir planı vardır.[238] Kürtaj yaptırıldığında Tanrı'nın doğacak çocuk ile ilgili planı engellenmiş olacağından Tanrı'nın planına ve tabii kanunlarına karşı gelmemek gerekir. Çünkü bir kadının gebe kalması, bebeğin anne karnında büyümesi, gelişmesi ve doğması doğal bir süreç iken gebeliği sonlandırmak doğal ve olağan bir durum değildir.[239]

İlk dönem Hıristiyan metinlerinden "*Barnabas'ın Mektubu"*nda, çocuğun hem doğmadan önce hem de doğduktan sonra öldürülmesi yasaklanmıştır. M. S. 1.

---

[234] Mezmurlar, 139/13-16.

[235] Bkz. Yeşeya, 49/1.

[236] Yeremya, 1/5.

[237] Luka, 1/15.

[238] Bkz. Yaratılış, 4/25; Yeremya, 1/5; Hakimler, 13/3-5; Luka, 1/13-17.

[239] James L. Melton, "Abortion"; http://www.biblebelievers.com/jmelton/abortion.html (Erişim: 20/11/2015).

yüzyılın sonunda kaleme alınan anonim "*Didache"* adlı eserde, "*Rahmin ürününü düşürmek suretiyle öldürmeyecek, doğmuş çocuğu da telef etmeyeceksin*." denilmiştir.[240] Yine erken dönem Hıristiyan eserlerinden "*The Apocalypse of Peter"*de çocuğunu isteyerek düşürenler lanetlenmiştir.[241] Josephus (37-100), ceninin hayatına son veren kadının, insanlığın nüfus artışına engel olduğu ve canlı bir çocuğu öldürdüğü için çocuk katili olarak kabul edilmesi gerektiğini;[242] Athenagoras (133-190) aklı başında kimsenin kürtajı onaylayamayacağını, bunun cinayet olduğunu ve bu fiili işleyenlerin Tanrı'ya hesap vereceklerini;[243] Tertullian (160-220), gebe kalındığı andan itibaren anne karnındaki çocukta ruhun var olduğunu, bu nedenle fetüsün hayatına son vermenin de cinayet olarak değerlendirileceğini;[244] Jerome (347-420) ise çocuk düşürmek için bir takım ilaçlar içmenin tasvip edilemeyeceğini belirtmiştir.[245]

Kilise tarihi boyunca kilise babaları ve Hıristiyan din bilginleri tarafından çocuk düşürme ve kürtaj konusunda benzer açıklamalar yapılmıştır. Ortaçağda

---

[240] Bkz. Jackson Snyder-Teodore Dornan, "Letter of Barnabas" 19, (74 AD.); http://www.jacksonsnyder.com/yah/manuscript-library/Bar-Nabba-final-021310.pdf (13/11/2016); Didache 2, (150 AD); Ömer Faruk Harman, "Çocuk Düşürme" *DİA,* İstanbul 1993, VIII/363-364.

[241] Bkz. The Apocalypse of Peter 25, (137 AD.), http://www.earlychristianwritings.com/text/apocalypsepeter-roberts.html (Erişim: 13/11/2016).

[242] Bkz. TheWoks of Josephus, Flavius Josephus Against Apion, Book II, 25; http://penelope.uchicago.edu/josephus/apion-2.html (Erişim: 13/11/2016).

[243] Bkz. Athenagoras, A Pleaforthe Christians 35, Embassychap. 5; Plea, ch.35 (177 AD); http://www.newadvent.org/fathers/0205.htm (Erişim: 13/11/2016).

[244] Bkz. Tertullian, Soul 25; Apology 9:8; 27; (210 AD); http://www.newadvent.org/fathers/0310.htm (Erişim: 13/11/2016).

[245] Bkz. Jerome, Letters 22:13, from 396 AD, http://www.newadvent.org/fathers/3001022.htm (Erişim: 13/11/2016); İlk Dönem Hristiyan Bilginlerinin kürtaj ile ilgili değerlendirmeleri için bkz. http://www.bible.ca/H-Abortion.htm (Erişim: 12/11/2015)

cenine ilk haftalardan sonra ruh verildiği kanaati yaygın olmasına rağmen ilk günlerde çocuk düşürmenin de büyük suç olduğu vurgulanmıştır. *Mainz Konsili'*nde (813), çocuğunu düşüren kadına en ağır cezanın verilmesi kararlaştırılmış, "*Gratien Genelge*si"nde (1140), "*Hamile kaldığı çocuğu düşürme yoluyla telef eden canidir.*" denilmiştir.[246]

Çocuk düşürme tasvip edilmemekle birlikte, ceninin düşürülme vaktine göre, (cenine ruh verilmesi ve tam canlı insan sayılıp sayılmaması durumuna göre) farklı değerlendirilmeler de yapılmıştır. Hıristiyan din bilgini ve filozof Aziz Thomas Aquinas (1225-1274), doğum yapan kadınlar ile ilgili "Eski Ahit"te yer alan, eğer çocuk erkek ise toplam kırk gün kız ise seksen gün kirli sayılacakları kuralına göre[247] bir değerlendirme yaparak, anne karnındaki çocuğa erkek ise gebeliğin başlangıcından kırk gün sonra kız ise seksen gün sonra ruh verildiğini, o zamana kadar şekilsiz bir et parçası olduğunu iddia etmiştir. Katolik Kilisesi de, "Eski Ahit"teki gebe kadının çocuğunun düşmesine sebep olunduğunda düşen çocuk için fidye ödenmesi gerektiği emri gereği,[248] henüz ruh verilmemiş çocukların düşürülmesinin bir insanın katledilmesi olarak değerlendirilemeyeceği görüşünü savunmuştur. Papa XIII. Gregor (1502-1585) de bu görüşü benimsemiştir.[249] Antonius de Corduba (1485–1578) kürtajı, annenin sağlığını korumak ve fetüsü öldürmek için yapılan şeklinde ikiye ayırmış ve bu ayrım kürtaj değerlendirmelerinde genel kabul görmüştür. Kilise 1869 yılına kadar kürtaj

[246] Harman, "Çocuk Düşürme", 363-364.

[247] Levililer, 12/1-5.

[248] Mısır'dan Çıkış, 21/22.

[249] http://www.badnewsaboutchristianity.com/gah_abortion.htm (Erişim: 30/08/2016).

konusunda fetüsü, ruh verilmiş/biçimlenmiş ve ruh verilmemiş/biçimlenmemiş olarak iki şekilde değerlendirmiştir.[250]

Son dönemlerde çocuk düşürme ve kürtaj konusunda Katolik Kilisesi daha katı bir tutum ortaya koymuştur. Papa XI. Pius (1857-1939), *"Casti Connibii"* adlı papalık genelgesi'nde,[251] Papa XII. Pius (1876-1958) *"Allocution to Midwives*"[252] adlı genelgesinde ve Papa XXIII. Ioannes (1881-1963) çeşitli açıklamalarında çocuk düşürmenin tabiat kanununa aykırı ağır bir suç olduğu, çocuğun yaşama hakkını Tanrı'dan aldığı, annenin hayatını kurtarmak amacı dışında fetüse müdahalaenin kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır.[253] Papa VI. Paul'un (1897-1978) başkanlık ettiği II. Vatikan Konsili'nin "*Gaudium et Spes"* kararında da *"Hayat, hamile kalıştan itibaren azami itina ile korunmalıdır. Çocuk düşürme ve kürtaj çok ağır suçlardır."*[254] denilerek kürtaj yasaklanmıştır. Ayrıca "*Humanae Vitae"* adlı papalık genelgesinde, sağlık açısından gerekli olsa bile, başlamış bir üreme sürecinin sona erdirilmesi (kürtaj) yasal doğum kontrol yöntemi olarak kabul edilmemiştir.[255]

Günümüzdeki bilimsel gelişmelere göre, babanın spermi ile annenin yumurtası döllendiği andan itibaren çocuğun oluşum süreci başlamaktadır. Hıristiyan din bilginlerine göre de annenin gebelik sürecinde ceninin *insanlığa geçiş* aşaması

---

[250] M. A. Taylor, "Abortion" *NCE*, I/27.

[251] https://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19301231_casti-connubii.html (Erişim: 17/11/2016).

[252] https://www.ewtn.com/library/PAPALDOC/P511029.HTM (Erişim: 17/11/2016).

[253] Taylor, 28-29.

[254] Bkz. http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html (Erişim: 04/05/2016); Harman, "Çocuk Düşürme", 363-364.

[255] Bkz. *Humanae Vitae,* 14. Madde.

olarak bir aşama bulunmaz. Bu nedenle gebelik sürecinde kürtajın meşru görülebileceği bir zaman da yoktur. Döllenmiş yumurta, göbek bağı ile anneden beslenmesi dışında ayrı bir sistem ve varlıktır. Bu yüzden ilk andan itibaren ruhu olan bir varlığın yaşamına son vermek (kürtaj) insan öldürme olarak değerlendirilir. Hatta annenin sağlığını korumak için bile, suçsuz bir çocuğun canına kıymanın ahlaka uygun olup olmayacağı tartışılır. Annenin bir tecavüze uğraması sonucu gebe kalması durumunda, istenmeyen bir saldırının sonuçlarından korunmak amacıyla kürtajın olabileceği belirtilse de, suçsuz bir çocuğun canına kıyarak saldırı sonucunu bertaraf etmenin ahlaki bir davranış kabul edilemeyeceği de savunulur. Bu durumda eğer mağdur anne çocuğu büyütmek istemiyorsa, çocuğu evlatlık alacak bir aile bulunmalı ve mağdur anne de çocuğu doğurarak insani görevini yerine getirmelidir.[256]

"Eski Ahit"teki *"Nitekim suç içinde doğdum ben, günah içinde anam bana hamile kaldı*."[257] ifadesine göre çocuğun anne rahmine düştüğü andan itibaren ruhu vardır. Çünkü günahkârlık, bedensel değil ruhsal bir durumdur. Ruh olmadığında beden ölü kabul edildiğine göre,[258] anne karnındaki bebek hayati özellikler gösterdiğinden ruhunun olduğu kabul edilmelidir. Bu sebeple Katolik Hıristiyanlıkta son dönemlerde çocuğun döllenme anından itibaren canlı olduğu ve onun yaşama hakkının korunması gerektiği vurgulanır. Kilise Hukukuna göre, masum bir cana

[256] Taylor, 29; http://www.meryemana.net/misc/kurtaj (Erişim: 04/05/2016).

[257] Mezmurlar, 51/5.

[258] Yakup, 2/26.

kıymanın (gereksiz kürtaj) cezası aforoz edilmektir[259] ve kürtaj da Tanrı'yı en çok inciten günahlar arasındadır.[260]

3.3. İslam'da Kürtaj ve Çocuk Düşürme

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de çocukların fakirlik endişesiyle öldürülmemesi gerektiği emredilmiş,[261] ancak gebe iken çocuğu düşürmek veya çeşitli yöntemlerle ceninin anne karnından çıkarılması anlamında *kürtaj* ile ilgili açık bir emir ya da yasak yer almamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan: *"Ey insanlar! Ölümden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir "alaka"dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir "mudga"dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.)…"*[262] ayetinde insanın, anne karnında çeşitli aşamalardan geçtikten sonra doğduğu açıklanmıştır. Kürtaj konusundaki temel sorun da, anne karnındaki ceninin hangi aşamadan itibaren *çocuk veya canlı insan* sayılacağı; dolayısıyla düşürülerek ya da kürtaj yöntemiyle yaşamına son verilip verilemeyeceği tartışmasıdır.

---

[259] Bkz. Papa II. John Paul, "Instructıon On Respect For Human Life In Its Orıgın And On The Dignity Of Procreatıon Replies To Certain Questions Of The Day" (Papalık Genelgesi, 22 Şubat 1987) http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19870222_respect-for-human-life_en.html (Erişim:22/04/2016); http://www.meryemana.net/misc/kurtaj (Erişim:25/04/2016; Catechism Of The Catholic Church, 547-548. (2270-2274)

[260] http://www.meryemana.net/misc/hiristiyan-dininin-kanunlari (Erişim: 11/08/2016).

[261] Enam, 6/151; İsra, 17/31.

[262] Hac, 22/5.

Ceninin anne karnında geçirdiği evrelerden bahseden ayetlerde ona ruh üflenmesi ile ilgili açık ve net bir ifade kullanılmamıştır.[263] Hz. Muhammed'in: *"Sizden her birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenip toparlanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı haline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler...*"[264] sözünü delil kabul eden geçmiş dönemlerdeki bazı İslam alimleri, yaşadıkları çağdaki tıbbi ve teknik bilgilerin de etkisiyle anne karnındaki ceninin, gebeliğin üzerinden yüz yirmi gün geçinceye kadar cansız ve belirsiz olduğunu, yüz yirmi günden sonra ona ruh üflendiğini ve canlandığını kabul ederek; gebeliğin ilk dönemlerinde, yani henüz ruh üflenmemiş, organları oluşmamış, tam olarak insan şeklinde canlılık özelliği kazanmamış ceninin düşürüleciceğini belirtilmişlerdir.[265] Bunun yanında, gebelikten sonra ilk kırk gün veya yüz yirmi gün içinde çocuk düşürmenin caiz olduğu; ruh üflenmeden önce ancak bir zaruret veya özür nedeniyle düşürülebileceği ve çocuk düşürmenin yahut kürtajın tamamen haram olduğu şeklinde farklı görüşler de ileri sürülmüştür.[266] Bu görüşlerde genel olarak, gebeliğin ilk günlerinden ruhun üflendiğinin kabul edildiği yüz yirminci güne doğru, (kürtajın gerçekleştiği zamana göre) günah derecesinin mekruhtan harama doğru arttığı görülür.[267]

---

[263] Mu'minun, 23/12-14.

[264] Bkz. Buhari, Bed'ü'l-halk, 6 (18); Müslim, Kader, 1 (2643); Ebu Davud, Sünnet, 17, (4708); Tirmizi, Kader 4, (2220).

[265] Karaman vd, 139; Orhan Çeker, "Çocuk Düşürme", *DİA*, İstanbul 1993, VIII/364;

[266] Müfsir b. Ali b. Muhammed el-Kahtânî, *"İslam Hukukuna Göre Anne Rahminde Sakat Olan Çocukların Kürtaj Yoluyla Düşürülmesinin Hükmü", (Çev: Abdullah Kahraman), Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası, 2005, Cilt: 2, Sayı: 1,* s. 48-54.

[267] Çeker, "Çocuk Düşürme", 364; Karaman vd, 139.

Hz. Muhammed, bir kavga esnasında gebe olan bir kadının karnındaki cenini düşürmesine sebep olan kimsenin, *"gurre"* denilen bir diyet veya bedel ödemesine hükmetmiştir.[268] *Gurre*, düşürülen ceninden dolayı verilmesi gereken maddi tazminattır. Bu uygulama İslam'da, (henüz doğmamış bile olsa) insan hayatına verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir.[269] Ancak ceninin düşürülmesi yoluyla yaşamına son verilmesinin cezası, kısas değil diyet (maddi tazminat) olarak belirlenmiştir.

Günümüzdeki tıbbî bilgiler ve gelişmeler ışığında ceninin, yüz yirmi günden önce kalp atışlarının tespit edilebildiğinden ve rahim içindeki hareketlerinin gözlemlenebildiğinden hareketle, gebeliğin başladığı andan itibaren onun hayati özellikler gösteren, büyüyen, değişen, gelişen canlı bir organizma[270] olduğunu savunan çağdaş İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre, gebeliğin ilk kırk günü veya yüz yirmi günü içinde çocuk düşürmeyi caiz gören ictihatları yeniden değerlendirmek gerekir. Buna göre, gebeliğin ilk dönemlerinde de olsa, herhangi bir zorunluluk veya sağlık gerekçesi olmadan çocuk düşürmenin ve kürtajın câiz olduğunu söylemek doğru değildir. Gebeliğin yüz yirminci gününden sonra çocuk düşürmenin ve kürtajın câiz olmadığı noktasında ise, İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır.[271] Nitekim 24-29 Aralık 1971 tarihlerinde İslam âlimlerinin katıldığı Rabat'taki kongre kararında, bütün müslüman fakihlerin gebeliğin dördüncü ayından sonra çocuğun düşürülmesinin haram olduğunu kabul ettiği; kürtajın sadece

[268] Buhari, Feraiz 10 (17); Müslim, Kasame, 34 (1681); Diyetler, 25 (47-48); Ebu Davud, Diyat, 19 (4568-4580); Tirmizi, Diyet 15 (1431-1432); Nesai, Kasame, 38-39 (4785-4802).

[269] Karaman vd, 140.

[270] Havva Sula Gürpınar, "İnsan Hayatı *ve Kürtaj". Tüm Yönleri ile Uluslararası Katılımlı Aile Planlaması Sempozyumu*, İstanbul, 1998, s. 9-11.

[271] Çeker, "Çocuk Düşürme" 364.

annenin hayatının kurtarılmasının ceninin alınmasına bağlı olması durumunda (zaruretten dolayı) kabul edilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca gebeliğin ilk dört ayından önceki kürtaj hususunda birçok fıkhi görüş olsa da, gebeliğin hangi aşamasında olursa olsun bunun caiz olmadığı görüşünün daha doğru olduğu bildirilmiştir.[272]

Diyanet İşleri Başkanlığı, bu konuda 25/01/1980 tarih ve 189 sayılı Kararı ile: "*Henüz dört aylık olmayan gebeliğe son verilebileceği görüşünde olan ve bu görüşlerini kanaatimizce sağlam delillere dayandıramamış bulunan bazı fakihler varsa da, gebe kalındıktan sonra dört aylık süre içinde de olsa, bir zaruret olmaksızın, rahimdeki nutfe veya ceninin gerek ilaç, gerekse diğer etki ve işlemlerle düşürülmesi veya aldırılması (kürtaj), İslam bilginlerinin büyük çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir. Dört aylıktan sonra ise, annenin hayatının kurtarılması dışında bir nedenle gebeliğe son vermenin, kürtajın haram ve cinayet hükmünde olduğunda İslam müctehid ve fakihleri ittifak etmişlerdir. Sonuç olarak denilebilir ki, gebeliği önleyici tedbirlere başvurmak, doğumu kontrol altında bulundurmak, istenmeyen durumlarda gebeliğe engel olmak caiz ve mümkündür. Ancak, gebelikten sonra haklı, kesin ve meşru bir zaruret olmaksızın, düşürmek veya aldırmak (kürtaj) yolu ile bir ceninin hayatına son verilmesinin caiz olmayacağı mütalaa olunmaktadır."*[273] açıklamasını yapmıştır.

Ceninin de insanın en temel hakkı olan yaşama hakkına sahip olduğunu düşünen İslam âlimleri, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleşerek döllenmenin

[272] M. Esad Kılıçer, "İslam'da Aile Planlaması" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1981, Cilt: 24, s. 529.

[273] Altıkulaç, 32-35.

başladığı andan itibaren, bu hakkın ona Allah tarafından verildiğini savunur. Buna göre ceninin anne babası da dâhil hiç kimse, onun yaşama hakkına müdahale etmemelidir. Çünkü cenin, yaşama hakkını anne babasından değil, doğrudan yaratanından alır. Anne baba başlangıçta çocuk sahibi olup olmama hususunda gebeliği önleyici tedbir ve yöntemleri kullanabilir ama gebelik teşekkül ettikten sonra doğacak çocuğun hayatına son vermeye hakları yoktur.[274]

Anne karnındaki çocuğun cinsiyeti,[275] annenin çocuğu doğurmak istememesi, aile planlaması uygulanmak istenmesi, zina sonucu gebe kalınması, henüz annesinden süt emen çocuğun korunmak istenmesi, (günümüzde alternatif bebek mamalarının bulunduğu da dikkate alınarak) ve aids hastalığı virüsü taşıyan annenin karnındaki bebeğin de kesin bu virüsü taşıdığı (her an ilerleyen tıptaki gelişmeler düşünülerek) gibi gerekçelerle kürtaj yapılmasının uygun görülemeyeceği de ifade edilir.[276]

Günümüzdeki İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre, uzman doktorlar tarafından ceninin anne rahminde kalmasının annenin hayatını riske sokacağı ve annenin kurtulmasının tek yolunun ceninin düşürülmesi olduğu net bir şekilde ifade edildiğinde kürtaja onay verilebilir. Çünkü burada asıl önemli olanın annedir. Cenin, henüz canlı olarak doğmadığından anne ile eşit haklara sahip değildir. Ayrıca anne olan kadın, çoğu kere aynı zamanda bir erkeğin eşidir; kocasının ve (varsa) diğer çocuklarının ona ihtiyacı vardır. Bu sebeple annenin kaybedilmesinden doğacak

[274] Karaman vd, 137.

[275] Bkz. Ahmet Ekşi, "İslam Hukuku Açısından Doğum Öncesi Cinsiyet Seçimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2013, Sayı: 28, s. 85-118.

[276] *Bkz.* Müfsir b. Ali b. Muhammed el-Kahtânî, *48-59.*

zararlar, ceninin kaybedilmesinden daha büyüktür.[277] Bu durumda kürtaj ancak, *"Zarüretler yasak şeyleri mübah kılar.", "Zarar giderilir.", "İki zarar çatıştığında, daha büyük olanı dikkate alınarak daha hafif olanı yapılır.","Mefsedetlerin def'i maslahatların celbinden önce gelir."* ve diğer genel hukuk kuralları dikkate alınarak,[278] çocuğun düşürülmemesi veya kürtaj yoluyla alınmaması durumunda annenin öleceği uzman doktorlarca açıklandığında caiz olabilir.

[277] *Bkz.* Müfsir b. Ali b. Muhammed el-Kahtânî, *48-59.*

[278] Bkz. *Mecelle-i Ahkâmi Adliyye*, (Haz: Ali Himmet Berki), Hikmet Yayınları, İstanbul 1982; Mustafa Yıldırım, *Mecelle'nin Külli Kaideleri,* İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 2001.

II. BÖLÜM

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN DOĞUM SONRASI İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Çocuğun doğumu her toplumda sevinçle karşılanır. Hem bu sevinci kutlamak hem de çocuğun içinde yaşayacağı toplumun bir üyesi olmasını sağlamak amacıyla çeşitli törenler/ritüeller yapılır. Bu tören veya ritüellerde çocuk, dinin/cemaatin üyesi olabilmesi için bir tür işaret ile damgalanır. Böylece günahlarından arındığına ve dine/cemaate katıldığına inanılır. Bu bölümde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da çocuğun dine/cemaate kabulünü sağlamaya yönelik yeni doğan törenleri, ad verme ve sünnet uygulaması incelenecektir.

1. Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü

Her çocuk fiziksel, zihinsel ve duygusal özellikleri bakımından birbirinden farklı ve ayrı bir birey olarak dünyaya gelir. Çocuğun doğumu ailesi, akrabaları ve toplum tarafından sevinçle karşılanır. Onun yeni yaşam alanına alışması, sağlıklı gelişmesi ve içinde doğduğu toplumun bir üyesi olması için gayret sarfedilir. Bu bölümde çocuğun doğumunun söz konusu dinler tarafından nasıl karşılandığı ve yeni doğan çocuğun dine/cemaate kabulü anlamında Yahudilikte *şalom zahor, şalom nekeva, brit mila, brit bat, pidyon ha ben, vijola,* Hıristiyanlıkta *vaftiz,* İslam'da *akika kurbanı* gibi inanç ve uygulamalar üzerinde durulacaktır.

1.1. Yahudilikte Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü

Yahudiliğe göre Tanrı, ilk insanı yarattıktan sonra "*semereli olun ve çoğalın*"[279] emrini verdiğinden, evlenmek ve çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Doğum esnasında kadının acı çekmesi Tanrı'nın kadına verdiği bir ceza olarak değerlendirilse de,[280] gebe olmak ve çocuk doğurmak kadın için mutluluk verici bir durumdur.[281]

Geleneksel Yahudi kültürüne göre kadın, hamileliğini hem büyüklerine saygı gereği hem de nazardan korunmak amacıyla çevresindekilere hemen açıklamamaya özen göstermelidir. Kadının hamileliği boyunca cömert ve yardımsever olması, sadaka vermesi, cuma günü öğleden sonra Şabat öncesi yemekte kandilleri yakması ve ekmek servis etmesi, gece yatağa yatmadan önce kocasıyla birlikte Tanah'ın Mezmurlar bölümünün 20. babını dua olarak okuması, haram hayvanlara ve çirkin şeylere (onlardaki kötülük, çirkinlik, eksikliklerin karnındaki çocuğunu etkileyebileceği inancıyla) bakmaması, karnındaki çocuğunun zarar görme ihtimali olduğunda doktor ve kohenin tavsiyesini de dikkate alarak oruçlarını tutmaması tavsiye edilir.[282] Ayrıca bu dönemde gebe kadın, içki ya da şarap içmemeye, murdar şeylerden yememeye, yiyeceklerin helal haram olmasını belirleyen *koşer* kurallarına uymaya da dikkat etmelidir.[283]

---

[279] Yaratılış, 1/28.

[280] Yaratılış, 3/16.

[281] Arık, *Buhara Yahudileri,* 221.

[282] Aryeh Citron, "Laws of Childbirth", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1217817/jewish/Laws-of-Childbirth.htm (Erişim: 12/01/2016).

[283] Hakimler, 13/4, 7, 14; *BT,* Yoma, 82b.

Hamileliğinin 5. ayını dolduran anne adayı, "Kortadura de Faşadura" (bebek giyimlerinin hazırlanması) töreni düzenler. Pazartesi veya perşembe günü yapılmasına dikkat edilen bu törende, masaya konulan büyükçe bir kumaş dualar eşliğinde kesilerek, bebek doğduğunda ilk kullanılacak zıbın, iç gömlek, elbise, mendil, içlik v.b. giyecekler dikilir. Kumaş kesilmeden önce üzerine pirinç, şeker, altın para v.b. atılarak bebeğin ömrünün bereketli, uzun ve mutlu geçmesi istenir. Davetlilere çeşitli ikramların sunulduğu bu törenden sonra, anne adayının bebeği için gerekli olan malzeme ve giyecekleri alabileceğine inanılır. Yahudilerin tamamı tarafından uygulanmayan bu tören, daha çok Türkiye'deki ve Türkiye'den göç eden İsrail'deki Seferad Yahudileri arasında görülür.[284]

Yahudiliğe göre çocuğun doğum anı, Tanrı tarafından takdir edildiğinden çocuğun erken doğması ya da belirli bir tarihte doğması için müdahale edilmemelidir. Kabalistik anlayışa göre çocuğun erken doğumu, genç yaşta ölmesine sebep olur. Bu yüzden doğum normal seyrinde gerçekleşmelidir. Doğum sancıları, birçok işi yapmanın yasak olduğu cumartesi (Şabat) günü başlarsa, araçla hastaneye gidilebilir. Ancak mümkünse bu iş için Yahudi olmayan bir şoförün arabayı kullanması tercih edilmelidir.[285]

Tanah'ta dönemin Mısır Kralı, doğum esnasında İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını öldürmelerini emrettiği halde ebelerin, gebe kadınlara ve yeni doğan çocuklara duyduğu sevgi ve onların da yaşama hakları olduğu inancıyla, bebekleri

[284]http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=23#Content (Erişim: 02/03/3017)

[285] https://unitedwithisrael.org/childbirth-and-jewish-law/ (Erişim: 23/07/2016).

öldürmemelerinden övgüyle söz edilir.[286] Yahudi kutsal kitabında kadınların diz çökme pozisyonunda[287] ve özel bir doğurma iskemlesine oturarak doğum yaptığından söz edilir.[288] Doğum gerçekleşince de çocuğun göbek kordonunun kesilmesi, yıkanması, tuzlanması ve kundaklanması tavsiye edilir.[289]

Yahudi din kurallarında doğum yapan kadın dini açıdan kirli sayılır ve temiz sayılabilmesi için eğer erkek çocuk doğurmuşsa kırk gün, kız çocuk doğurmuşsa seksen gün beklemesi gerekir.[290]

Yahudilikte çocuk için anne sütünün önemi gereği annenin çocuğunu yirmi dört ay emzirmesi gerekir.[291] Çocuğa sütanne tutulması gerektiğinde sabırlı ve iyi huylu bir kadının tercih edilmeli ve çocuğun içtiği sütün faydalı olması için sütanne yediği şeylere dikkat etmelidir.[292]

Doğum yapmış kadına ve yeni doğan çocuğa kötü ruhların ve cinlerin zarar verebileceğine inanılır. Çocuğu kötü ruhlardan ve cinlerden korumak amacıyla, daha çok halk inanışları bağlamında, anne ve çocuğun kaldığı odaya Mezmurlar 121. bab'ın yazılı olduğu bir dua muskası,[293] bebeğin yattığı beşiğe kırmızı bir şerit,[294] çocuğun boynuna İbranice *"het*" harfi ile uğurlu sayılan ve "*mezzel*" denilen Davud

[286] Mısır'dan Çıkış, 1/17-21.

[287] 1. Samuel, 4/19.

[288] Mısır'dan Çıkış, 1/16.

[289] Hezeikel, 16/4-5.

[290] Levililer, 12/1-8.

[291] Bkz. Yaratılış, 21/7; 1. Samuel, 1/21-23; 1. Krallar, 3/21; *BT,* Yevamoth, 43a; Ketuboth, 60b.

[292] Browning- Bunge, 38.

[293]http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1217817/jewish/Laws-of-Childbirth.htm (Erişim: 12/01/2016)

[294] Robinson, 141.

burcunun adının yazılı olduğu bir muskanın asılması önemli görülür.[295] Odanın zeminine kömürle daire çizilmesinin, tılsımlı taşlardan yapılmış takıların ve dualı muska ya da nazarlıkların kadının boynuna veya odanın çeşitli yerlerine asılmasının[296] ve yeni yıl gününde öttürülen koçboynuzunun (şofar) lohusa kadının odasında öttürülmesinin de nazardan ve kötü ruhlardan korunmada etkili olacağına inanılır.[297]

Yahudi gelenekte İlyas'ın, yeni doğan çocuklara kötü ruhların musallat olmasını engelleyen koruyucu özelliği olduğu kabul edilir.[298] İnanışa göre İlyas, Âdem'in ilk karısı olduğuna inanılan ve sonra lanetlenen *Lilith*'i yakalayıp öldüreceği esnada o, İlyas'a yalvararak "*eğer kendisini öldürmezse kötü ruhlardan kurtulmayı*" öğreteceğini söylemiştir. İlyas da onu öldürmeyerek Lilith'ten kötü ruhlardan korunmak için neler yapılacağını öğrenmiştir. Buna göre Lilith'in 18 adının alt alta yazıldığı kağıt/muska yeni doğum yapmış kadının bulunduğu odaya asılırsa kötü ruhlar lohusa kadına zarar veremez. Tanrı'nın emriyle Lilith'i yakalayan üç meleğin adının *(Senoy, Sansenoy, Semangelof)* yazıldığı yere de Lilith'in giremeyeceğine inanılır.[299]

Yahudi gelenkte yeni doğan erkek çocukları için sedir, kız çocukları için ise selvi ya da çam ağacı dikildiği, çocuklar büyüyüp evlenme çağına gelince

[295] Örs, 370-371; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, I/311.

[296] Elisheva Baumgarten, "Birth" *EJ,* III/721; Ivan G. Marcus, *The Jewish Life Cycle,* USA: University of Washington Press, 2004.

[297] Örs, 369.

[298] Bkz. Bathja Bayer, "Elijah" *EJ*, VI/335, 338.

[299] Örs, 369-370; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi,* I/311.

düğün/nikâh esnasında gelin ile damadın altında durdukları gölgeliğin (huppah) bu ağaçlardan yapılmasına özen gösterildiği kaydedilir.[300]

Yahudi toplumunda bir ailenin çocuğu olduğunda akrabalar ve tanıdıklar anne babayı kutlar, iyi dileklerini iletir *(mazaltov)* ve böylece ailenin mutluluğu paylaşılır.[301] Yahudiler arasında erkek çocuğun doğumundan sonraki ilk cuma akşamı (şabat) doğum sevinci olarak *Şalom Zahor (erkeğe selam)* denilen bir tören yapılır. Akraba ve tanıdıkların davet edilerek yemek verildiği bu tören, erkek çocuğu için sünnet öncesi bir hazırlık olarak değerlendirilir ve çocuk sünnetten önce *kutsal Şabat akşamında* kutsanır. Bu uygulama çocuğun Tanrı tarafından üflenen ruh ile yüce âlemlerden her türlü sıkıntının olduğu dünyaya gelişinin/düşüşünün acısını hafifletmek amacıyla yapılır. Öyle ki çocuğa ana rahminde iken Tora'nın öğretildiği ancak doğum esnasında bir meleğin çocuğun ağzına vurması sonucu onu (Tora'yı) unutması sebebiyle çocuğun yasını paylaşma amacıyla yapıldığına inanılır. Şalom zahor töreni ile çocuğa tekrar Tora öğrenebileceğinin hatırlatılması ve cesaretlendirilmesi amaçlanır. İkramlarda yas tutmayı sembolize ettiği için pişirilmiş nohut olmasına dikkat edilir. Bazı Yahudiler tarafından aynı tören *Şalom Nekeva* adıyla kız çocukları için de yapılır.[302]

Ortodoks ve Muhafazakâr Yahudilikte bir çocuğa Yahudi kimliğini kazandıran en önemli özellik temelde Yahudi bir anneden doğmuş olmasıdır. Reformist Yahudiler, anne ya da babadan birisinin Yahudi olmasını çocuğun Yahudi

---

[300] BT, Gittin, 57a; Robinson, 141.

[301] *Dinler Tarihi Ansiklopedisi,* 1/310,

[302] Bkz. Robinson, 146-147; "Children" *EJ,* IV/618; Gürkan, *Yahudilik,* 176; BT, Mısır'dan Çıkış, 20/8; Niddah, 30b; http://judaism.about.com/od/glossary/fl/What-is-a-Shalom-Zachar.htm (Erişim: 23/01/2017)

kabul edilmesi için yeterli görürken; Buhara Yahudilerinde çocuğun kimliğinin belirleyicisi babadır.[303] Anne ya da babasının kimliği bu açıdan çok önemli olsa da yeni doğan bir çocuğun dine ya da cemaate kabul edilmesi amacıyla bazı tören ve ritüller de yapılır. Bu amaçla yapılan ilk dini uygulama erkek çocuklar için s*ünnettir*. Erkek çocukların penisinin uç kısmını örten derinin belirli bir şekil ve ölçüde cerrahi işlem ile çıkartılması veya kesilmesi işlemi olan sünnet,[304] Yahudiliğe göre insanın Tanrı ile ahit/antlaşma yapmasının ve çocuğun Yahudi dinine veya topluluğuna kabulünün bir işaretidir.[305]

Yahudilikte kız çocukları için mezheplere göre *brit bat, simhat bat, zeved ha bat* şeklinde değişik adlarla ifade edilen bir tören yapılır. Seferad Yahudileri arasında hayli eski bir gelenek olarak kız çocuklarının doğumunu sevinçle karşılama, akrabalara şükür yemeği verme, kız çocuğu için iyi bir kısmet, gelecek, şans dileme ve onu kutsama uygulaması yüzyıllardır *zeved ha bat* töreni adıyla uygulanagelmiştir. Bu uygulama 15. yüzyılda başlamış ve 16. yüzyıldan sonra da yaygınlaşmışken; *brit bat* ve s*imhat bat* ifadeleri daha modern zamanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Ailelerde erkek çocuk için yapılan törenler ile kız çocuğu için yapılanlar arasındaki farkları en aza indirmek maksadıyla Reformist ve Feminist Yahudilerin etkisiyle *brit bat* töreninin kutlanması 1960'lardan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Bu törenin dini anlamda bir zorunluluğu ve belirli bir zamanı yoktur. Ancak kız çocuğun doğumunun sekizinci, otuzuncu, bir sonraki yeni ayın ilk günü, cuma akşamı ya da cumartesi sabahı (şabat günü) kutlanması yaygındır. Kutlama

[303] *BT*, Kiddushin, 68b; Gürkan, *Yahudilik*, 177; Arık, *Buhara Yahudileri,* 195-196.

[304] Salime Leyla Gürkan "Sünnet" *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII/157.

[305] Yaratılış, 17/1-14. (Sünnet konusu, gelecek bölümde genişçe ele alınacaktır.)

zamanının belirlenmesinde annenin sağlık açısından kendisini iyi hissetmesine dikkat edilir ve tören evde ya da sinagogda yapılabilir.[306]

Brit bat töreni genel olarak şu şekilde yapılır: Başlangıçta çocuk için selamlama ve kutsama amaçlı dualar okunur. Tören yapılacak yerde mumlar, kandiller yakılır. Bazı aileler erkek çocukların sünnetinde olduğu gibi Mesih'in müjdecisi olarak kabul edilen İlyas'ın sandalyesini de tören esnasında hazır bulundurur. Şarap dualarla kutsanır ve çocuğa bir damla verilir. Çocuğa şarap verilen kadeh, çocuğun anne babasının düğününde kullanılan veya çocuğa hediye olarak alınan bir kadeh olmasına özen gösterilir.[307] Çocuğun doğumu için şükür ve Tanrı'nın yüceliğini ifade eden dua (*berahot*) okunur. Törenin sinagogda yapılması durumunda bazı Yahudilerde uygulanan âdete göre, çocuk sinagogdaki yükseltilmiş platform olan *bimah* üzerine koyulur. Din adamı bu esnada çocuğu kutsayan dualar eder. Bu törende çocuğu kutsama ifadeleriyle birlikte çocuğun elini Tora rulolarına dokundurma, çocuğu dua şalı ile sarma, suya daldırma gibi uygulamalar da yapılır. Böylece kız çocuğunun Yahudi toplumunun bir üyesi olduğuna ve kuşaklar boyu süren Tanrı ile ahitleşmeye dâhil olduğuna inanılır. Kız çocuklarına genelde suya daldırma işleminden sonra ad verilir. Yahudilerin yaşadıkları yere göre hem o bölgeye ait bir ad hem de İbranice bir ad verme uygulaması yaygındır. Ad verme esnasında çocuğun adının anlamı konusunda kısa bir konuşma yapılır. Evreni yaratan, düzenleyen, insanları yaratan, yaşatan ve çocuğu bahşeden yüce Tanrı'yı öven dualar (*Şe-heheyanu)*[308] okunur. Tören sonunda davetliler için bir yemek

[306] Bkz. Washofsky, 141;Robinson,149-150; Baumgarten, 721.

[307] Bkz. Diamant-Kushner, 183-185.

[308] Şe-heheyanu duası:"Evrenin yaratıcısı, kutsayan, bizi yaratan, yaşamamızı sağlayan ve bizleri bu ana ulaştıran Sensin" anlamında bir duadır. Bu dua, ayrıca yılın ilk meyvesi yenirken, çocuk doğduğu

ziyafeti düzenlenir. Misafirler de bebeğin ömrünün hayırlı olması dileklerini ileterek dua ederler.[309]

Yahudilikte yeni doğan çocukların cinsiyetinden dolayı farklı tören ve ritüeller düzenlendiği gibi, çocuğun kardeşleri arasındaki doğum sırasına göre de inanç ve uygulamalar farklıdır. *Tanah*'ta Âdem'den itibaren insanlığın şeceresi sayılırken soyu devam ettiren olarak kişinin ilk oğlunun adının zikredilmiş olması,[310] ailenin devamını ilk erkek çocuğun sağladığı ve ilk doğanların Tanrı katında ayrı bir değeri olduğu inanışını güçlendirmiştir. Yakup da ilk oğulluğun önemli olduğunu ilk oğlu Ruben'e hitaben "*Ruben sen benin ilk oğlumsun, kudretimin ilk ürünüsün, saygı ve güç bakımından en üstünsün.''*[311] diyerek vurgulamıştır.

İbrahim'in ilk oğlu İsmail olmasına rağmen İbrahim öldükten sonra ikinci oğlu İshak'ın mübarek kılınmış olması,[312] İshak'ın çocukları arasında ilk doğan Esav olduğu halde kardeşi Yakup'un, (annesi Rebeka'nın da yardımıyla Esav'a karşı hile yaparak) babalarından ilk oğulluk hakkını alması;[313] Yakup'un Yusuf'un oğullarından Efrayem'i (Mannaşe'den küçük olmasına rağmen) kutsaması[314] gibi bu kurala aykırı uygulamalar olsa da ilk oğulluk Yahudilikte önemli bir saygınlık,

---

zaman, ilk konuşmaya başladığında, kızların ilk adet kanaması olduğunda, Şabat akşam yemeğinde, yarışmalara başlarken, sabahleyin çocuğu anaokuluna gönderirken, çocuk yüksekokul için aileden ayrıldıktan sonra ilk sömestride, Şabat yemeğine katıldığında, sonbahar elmasından ilk ısırık alındığında da söylenir. Bkz. Diamant, Kushner, 68-69; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* I/105.

[309] Diamant-Kushner, 184-189,191; http://www.israelsjudaica.com/birth-brit.htm (Erişim: 02/12/2015); http://www.myjewishlearning.com/article/the-shehechiyanu-blessing/ (02/03/2016).

[310] Bkz. Yaratılış, 4/1-26; 5/1-32; 6/10, 18; 7/13; 8/18; 9/18-19; 10/1-32; 1. Tarihler, 1-12. bablar.

[311] Yaratılış, 49/3.

[312] Yaratılış, 25/11.

[313] Bkz. Yaratılış, 25/21-34; 27/1-29.

[314] Yaratılış, 48/13-22.

ayrıcalık ve kutsallık olarak değerlendilir.[315] *Tanah*'ta belirtildiğine göre, adamın birden çok eşi varsa ve İlk oğlu hoşlanmadığı eşinden ise, o çocuk adamın ilk ürünü olduğu için ona hakkını vermek gerekir. Hatta babanın mirasından ilk oğlu diğer kardeşlerine göre iki kat fazla pay alabilir.[316]

"İlk oğul" inancının eski çağlardaki çoktanrılı dinlerde ilk doğan oğulun Tanrıya kurban edilmesi uygulamasından kaynaklandığı kabul edilir. Bu inancın gereğini yerine getirmek isteyen İbrahim, oğlunu kurban etmek isteyince Tanrı bir koç göndermiş ve oğlunun yerine koçu kurban etmesini istemiştir. Böylece ilk doğan oğulun Tanrı'ya kurban edilmesi uygulamasından vazgeçilmiştir.[317]

Yahudiliğin Kutsal Kitabında Tanrı, İsrailoğullarını *"ilk erkek oğlum*" olarak nitelemiştir.[318] Tanrı, İsrailoğullarına topraktan çıkan meyve, sebze, tahıl, zeytin gibi bitkilerin ilk ürünlerinin kendi hakkı olduğunu;[319] "*Sığır ve davarlarınızın içinde ilk doğan her erkek hayvanı Tanrınız Rabbe ayıracaksınız. Sığırınızın ilk doğan öküzüyle iş yapmayacak, sürünüzün ilk doğan koyununu kırkmayacaksınız. Siz ve aileniz her yıl Tanrınız Rabbin önünde, O'nun seçeceği yerde onları yiyeceksiniz."*[320] diyerek hayvanların ilk doğanlarının da kendisine ait olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında "*İsrailliler arasında insan olsun, hayvan olsun her rahmin ilk ürünü bana aittir."*[321] ifadesiyle de insanların ilk doğan çocuklarının kendisinin hakkı olduğunu

[315] 2. Tarihler, 32/3; Mezmurlar, 89/27.

[316] Yasa'nın Tekrarı, 21/15-17.

[317] Yaratılış, 22/1-19; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi,* 1/310.

[318] Mısır'dan Çıkış, 4/22.

[319] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 26/1-10; Mısır'dan Çıkış, 23/16, 19; Çölde Sayım, 15/19-21; 18/12-13.

[320]Yasa'nın Tekrarı, 15/19-20.

[321] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 13/1-2, 13; 34/19-20; Çölde Sayım, 8/17.

vurgulamıştır. Bu nedenle Tanrı, doğan ilk yavruların 7 gün analarıyla birlikte kalabileceklerini ancak 8. gün kurban edilmeleri gerektiğini emretmiştir.[322]

Firavun, İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmasına müsaade etmeyince Tanrı, Firavun ve Mısırlılar üzerine kan, kurbağa, sivrisinek, at sineği, çıban, dolu, çekirge, karanlık felaketi, hayvanların ölümü gibi birçok felaket göndermiş;[323] bu felaketlerin sonuncusunda Mısırlıların hem kendilerinin hem de hayvanlarının ilk doğan yavrularını öldürmüştür.[324] İsrailoğulları bu felaketten kurban kesmeleri ve kapılarının üzerine o kurbanın kanını sürmeleri sayesinde kurtulmuştur. Bunun üzerine Tanrı, İsrailoğullarına *"İlk doğan erkek çocuklarınızın ve hayvanlarınızın hepsini Rabbe adayacaksınız. Çünkü bunlar Rabbe aittir. İlk doğan her sıpanın bedelini bir kuzuyla ödeyin. Bedelini ödemezseniz, boynunu kırın. Bütün ilk doğan erkek çocuklarınızın bedelini ödemelisiniz. İlerde oğullarınız size, 'Bunun anlamı ne?' diye sorduklarında, 'Rab bizi güçlü eliyle Mısır'dan, köle olduğunuz ülkeden çıkardı diye yanıtlarsınız, Firavun bizi salıvermemekte diretince, Rab Mısır'da insanların ve hayvanların bütün ilk doğanlarını öldürdü. İşte bunun için hayvanların ilk doğan erkek yavrularını Rabbe kurban ediyoruz. İlk doğan erkek çocuklarımızın bedelini ise bir hayvanla ödüyoruz. Bu uygulama elinizde bir belirti ve alnınızda bir anma işareti olacak; Rabbin bizi Mısır'dan güçlü eliyle çıkardığını anımsatacak."*[325] diyerek ilk doğan erkek çocukların kendisinin hakkı olduğunu açıkça vurgulamıştır.[326] Yahudilikteki emir ve yasakların sayıldığı ve toplam 613 olan

[322] Mısır'dan Çıkış, 22/29-30.

[323] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 7. 8. 9. 10. Bablar.

[324] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 11/1-10; 12/21-30.

[325] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 13/12-16; Çölde Sayım, 3/12-13.

[326] Mısır'dan Çıkış, 22/29.

*mitzva*da hem bitkilerin ve hayvanların hem de insanların ilk ürünlerinin/doğanlarının Tanrı'nın hakkı olduğu belirtilmiş ve bu emirlere uyulması istenmiştir.[327]

Musa ve beraberindekiler Mısır'dan çıkıp Kızıldeniz'i geçtikten sonra bir müddet çölde yaşamışlardır. Bu dönemlerde Musa, Sina Dağı'na çıkmış ancak dönüşü uzayınca İsrailoğulları, "Musa'nın kardeşi Harun'un da desteğiyle" altından buzağı yaparak ona tapınmaya başlamıştır. Musa, Sina Dağı'ndan indiğinde onun etrafında toplanan ve sözünü dinleyen *Levililer* sülalesi olduğundan[328] Tanrı, İsrailoğulları arasından ilk doğanların yerine *Levilileri* seçtiğini, "*Çünkü İsraililler arasından Levililer tümüyle bana verilmiştir. İlk doğanların, İsrailli kadınların doğurdukları ilk erkek çocukların yerine onları kendime ayırdım. İsraililler arasında ilk doğan insan ya da hayvan benimdir. Mısır'da ilk doğanları yok ettiğim gün, onları kendime ayırdım. İsrail'de ilk doğan erkek çocukların yerine Levililer'i seçtim*.[329] diyerek açıklamış ve Levililer sülalesinin erkeklerinin mabed hizmetlerinden sorumlu tutmuştur. Bu nedenle *Tanah*'ta Levililer'e hitaben, "*İnsan olsun hayvan olsun Rab'be adanan her rahmin ilk ürünü senin olacak. Ancak ilk doğan her çocuk ve kirli sayılan hayvanların her ilk doğanı için kesinlikle bedel alacaksın. İlk doğanlar bir aylıkken, kendi biçeceğin değer uyarınca, yirmi geradan oluşan Kutsal Yer'in şekeline göre beş şekel gümüş bedel alacaksın.*"[330] denilmiştir.

[327] http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/756399/jewish/The-613-Commandments.htm (Erişim: 06/01/2017).

[328] Mısır'dan Çıkış, 32/1-29.

[329] Levililer, 8/16-18; bkz. Çölde Sayım, 3/41-45.

[330] Bkz. Çölde Sayım, 3/46-51; 18/15-16.

İlk doğan erkek çocukların Tanrı'ya ait olduğu inancına göre, ilk erkek çocuğu bu adanmışlık durumundan sıradan bir birey durumuna döndürmek için doğumunun 31. günü *pidyon ha ben* denilen bir tören düzenlenir. *Pidyon* kelimesi, *fidye* anlamına gelir ve bu tören fidye vermek suretiyle ilk erkek çocuğu *Tanrı'ya adanmışlık ya da rehin olma durumundan kurtarmak* amacıyla yapılır.[331] Anne ve babanın sinagogdaki kohenden sembolik bir ücret/fidye karşılığında çocuğu satın almalarıyla onun mabed hizmetinden muaf olduğuna inanılır.[332] Ancak her ilk doğan çocuk için *pidyon ha ben* töreni düzenlenmez. Bunun için çocuğun bazı özellikleri/şartları taşıması gerekir. Bu şartlar genel olarak şöyle sıralanabilir: *Pidyon ha ben* yapılacak çocuk, annesinin ilk erkek çocuğu olmalıdır. Bu anlamda ilk çocuk kız olursa veya ölü olarak doğup ikinci çocuk erkek olursa, o çocuk için *pidyon ha ben* yapılması gerekmez.

Çocuğun sezaryen yöntemiyle değil normal doğum ile yani rahmi açarak/vajinal yolla doğması gerekir.

Anne gebeliğinin 40. gününden önce çocuğu düşürürse bu düşük ilk çocuk sayılmaz ve ondan sonra doğan çocuk eğer erkek olursa *pidyon ha ben* gerekir. Ancak 40 günlükten sonra düşük yapmışsa genel görüşe göre bu ilk doğum olarak değerlendirilir ve sonraki çocuklar için *pidyon ha ben* töreni yapılmaz. Diğer bir görüşe göre, bu süre ilk 3 ay üzerinden değerlendirilmelidir. Eğer çocuğun annesinin

[331] http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=23#Content (Erişim: 27/12/2015); https://tr.wikipedia.org/wiki/Pidyon_HaBen (Erişim: 27/12/2015).

[332] Nuh Arslantaş, "Abbâsîler ve Fâtımîler Döneminde Yahudiler (132-656/750-1258)",*Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları: Sempozyum, 1-2 Mayıs 2008,* İstanbul 2009, s. 727-728.

ilk doğumu olup olmadığı konusunda şüphe varsa *pidyon ha ben* töreni yapılmamalıdır.[333]

İlk doğan çocuklar eğer ikiz ise ve ikisi de erkek ise sadece ilk doğan erkek çocuk için *pidyon ha ben* töreni yapılır. İkizlerden biri kız diğeri erkek ise, eğer erkek olanı ilk olarak doğmuşsa *pidyon ha ben* yapılır.

Anne gebe iken Yahudiliği seçmiş ise doğan ilk erkek çocuğu için *pidyon ha ben* yapılır. Ancak çocuğunu doğurduktan sonra Yahudiliğe geçmiş ise o çocuk için *pidyon ha ben* gerekmez.

Çocuğun babası veya annesi, Tanrı'nın mabed hizmetleri için seçtiği Levililer sülalesinden ise, o çocuk için *pidyon ha ben* töreni yapılmaz.

Pidyon ha ben töreninin yapılması gereken gün cumartesi (Şabat) veya oruç gününe denk gelirse törenin ertelenmesi gerekir. Çünkü Yahudilikte kutsal günlerde para takası yapmanın günah olduğuna inanılır.[334]

Pidyon ha ben törenini yaptırmak babanın sorumluluğundadır. Babası ölmüşse veya Yahudi değilse bile anne bu konuda sorumlu değildir. Bu durumda büyükbaba veya o bölgedeki Yahudiler/komşular bu töreni yaptırabilir. Çeşitli sebeplerle çocuk için *pidyon ha ben* töreni yapılamamışsa, çocuğun *bar mitzva* töreninde bunu kendisinin yapması gerekir. Vaktinde *pidyon ha ben* töreni

[333] Robinson, 151; Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1996, 171-172; https://tr.wikipedia.org/wiki/Pidyon_HaBen (27/12/2015).

[334]Robinson, 151. http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/929263/jewish/Who.htm (Erişim: 19/09/2015).

yapılamayan çocukların boynuna, geçmiş dönemlerde "*bahor"* yazılı bir madalyon takılmıştır.[335]

Yahudi takvimine göre gün, akşamdan başladığı için çocuğun doğumunun 30. günü güneş battıktan sonra 31. gün başlamış sayılır. Seferad Yahudileri vakit gelince buldukları ilk fırsatta bu uygulamayı yaparken, Aşkenaz Yahudileri tarafından *pidyon ha ben* töreni genellikle 31. gün öğleden sonra yapılır.[336]

Pidyon ha ben töreninde *minyan* denilen en az on yetişkin erkek Yahudi'nin hazır bulunmasına önem verilir.[337] Tören esnasında baba, güzel elbiseler giydirilmiş oğlunu süslenmiş gümüş bir tepsi veya sepetin içinde Kohen'in önüne çıkarıp İsrailoğulları'ndan olan annesinin ilk oğlu olduğunu ve Tanah'taki kurallar çerçevesinde çocuğunu kurtarmak istediğini belirtir. Töreni yönetecek kişinin Tora öğrenimi görmüş *Talmid Haham* denilen bir Kohen olması tercih edilmekle beraber, sıradan bir kohen de olabilir. Kohen, önce anneye bu bebeğin ilk erkek bebeği olup olmadığını sorar. Olumlu cevap alması üzerine, babaya bebeğini kohene vermek ya da *5 şekel* bedel ile çocuğu almak konusunda hangisini seçtiğini sorar. Baba, çocuğunu *5 şekel* bedel karşılığında satın almak istediğini belirtir ve Kohen'e çocuğun fidyesi olarak 96 gr veya biraz daha fazla değerde gümüş bir eşya, gümüş kaşık veya bu amaçla hazırlanmış gümüş para verir. Günümüzde bu tören için üretilen ve *5 şekel* değerinde gümüşten yapılmış küçük madeni paralar vardır. Bebeğin babası tarafından kohene bağışlanan bu sembolik fidye karşılığında ilk doğan erkek bebek Tanrı hizmetinden muaf tutulur. Çocuğun babasının bu para ya da

[335]http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=23#Content (Erişim: 27/12/2015).

[336]http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/929724/jewish/When.htm (Erişim: 19/09/2015).

[337] Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* II/410.

eşyayı Kohen'e geri vermek şartıyla ya da geri vereceği düşüncesiyle ödemesi doğru değildir. Ancak Kohen dilerse aldığı gümüş eşyayı babaya tekrar iade edebilir veya çocuğa hediye edebilir.

Baba gümüş fidyeyi Kohen'e sunarken şu açıklamayı yapar: "*Bu çocuk, benim gücümün ilk meyvesi, ilk oğlumdur. Tora, onu beş şekel karşılığında geri almamı emrediyor çünkü bu Tanrı buyruğudur, Tora şöyle der: insan dölünün ilk erkek meyvesini fidye ödeyerek geri alacaksın. Bunu bir aylıkken yapacak ve beş şekel ödeyeceksin. Şimdi ise Yaratan'ın emrettiği bu Mitsva'yı sevinç, mutluluk ve gönül rızasıyla yerine getiriyorum. Bizleri buyruklarıyla kutsayarak Pidyon'u bize emreden evrenin yüce hükümranı Tanrı'ya şükürler olsun. Bizleri koruyan, hayat verip yaşatan ve bugüne ulaşmamızı sağlayan tüm evrenin yüce hükümranı Tanrı'ya şükürler olsun.*"

Kohen, bunun üzerine şu açıklamayı yapar: "*Bu çocuk bir Bahor'dur. Ve Tanrı onun bir aylıkken 5 şekellik fidye karşılığında geri alınmasını buyurmuştur."* ve çocuğa dönerek: "*Annenin karnında iken hem annene hem babana hem de ulu Tanrı'ya aittin, şimdi ise bana ait oldun, çünkü ben Kohen'im. Bugün de annenle baban Tora'daki buyruğa uyarak seni geri satın almak istiyorlar."* dedikten sonra, babasına, "*Oğlunuzun fidyesi olarak bana ödediğiniz 5 şekeli aldım. Moşe'nin ve İsrail'in yasalarına göre oğlunuzun fidyesi artık ödenmiştir." "Oğlunuzun fidyesi ödenmiştir"* sözlerini üç kez daha tekrarlayan Kohen, bundan sonra elini bebeğin başının üzerine koyarak onu şu sözlerle kutsar: "*Ulu Tanrım! Nasıl bu çocuğun geri satın alınmaya layık olmasını sağladıysan, onun Tora'ya, Mitsvot'lara ve Hupa'ya (evliliğe) vermesini de sağla ve ona uzun bir yaşam, başarı ve bolluk bahşet ve zürriyetini bereketli kıl… Tanrı seni kutsasın ve korusun. Tanrı'nın yüzü sana gülsün*

ve lütfetsin. Tanrı bakışlarını sana yöneltsin ve sana barış bahşetsin." Daha sonra Kohen çocuğu babasına iade eder ve eline şarap kadehini alarak *kidduş* duasını okur. *Pidyon ha ben* töreni Kohen'in, çocuğun babası önünde okuduğu şu dua ile son bulur: "*Tanrı, oğlunun Pidyon'unu gerçekleştirmeyi sana nasıl mümkün kıldıysa, Tora'nın tüm Mitzvalarını (buyruklarını) yerine getirmeni de mümkün kılsın!"* Baba ve tüm davetliler topluluğu bu duaya "*amen!"* sözü ile yanıt verir.

Tören sonunda *Seudat Mitzva* denilen bir ziyafet sofrası kurulur. Böylelikle aile ve tüm dostların katılımıyla bu mutlu gün sevinç ve mutlulukla kutlanır. Böylece bebeğin babası tarafından *kohen*e bağışlanan sembolik fidye karşılığında annesinin ilk erkek bebeği, Tanrı'ya adanmışlık durumundan muaf olmuş olur.[338]

Ortodoks Yahudiler tarafından *pidyon ha ben* töreni önemsenir. Ancak Reformist Yahudiler, ilk çocuk ile diğer kardeşleri arasında böyle bir ayrımın olmasını kabul etmediklerinden *pidyon ha ben* törenini çok fazla uygulamaz.[339]

Yahudilikte *Pidyon ha bat* yani *kız çocuğunu kurtarma* töreni görülmemiştir. Ancak erkek çocuklar için yapılan törene benzer olarak, kız çocukları için de *"vijola"* denilen bir tören yapılır. *Pidyon ha ben* töreninden farklı olarak *vijola,* sadece ilk kız için değil bütün kız çocukları için yapılır. Ayrıca *vijola* töreni için çocuğun doğumunun sezaryen ya da normal doğum olması, annenin daha önceden düşük yapıp yapmaması gibi şartlar öne sürülmez. *Vijola* töreni kız çocuğuna ad verme töreni olarak da kabul edilir. Bu tören, çocuğun doğumunun sekizinci gününden kırkıncı gününe kadar uygun görülen herhangi bir günde yapılabilir.

[338] Robinson, 151-152. Gürkan, *Yahudilik*, 178; Örs, 366-367; http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=23#Content (Erişim: 27/12/2015)

[339] Washofsky, 147.

Haham ve diğer davetlilerin hazır bulunduğu törende, anne ve babası hayatta olan, beyazlar giyinmiş genç bir kız, çok şık giysiler giydirilmiş kız bebeği kucağına alarak hahamın yanına götürür. Haham genç kızın kucağındaki bebeği dualarla kutsar ve adını koyar. Daha sonra davetlilere yiyecek ve tatlılar ikram edilir. Günümüzde İsrail'de bu tören "*Brita"* olarak adlandırılmakta ve dünyaya gelen her kız bebek için eğlence nitelikleri de katılarak lokal vb. uygun bir yerde adeta bir *brit mila (sünnet)* töreni boyutlarında kutlanmaktadır. *Vijola* töreninden sonraki ilk cumartesi günü sinagogda kız bebeği için yine tören yapılarak ad verilir ve çocuk kutsanır.[340]

Yahudilikte hem erkek hem de kız çocukları için *"yeni doğan töreni*" denilebilecek değişik kutlama törenleri yapılır ve çocukların hayırlı evlat olmaları için dualar edilir. Erkek çocukları için *şalom zahor, brit mila, pidyon ha ben*; kız çocukları için ise, *şalom nekeva, brit bat, vijola* törenleri ile hem doğum sevinci kutlanır hem de çocuğun dinin/cemaatin yeni üyesi olması sağlanmış olur.

1.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü

Hıristiyanlığa göre evlilik, İsa ve Kilise birlikteliğinin sembolü olarak eşlerin tek bir vücut olması; çocuk sahibi olmak ve onları gelecek için yetiştirmek ise bu birlikteliğin doğal sonucudur.[341] Kadınların evlenip çocuk doğurması da, onların "kurtuluşuna" bir vesiledir.[342] Bu açıdan çocuk sahibi olmak ve dünyaya yeni bir çocuğun gelmesi mutluluk verici bir olaydır. Ancak Hıristiyanlıkta çocuğun manevi

[340] Alalu vd., 174-175;
http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=23#Content (Erişim: 27/12/2015)

[341] Bkz. Catechism Of The Catholic Church, *412, (* 1651-1653).

[342] 1. Timoteyus, 2/13-15.

anlamda *günahkâr* doğduğuna inanıldığından, onun günahlarından arınarak dinin/ cemaatin bir üyesi olabilmesi için *vaftiz* edilmesi gerekir.

Hıristiyanlığa göre çocuk, ilk atası Âdem'in bazı özellik ve niteliklerini üzerinde taşıyarak dünyaya gelir. İnanışa göre ilk insan Âdem, Tanrı'nın sözünü dinlememesi sonucu[343] günah işlemiş ve ölüme mahkûm edilmiştir. Onun bu günahı ise soyundan gelen tüm insanlığa *asli günah* olarak sirayet etmiştir. İnsanın bu günahkâr olma durumundan kurtulmasının tek yolu, İsa'ya bağlanması ve onunla bütünleşmesidir.[344] Hıristiyanlıkta çocukların *asli günahtan* kurtulmaları için vaftiz olmaları, bu sayede adeta suda ölmeleri ve yeniden dirilerek ölümü yenmeleri, böylece İsa ile bütünleşerek "yeniden doğmaları" gerektiğine inanılır. Aileler çocuklarını doğumlarından hemen sonra *vaftiz* ettirmezlerse, onları "Tanrı'nın çocukları" olma gibi paha biçilmez bir lütuftan mahrum bırakmış olacaklardır. Vaftiz uygulaması, Hıristiyan çiftlerin Tanrı'nın kendilerine emanet ettiği annelik-babalık görevlerinin bir gereği kabul edilir.[345] İnanışa göre v*aftiz*. sadece tüm günahları silmekle kalmaz, aynı zamanda vaftiz olanı *yeni bir insan*,[346] Tanrı doğasına katılma hakkı kazanan *Tanrı'nın evladı*,[347] *Mesih'in üyesi*,[348] *Mesih ile birlikte mirasçı*[349] ve *Kutsal Ruh'un tapınağı*[350] haline dönüştürür.

---

[343] Yaratılış, 3/1-24.

[344] Romalılar, 5/12-21.

[345] Bkz. Romalılar, 6/3-4, Koloseliler, 2/12; 2. Korintliler, 5/17; Galatyalılar, 6/15; Catechism of The Catholic Church, 319, (1250-1251).

[346] 2. Korintliler, 5/17.

[347] Galatyalılar, 4/5-7.

[348] 1 Korintliler, 6/15; 12/27.

[349] Romalılar, 8/17.

[350] Bkz. 1 Korintliler, 6/19.

Vaftiz uygulaması Hıristiyanlık ile başlayan veya sadece bu dinde görülen bir durum değildir. Yunanca "baptein", "baptisis" veya "baptizein" kelimelerinden gelen ve *suya dalmak, yıkanmak* anlamındaki *vaftiz*, terim olarak Hıristiyanlıkta dine girmek, *asli günahtan*, kirli geçmişten temizlenmek ve kutsal hayat tarzına kavuşmak amacıyla, belli usullere riayet etmek suretiyle su ile yapılan bir "*sakrament" (ayin)*'dir.[351]

Vaftiz, yıkanma, suya daldırılma, üzerine su serpme gibi uygulama şekli ve gayesi farklı olsa da, Yahudilik başta olmak üzere, birçok dinde görülür. Babil'de, Eski Mısır'da, Eski Yunan'da, Roma'da, Kibele ve Mitra kültlerinde, Sabiiler arasında suyun arındırma, tedavi etme, dönüştürme özelliklerinden dolayı suya daldırma (vaftiz) uygulanmıştır. Yahudilikte sünnet edildikten sonra küçük çocukların ve dine yeni girmiş mühtedilerin su ile yıkanması uygulaması bir anlamda vaftizdir.[352] Bu nedenle Yahudilikte suyun özellikle temizleme, dönüştürme ve günahlardan arındırma özelliğine vurgu yapılır.[353]

Tanah'taki, "*yıkanın, temizlenin*"[354]*; "beni yıka da kardan ak olayım*"[355]*; "o gün Davut soyunu ve Yeruşalim'de yaşayanları günahtan ve ruhsal kirlilikten*

[351] Michel Meslin, "Baptism". *The Encylopedia of Religions, (ER),* Ed. Mircea Eliade, New York, 1987, II/779; Mustafa Erdem, "*Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma",* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993, Cilt: 34, s. 133; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi, (Hıristiyanlık),* II/91.

[352] Meslin, 779-780; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 133; Salime Leyla Gürkan, "Vaftiz" *DİA,* XLII/424.

[353] Levililer, 8/6; 15. bab; 16/24-25; 17/15-16; Çölde Sayım, 19/1-22; Hezeikel, 36/25.

[354] Yeşeya, 1/16.

[355] Mezmurlar, 51/7.

arındırmak için bir pınar açılacak"[356] ifadeleri Yahudilikte de arınma anlamında vaftizin olduğunu gösterir. İkinci mabed döneminde Helenistik gizem dinlerinin etkisiyle suya girme ayinleri çoğalmış ve cemaate katılımın şartı olarak "*inisiyasyon vaftizi"* çeşitli Yahudi grupları tarafından (*Essenîler ve Kumran cemaati*) uygulanmıştır. Yahudilikte yaygın olan şekli ile vaftiz, Yahudiliğe abul eden kişiye, sünnet olduktan sonra çocuklara, Kutsal Mabed'e (Süleyman Mabedi) girecek ve evlenecek olan yetişkinlere yapılmıştır. Bu uygulama başlangıçta temiz su birikintilerinden yararlanarak yapılırken sonradan Ürdün nehrinin sularıyla icra edilen günahtan arınma töreni haline gelmiştir.[357]

Yeni Ahit'te, Vaftizci Yahya olarak adlandırılan Zekeriyya oğlu Yahya'nın vaftiz uygulaması da bu gelenek ile ilişkilendirilir.[358] Yahya, kendisinden nasihat almak için gelenlere yardımcı olabilmek gayesi ile bazı öğütler vermiş, günah işlememeleri için onları uyarmıştır. Bu arada günah işlemiş olan fakat affolunmayı isteyen insanlara tövbe, züht ve oruç gibi manevi arınma yollarını göstermiş, onları Ürdün nehrinde vaftiz etmiştir. Yahya, vaftiz ederken kendisinin suyla vaftiz ettiğini ancak kendisinden sonra gelecek kişinin "Kutsal Ruh ve semavi ateşle" vaftiz edeceğini vurgulamıştır. Tanah'ta yer alan *"Rab Siyon kızlarını pisliklerinden arındıracak. Yeruşalim'de dökülen kanı adil ve ateşten bir ruhla temizleyecek."*[359] ifadelerinden Yahya'nın belirttiği "*ateş ile vaftiz edilme"* konusuna toplumun yabancı olmadığı anlaşılabilir.

---

[356] Zekerya, 13/1.

[357] Bkz. *BT*, Yebamoth, 46a-46b; Meslin, 780; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 136-140.

[358] Gürkan, "Vaftiz", 424; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi (Hıristiyanlık),* II/91.

[359] Yeşeya, 4/4.

Yahya, vaftiz olmak amacıyla yanına gelen İsa'ya, asıl kendisinin vaftize ihtiyacı olduğunu ve onu vaftiz etmeye layık olmadığını söylese de, İsa'yı vaftiz etmiştir. İsa vaftiz olunca gökler açılmış, *"Kutsal Ruh"* güvercin şeklinde onun üzerine inmiş, göklerden "*Sen benim sevgili oğlumsun, senden hoşnudum*" sesi duyulmuş, böylece İsa, Tanrı'nın inayetine mazhar olmuştur.[360]

Hıristiyan teologları tarafından Yahya'nın vaftizi, *Kutsal Ruh'tan* mahrum olduğu, insanlara lütuf ve semavi rahmet vermediği, günahkârların ondan tam olarak yararlanamadığı belirtilerek küçümsenmiş ve İsa'nın vaftizinin daha üstün olduğu ileri sürülmüştür. İsa'nın vaftizinin yüceltilmesi, Yahya'nın Yahudi olmasının ve Hıristiyanlığın Yahudilikten ayrı bir din olarak ortaya çıkma sürecinin bir sonucudur.[361]

İsa'nın insanları vaftiz edip etmediği konusunda birinde kendisinin,[362] diğerinde ise öğrencilerinin vaftiz ettiği[363] şeklinde iki farklı açıklama vardır. Yani İsa'nın hayatta iken, insanları veya çocukları bizzat vaftiz edip etmediği net değildir. Ancak, Hıristiyan inancına göre İsa ölümden dirildikten sonra, *"Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin*."[364] emrini vererek vaftizin gerekliliğini vurgulamıştır.

Vaftizin su ile yapılmasında suyun simgesel özelliği etkilidir. Çünkü inanışa göre su, Tanrı tarafından ilk yaratılan varlıklardandır ve ilahi nurun ilk makamını

[360] Bkz. Matta,3/1-12; Markos, 1/1-11; Luka, 3/1-22; Yuhanna, 1/19-28.

[361] Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 140.

[362] Yuhanna, 3/22-23.

[363] Yuhanna, 4/1-3.

[364] Matta, 28/18-19.

teşkil eder. Canlıların üretilmesi için ilk defa suya emredildiğinden ve hayat sularda başladığından, o canlılığın ve hayatın kaynağıdır. Tanrı'nın bizzat insanı yaratırken suyu kullanması, vaftizdeki suyun içinde hayat verme özelliğinin bulunduğu inancını pekiştirmiştir. Ayrıca su, arındırıcı ve temizleyici özelliği ile de insanları günahlarından ve pisliklerinden arındırmanın sembolü olarak görülür.[365]

Hıristiyanlıkta vaftizin anlam ve önemine işaret etmek için, doğrudan veya dolaylı bir şekilde çeşitli tarihi olaylarla ilişkilendirilir. Bunların başında Âdem ile İsa arasındaki ilişki veya karşılaştırmadır. Buna göre vaftiz olan kimse, İsa'nın yolundan giderek Âdem'in günahkâr durumundan sıyrılır ve düşüşten önceki (cennetteki) konumuna geri döner. Vaftizin temel unsuru su olduğundan, vaftizle "*Nuh Tufanı"* arasında da bir benzerlik kurulur. Buna göre vaftiz işleminde suya dalan kimselerin günahlarından dolayı sularda boğulan insanları temsil ettiği, sudan çıktıklarında ise Nuh-İsa sayesinde, yeni bir hayata kavuşan günahsız insanlar olduklarına inanılır.[366]

*"Yeni Ahit"*te yer alan "*Ayrıca Mesih'in gerçekleştirdiği sünnet sayesinde günahlı benliğinizden soyunarak elle yapılmayan sünnetle O'nda sünnet edildiniz. Vaftizde O'nunla birlikte gömüldünüz ve O'nu ölümden dirilten Tanrı'nın gücüne iman ederek O'nunla birlikte dirildiniz.*[367] ifadesine göre vaftiz, Mesih ile bütünleşme ve günahlardan arınma vesilesidir. Hıristiyanlar açısından vaftiz,

[365] Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler,* (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Gece yayınları, 1992, 184; Eliade, *Kutsal ve Dındışı*, 110.

[366] Bkz. Eliade, *İmgeler Simgeler,* 187-188; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 143.

[367] Koloseliler, 2/11-12.

Yahudilerin çok önem verdiği sünnet,[368] Tufan olayı,[369] Kızıldeniz'den geçiş[370] ve Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki ahit[371] kadar önemlidir.

Hıristiyanlıkta vaftiz, dini hayata ve kilise cemaatine girmenin; ayrıca ruhi aydınlanmanın bir aracı kabul edildiğinden,[372] bu uygulamaya katılanlar "*aydınlanmış"* olarak vasıflandırılmıştır. İskenderiyeli Clement (150-219), "*vaftizlendik aydınlandık, aydınlandık adapte olduk, adapte olduk mükemmelleştirildik, mükemmelleştirildik ve biz ölümsüzleştirildik*" ifadeleriyle vaftizi *aydınlanma* olarak nitelemiştir. Nazianzus'lu Gregory de (329-390), vaftiz olan "mühtediyi", "*Tanrı'nın insanda sembolik olarak doğuşunu simgeleyen ışığa gözlerini açmış kimse*" olarak tarif etmiştir.[373]

Hıristiyanlıkta çeşitli gayelerle yapılması gerekli görülen vaftizin kimlere ve ne zaman yapılacağı hususu tartışma konusudur. Zira vaftizin yapılış gayesi, onun yapılacağı zaman ile yakından ilgilidir. Nitekim her insanın *asli günah* ile doğduğuna inananlar, bu günahtan temizlenmek için, doğumundan belli bir süre sonra çocukların vaftiz edilmesini gerekli görmüştür. Buna karşı çıkan bazı teologlar ise, henüz kendileri ile ilgili karar veremedikleri için çocukların vaftiz edilmesini uygun bulmamıştır. Augustinus, çocuklarda asli günahın bulunduğunu, bu günahı temizlemek için vaftiz edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Vaftizi, Yahudilikteki sünnetin Hıristiyanlıktaki karşılığı olarak görenler; Yahudilikte çocukların dinin tabii

[368] Romalılar, 2/25-29.

[369] 1. Petrus, 3/ 20-21.

[370] 1. Korintliler, 10/1-2.

[371] Yaratılış, 17/9-14.

[372] Bkz. Efesliler, 5/8; 1. Selanikliler, 5/5; İbraniler, 10/32.

[373] Meslin, "Baptism", 781-782; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 143-144.

üyesi olmaları sebebiyle henüz küçük yaşta sünnet edildikleri noktasından hareketle, babalarının Kilise'ye üye olmalarından dolayı çocuklarının da kilisenin tabii üyesi sayılabileceğinden[374] vaftiz edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu görüşe katılmayanlar ise vaftizi Hıristiyan olmanın bir gereği olarak kabul etmiş ve insanın belli bir fiziki ve akli olgunluğa erdikten sonra kendi isteği ile vaftiz olması gerektiğine inanmıştır. [375]

Yeni Ahit'teki anlatımlara göre Hıristiyanlığın başlangıcında, yetişkinlerin kendi seçimleri ve genelde ferdi olarak bu dine girmeleri sebebiyle, daha ziyade yetişkin vaftizi uygulanmıştır.[376] Bunun yanında çocuklar da dâhil bütün aile bireylerinin vaftiz olduğundan da bahsedilmiştir.[377] Çocuk vaftizi, 4. ve 5. yüzyıllarda normal karşılanmaya başlanmış, 6. yüzyıldan itibaren Katolik Kilisesi yetişkinlerin refakatinde çocuk vaftizine izin vermiştir. 10. ve 11. yüzyıllarda bebeklerin doğumundan hemen sonra vaftiz edilmesi çok popüler bir hale gelmiş; bu durum 13. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Çocuk vaftizi 14. yüzyılda basitleştirilerek çocuğun başının üstüne su dökülmesi şeklinde sembolik bir suya daldırma ayini olarak uygulanmaya başlamıştır.[378]

Bazı teologlar, "*Kim inanır ve vaftiz olursa kurtulur.*"[379] ifadesini delil göstererek vaftizin ‘‘iman’’a bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre çocuk önce iman ederek yeniden doğmuş gibi olmalı ve sonra da vaftiz edilmelidir. Yani iman

[374] Resullerin İşleri, 10/48, 16/15, 33; 18/8.

[375] Erdem, “Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, 144-147.

[376] Resullerin İşleri, 2/41; 8/12-13, 38, 41; 10/47-48.

[377] Resullerin İşleri, 16/15, 33; 18/8; 1. Korintliler, 1/16.

[378] Meslin, 782.

[379] Markos, 6/16.

etmek için gerekli olan buluğ çağı; vaftiz olmak için de uygun bir zamandır. 1517'de Batı'da meydana gelen Reform sürecinde çocuk vaftizi de belli başlı tartışma konuları arasında yer almıştır. Çocuk vaftizinin yaygın bir şekilde uygulanması bazı Hıristiyanların tepkisine yol açmış ve "*Anabaptistler"* grubunun ortaya çıkmasının başlıca sebebi olmuştur. Bu hareketin mensuplarına göre; Hıristiyan cemaatine katılma ayini, sadece İsa yoluyla kurtuluşa ereceği kanaatine varan ve vaftiz edilmesini isteyen yetişkinlere yöneliktir. Dolayısıyla bunlar, sorumluluk çağına gelmemiş çocuğa yapılan vaftizin geçerli olmayacağını iddia etmiş, çocukken vaftiz olanların, yetişkin olarak tekrar vaftiz olmalarını istemiştir. *Yeni Ahit'te* çocuklara vaftizin gerekli olduğuna dair hiçbir kesin belgenin bulunmadığı, İncillerde geçen bilgilerin kesinlikle çocuk vaftizi olarak yorumlanamayacağı iddia edilmiştir. Kilise'nin ilk dönemlerinde bebek vaftizinin (belki de) uygulanmadığı, iç değişimin bütün sonuçlarını kabul etmekte isteksiz davrananların ölüm anına kadar vaftizi erteleyebilecekleri söylenmiş; ilk dönem Kilise Babalarından Aziz Ambrose'nin (339–396) 35 yaşında, Aziz Jerome'nin (345–420) 19 yaşında, Aziz Gregory Nazianzen'in (329-390) ise 29 yaşındayken vaftiz oldukları kaydedilmiştir.[380]

Çocuk vaftizinin gerekliliğini savunanlar, onun da toplumun bir parçası olduğunu dolayısıyla Kilise ve Mesih cemaatine kabulünün gerekliliğine vurgu yapar. Bazı teologlara göre Hıristiyan çocukları, vaftiz edilmemeleri durumunda helak olacaklarından değil, Hıristiyan kilise bölgesinde doğdukları ve onun tabii üyesi oldukları için vaftiz edilmeleri gerekir.[381]

[380] Bkz. K. Stasiak, "Baptism of İnfants" *NCE*, II/67-69; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 147.

[381] Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 147-149.

Katolik Kilisesi çocukların asli günahla doğmalarından dolayı, Tanrı'nın çocukları olma şerefinden mahrum olmamaları için anne babaları tarafından vaftiz ettirilmelerini gerekli görür. Anne babanın çocuğunu vaftiz ettirmesi, Tanrı'nın kendilerine emanet ettiği annelik babalık görevlerinin bir gereği kabul edilir.[382] Katolik Kilisesine göre, vaftizin kesin bir vakti yoktur ama çocuk ve hastaların mümkün olduğu kadar çabuk vaftiz edilmesi gerekir. Hatta ölüm tehlikesi olan doğmamış çocuklar bile vaftiz edilebilir.

Vaftiz edecek kişinin, bölgenin Hıristiyan cemaati dini lideri olması tercih edilir. Tertullianus (160-220), vaftizin sadece Psikopos tarafından yapılabileceğini ileri sürmüş, ama bu inanç daha sonra yumuşatılarak diğer din adamlarının vaftizi de uygun görülmüştür. Vaftiz konusunda biraz daha serbest davranan Protestanlar, vaftiz yeri olarak mahalli kiliseyi kabul etmekle birlikte, şartların elvermemesi halinde ev vaftizini de mümkün saymışlardır.[383]

Günümüzde vaftiz uygulaması, Katoliklerde su serpilerek ya da hafifçe su dökülerek, Ortodokslar arasında ise suya tamamen batırma şeklinde icra edilir. Ancak su serpmek suretiyle yapılan vaftizin de geçerli olduğu kabul edilir. Protestanlıkta vaftiz işlemi su serpme veya başa su dökme şeklinde yapılır. Protestanlar arasında Calvin ve Zwingli taraftarlarında vaftizin önemi azalmış, Quakerler tarafından ise tamamen reddedilmiştir. Vaftiz esnasında rahip tarafından, Katoliklerde, "… *Seni Baba, Oğul, Rûhulkudüs adına vaftiz ediyorum.*"; Doğu kiliselerinde ise, "*Tanrı'nın hizmetçisi/kulu …, Baba, Oğul, Rûhulkudüs adına vaftiz*

[382] *Catechism Of The Catholic Church,* 319, (1250-1251-1252)

[383] Bkz. K. Stasiak, "Baptism of İnfants" *NCE,* 67; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 147-149.

olmuştur." ifadesi söylenir. Vaftiz edilen kişi ya da çocuğa kutsal yağ sürülmesi ve rahibin eşliğinde vaftiz kurnası etrafında üç defa döndürülmesi uygulamaları da görülür.[384] Vaftiz töreni *Yeni Ahit*'ten okunan parçalarla[385] sona erer.

Bebeklerin doğduklarında yapılan vaftizden sonra, onların kiliseye kabulünün teyit edilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla Resullerin İşleri'ndeki bazı ifadelere[386] dayandırılarak "*Güçlendirme" (Confirmasyon)* töreni de yapılır. Güçlendirme ayini ilk yüzyıllarda vaftiz töreniyle birlikte ya da hemen sonra yapılmıştır. Ancak sonraları bebek vaftizlerinin artması, kırsal alanlardaki kiliselerin çoğalması her vaftiz törenine piskoposun gitmesini imkânsız hale getirmiştir. Batı kiliselerinde güçlendirme sırrının piskopos tarafından verilmesi geleneğinin sürdürülmesinde ısrar edilmesi sonucu, bu iki sır birbirinden otomatik olarak ayrılmıştır. Doğu kiliselerinde ise bu iki sırrın birlikte verilmesi geleneği devam ettirilmiştir. Roma Kilisesi'nde güçlendirme ayini, vaftizden sonra kutsal kremle çift mesh etme şeklinde kolaylaştırılmıştır. Vaftiz sırasında sürülen kutsal krem, vaftiz olan kişinin Mesih'in krallara, rahiplere ve peygamberlere özgü görevlerine katıldığını simgeler. Doğu Kiliseleri'ndeki uygulama daha çok Hıristiyanlığa girişin altını çizerken, Latin Kilisesi'ninki ise yeni Hıristiyan olan kişinin piskoposuna, doğal olarak da Mesih'in Kilisesine bağlılığını simgeler.[387]

Vaftiz uygulamalarında 6. yüzyıldan itibaren "*vaftiz babası"* ve "*vaftiz anası"* bulunması gereği benimsenmiş, ayrıca bu esnada vaftiz yapan kişinin çocuğa

---

[384] *Catechism Of The Catholic Church,* 317, (1240.); Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık" *DİA*, İstanbul 1998, XVII/349.

[385] Romalılar'a Mektup, 6/3-11; Matta, 28/16-20.

[386] Elçilerin İşleri, 8/14-17; 19/1-7)

[387] *Catechism Of The Catholic Church,* 327, (1290-1292); Aydın, "Hristiyanlık", 349.

koyduğu ada, "*vaftiz adı*" denilmiştir. Çocuğa vaftiz adı verilirken erkeklere Hıristiyanlar tarafından "*aziz*" olarak kabul edilen kişilerin adlarının, kızlara ise "*azize*" sayılan kadınların adlarının verilmesine özen gösterilir. Çocuklar kilise kütüğüne bu vaftiz adları ile kaydedilir ve çocuğun önce vaftiz adı sonra aile adı söylenir.[388]

Hıristiyan inancına göre vaftiz, inanarak yapıldığında insanın günahsız olarak yeniden doğmasına, Tanrı'nın egemenliğine/Hıristiyanlığa girmesine vesile olur.[389] Vaftizin, "*Baba'nın yüceliği sayesinde Mesih nasıl ölümden dirildiyse, biz de yeni bir yaşam sürmek üzere vaftiz yoluyla O'nunla birlikte ölüme gömüldük. Eğer O'nunkine benzer bir ölümde O'nunla birleşmişsek, O'nunkine benzer bir dirilişte de O'nunla birleşeceğiz*."[390] ifadelerinde belirtildiği üzere İsa ile bütünleşmeye,[391] kurtuluşa ermeye[392] ve bağışlanarak Kutsal Ruh ile dolmaya[393] vesile olacağına inanılır. Böylece vaftizde, iman, amel ve tövbe bir araya gelir ve günahlar bağışlanarak Kutsal Ruhun inayetine ulaşılır.[394]

Hıristiyanlık açısından vaftiz, dine, bütün sakramentlere ve ebedi hayata bir giriş kapısıdır. Vaftiz'in *asli günah*ı ve bütün kişisel günahları giderdiğine,

---

[388] *Catechism Of The Catholic Church,* 521, (2156,2158); K. Stasiak, "Baptism of İnfants" *NCE*, II/70; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi (Hıristiyanlık),* II/93; http://fadeawaydunk07.weebly.com/christianity.html (Erişim: 29/07/2016); http://www.meryemana.net/misc/azizlerimiz-1 (Erişim: 19/11/2016); http://www.meryemana.net/misc/azizlerimiz-2 (Erişim: 19/11/2016)

[389] Yuhanna,3/3-6.

[390] Romalılar, 6/4-5.

[391] Galatyalılara, 3/27.

[392] Markos, 16/16; Titus, 3/ 4-6.

[393] Resullerin İşleri, 2/38; 22/16.

[394] Gregory Baum, "Baptism", *Encyclopedia of Theology,* (Ed: Karl Rahner), New York, 1986, s. 67-69; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi (Hıristiyanlık), II*/ 91.

Hıristiyanları takdis edici inayet vasıtasıyla ilahi tabiatın iştirakçisi yaptığına, kişiyi diğer sakramentleri kabule ve kiliseye bağlılığa ortak olmaya çağırdığına inanılır.[395] Bu nedenle çocukların vaftiz edilmesine de önem verilir.

Hıristiyanlıkta her çocuğun vaftiz edilmesine önem verilmiş ancak, ailenin ilk çocuğu ile ilgili Yahudilikte olduğu gibi (*ben bahor- pidyon ha ben*) farklı bir inanç ve uygulama yer almamıştır. "Yeni Ahit"te İsa'nın doğumundaki olağanüstülükler anlatılmış,[396] Musa ile Firavun'un mücadelesinde Mısırlıların ilk oğullarının öldürülmesi ve Fısıh kurbanının kanı sayesinde İsrailoğulları'nın ilk oğullarının kurtulması olayına atıf yapılarak,[397] İsa'nın da Yahudi soyundan geldiğine ve ilk oğul olduğuna vurgu yapılmıştır.[398] İsa, içinde doğduğu toplumdaki Yahudi inancı gereği, "*Musa'nın Yasasına göre arınma günlerinin bitiminde Yusuf'la Meryem çocuğu Rab'be adamak için Kudüs'e götürdüler. Nitekim Rab'bin Yasasında, 'İlk doğan her erkek çocuk Rab'be adanmış sayılacak' diye yazılmıştır.*"[399] ifadelerinde belirtildiği gibi Kudüs Mabedine götürülmüş ve Yahudilikteki ilk oğulluğun gerekleri yerine getirilmiştir.

Yeni Ahit'te İsa'nın ilk oğul olmasının Tanrı'nın bir planı olduğu vurgulanmış[400] ve "*Görünmez Tanrı'nın görüntüsü, bütün yaratılışın ilk doğanı O'dur. Nitekim gökte ve yeryüzünde, görünen ve görünmeyen şeyler, tahtlar, egemenlikler, yönetimler ve hükümranlıklar, her şey O'nda yaratıldı. Her şey O'nun*

[395] Meslin, 781-782; Erdem, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", 143-144.

[396] Matta, 1/18-25; bkz. Luka 2/1-7.

[397] İbraniler, 11/28.

[398] Luka, 2/7.

[399] Luka, 2/22-23.

[400] Romalılar, 8/29.

aracılığıyla ve O'nun için yaratılmıştır. Her şeyden önce var olan O'dur ve her şey varlığını O'nda sürdürmektedir. Bedenin, yani inanlılar topluluğunun başı O'dur. Her şeyde ilk yeri alsın diye başlangıç olan ve ölüler arasından ilk doğan O'dur. Çünkü Tanrı, tüm doluluğunun O'nda bulunmasını uygun gördü. O'nun çarmıhta akıtılan kanı aracılığıyla esenliği sağlamış olarak yerde ve gökte olan her şeyi O'nun aracılığıyla kendisiyle barıştırmaya razı oldu."[401] denilerek İsa'nın Mesih ve kurtarıcı olmasında *ilk oğul* olmasının önemli bir rolü olduğu, hatta ilk oğul olarak İsa'nın meleklerden üstün olduğu belirtilmiştir.[402] İsa, hem annesinin ilk oğlu anlamında hem de ölümden ilk dirilen anlamında "ölüler arasından ilk doğan" olarak nitelenmiştir.[403] Hıristiyanlıkta İsa ile ilgili bu nitelendirmeler olmasına rağmen, hem İsa'nın yaşadığı dönemde hem de sonraki tarihi süreçte kardeşler arasında veya ilk doğan çocuğun diğer küçük kardeşlerine göre dini açıdan ayrı bir önemi olduğuna dair bir inanç veya uygulamaya rastlanmamıştır.

Netice itibariyle Hıristiyanlıkta, aile kurmak/evlilik *sakrament* olarak görülür ve bu evlilikten çocuğun dünyaya gelmesi sevinçle karşılanır. Çocuğun ilk atası Âdem'in işlediği günahtan etkilenmesi nedeniyle "günahkâr" (*asli günah)* doğduğuna inanılır. Çocuğun günahlarından arındırılması ve Hıristiyan cemaatine üyeliğinin kabulü/tescili anlamında *vaftiz* uygulamasına önem verilir ve çocuğun erkek, kız, ilk çocuk ve ikinci çocuk olması gibi ayrımlar gözetilmeksizin herkes için gerekli görülür. Kardeşler arasında doğum sırasının dini açıdan farklı bir anlamı olduğuna dair bir inanç ve uygulamaya ise rastlanmaz.

[401] Koloseliler, 1/15-20.

[402] İbraniler, 1/6.

[403] Vahiy, 1/5.

1.3. İslam'da Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü

İslam dininde insanların evlenerek aile kurması, çocukların dünyaya gelmesine bir vesile kabul edilerek teşvik edilir ve bu şekilde sağlıklı nesillerin yetişeceğine inanılır. Çocuk, erkeğin sperminin kadının yumurtası ile birleşmesi sonucu oluştuğundan, hem babanın hem de annenin helal lokma ile büyümüş olmasına İslam'da çok önem verilir. Çünkü yenilen gıdaların hem babanın spermlerini hem de annenin yumurtasını etkilediği ve dolayısıyla çocuğun özelliklerine tesir edeceği kabul edilir. Bu nedenle anne gebeliği süresince yediklerine dikkat etmelidir.[404] Ayrıca anne babanın, gebelik döneminde sağlıklı ve hayırlı bir evlat vermesi için Allah'a dua etmeleri tavsiye edilir.[405]

İslam geleneğinde çocuk doğunca ilk olarak, onun müslüman olarak yaşaması, Allah'ın rızası dairesinde ömür sürmesi, şeytanın şerrinden korunması ve hayırlı bir evlat olması için hayır duada bulunmak gerektiğine inanılır. Hz. Muhammed'in yeni doğan çocuklara hem hayır duasında bulunduğu hem de hurma gibi tatlı bir yemişi ağzında ezdikten sonra onu çocuğun damağına sürdüğü *(tahnik)* rivayet edilir.[406] Çocuk yeni/farklı bir insan olduğundan doğumunun ilk gününde veya en geç yedinci güne kadar ona ad verilmesine[407] ve bu esnada kulağına ezan okunmasına önem verilir.[408]

---

[404] Bayraktar Bayraklı, "Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (I)*, 2005, 171-172.

[405] Bakara, 2/128-129; Araf, 5/189; İbrahim, 14/40.

[406] Bkz. Buhari, Akika 1 (1-4); Müslim, Adab 22 (2144), 24, (2145), 26 (2146), 27 (2147); Ebu Davud, Edeb, 69 (4951).

[407] Buhârî, Akika, 1 (1); Müslim, Fezail, 62 (2315); Tirmizî, İstizan ve Adab, 96 (2988), Edahi, 23 (1522); Ebu Davud, Edahi, 21, (2837).

[408] Ebû Dâvûd, Edeb, 116 (5106); 108; Tirmizî, Edahî, 17 (1514).

İslam'da çocuk doğduktan sonra yapılacak ilk işlerden biri, Allah'a şükür ifadesi olarak *"akika kurbanı"* kesmektir. Çocuğun ilk saçına Arapça'da *"akika*" denmiş, çocuk için kurban kesildiği gün saçları da tıraş edildiğinden bu kurban da "*akika kurbanı"* olarak adlandırılmıştır. İslam öncesi Arap toplumunda da var olan bu adet, Hz. Muhammed tarafından uygulanarak meşrulaştırılmıştır. Akika kurbanı kesmenin dini hükmüne Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhepleri "*sünnet*"; Zahiriler "*vacip",* Hanefiler ise, "*mubah"* demiştir.[409]

Müslümanlar arasında genel olarak çocuğun doğumunun yedinci günü akika kurbanı kesmek, saçlarını tıraş etmek ve saçları ağırlığınca gümüş veya altından sadaka vermek "*müstehab*" kabul edilir. Bu konuda Hz. Muhammed'in *"Her çocuk, akika kurbanıyla rehinelenmiştir. Bu kurban, (doğumunun) yedinci günü, onun adına kesilir. (O gün) saçı da tıraş edilir ve çocuğa isim verilir."*[410] dediği ve kız çocuğu için bir koyun erkek çocuğu için iki koyun kurban edilmesini tavsiye ettiği rivayet edilir.[411] Hz. Muhammed de, kızları doğduğunda birer koyun, erkek çocukları doğduğunda ise ikişer koyun akîka kurbanı kesmiştir.[412]

İslam dinine göre çocuklar "*fıtrat üzere"* doğar.[413] *"Fıtrat"* ilk yaratılış sırasında Allah'ın insan tabiatına bahşettiği yaratanını tanıma eğilimi, ruh temizliği gibi olumlu yetenek ve yatkınlıklar olarak anlaşılır.[414] Buna göre çocukların yaratılış,

---

[409] Fahrettin Atar, "Akika", DİA, İstanbul 1989, 2/263; Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, "Akika" 23.

[410] Bkz. Ebu Davud, Edahi, 21, (2837-2838); Tirmizi, Diyet, 14, (1551), 20 (1559); Nesai, Akika, 5 (4202).

[411] Bkz. Tirmizî, Edâhî 14 (1549-1550); Nesâi, Akîka, 2, 3, 4 (4196-4201).

[412] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (Çev: Salih Tuğ), Ankara 2003, 2/1046 (paragraf:1832).

[413] Bkz. Rum/30/30; Buhari, Cenaiz, 79 (112-113); Müslim, Kader, 22-25 (2658).

[414] Hayati Hökelekli, "Fıtrat", *DİA*, İstanbul 1996, XIII/47.

tabiat ve mizaç bakımından temiz ve masum olarak yaratıcısını kabul edebilecek özellikte doğduklarına inanılır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de insanların hiçbir şey bilmez durumda dünyaya geldikleri[415] ve doğuştan kimsenin suçlu ya da günahkâr olarak değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanır. Bu nedenle çocukların İslam toplumuna kabul edilmesi veya günahlarından arındırılması amacıyla dini bir tören yapılması gerekli görülmez.

Çocuğun, anne babasının ilk evladı olmasının önemi ve onun için ayrı bir uygulama yapılması ile ilgili İslam'ın Kutsal Kitabında net bir açıklama yer almaz. Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlerin hayatlarından bahsedilirken çocukları hakkında da bilgi verilir. Örneğin; Hz. Âdem'in iki çocuğunun Allah'a kurban sunduğu, bu kurbanlardan birisinin kabul edildiği, diğerinin kabul edilmediği, kurbanı kabul edilmeyenin diğer kardeşini öldürdüğü belirtilir.[416] Ancak hangi çocuğun büyük olduğuna veya çocukların doğum sırasının kurbanın kabulü hususunda bir etkisinin olup olmadığına değinilmez. Hz. Nuh'un tufan esnasında gemiye binmeyen oğlu[417] ve Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman[418] ile ilgili de Kur'an-ı Kerim'de bir açıklama yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de Yakup'un oğlu Yusuf'un ağabeylerinden ve onlarla yaşadığı ilginç olaylardan bahsedilir.[419] Tefsirlerde Yusuf'un kardeşi Bünyamin ile birlikte babasınının (Yakup) başka bir eşinden olduğu belirtilse de,[420] Kur'an-ı

[415] Nahl, 16/78.

[416] Maide, 5/27-30.

[417] Hud, 11/41-47.

[418] Sad, 30/30.

[419] Bkz. Yusuf, 12/1-101.

[420] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı 2*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999, 457.

Kerim'de bu bilgiye ve annesinin kaçıncı çocuğu olduğuna değinilmez. Musa'nın daha çocuk iken Firavun tarafından öldürülmemesi için, annesi tarafından sepet içerisinde nehre bırakıldığı ve Firavun ailesi tarafından sahiplenildikten sonra, sütanne olarak kendi annesinin himayesinde büyüdüğü belirtilir. Çocuk sepet içerisinde nehirde giderken, onu takip eden ablasından bahsedilmesi, Musa'nın annesinin ilk evladı olmadığını gösterir.[421]

Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre Hz. İbrahim'in uzun yıllar çocuğu olmamıştır. Hz. İbrahim rabbine *hayırlı bir evlat* vermesi için ettiği dualar sonucu çocuğu olup, çocuğu/oğlu onunla yürüyüp koşacak yaşa gelince, rüyasında onu kurban ettiğini görmüştür. Bunun Allah'tan bir işaret olduğunu düşünen Hz. İbrahim, oğlunu kurban etmek istemiş ancak Allah, İbrahim'in rüyasına sadık kaldığını belirterek oğlu yerine bir kurbanlık göndermiş ve ona diğer oğlu İshak'ı müjdelemiştir.[422] Hz. İbrahim'in ilk oğlunu kurban etme girişimi müslümanlar arasında dini bir gereklilik olarak anlaşılmamış, ayrıca bu anlatıma göre Allah çocuğun kurban edilmesini istememiş ve onun yerine başka bir kurbanlık göndermiştir. Hz. İbrahim'in sadık bir kul olduğuna vurgu yapılarak, ona Hz. İsmail'den sonra, Hz. İshak'ın ve onun oğlu Hz. Yakup'un ihsan edildiği belirtilmiş[423] ancak ilk oğulun ayrı bir özelliği olduğundan bahsedilmemiştir.

[421] Taha, 20/38-40; Kasas, 28/7-13.

[422] Saffat, 37/100-113.

[423] En'am, 6/84; Hud, 11/71; Yusuf, 12/6, 38; İbrahim, 14/39; Meryem, 19/49; Enbiya, 21/72; Ankebut, 29/27.

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Yahya, babası Hz. Zekeriya'nın ilk oğlu,[424] İsa da Meryem'in ilk evladıdır.[425] Ancak bu ayetlerde de, çocukların doğum sırasının önemi veya ayrıcalığı hususunda bir açıklama yer almaz.

Arap toplumunda kişinin doğan ilk çocuğuna göre bir künye alması âdeti yaygındı. Hz. Muhammed, Hz. Hatice ile evlendikten sonra ilk çocukları Kasım dünyaya gelmiş[426] ve toplumdaki bu yaygın gelenek gereği o ilk oğluna nispetle *"Ebu'l Kasım"* (Kasım'ın babası) künyesini almıştır. Hz. Osman'ın, *Ebu Amr, Ebu Abdullah ve Ebu Leyla* şeklinde üç künyeye sahip olduğu, Hz. Ali'nin de *Ebü'l-Hasan* olarak künyelendiği belirtilmiştir. Künye genellikle ilk çocuğa göre belirlendiğinden, ilk çocuk kız olduğunda da (Temim ed-Dari'nin ilk kızına nispetle *Ebu Rukayye* olarak künyelendiği gibi) bu kurala çoğunlukla uyulmuştur. *Ebu Bekir, Ebu Hüreyre, Ebu Cehil, Ebu Talib, Ebu Leheb* gibi künyeler meşhur olmuş ve kişilerin gerçek adlarından daha çok kullanılmıştır.[427] Arap toplumunda ve müslümanlar arasında ilk çocuğun adı önemsenmiş, babası onun adı ile künyelenmiş ancak bunun dışında ona bir kutsallık veya ayrıcalık yüklenmemiştir.

Neticede İslam dininde, gebe kalmaya sebep olacak cinsel ilişkinin meşruluğundan itibaren çocuk önemsenir. Annenin çocuğunu iki yıl emzirmesi istenir.[428] Çocuk iki yaşına kadar başka bir kadından süt içtiğinde, o kadın çocuğun sütannesi olarak kabul edilir.[429] Müslümanlar arasında çocuğun anne babasının

[424] Ali İmran, 3/38-39; Meryem, 19/1-14; Enbiya, 21/89-90.

[425] Ali İmran, 3/45; Nisa, 4/171; Maide, 5/110; Meryem, 19/27; Enbiya, 21/92;Tahrim, 66/12.

[426] Hamidullah, I/64 (paragraf:127).

[427] Nebi Bozkurt, "Künye" *DİA*, İstanbul 2002, XXVI/558.

[428] Bakara, 2/233.

[429] Bayraklı, 171-172.

kaçıncı çocuğu olduğu dikkate alınmaksızın *fıtrat* üzere, masum olarak doğduğuna inanılır. Bütün çocuklar ayrı bir insan olarak görüldüğünden, doğumdan sonra şükür amacıyla "*akika kurbanı"* kesilmesine, yakın akrabalara ziyafet verilerek bu sevinçli olayın kutlanmasına önem verilir.

2. Ad Verme

Adlar, canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek veya cins olarak karşılayan kelimelerdir.[430] İnsanlar başlangıçtan beri çocuklarına hitap edecekleri bir ad vermiştir. Çocuğa verilen ad, hayatı boyunca onun ayrılmaz bir parçası olduğundan, kişiliği ve yaşayışı üzerinde derin ve kapsamlı etkiye sahiptir.[431]

Ad koyma ve ad seçiminde dinin, milli duyguların ve kültürel birikimin etkisi vardır. Örneğin bazı adlar sadece belirli bir millet tarafından kullanılırken, bazı adlar ise belirli bir dinin mensupları tarafından tercih edilir.[432] Adlar genelde ya bir hatırayı canlı tutmak, bir tazimi ifade etmek, bir duyguyu sembolize etmek; ya da bir kültür veya inanç unsurunu yansıtmak gibi genel arzu ve amaçlar ile konulur.[433] Bu bölümde Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocuğa ad verilirken nelere dikkat edildiği, ad verme törenleri ve tercih edilen başlıca adlar incelenecektir.

2.1. Yahudilikte Çocuğa Ad Verme

Yahudiliğin Kutsal Kitabı'na göre ad verme işlemi, Tanrı'nın yaratma işlemi ile başlamıştır. Buna göre Tanrı yarattığı her varlığı *"gece", "gündüz", "gök", "kara", "deniz"* diye adlandırmış;[434] kendi suretinde erkek ve dişi olarak yarattığı[435] varlığa ise "insan" adını vermiştir.[436] Daha sonra *"Âdem"* olarak adlandırılan[437] ilk

[430] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* İstanbul 1982, 218.

[431] Vecdi Akyüz, "Çocuk Üzerindeki Etkisi Açısından İsim Alma Hakkı*", İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Konya 2006, Sayı: 7, s. 91.

[432] Cemal Ağırman, "Ad Koyma ve Hz. Peygamberin İsimlere Karşı Tutumu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 1998, Sayı: 2, s. 126-127.

[433] Özgü Aras, "Ad Koyma" *DİA,* İstanbul 1988, I/332,

[434] Yaratılış, 1/1-10.

[435] Yaratılış, 1/26-27.

[436] Yaratılış, 5/1-2.

insan, evcil ve yabani hayvanlara, gökteki kuşlara adlarını vermiştir. Hatta kendi kaburga kemiğinden yaratıldığı için "kadın" adını da o vermiştir.[438]

Tanah'ta çocuklara verilen adlar konusunda birçok örnek vardır. Yahudilikte çocuklara ad verilmesi bu örnekler bağlamında değerlendirildiğinde, çocuğun doğumundan hemen önce ya da çocuğun doğumu esnasında yaşanan olay veya içinde bulunulan sosyal, psikolojik ve dini durumun dikkate alındığı görülür. Buna göre çocuğa verilen ad, o anın adeta bir tanığı ve simgesi olacak bir anlam ifade eder. Yahudi Kutsal Kitabı Tanah'ta zikredilen adlar, bu adların anlamı ve niçin verildikleri ile ilgili bazı örnekler şunlardır:

Yaratılan ilk kadına, bütün yaşayanların anası olduğu için "*hayatı olan"* anlamında "*Havva"* denilmiştir.[439] Âdem'in oğlu Kabil, kardeşi Habil'i öldürdükten sonra Tanrı, Habil yerine Âdem ile Havva'ya bir oğul bağışladığı için doğan çocuğa "*bağışlamak"* anlamında "*Şit"* adı verilmiştir.[440]

Tanah'ta Âdem'den Nuh'a kadar insanlığın şeceresi sayılırken sırasıyla *Enoş, Kenan, Mahalalel, Yeret, Hanok, Metuşelah, Lemek, Nuh ve oğulları Ham, Sam, Yafet* adları anlamlarına değinilmeksizin zikredilmiştir.[441]

Lamek, "*Rab'bin lanetlediği bu toprak yüzünden çektiğimiz eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak*" diyerek "*rahatlama"* anlamında oğlunun adını "*Nuh"* koymuştur.[442] Nuh'un kızlarının, babalarını sarhoş

---

[437] Yaratılış, 2/7-8.

[438] Yaratılış, 2/19-23.

[439] Yaratılış, 3/20.

[440] Yaratılış, 4/25.

[441] Yaratılış, 5/1-32.

[442] Yaratılış, 5/29.

ederek onunla cinsel ilişkiye girmeleri sonucu doğan çocuklara, "*babadan"* anlamında "*Moav"* ve "*halkımın oğlu"* anlamında *"Ben-Ammi"* adları verilmiştir.[443]

Saray adı, çocuk doğuracak ve kavminden krallar çıkacak olması nedeniyle "*prenses"* anlamında "*Sara"* olarak;[444] *Abram* adı ise, "*milletlerin/cumhurun babası"* anlamında "*İbrahim"* olarak değiştirilmiştir.[445] Bu ad değiştirme uygulaması, adın insanlar üzerindeki etkisini ve sembolik önemini belirtmesi açısından önemlidir.

İbrahim, Sara'dan çocuğu olmayınca cariyesi Hacer ile birleşmiştir. Hacer gebe kalınca, Sara bu duruma kıskançlık göstermiş ve Hacer'e iyi davranmamıştır. Hacer de bu durumu Tanrı'ya anlatarak dua etmiş/yalvarmıştır. Çocuğu olunca da "*Tanrı işitir*" anlamında "*İsmail"* adı verilmiştir.[446]

Tanrı, İbrahime doksan yaşındaki karısı Sara'nın bir erkek evlat doğuracağını söyleyince hem İbrahim hem de Sara bunun imkânsızlığını belirtircesine gülmüşlerdir. Daha sonra Tanrı'nın müjdelediği gibi çocukları olunca adını "*gülmek"* mastarından "*İshak"* koymuşlardır.[447]

İshak'ın ikiz çocuklarından biri olan *Esav,* doğduğunda tüylü olduğundan bu ad kendisine verilmiştir. İkiz kardeşlerden önce doğan Esav'ın topuğunu tuttuğu için, diğer kardeşe "*topuğu tutan/yerini alan, hilekâr*" anlamında "*Yakup*" denilmiştir.[448]

---

[443] Yaratılış, 19/30-38.

[444] Yaratılış, 17/15-16.

[445] Yaratılış, 17/4-5.

[446] Yaratılış, 16/1-15; 21/8-21.

[447] Bkz. Yaratılış, 17/16-19; 18/12-15; 21/4, 6.

[448] Yaratılış, 25/25-26.

Yakup yetişkin bir kişi olduktan sonra, bir yolculuk esnasında Tanrı ile güreşmesi üzerine, ona "*Tanrı ile uğraşan/güreşen"* anlamında "*İsrail"* denilmiştir.[449]

Yakup, Lea ve Rahel adlı iki kardeş olan hanımları arasında daha çok Rahel'i sevmiştir. Ancak Rahel'in çocuğu olmazken Lea'nın çocukları olmuştur. Lea'nın doğurduğu ilk erkek çocuğa "*bakın, bir oğul"* anlamında "*Ruben"*; ikinci çocuğuna, kocası Yakup tarafından sevilmediğinin Rab tarafından işitildiği anlamında, "*Şimeon";* üçüncü oğluna, Yakup'un Lea'ya bağlanmasını sağlayacağı inancıyla, *"bağlanma"* anlamında "*Levi";* dördüncü oğluna ise "*Rabbe hamdetmek"* anlamında "*Yahuda"* adı verilmiştir.[450]

Rahel, kendisi kısır olduğu için kardeşi Lea'nın çocuk doğurmasını kıskanarak kendi cariyesi Bilha'yı Yakup ile evlendirmiş ve Bilha'nın doğurduğu çocukları kendi çocuğu gibi görerek, Rabbin kendisini işittiğini ve kendisine bir oğul verdiğini belirtmiş ve adını "*haklı"* anlamında *"Dan"* koymuştur. Bilha'nın ikinci oğlunun adı, Lea ile yaptığı mecazi mücadele ve güreşe istinaden "*güreşim/benim savaşım*" anlamında "*Naftali*" konulmuştur.[451] Rahel'in uzun yıllar sonra ilk çocuğu olunca Tanrı'nın çocuklarını artırması niyazıyla *"artırsın*" anlamında ona "*Yusuf"* adı verilmiştir.[452]

[449] Yaratılış, 33/24-28.

[450] Yaratılış, 29/32-35.

[451] Yaratılış, 30/1-8.

[452] Yaratılış, 30/ 22-24.

Lea, kendisinin çocuk doğuracak yaşı geçtiğini fark edip cariyesi Zilpa'yı Yakup'a eş olarak vermiştir. Zilpa'nın doğurduğu ilk çocuğa *"uğurlu*" anlamında "*Gad"*; ikinci oğula *"mutlu"* anlamında "*Aşer"* adı verilmiştir.[453]

Lea'nın, büyük oğlu Ruben'in tarladan getirdiği meyveleri, Yakup'un kendisi ile yatmasına karşılık Rahel'e vermesi ve yine cariyesini kocası Yakup'a eş olarak sunması dolayısıyla, doğurduğu beşinci çocuğunun adı "*bedeli ödenmiş/satın alınmış*" anlamında "*İssakar";* altıncı oğluna, kocası Yakup'un artık kendi yanında kalacağı inancıyla "*ikamet*" anlamında "*Zebulun*" adı verilmiştir.[454] Yakup'un hanımları arasındaki bu "mücadele" sürecinde doğan çocuklara ad verilirken, kadınların durumunun dikkate alınması ve çocuklara adlarının kadınlar tarafından verilmesi kayda değer bir durumdur.[455] Bununla birlikte Tanah'ta çocuklara adının babası tarafından verildiğinden de bahsedilir.[456]

Kayınperderi Yahuda'dan gebe kalan Tamar'ın ikizleri doğarken doğum kanalından önce birinin eli çıkmış, doğumu yaptıran ebe onun erken doğduğunu belli etmek için koluna kırmızı bir iplik takmıştır. Ancak o elini içeri çekince diğer kardeşi ondan önce doğmuştur. Ebe, "*Kendine böyle mi gedik açtın*?" demiş ve çocuğa "*gedik açmak*" anlamında *"Peres";* diğer kardeşine ise *"kırmızı"* anlamında *"Zerah"* adı verilmiştir.[457]

---

[453] Yaratılış, 30/ 9-13.

[454] Yaratılış, 30/13-20.

[455] Yaratılış, 29/31-35; 30/24; 35/18; 1. Samuel, 1/20; Ronald de Vaux, *Yahudilikte Aile,* (Çev: Ahmet Güç), Bursa: Arasta Yayınları, 2003, 46, 77.

[456] Yaratılış, 16/15; 17/19; 35/18; Mısırdan Çıkış, 2/22; Eyüp, 42/13-15.

[457] Yaratılış, 38/28-30.

Firavun'un kızı tarafından Nil nehrinin sularından çıkarılan çocuğa, *"sudan gelen"* anlamında *"Musa"* adı verilmiştir.[458] Musa, Mısırdan kaçtıktan sonra gittiği yerde evlenip çocuğu olduğunda "*Garibim bu yabancı diyarda"* diyerek çocuğa "*orada garip"* anlamında "*Gerşom"* adını vermiştir.[459]

Hanna, uzun süre çocuk doğuramayıp Tanrı'ya yaptığı dualar sonucu bir erkek çocuk doğurunca "*Onu Rab'den diledim*" diyerek adını "*Rab duyar*" anlamına gelen "*Samuel"* koymuştur.[460]

Finehas'ın karısı çocuk doğurduğunda, Ahit sandığı gittiğinden, kocası ve kaynatası öldürüldüğünden dolayı sevinmeyip "*izzet İsrail'den gitti"* diyerek "*izzet yok*" anlamında çocuğuna "*İkabod"* adını vermiştir.[461]

Buna göre hem Yahudilerin ataları sayılan insanların çocuklarına verdiği adların, hem de Yahudilik ortaya çıktıktan sonraki süreçte çocuklara verilen adların, anne baba ya da çocuk ile ilgili yaşanan önemli olaylar veya içinde bulunulan durum dikkate alınarak verildiği görülür.[462]

Yahudilikte çocuğa verilen adın anlamının onun kişiliğine de etki edeceğine inanıldığından,[463] toplumda kötü olarak bilinen insanların adlarının, hem bu adları hatırlatmamak ya da yaşatmamak amacıyla hem de adların çocuğun karakterine etki edeceği inancıyla yeni doğanlara verilmemesine özen gösterilir. Çocuk yaşta iken

---

[458] Mısır'dan Çıkış, 2/10.

[459] Mısır'dan Çıkış, 2/22.

[460] Bkz. 1. Samuel, 1/1-20.

[461] 1.Samuel, 4/19-22.

[462] Örs, 364; Yahudilikte kutsal sayılan adlar ve anlamları için bkz. Yusuf Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* İstanbul: Gözlem Gazecelik Basın Yayın A.Ş. 2001, I/236-237.

[463] 1. Samuel, 25/25.

ölen çocuğun adının, ondan sonra doğan çocuğa verilmesi konusunda hem olumlu hem de olumsuz görüşler vardır. Bazı kimseler ölen çocuğun adının yaşatılması amacıyla sonraki çocuğa verilebileceğini; bazıları da yeni doğan çocuğa ölen ağabeyinin adının verilmesi durumunda, adın etkisiyle o çocuğun da ölebileceğini savunarak bunu tasvip etmez. Çocuğa verilen adın o çocuk üzerinde etkili olacağına inanıldığından, çocuk çok ağır bir hastalığa yakalandığında bazen adı değiştirilir ya da ilave bir ad eklenir. Bu yeni adın tesiri ile çocuğun şifa bulacağına inanılır.[464] Çocuğa verilmek istenen adın, sinagogda ad verme töreni yapılıncaya kadar çocuk için kullanılmaması inancı (batıl inanç olarak değerlendirilse de) hala yaygınlığını korur.[465]

Yahudilikte çocuğa verilen ad sadece kişisel bir tanımlama olarak görülmez. Ad, aynı zamanda çocuğun ailesiyle ve Yahudi toplumuyla olan bağını da ifade eder. Bu nedenle yaşayan ya da vefat etmiş büyüklerin adlarının çocuklara verilmesine önem verilir. Ancak bu konuda farklı uygulamalar vardır. Aşkenaz Yahudileri çoğunlukla vefat etmiş, değerli ve hürmet edilen aile büyüklerinin adlarını yeni doğan çocuklara verirken; Seferad Yahudi geleneğinde, yaşayan aile büyüğünün adı yeni doğan çocuklara, onu kendisine örnek alması, onun gibi başarılı olmaya çalışması amaçlanarak verilmektedir. Reformist Yahudiler ise her iki durumu da uygun görür ve çocuklarına hem ölmüş olan hem de yaşayan akrabalarının adının verilebileceğini belirtir.[466] Amerika'daki Yahudilerde anne babanın adının doğan

[464] Parshat Shemot, "The Laws of Jewish Names", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1158837/jewish/The-Laws-of-Jewish-Names.htm (Erişim: 19/09/2015).

[465] Robinson, 141.

[466] Washofsky, 146; Robinson, 141.

çocuklarına verilmesi uygulaması görülür. İsrail'de ise, Tanah'ta geçen adlar çocuklara verilmekle birlikte, ad seçiminde ilk dönemlerde olduğu gibi, çocuğun doğduğu yer, zaman ve şartları dikkate alma âdeti de uygulanır.[467]

Diasporada bulunan Yahudiler, çocuklarına genelde birisi resmi işlemlerde kullanılmak üzere sıradan bir isim, diğeri kendi aralarında ya da dini törenlerde kullanılmak üzere kutsal kitap kaynaklı, dini anlamı olan, Yahudi ismi olmak üzere iki isim vermiştir. Çünkü Yahudi inancının ve kültürünün korunmasının ve sonraki kuşaklara aktarılmasının en önemli unsurlarının sünnet olmak ve Yahudi adı vermek olduğuna inanılır. Yahudiler sinagogda Tora okumaya çağrılırken, düğününde nikâh kıyılırken ve öldüğünde defnedilirken, adı babasının adı ile (bazen annenin adı ile) birlikte zikredildiğinden, babanın da çocuğunun da adının Yahudi adı olmasına, Yahudi kültürü ve aile geleneğini yansıtmasına önem verilir. Günümüzde Yahudiler arasında çocuklara ad verilirken İbranice harflerden, Kutsal Kitaptan çıkarılabilecek 2800 addan, kelimelerden, deyişlerden, takvimlerde tavsiye edilen adlardan, çocuğun doğum tarihinin önemli bir güne denk gelmesinden, sinagogda o hafta okunacak Tanah bölümünde geçen konu veya ifadelerden ve internette yer alan isimlerden yararlanılır.[468]

Yahudilikte erkek çocuğuna ad verme töreni genellikle doğumun sekizinci günü sünnet işleminin ardından yapılır.[469] Sünnet töreninin ertelendiği durumlarda veya çocuk hasta ise verilen ismin çocuğa tesir ederek iyileşmesine katkı sağlayacağı

---

[467] Örs, 366.

[468] Bkz. Robinson, 141; Diamant-Kushner, 191-192; bkz. Anita Diamant, *Bible Baby Names,* (Spritual from judeo Chiristian Tradition) Jewish Lights Publishing, 1996; Bruce Lansky, *15000 Baby Names,* Meadowbrook Press, USA 2010.

[469] Yaratılış, 21/3-4.

inancıyla, sünnet yapılmadan da ad verildiği olur. Bazen de ilk erkek çocuk için yapılan "*pidyon ha ben*" töreninde ad verme uygulaması görülür.

Kız çocuğuna ad verme töreni erkek çocuğunkine göre daha sadedir. Bu tören genellikle doğumdan sonraki ilk "*Şabat" (Cumartesi)* günü veya Pazartesi, Perşembe günleri Sinagogda Tora okuma töreninde ya da doğumundan bir ay sonra sinagogda veya evde haham önderliğinde "*simhat bat" veya "zeved ha bat*" denilen törende yapılır.[470]

Aşkenaz Yahudilerinin kız çocuğuna ad verme töreninde anne, törene katılanlara teşekkür eder ve çocuğu için "*Kaya kovuklarında, uçurum kenarlarında gizlenen güvercinim! Boyunu bosunu göster bana, sesini duyur; Çünkü sesin tatlı, boyun bosun güzeldir."*[471] ezgisini okur. Eğer kız çocuğu, annenin ilk kız çocuğu ise "*Ama bir tanedir benim eşsiz güvercinim, Biricik kızıdır anasının, Gözbebeği kendisini doğuranın. Kızlar sevgilimi görünce, "Ne mutlu ona!" dediler. Kraliçeler, cariyeler onu övdüler*."[472] ezgisini okur. Daha sonra "(*Annelerimiz) Sara ve Rivka, Rahel ve Leah, peygamber Meryem ve Abigayil ve Abihayil'in kızı kraliçe Ester'i kutsayan bu sevgili kızı şansla ve kutsal saatlerde kutsasın; sağlık, barış ve sükunet içinde büyüsün; babası ve annesi onun neşesini, evliliğini, çocuklarını, zenginliğini ve onurunu görsün ve yaşlılıkta sağlıklı olsun ve bu ulu istek için densin*" anlamına gelen "*Mişeberah"* duası okunur. Seferad Yahudilerinin kız çocuğuna ad verme töreninde ise, baba Sinangogda Tora okuması için çağrıldığında davetlilere kız

[470] Gürkan, *Yahudilik*, 176; Örs, 364-365.

[471] Ezgiler Ezgisi, 2/14.

[472] Ezgiler Ezgisi, 6/9.

çocuğunun adını ilan eder. Katılımcılar da çocuk için iyi dilek ve temennilerini dile getirerek dua eder ve birlikte ikramlar eşliğinde bu mutlu an kutlanır.[473]

Yahudilikte ad söyleme formatı genel olarak erkek çocuk için, *"(erkek çocuğun adı) ben (babasının adı)"*,kız çocuğu için ise, "(*kız çocuğun adı) bat (babasının adı)"* şeklindedir. Çocuk eğer Kohen bir aileye mensup ise isminin sonuna "*ha Kohen";* Levi aileye mensup ise, "*ha Levi*" ilave edilir.[474]

Çocuklara genelde Yahudi dini ve kültürüne ait adlar verilmesine önem verilir. Ancak Yahudilerin, Müslümanlar ile birlikte yaşamaları sonucu Arapça veya Farsça adlar veya bunların İbranice karşılıkları da kullanılır. Arapça ve İbranice dillerinin birbirine yakın olması ve kültürel olarak aynı coğrafyanın halkları olması bakımından bazı Arap ve İbrani adlarının birbirine çok benzediği görülür. Örneğin; Benyamin-Bünyamin, Abraham-İbrahim Şalom-Selam, Hay-Huyey, Yeşu-Yuşa adları bunlardan bir kaçıdır.[475]

Yahudilikte çocuğa ad verilirken annenin ya da babanın yaşamında geçen bir olayı yansıtan, özel bir anlam ifade eden bir ad seçmek ve ona "*el/il"* ile biten Tanrı adı eklemek genel bir gelenektir. Yahudiler arasında ad verme geleneği, günümüzde eskiden olduğu kadar dini önemini devam ettirmez. Yahudiler genel olarak yaşadıkları ülkenin diline, kültürüne ve dünyadaki popüler kültüre göre çocuklarına

---

[473] Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, II/412; https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0sim_koyma (24/09/2016).

[474] Tracey R. Rich, "Birth And The First Month Of Life", http://www.jewfaq.org/birth.htm (Erişim: 15/06/2016).

[475] Bkz. Arslantaş, "Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler", 30-31; "Abbâsîler ve Fâtımîler Döneminde Yahudiler (132-656/750-1258)", 727-728.

ad verirler.[476] Günümüzde *Noam*, *Ori*, *David, Yosef, Eitan, İtay, Ariel, Daniel, Yonaton, Moşe* popüler olan Yahudi erkek çocuk adlarındandır. En çok kullanılan kız çocuğu adları arasında ise, *Noa, Tamar, Shira, Maya, Yael, Adele, Talia, Avigail, Ayala, Sarah, Esther* sayılabilir.[477]

2.2. Hıristiyanlıkta Çocuğa Ad Verme

Hıristiyanlık, Yahudilik içinden çıkmış bir dindir. Bu nedenle ilk Hıristiyanlar ve Havariler de Yahudi toplumu içinde doğup orada büyüdüklerinden adları, genellikle Yahudilerin kullandığı adlardır. İncillerde İsa'nın adının konulması ile ilgili "*Sekizinci gün, çocuğu sünnet etme zamanı gelince, kendisine İsa adı verildi. Bu, O'nun ana rahmine düşmesinden önce meleğin O'na vermiş olduğu isimdi*."[478] ifadeleri yer almışır. Buna göre İsa, Yahudiler arasında "*Yahudi bir çocuk"* olarak doğduğundan, adlandırılması da Yahudi kuralları gereği doğumunun sekizinci günü yapılan sünnet töreni esnasında gerçekleşmiştir.

Hıristiyan inancına göre İsa adı, bütün adların üstündedir. Bu inanç "*Tanrı onu pek çok yükseltti ve ona her adın üstünde olan adı bağışladı. Öyle ki, İsa'nın adı anıldığında göktekiler, yerdekiler ve yer altındakilerin hepsi diz çöksün ve her dil, Baba Tanrı'nın yüceltilmesi için İsa Mesih'in Rab olduğunu açıkça söylesin."*[479] ifadeleriyle belirtilmiştir.

---

[476] *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, I/310.

[477] Abra Forman, "Israel's Most Populer Baby Name Mıght Suprise You" https://www.breakingisraelnews.com/57387/israels-most-popular-baby-name-might-surprise-you-jerusalem/#4AR5yxw5k2kj1IwA.97 (Erişim: 15/06/2016).

[478] Luka, 2/21; ayrıca bkz. Matta, 1/21-24.

[479] Filipliler, 2/9.

Hıristiyanlar, Yahudilerin kutsal kitabını da "Eski Ahit" adıyla kutsal kabul ettiklerinden, *Eski Ahit*'te yer alan ve Yahudilerin kullandığı adları da kullanmıştır. Ancak özellikle Pavlus'un etkisiyle Yahudilerden ayrılarak ayrı bir din olma ve bu yeni dinin paganlar arasında yayılma süreci başlamıştır. Pavlus'un adının önceleri bir Yahudi adı olan *"Saul"* olduğu, ancak İsa taraftarlarını tutuklatmak için Şam'a giderken yolda İsa'nın kendisine seslendiğini işitmesi üzerine, artık İsa yanlısı/taraftarı olmasından sonra "*Pavlus"* olarak anılmaya başlandığı kaydedilmiştir.[480]

Hıristiyanlığın yayıldığı ilk dönemlerde bu dini kabul eden paganların (putperest) adlarının değiştirilerek Hıristiyan inancını yansıtan bir ad aldıkları şeklinde bir bilgiye ulaşılmamıştır. Pavlus'un çeşitli bölgelere yazdığı mektuplarda da bir kişiye hitap ederken ya da bir kimseden bahsederken o kişinin toplumda bilinen adı kullanılmıştır. Dolayısıyla pagan kişilerin adları da "*Yeni Ahit*"te yer almıştır. Hıristiyanlığın tarihsel süreci dikkate alındığında ilk Hıristiyanların adlarının Yahudilerin, Romalıların, Yunanlıların ve çevrelerindeki diğer putperestlerin adlarından farksız olduğu[481] o döneme ait mezar yazıtlarından ve Hıristiyan literatüründen anlaşılmaktadır.[482]

Hıristiyanlar açısından önemli dini hizmetlerde bulunan *"aziz"*lerin adının çocuklara verilmesi oldukça yaygındır. İsa, Hıristiyanlıkta teslisin bir unsuru ve Tanrı olarak kabul edildiğinden onun adı (İsa, Jesus, Yesu) Hıristiyanlar tarafından

[480] Bkz. Elçilerin İşleri, 9/1-17; 13/9; Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimari*, 32-33.

[481] Romalılar, 16/1-24; Filipliler, 4/18.

[482] http://www.newadvent.org/cathen/10673c.htm (Erişim:17/06/2016).

kullanılmaz.[483] Hıristiyanlar tarafından kullanılan adların bazılarının kökenleri dini kaynaklı değildir. Örneğin; putperestlerin kullandığı isimlerden hiç değişmeden ya da çok az değiştirilerek kullanılan *Mercurius, Bacchus, Apollos, Hermogenes*; dini ayinler veya alametlerden türetilen *Augustus, Auspicius, Augurius, Optatus*; sayılardan türetilen *Primus, Primigenius, Secundinus, Quartus, Octavia;* renklerden türetilen *Albanus, Candidus, Rufus*; hayvanlar ve kuş adlarından türetilen *Agnes, Asellus, Columbia, Leo, Boğa, Ursula*; tarım kökenli adlardan *Agricia, Armentarius, Palmatinus, Stereorius*; çiçek adlarından türetilen *Balsamia, Flosculus, Nergis, Rosula*; kıymetli taş ve mücevherattan türetilen *Chrysanthus, Margarites, Smaragdus;* askeri hayat ve deniz kökenli adlardan türetilen *Emerentiana, Navigia, Pelagia, Seutarius, Thalassus*; ülke, şehir ve nehirlerin adlarından türetilen *Afra, Cydnus, Galla, Jordanis, Macedonius, Maurus, Sabina, Sebastianus*; ay adlarından türetilen *Aprilis, Januaria, Junia*; ünlü tarihsel kişilerin adlarıından *Caesarius, Cornelia, Pompeius, Ptolemaeus, Vergilius*… gibi adlar bu bağlamda sayılabilir.[484]

Bununla birlikte *Anastasia, Athanasia, Christophorus, Redemptus, Restitutus, Epiphanius, Eulogia, Natalis, Pascasia, Sabbatius, Martyrius, Adelphius, Agapetus, Caritosa, Agape, Elpis, Fides, Irene, Adeodata, Ambrosius, Benedictus, Deogratias, Gaudentianus, Hilarius, Sozomen, Victorianus, Vincentius, Agnes, Balbina, Cornelius, Felicitas, İrenaeus, Justinus, Susanna, Daniel, Moyses, Tobias, Johannes,*

[483] http://www.haberler.com/doc-dr-polat-isimler-insanligin-ortak-degeridir-4810815-haberi/ (Erişim: 25/12/2016).

[484] http://www.newadvent.org/cathen/10673c.htm (Erişim: 17/06/2016).

Andreas, Petrus, Petronia, Petrius, Petronilla gibi adlar Hıristiyanlar tarafından *"kutsal"* kabul edilen adlar arasında sayılır.[485]

Hıristiyanlıkta çocuğa genellikle kilisede vaftiz edilmesi töreni esnasında ad verilir. Çocuğun *"asli günah"*tan kurtulması için yapılan *"vaftiz"* töreninde rahip tarafından çocuğun alnına kutsal yağdan sürülür ve su serpilir. Bu esnada çocuğa önemli Hıristiyan azizlerinin adlarından[486] birisi "vaftiz adı" olarak verilir ve adı verilen azizin o çocuğu koruyacağına inanılır. Hıristiyanlıkta çocuğa verilen adın, hayatı boyunca hatta öldükten sonra da onunla olacağına inanıldığından, anne babaların çocuklarına ad verirken Hıristiyan inanışına uygun bir ad olmasına özen göstermeleri istenir.[487]

Türkiye'deki Hıristiyanlar, bazı kutsal saydıkları kişilerin adlarını Türkçeye uyarlayarak kullanmaya özen gösterir. Örneğin, *Anjelika, Adela, Ada, Alis, Alvin, Alvina, Abraham, Adrian, Aleks, Arsen, Anna, Anastasya, Barnabas, Barbara, Belina, Benedik, Benyamin, Cesika, Kalvin, Defne, Diana, Dimitri, Danyal, Elia, Emanuel, Elena, Ester, Eva, Ezra, Fabiana, Ferdinant, Hanna, İzak, İzabel, İvan, Yakup, Katrina, Kenan, Martin, Josef, Lukas, Maria, Maryam, Markus, Matias, Natalya, Oskar, Pamela, Paul, Filip, Roza, Serena, Sebastian, Teresa, Veronika* adları bunlardan bazılarıdır.[488]

---

[485] http://www.newadvent.org/cathen/10673c.htm (Erişim: 17/06/2016).

[486]Bkz. http://www.meryemana.net/misc/azizlerimiz-1;
http://www.meryemana.net/misc/azizlerimiz-2 (Erişim: 19/11/2016).

[486] Yuhanna, 3/3-6.

[487] Catechism Of The Catholic Church, 521, (2156, 2158); Stasiak, "Baptism of İnfants" *NCE*, II/70.

[488] http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=319897 (Erişim: 25/12/2016).

2.3. İslam'da Çocuğa Ad Verme

İslam dini öncelikle Arap toplumu arasında yayıldığından Arapların İslam'ı kabul etmeden önce ve sonra kullandıkları adlar arasında bir değerlendirme yapmak gerekir. Araplar, İslam'ı kabul etmeden önce çoğunlukla yaşadıkları coğrafi şartların, hayatın zorluklarının ve sık sık yaşanan kabile çatışmalarının da etkisiyle, çocuklarının düşman karşısında dayanıklı, güçlü ve cesur olması, düşmanın gönlüne korku salması arzu ve düşüncesiyle Galib (zafer elde eden), Mukatil (savaşçı), Esed (arslan), Leys (yiğit), Zi'b (kurt), Hacer (taş), Sahr (kaya) gibi adlar koymuştur. Bu adların konulmasında hayvanların sahip olduğu karakteristik özelliklerinin, maddelerin yapısal özelliklerinin çocuğa etki etmesi ümidi, niyeti ve inancı olduğu söylenebilir. Ayrıca o dönemde çocuklara anlam bakımından şans, uğur, mutluluk, sevinç manasına gelen *"Sa'd", "Said"* gibi adlar, güzel ahlak ifade eden adlar ile inandıkları kutsal saydıkları varlıklara nispet edilen *Abdu'l-Uzza, Abdu'l-Lat* gibi adlar da verilmiştir.[489]

Arap kültüründe kişinin, çocukluğunda kendisine verilen özel adından başka; henüz küçükken, ilerde doğabilecek çocuğuna nispetle ya da yetişkinlik döneminde baba olduğu zaman ilk erkek çocuğunun adına bağlı olarak verilen bir de *künyesi* olmuştur. Araplarda çocuk daha küçük yaşlardan itibaren, ileride sahip olabileceği bir çocuğunun adıyla birlikte "*filancanın babası/anası"* (Ebu Talib/Ümmü Abdillah) biçiminde bir isim tamlamasıyla da anılmıştır. Ancak, doğacak çocuk için bir tasarı niteliğindeki bu adın, ileride doğacak çocuğa verme zorunluluğu yoktur. Böyle bir

[489] Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri,* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997, 40; Hamidullah, II/1045-1046 (Paragraf: 1831-1832); M. Edip Çağmar, "Araplarda Ad Koyma*", Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi,* Ankara 2003, Cilt: 3, Sayı: 8, s. 91-105.

durumda baba veya anne, çocuklarına verilen yeni ada göre başka bir künye almıştır.[490] Bunun dışında bir kişinin, kimin veya kimlerin çocuğu olduğunu gösteren bir *nesebi*, o kimsenin doğduğu ve yaşadığı yeri veya mezhebini ifade eden bir *nisbesi*, bazen de mesleğini açıklayarak şahsın daha iyi tanınmasını sağlayan bir de *lakabı* olmuştur. Bunlardan başka, devlet ve ilim adamlarına "S*ultan", "İmam", "Şeyh", "Hacı", "Hâfız"* gibi ön adlar da verilmiştir. Böylece bir kişi için birden fazla ad kullanılmıştır.[491]

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de Meryem'den bahsedilirken ona doğar doğmaz ad verildiği[492] belirtilmiş, gerek olumlu örnek olmaları bakımından peygamberlerin ve ihlaslı kulların adları, gerekse onlara karşı çıkan *Firavun, Nemrud, Ebu Leheb* gibi "isyankar" kişilerin adları zikredilmişse de, çocuklara ad verme zamanı, ad vermede dikkat edilecek konular bağlamında bir açıklama yer almamıştır. Bu nedenle İslam açısından çocuklara ad verme ile ilgili inanç ve uygulamalar Hz. Muhammed'in sözleri ve o dönemdeki uygulamaların gelenekselleşmesiyle oluşmuştur.

Hz. Muhammed'in, çocuğa doğduğu gün, doğumunun üçüncü veya yedinci günü ad konulması gerektiğini söylediği hususunda rivayetler vardır.[493] Ancak ad verme zamanı konusunda kesin bir emir belirtilmemiştir. Hz. Muhammed, Mariye'den doğan oğlu İbrahim için, "*Bu gece bir oğlum doğdu, ona dedem*

[490] Hamidullah, II/1043-1045, (paragraf: 1828-1829).

[491] Aras, 332.

[492] Ali İmran, 3/36.

[493] Ebu Davud, Edahi, 21 (2837); Tirmizi, Edahi (Kurban), 20 (1559); Edeb, 63 (2834); Nesai, Akika, 5 (4202); İbn Mace, Zebaih, 1 (3165) II/1056.

İbrahim'in adını verdim."[494] diyerek doğumun birinci günü çocuğuna ad koymuştur. O, Ebu Musa'nın oğlu İbrahim'e, Ebu Talha'nın oğlu Abdullah'a, Zübeyr'in oğlu Abdullah'a da adlarını doğdukları gün vermiştir.[495]

Ad seçiminin temelinde yatan en belirgin amaç, kelimenin anlamından ya da o isimde daha önce yaşamış önemli kişiden hayır beklentisidir. Bu nedenle Hz. Muhammed de, yeni doğan çocuklara genellikle ya İbrahim gibi bir peygamber adı yahut da Abdullah ve Abdurrahman gibi Allah'ın ilmine veya bir sıfatına izafe edilen adlar vermiştir.[496] Bu konuda Hz. Muhammed: "*Allah'ın en sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahman'dır.*"[497] diyerek Allah'ın adının anılmasını sağlayan ve O'nu hatırlatan adları vermenin önemini belirtmiştir.[498]

Dünyaya yeni gelen çocuk, daha anne sütü emmeden Hz Muhammed'e götürüldüğünde, çocuğu kucağına oturtup, ağzında yumuşatmış olduğu hurma ile çocuğun damağını ovmuş *(tahnik),* daha sonra dua edip Abdullah ve İbrahim… gibi bir ad vermiş [499] ve çocuklara peygamber adlarının verilmesini tavsiye etmiştir.[500] Çocuğa ad seçilirken gayet titiz davranılması gerektiğini belirten Hz. Muhammed,

[494] Ebu Davud, Cenaiz, 24 (3126).

[495] Buhari, Akika, 1 (1, 3,4).

[496] Ağırman, 134.

[497] Ebu Davud, Edeb, 69 (4949) Tirmizi, Edeb, 64 (2835) Buhârî, Edeb, 105 (108); Müslim, Edep, 2, (2132).

[498] Şah Veliyyullah ed-Dihlevi, *Huccetullahi'l·Baliga, (*İslam Düşünce Rehberi) ll, (Çev: Mehmet Erdoğan), İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2003, 372.

[499] Buhari, Akika 1 (1-4); Müslim, Adab, 22, 24, 26, 27; Ebu Davud, Edeb, 61 (4951).

[500] Ebû Dâvûd, Edeb, 69 (4950); Cenaiz, 23-24.

"Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla, hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyun."[501] demiştir.

İslam'da, tevhid anlayışına aykırı kabul edilen adların çocuklara verilmesi uygun görülmemiştir. Bu konuda Hz. Muhammed, "*Allah katında en düşük isim "Melikülemlak/ Mülklerin Maliki" ismidir. Allahtan başka Malik yoktur."*[502] demiştir. İslâm'ın mukaddes saydığı şeylere kulluk manası taşıyanlar da bu şekilde değerlendirilmiştir. Nitekim Hz. Muhammed, Abdülkâbe (Kâ'be'nin kulu) adlı birinin ismini değiştirmiştir. Allah'a mahsus olan isimlerin[503] "*abd"* kelimesiyle birlikte olmadan, insanlar için kullanılması, zahiri manada da olsa tevhid inancını zedeler mahiyette görüldüğünden tasvip edilmemiştir.

Hz. Muhammed, anlam bakımından çirkin olan ya da kişiye haksız bir büyüklenme hissi verebilecek isimleri değiştirmiştir. Örneğin; Ensardan Useyd'in oğlunun adını, *Münzir* (uyaran, haber veren) olarak,[504] *Asiye* (isyankâr-itaaatsiz kadin) adını da *Cemile* (güzel kadın) olarak değiştirmiştir.[505] Hz. Muhammed ayrıca, *Berre* (temizleyici) adını *Cüveyriye ve Zeynep* (hoş kokulu bitki);[506] *Hazn* (sert yer) adını *Sehl* (kolaylık);[507] *Esram* (kesik) adını *Zür'a* (ziraat, gelir, büyüme, bitme);[508] *Asi* (isyankar) adını *Muti* (itaat eden); *Şihab* (yıldız/alev) adını *Hişam* (sakin,

[501] Ebû Dâvûd, Edeb,69 (4948).

[502] Buhari, Edeb 114 (228-229); *Müslim,* Adab 20 (2143); Ebu Davud, Edeb 62 (4961); *Tirmizi,* Edeb, 65, (2839).

[503] Bkz. Bekir Topaloğlu, "Esma-i Hüsna" *DİA,* İstanbul 1995, XI/404-418.

[504] Buhari, Edeb, 108 (214); Müslim, Edeb, 29 (2149).

[505] Bkz. Müslim, Edeb, 14 (2139); Tirmizi, Edeb, 99 (2993); Ebu Davud, Edeb, 70 (4952).

[506] Bkz. Buhari, Edeb, 108 (215); Müslim, Edeb, 16, (2140), 17, (2141).

[507] Bkz. Buhari, Edeb, 107 (212),108 (216); Ebu Dâvud, Edeb, 70, (4956).

[508] Ebu Dâvud, Edeb, 70, (4956).

durağan); *Harb* (savaş) adını *Silm* (sulh/barış); *Muzdaci* (yatan) adını *Münbais* (kalkan) olarak değiştirmiştir. *Aziz*, *Atele* (şiddet, sertlik), *Şeytan, Hakem, Gurab* (karga), adları da değiştirdikleri arasındadır. Hz Ali oğullarına *Harb* adını vermek istemiş ancak Hz.Muhammed buna karşı çıkarak sırasıyla *Hasan, Hüseyin, Muhassin* adlarını koymuştur.[509] Hz. Ali'ye *Ebu Turab*, başka bir sahabeye ise *Ebu Hüreyre* diyerek bazı sahabelere künye taktığı da olmuştur.[510]

İslam dininde *Cebrâil, Mîkâil* gibi melek isimlerinin alınması mubah sayılmış, ancak İmam Mâlik bunu uygun görmemiştir. Allah'a mahsus isimlerden olmakla beraber kullarda da bulunması arzu edilen *Adil, Nasır, Cevad* gibi vasıfların yalnız başına ad olarak kullanılabileceği, Arap olmayan müslümanların adlarının anlamları İslâm inanç ve ahlâkına ters düşmedikçe değiştirilmesine gerek olmadığı belirtilmiştir. Karahanlı Sultanı Satuk Buğra Han müslüman olunca *Abdülkerim,* oğlu Baytaş' ise *Musa* adını almıştır. Günümüzde de başka bir dinden İslam dinine geçenlerin adı, gayri müslimlere benzememe düşüncesiyle, Müslümanların kullandığı bir ad ile değiştirilir.[511]

Hz. Muhammed, torunu Hasan'a adını verirken kulağına *ezan* okuduğundan;[512] İslam geleneğinde çocuğa ad koyarken sağ kulağına *ezan*, sol kulağına *kamet* okunarak adı söylenir. Böylece çocuğun kulağına ilk olarak, İslâm'ın şiarı olan kelime-i tevhid ile birlikte kendi adı söylenmiş olur.

---

[509] Bkz. Buhari, Edeb, 108 (214-216); Müslim, Cihad ve Siyer, 89; Ebu Davud, Edeb, 61-62 (4948-4961); Beyza Bilgin, *İslam'da Çocuk,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987, s. 45-47.

[510] Buhari, Edeb, 113 (227); Salat, 58 (87); Fedaili'l Ashab, 9 (51); Müslim, Fedailu's Sahabe, 38 (2409).

[511] Aras, 332-333.

[512] Tirmizi, Edâhî (Kurban), 15 (1553); Ebu Davud, Edeb, 106-107 (5105).

Günümüzde Müslümanlar arasında genel olarak, Allah 'ın sıfatları ve adlarının bazıları değiştirilmeden, bazıları da başına "abd" eklenerek türetilen adların (*Samed, Rauf, Aziz, Mecid, Sadık, Cemil, Abdullah, Abdurrahman* ...), Hz. Muhammed'in adlarının (*Mehmed, Ahmed, Mahmud, Mustafa* …), din kelimesiyle birleştirilerek oluşmuş adların (*Alaattin, Bahattin, Nurettin, Necmeddin, Şemseddin* …), peygamber adlarının (*Âdem, Davud, Süleyman, Musa, İsa, Yusuf* …). mübarek gün ve gecelerin adlarının (*Muharrem, Miraç, Şevval, Recep, Şaban, Ramazan, Kadir, Regaib, Berat*…) çocuklara verilmesi yaygındır.[513] Müslümanlar tarafından peygamber adı veya kutsal olarak kabul edilip çocuklarına verdiği *Musa, Harun, İbrahim, Habil, Âdem, Mikail, İsrafil, Yakup, Meryem, İshak, Davud, Süleyman, Yahya*… gibi adlar, konuşulan dil ve kültüre göre değişik versiyonlarda Yahudiler ve Hıristiyanlar tarafından da kullanılmaktadır.

2016 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'de erkek çocuklara verilen adlardan ilk on sırayı *Yusuf, Eymen, Ömer, Mustafa, Miraç, Berat, Ahmet, Hamza, Mehmet ve İbrahim* alırken;[514] kız çocuğu adlarında ise bu sıralama *Zeynep, Elif, Hiranur, Defne, Miray, Azra, Zehra, Nehir, Ecrin ve Eylül* olarak tespit edilmiştir.[515]

[513] Akyüz, 93.

[514] tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1332 (Erişim: 26/02/2017).

[515] tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1331 (Erişim: 26/02/2017).

3. Sünnet

Sünnet, erkek çocukların penisinin uç kısmını örten derinin belirli bir şekil ve ölçüde cerrahi işlem ile çıkartılması veya kesilmesi işlemidir. Kadınların üreme organlarının üst kısmında bulunan klitorisin bir kısmının kesilmesine de kadın sünneti denilir.[516]

Sünnetin kökeni ve ilk olarak ne zaman uygulanmaya başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Arkeolojik araştırmalara göre eski Mısır'da, İbranilerde, Fenikelilerde, hatta Amerika kıtasındaki eski Azteklerde sünnetin var olduğuna dair bulgulara ve kabartma resimlere rastlanmıştır.[517] Mısır'daki *Kıptilere* de bu adın, çocuklarını sünnet ettirdikleri için Yunanlılar tarafından verildiği belirtilmiştir.[518]

Tarihi verilere göre sünnet, eski bir gelenek olarak Arabistan, Etiyopya, Polinezya, Mısır, Amerika, Afrika ve Avustralya'nın ilkel kabilelerinde uygulanmış ve bu uygulama genellikle çocukluktan yetişkinliğe geçiş (ergenlik) ve cemaate katılma *(inisiyasyon)* töreni kapsamında icra edilmiştir. Söz konusu geçiş merasiminin amacı, ergenliğe ulaşan erkek ve kızları evlilik hayatına ve sosyal yaşamda üstlenecekleri rollere hazırlamak ve ilgili kuralları öğretmek suretiyle onları yetişkin ve tam bir erkek/kız birey durumuna getirmektir. Genellikle toplumdan tamamen soyutlanma, yarı inziva ve topluma yeniden katılma şeklinde üç aşamadan

---

[516] Ephraim Bennett-Louis Finkelstein, "Circumcision", *An Encyclopedia of Religion*, Editör: Vergilius Ferm, New Jersey, 1959, 175; Gürkan "Sünnet", 157.

[517] Asaf Ataseven, *"Sünnet Hakkında Bir Araştırma"*, *İslamî Araştırmalar*, İstanbul 6 Ocak 1988, Cilt:2, Sayı:6, s.22-23; Selami Sözübir, *"Çocuk Hekimleri İçin Sünnet Bilgileri", Türk Pediatri Araştırmaları,* 2010; Cilt: 45, Özel Sayı, s. 100-103.

[518] Bkz. G. Wiet, "Kıptiler", *İslam Ansiklopedisi,* İstanbul: Maarif Basımevi, 1954, VI/716; Mustafa Erdem, "Kıpti Kilisesi Üzerine Bir Araştırma" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1997, Cilt: 36, s. 144.*

oluşan merasimde bilhassa erkek çocukların bu süreç yoluyla annelerinin etkisinden, yani kadınların alanından sıyrılıp yetişkin erkekler dünyasına (avcılık ve savaşçılık) katılması hedeflenmiştir. Sosyal ve cinsel kimlik oluşturmaya hizmet eden bu geçiş töreninin ilgili aşamaları sembolik anlamda ölmeyi ve yeni kimlikle doğmayı temsil etmiştir. Erkek çocuklar için genellikle toplu halde ve kutlama havasında yapılan geçiş töreninde kadınlığı temsil ettiğine inanılan sünnet derisi kesilerek ya da bazı topluluklarda organın alt kısmı boydan boya yarılarak adayın erkeklik alanına ve yetişkinlik konumuna girdiğine inanılmıştır. Mısırlılar ve Afrika yerlileri arasında kabul gören bir inanışa göre erkekteki sünnet derisinin kızlığa, kadındaki sünnet bölgesinin ise erkekliğe ait unsura karşılık geldiği, söz konusu derinin ya da bölgenin kesilip alınmasıyla kişinin tam erkek veya kadın olduğu, dolayısıyla evlilik hayatına hazır hale geldiği kaydedilmiştir.

Kadın sünneti ise daha çok Mısır, Etiyopya, Somali, Kenya, Nijerya, Sudan, Malezya, Endonezya, Singapur, Burkina Faso, Brezilya, Meksika ve Peru gibi ülkelerde yerel bir gelenek olarak uygulanmıştır/uygulanmaktadır.[519] UNİCEF'in hazırladığı kadın sünneti raporuna göre dünyada 125 milyondan fazla kadına veya kız çocuğuna kadın sünneti uygulanmıştır.[520] Erkek ve kız sünneti bağlamında, her yıl ortalama 13 milyondan fazla erkek çocuğunun, 2 milyon civarında da kız çocuğunun sünnet edildiği kabul edilmektedir.[521]

[519] Gürkan "Sünnet", 157.

[520] http://www.data.unicef.org/resources/female-genital-mutilation-cutting-a-statistical-overview-and-exploration-of-the-dynamics-of-change.html (Erişim:18/06/2016).

[521] Bkz. Mesut Yavuz-Türkay Demir-Burak Doğangün, "Sünnetin Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi: Gözden Geçirme Çalışması", *Türk Psikiyatri Dergisi,* 2012; Cilt: 1, Sayı: 23, s. 63-70.

Genel olarak kız çocukların sünneti birçok kültürde bilinmediğinden ve yaygınlık arz etmediğinden sünnet denildiğinde çoğu zaman erkek çocukların sünneti akla gelir. Dolayısıyla bu bölümde erkek sünneti uygulamasının Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından önemi ve gerekliliği üzerinde durulacak, sünnet törenleri ile ilgili dini inanç ve uygulamalar incelenecektir.

3.1. Yahudilikte Çocuğun Sünneti

Yahudilikte sünnet, *(brit mila)* Tanrı ile İbrahim arasındaki ahdin/antlaşmanın bir işareti/nişanesi olarak kabul edilir. *Tanah*'taki ifadelere göre Tanrı, İbrahim'in soyunu çoğaltacağını, soyundan krallar çıkaracağını, geniş topraklarda hükümranlık vereceğini belirtmiş ve "*Tanrı İbrahim'e, 'Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız' dedi. Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız, sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan herhangi bir yabancıdan satın alınmış köleler de içinde olmak üzere sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığınız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacaktır, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."*[522] buyruğu ile sünnet olmanın zorunluluğunu ve önemini vurgulamıştır. Sünnet olma emri geldiğinde İbrahim, evindeki tüm erkekleri/hizmetçileri ve o zaman on üç yaşında olan oğlu ismail'i sünnet etmiş; kendisi de aynı gün doksan dokuz yaşında iken

[522] Yaratılış, 17/1-14.

sünnet olmuştur.[523] İbrahim daha sonra doğan oğlu İshak'ı da Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi sekiz günlük iken sünnet ettirmiştir.[524]

İbrahim'den sonraki dönemlerde de Yahudiler arasında sünnet uygulaması devam etmiştir. Musa, kayın babasının yanından ayrılarak Mısır'a giderken Tanrı öfkelenerek onu öldürmek istediğinde, karısı Tsippora, oğlunu sünnet edip kesilen sünnet derisini Musa'nın üzerine *"sen bana kanlı güveysin"* diyerek atmış ve Tanrı Musa'yı affetmiştir.[525] Buna göre sünnet, Tanrı'ya karşı bir kefaret/kurban olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca Tanrı'nın Musa'ya öfkelenmesi ve onu öldürmek istemesinin sebebinin Musa'nın, İbrahim'e emredildiği şekilde, ilk oğlunu doğumunun sekizinci günü sünnet ettirmemesi olduğu ve bunu anlayan karısı Tsippora'nın oğlunu sünnet ederek kesilen kısmı Musa'nın üzerine atması ile Tanrı'nın onu affettiği belirtilmiştir.[526]

İsrailoğulları Mısır'da iken sünnet uygulamasını devam ettirmiş ve Musa ile birlikte Mısır'dan çıkan tüm erkekler sünnetliyken, İsrailoğulları'nın çölde kırk yıl dolaşmaları süresince doğan çocuklar sünnet edilmemiştir. Musa'dan sonra İsrailoğulları'nın başına geçen Yeşu, İsrailoğulları'nın yetişkin erkeklerini "cenk adamı" olarak toplu sünnet ettirmiş ve bunun üzerine Tanrı, Yeşu'ya *"Mısır'da uğradığınız utancı bugün üzerinizden kaldırdım"* demesi ile çöldeki dolaşma süresince Tanrı ile kopan bağ yeniden tesis edilmiştir. Yahudilikteki bu ergen hatta

[523] Yaratılış, 17/23-27.

[524] Yaratılış, 21/4.

[525] Mısır'dan Çıkış, 4/24-26.

[526] Robinson, 146; Hirsch, Emil G. Hirsch, Kaufmann Kohler, Joseph Jacobs, Aaron Friedenwald, Isaac Broydé, "Circumcision" http://www.jewishencyclopedia.com/articles/4391-circumcision (Erişim:06/05/2016)

yetişkin sünnet uygulaması Yahudi inancına/cemaatine kabul edilmenin ve Fısıh bayramını kutlamanın bir şartı olarak yaptırılmıştır.[527] Yahudiler Mısır'dan çıktıktan sonra Filistin'e yerleşinceye kadar ergen sünneti uygulamasına devam edilmiş, çocukların sekiz günlük iken sünnet ettirilmesi ise daha sonraları yaygınlaşmıştır.[528]

Yahudi kutsal kitabında doğum yapan kadının dini açıdan temiz sayılması için ne kadar süre beklemesi ve neler yapması gerektiği hususunda, "*İsrail halkına de ki: Bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, âdet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır. Çocuk sekizinci gün sünnet edilmeli.*"[529] denilerek burada sünnetin de zikredilmesi, bu uygulamanın amacının çocuğun hem dini açıdan arınmasına hem de temizlik ve hijyen sağlanmasına yönelik olduğunu güçlendirmiştir.

İsrailoğulları tarihinde sünnet olmak özellikle sürgün dönemi ve sonrası süreçte Yahudi olan ile olmayanın en temel ayırıcı işareti olarak görülmüş ve diğer milletlere "sünnetsiz" denilmiştir.[530] Bu nedenle İsrailoğullarından bir kadının yabancı bir erkekle evlenebilmesi için, erkeğin sünnet olması şart koşulmuştur: "*Olmaz, kız kardeşimizi sünnetsiz bir adama veremeyiz" dediler, " Bu bizim için utanç olur. Ancak şu koşulla kabul ederiz: Bütün erkekleriniz bizim gibi sünnet olursa, birbirimize kız verip kız alabiliriz. Sizinle birlikte yaşar, bir halk oluruz. Eğer*

[527] Yeşu, 5/1-10; Mısır'dan Çıkış, 12/48.

[528] Gürkan, "Sünnet", 156.

[529] Levililer, 12/2-3.

[530] Bkz. 1. Samuel, 14/6, 17/26, 36; 18/25; 31/4; 2. Samuel, 1/20; Hâkimler, 14/3; 15/18; Hezeikel, 32/21-32.

kabul etmez, sünnet olmazsanız, kızımızı alır gideriz."[531] ifadelerinde erkeğin evlenmesi için sünnet edilmiş olması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Sünnet olmak Yahudi cemaatine katılmanın olmazsa olmaz şartı olarak değerlendirilse de, sünnetli olmanın gereklerini manevi veya ahlaki olarak da göstermek gerektiği,[532] aksi halde sünnetlilerin de cezalandırılacağı, *"Yalnız bedence sünnetli olanları cezalandıracağım günler geliyor" diyor Rab. "Mısır'ı, Yahuda'yı, Edom'u, Ammon'u, Moav'ı, çölde yaşayan ve zülüflerini kesenlerin hepsini cezalandıracağım. Çünkü bütün bu uluslar gerçekte sünnetsiz, bütün İsrail halkı da yürekte sünnetsizdir."* [533] ifadesinde açıklanmıştır. Buna göre sünnet maddi olmasının yanında "yüreklerin sünnet edilmesi" anlamında manevi-dini-ahlaki kurallara uyma olarak da anlaşılmıştır. Diğer yandan, "*Yüreği ve bedeni sünnet edilmemiş yabancıları tapınağıma aldınız, bana yiyecek olarak yağ, kan sunmakla tapınağımı kirlettiniz. Böylece iğrenç uygulamalarınızla antlaşmamı bozdunuz. Kutsal nesnelerime ilişkin sorumluluğunuzu yerine getirmediniz. Tapınağımda bu nesnelere bakmaları için başkalarını görevlendirdiniz. Rab Yahve şöyle diyor: Yüreği ve bedeni sünnet edilmemişlerden, İsrail halkı arasında yaşayan yabancılardan hiçbiri tapınağıma girmeyecek."*[534] denilerek maddi sünnet ile manevi sünnet birbirinin bütünleyicisi olarak değerlendirilmiştir.[535]

[531] Yaratılış, 34/14-17.

[532] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 10/16; 30/6; Yeremya, 4/4.

[533] Yeremya, 9/25-26.

[534] Hezeikel, 44/7-9.

[535] Yasanın Tekrarı, 10/16; 30/6; Yeremya, 4/4; 6/10; Mısırdan Çıkış, 6/12, 30;

Tanah'ta, "*Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacaktır, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."*[536] sözüyle sünnet emrine uymama durumunda cemaat dışına atılma cezası zikredilmiştir. Yahudi din bilginlerine göre de sünnetsizlik günah kapsamında görülmüş, fakat bu durum Yahudi olma özelliğini kaybetme şeklinde anlaşılmamıştır. Talmud'a göre bir Yahudi sünnetli olmasa da Yahudi olma özelliğini, bir yabancı *(goy)* da sünnetli olsa da "*goy"* olma özelliğini kaybetmeyecektir.[537]. Çünkü bir kişiye Yahudi kimliğini kazandıran özellik temelde Yahudi bir anneden doğmuş olmasıdır.[538]

Günümüzde Yahudiler erkek çocuklarını doğumunun sekizinci günü sünnet ettirmeye çok önem verir. Yahudi takvimine göre gün, akşam güneşin batmasıyla başladığı için çocuğun günün hangi saatinde doğduğu, sünnet edileceği sekizinci günün belirlenmesi açısından önemli görülürerek buna göre hesaplamalar yapılır.[539] Sekiz sayısı Yahudi kültüründe sonsuzluğu ifade ettiğinden, çocuğu doğumunun sekizinci günü sünnet ettirmek Yahudi toplumunun sürekli varolacağının bir göstergesi olarak anlaşılır. Tarih boyunca büyük krallıklar kuran birçok millet yok olup gitmişken sayıca az olmalarına rağmen Yahudilerin varlığını devam ettirmelerinin doğaüstü bir gücün korumasında olduklarını gösterdiği ve bu korumada, çocukların sekizinci gün sünnet edilmesinin ve Tanrı ile ahitleşmenin öneminin büyük olduğuna inanılır.[540]

---

[536] Yaratılış, 17/14.

[537] *BT,* Abodah Zarah, 27a; Sanhedrin, 99a.

[538] *BT*, Kiddushin 68b; Arık, *Buhara Yahudileri,* 195-196; Gürkan, *Yahudilik*, 177.

[539] Diamant-Kushner, 181; Örs, 363.

[540] http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=23#Content (Erişim: 19.12.2015).

Yahudilikte, Antik dönemde çocuk sünneti daha basit şekilde ebeler tarafından icra edilmişken, Rabbani dönemden itibaren bu konuda özel eğitim almış tecrübeli bir görevli *(mohel)* tarafından yapılmaya başlanmıştır. [541] Bu yüzden Ortodoks Yahudiler tarafından Yahudi olmayan bir doktorun yaptığı sünnet, haham onu kutsamış olsa da, geçerli bir *"brit mila"* olarak kabul edilmez. Çünkü derinin kesilmesi yani sünnet işlemi, dindar bir Yahudi tarafından yapılması gereken dini bir tören olarak değerlendirilir.[542] Reformist ve Muhafazakâr Yahudilere göre ise, sünnet töreni ile ilgili bilgisi olan ve dua ederek bu töreni kutsayabilecek yetkin kadın ya da erkek doktorlar sünnet edebilir.[543]

Sünnet işlemini Aşkenazlar genellikle evde yaptırırken, Seferadlar hastane veya lokallerde yaptırır. Sünnet işlemi Şabat gününe veya herhangi bir bayrama rastlasa dahi iptal edilmez ve çocuğun doğumunun sekizinci günü ve gündüz yapılmasına çok önem verilir. Sekizinci günden önce yapılan sünnet geçersiz sayılırken, bebeğin sağlığı ile ilgili bir mazeret söz konusu olduğunda daha sonraya ertelenebilir ama geciktirilmemelidir. Eğer bebek hemofili hastası ise bebeğin sağlığı için sünnet işleminin yapılmaması tavsiye edilir.[544]

Sünnet uygulaması için bebeği odaya büyükbabası veya aileden başka birisi *(kvatter)* getirir. Çocuğu taşımanın taşıyan kişiye bereket getireceğine inanıldığından, çocuk sahibi olmak isteyenlere de bu uygulamada görev alması tavsiye edilir. Sünnet sırasında bebeği tutma görevi (kirvelik) genellikle büyükbaba tarafından yerine

[541] *BT,* Shabbat, 137a-b; Gürkan, "Sünnet", 156.

[542] http://www.turkyahudileri.com/content/view/262/223/lang,tr/ (Erişim: 19/12.2015); Washofsky, 143.

[543] Diamant-Kushner, 182; Robinson, 147.

[544] Robinson, 147; Gürkan, Yahudilik, 176-177; Washofsky, 144.

getirilir.[545] Kirvenin *(Sandek),* oturduğu sandalyenin sağ tarafına "*İlyas'ın sandalyesi*" denilen bir sandalye konulur. Sünnet edilecek bebek önce "*İlyas'ın sandalyesi"*ne konulur, sonra da oradan alınarak Kirvenin *(Sandek)* kucağına oturtulur. Bunun nedeni her doğan erkek çocuğun beklenen Mesih olabileceği ihtimaliyle Mesih'in habercisi ve öncüsü, çocukların koruyucusu, ahit peygamberi İlyas'ın sandalyesinde karşılanması geleneğidir.[546] Bu sandalyenin çocuk sünnet olduktan sonra da üç gün boyunca veya sünnetin etkisi/tehlikesi geçinceye kadar yerinden kaldırılmaması gerektiğine inanılır.[547]

Mohel, sünnet işleminde her iki tarafı da keskin bıçağı ve penisin zarar görmesini ve derinin düzgün kesilmesini sağlayan koruyucu kalkanı kullanarak sünnet işlemini gerçekleştirir.[548] Sünnet töreni esnasında bir kısmı ritüele eşlik eden "*rabbi"* veya *"mohel"* tarafından, bir kısmı da bebeğin babası tarafından okunan Tanrı'nın yüceliği ve mükemmelliğinin vurgulandığı kutsama ve şükür dualarına katılımcılar da iştirak eder. Çocuğun babası: "*Hamdolsun sana, ebedi olan, Tanrımız, bizi buyruklarıyla kutsaalaştıran ve bu çocuğu Abaraham'ın cemaatine katmayı bize emreden, dünyanın hükümdarı!"* dediğinde, orada hazır bulunanlar da *"Cemaate nasıl girdiyse, dine, evliliğe, iyi işlere de öylece girsin."* diye dua eder. Böylece çocuk, Tanrı ve İbrahim'in adı anılarak kutsanır, *Tora*'ya uygun yaşaması, iyi bir kısmetinin ve şansının olması dilenir. Çocuğa ad verme işlemi de sünnet esnasında gerçekleşir. Çocuğa verilen ad ile ilgili kısa bir açıklama yapılarak dualar edilir. Sünnet işlemi bittikten sonraki uygulamalar daha çok yemek eşliğinde bir kutlama

[545] Diamant-Kushner, 182-183; Washofsky, 143.

[546] Bathja Bayer, "Elijah" *EJ,* VI/337-338; Örs, 363-364.

[547] Robinson, 148.

[548] Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I/108.

havasında devam eder. *Mohel* ya da *rabbi/kantor*, şarabı kutsayarak biraz içer ve çocuğa da birkaç damla damlatır. Sonra çocuk annesine teslim edilir. Böylece Yahudi toplumuna bir üyenin daha katılmış olduğuna inanılır. Bu tören esnasında *minyan* denilen en az on yetişkin Yahudi'nin ve özellikle çocuğun babasının hazır bulunmasına özen gösterilir.[549] Ancak günümüzde sünnet uygulaması özellikle büyük şehirlerde yaşayan bazı Yahudiler tarafından hastanede yaptırıldığı, bu esnada çocuğun ameliyathanede tek başına olduğu ve dolayısıyla babası ya da on kişilik *minyan* oluşturma imkânının olmadığı da belirtilir. Çocuğun sünnetinin tamamlanması ve adının konulmasının ardından, Tanrı ile ahdinin yapılmasının şerefine törende hazır bulunan davetlilere *"Seudat Brit Mila"* ya da "*Seudat Mitsva*" denilen bir yemek ziyafeti verilir.[550]

Ortodoks Yahudiliğe göre sünnet uygulaması çocuğun Yahudi olmasının bir gereği olduğundan, çocuk evlilik dışı bir ilişki sonucu doğmuş olsa da yapılmalıdır. Çünkü annesi Yahudi olan bir çocuk Yahudi kabul edilir ve sünnet de bir Yahudi'nin Tanrı ile yaptığı ahdin/antlaşmanın görünür işaretidir.[551]

Usulüne uygun sünnet edilmeyen çocuğun sünnetinin dinen geçerli bir olacak hale dönüştürmek için *mohel* tarafından çocuğun penisinden çok az da olsa kan akıtılır (*hatafat dam brit).* Üç aylık veya daha büyük yaşta sünnet edilmemiş bir çocuk evlat edinildiğinde, birisi sünnet edecek olan *mohel* olmak üzere en az üç yetişkin Yahudi'nin şahitliğinde sünnet edilmesi gerekli görülür.[552]

---

[549] Bkz. Washofsky, 141-142; Diamant-Kushner, 182-183; Gürkan, *Yahudilik*, 177; Örs, 364; http://www.israelsjudaica.com/birth-brit.htm (Erişim: 02/12/2015).

[550] Robinson, 149; Basalel, *Yahudilik Ansikopedisi*, I/108.

[551] Gürkan, *Yahudilik,* 177.

[552] Diamant-Kushner, 191-192.

Liberal Yahudilikte hem erkek hem de kız bebekler için "*ahit merasimi" (brit/brita)* denilen "ahdin devamına yönelik kutlama" yapılır ve sünnet işlemi de erkek bebekler için bu merasimin bir parçası olarak kabul edilir.[553]

Reform Yahudileri arasında sünnet uygulamasına karşı olan hatta bunun barbarca bir ritüel olduğunu ve modasının geçtiğini söyleyenler olsa da, son yıllarda Reformist Yahudiler de sünneti yaygın olarak uygulamaktadır.[554]

Yahudiler tarafından erkek çocuklar için düzenlenen sünnet törenlerine *(brit mila)* karşılık, kız çocukları için de mezheplere göre *"Brit Bat", "Simhat Bat", "Zeved ha Bat"* olarak değişik adlarla ifade edilen törenler yapılır. *Zeved ha Bat*, Seferad Yahudileri arasında hayli eski bir gelenek olarak kız çocuklarının doğumunu sevinçle karşılama, akrabalara şükür yemeği verme, bu yemekte kız çocuğu için iyi bir kısmet, gelecek, şans dileme ve onu kutsama uygulaması yüzyıllardır uygulanmaktayken; *Brit Bat ve Simhat Bat* adıyla düzenlenen törenler daha modern zamanlarda ortaya çıkmıştır. Ailelerde erkek çocuk için yapılan törenler ile kız çocuğu için yapılanlar arasındaki bariz farklardan dolayı, bu ayrımı en aza indirmek maksadıyla Reformist ve Feminist Yahudilerin etkisiyle *Brit Bat* töreni yaygın olarak 1960'lardan itibaren kutlanmaya başlanmıştır.[555] *Brit Bat* töreninin dini anlamda bir zorunluluğu ve belirli bir zamanı yoktur. Annenin kutlama için kendini sağlık açısından iyi hissettiği bir zamanda evde veya sinagogda yapılabilir. Genellikle bu törende başlangıçta çocuk için kutsama amaçlı dualar okunur. Tören yapılacak yerde mumlar, kandiller yakılır. Bazı aileler erkek çocukların sünnetinde olduğu gibi

[553] Gürkan, *Yahudilik,* 178.

[554] Washofsky, 141.

[555] Washofsky, 141; Robinson, 149-150.

Mesih'in müjdecisi olarak kabul edilen İlyas'ın sandalyesini de törende hazır bulundurur. Şarap kutsanarak bir damla çocuğa verilir. Böylece kız çocuğunun Yahudi toplumunun bir üyesi olduğuna ve kuşaklar boyu süren Tanrı ile ahitleşmeye dâhil olduğuna inanılır. Bu törende çocuğu kutsama ifadeleriyle birlikte, elini *Tora* rulolarına dokundurma, çocuğu dua şalı ile sarma, suya daldırma gibi uygulamalar da yapılır. Kız çocuklarına genelde suya daldırma işleminden sonra ad verilir. Tören sonunda davetlilere bir yemek ziyafeti düzenlenir. Misafirler de bebeğin ömrünün hayırlı olması dileklerini sunarlar.[556]

Genel olarak Yahudilikte erkek çocukların sağlık açısından ciddi bir problemi yoksa doğumunun sekizinci günü sünnet edilmesine; kız çocukları için de erkek çocuklarına düzenlenen sünnet törenine *(brit mila)* benzer bir tören ya da kutlama yapılmasına önem verilir.

3.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Sünneti

Hıristiyanlık, Yahudilik içinden doğmuş bir dindir. Bu nedenle gerek İsa, gerekse ona inanan ilk havariler Yahudi toplumunun birer üyesidir. Hıristiyanlığın Kutsal Kitabında, "*sekizinci gün çocuğun sünneti için geldiler. Ona babası Zekeriya'nın adını vereceklerdi. Ama annesi, 'hayır, adı Yahya olacak' dedi*."[557] ifadesiyle Vaftizci Yahya'nın; "*Sekizinci gün, çocuğu sünnet etme zamanı gelince, kendisine "İsa" adı verildi. Bu, O'nun ana rahmine düşmesinden önce meleğin O'na vermiş olduğu isimdi."*[558] ifadesiyle de İsa'nın Yahudi kuralları gereği sekiz günlükken sünnet edildikleri açıklanmıştır. İlk Hıristiyanlar zaten Yahudi

[556] Bkz. Diamant-Kushner, 184-188,191; http://www.israelsjudaica.com/birth-brit.htm (02/12/2015)

[557] Luka, 1/59.

[558] Luka, 2/21.

toplumunda doğmuş ve yetişmiş kişiler olduğundan onların da sünnetli oldukları kabul edilir.[559]

İsa'nın yaşadığı dönemde sünnet uygulaması Yahudi kuralları gereği cumartesi günü dahi gerçekleştirilmiştir. İsa, cumartesi (şabat) günü bir hastayı iyileştirdiği için Yahudiler tarafından kınanması üzerine, eğer bugün (aslında dini bir emir değil atalarından gelen bir gelenek olarak değerlendirilen) çocuk sünneti uygulanıyorsa neden hasta bir insan tedavi edilmesin ve bu günah olsun cevabını vermiştir.[560] Tanrı, yarattığı insanı "çok iyi" olarak nitelemişse,[561] insan doğuştan sünnet derisi ile doğduğuna göre bu durum bir eksiklik/hata/kötülük olarak görülmemelidir.[562]

Pavlus, İsa'nın öğretilerini kabul ettikten sonra Hıristiyanlığın putperestler arasında yayılmasını kolaylaştırmak için, bu yeni dine girenlerin Yahudi kanunlarına uymayabileceğini düşünmüş ve sünnet gibi zor gelebilecek bazı dini yükümlülüklerden onları muaf tutmuştur. Pavlus tarafından verilen dini içerikli tavizler yeni Hıristiyan olanların, Yahudi şeriatına uyup uymama veya hangilerine ne kadar uyacakları konusunda tartışmaların başlamasına sebep olmuştur. Bu anlaşmazlığın giderilmesi için Kudüs'te 49-50 yıllarında "*Havariler Konsili*" toplanmıştır. Bu konsilde Pavlus, Anadolu'da Hıristiyanlaştırdığı insanların durumundan bahsetmiş ve Hıristiyanların çoğalması için, bu dine yeni girecek olanlara kolaylık gösterilmesinin gereği üzerinde durmuştur. Yeni Ahit'te

---

[559] *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Gelişim Yayınları, II/299, 300.

[560] Yuhanna, 5/2-16; 7/21-24.

[561] Yaratılış, 1/31.

[562] Michael Glass, "The New Testament and Circumcision" http://www.cirp.org/pages/cultural/glass1/ (19/03/2017)

belirtildiğine göre Petrus da (öl. M.S. 67) orada bulunanlara: "*Kardeşler, diğer uluslar Müjde'nin bildirisini benim ağzımdan duyup inansınlar diye Tanrı'nın uzun zaman önce aranızdan beni seçtiğini biliyorsunuz. İnsanın yüreğini bilen Tanrı, Kutsal Ruh'u tıpkı bize verdiği gibi onlara da vermekle, onları kabul ettiğini gösterdi. Onlarla bizim aramızda hiçbir ayrım yapmadı, iman etmeleri üzerine yüreklerini arındırdı. Öyleyse, ne bizim ne de atalarımızın taşıyabildiği bir boyunduruğu öğrencilerin boynuna geçirerek şimdi neden Tanrı'yı sınıyorsunuz? Bizler, Rab İsa'nın lütfuyla kurtulduğumuza inanıyoruz; onlar da öyle*."[563] diyerek Yahudi ırkından olmayanların sünnetten muaf tutulmasını istemiştir. Konsil, putperestlerden Hıristiyanlığa girenler için putlara kurban edilen murdar etlerden, kandan, boğulmuş hayvan etinden yemeyi ve zina yapmayı yasaklamış ve başka bir sınırlama getirilmemesine karar vermiştir. Konsil sonucu kurtuluş için Yahudi hukukuna bağlı olmaya gerek olmadığı ve bunun bir parçası olarak sünnet olmanın da diğer uluslardan *(gentileler)* Hıristiyanlığı kabul edenler için zorunlu olmaması gerektiği kararlaştırılmıştır.[564] Havariler Konsili'nden sonra Hıristiyanlar arasında iki grup ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi Pavlus'un görüşlerinin hâkim olduğu grup, diğeri de *"Yahudi-Hıristiyanlar*" grubudur. Pavlus Galatyalılara yazdığı bir mektupta, Petrus'un İncil'i *"sünnetlilere",* kendisinin ise *"sünnetsizlere"* bildirmek üzere görevlendirildiğini belirterek[565] sünnet olmamayı meşrulaştırmıştır.

[563] Resullerin İşleri, 15/1-11.

[564] Bkz. Resullerin İşleri, 15/19-29; Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlığın Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2000,* Cilt: 41, s. 310-311.

[565] Galatyalılar, 2/7-8.

Pavlus "*O halde Yahudi'nin ne üstünlüğü var? Sünnetin yararı nedir? Her yönden çoktur. Birincisi, Tanrı'nın sözleri Yahudilere emanet edildi."*[566] diyerek Yahudiler için sünnetin önemini belirtmiş ve Yahudilerin baskısı nedeniyle, annesi Yahudi babası Grek olan Timoteyus'u sünnet ettirmiştir.[567] Ancak, kurtuluş için Yahudi kanunları *(Eski Ahit)* yerine İman'ı *(Yeni Ahit)* vurgulayan Pavlus, yeni anlamıyla sünneti, fiziki olmaktan ziyade manevi bir durum *(kalbin sünneti)* diye tanımlamış ve Yahudi soyundan olmayan Hıristiyanların sünnet edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. *"Kutsal Yasa'yı yerine getirirsen, sünnetin elbette yararı vardır. Ama Yasa'ya karşı gelirsen, sünnetli olmanın hiçbir anlamı kalmaz. Bu nedenle, sünnetsiz olanlar Yasa'nın buyruklarına uyarsa, onlar da sünnetli sayılmayacaklar mı? Sen Kutsal Yazılara ve sünnete sahip olduğun halde Yasa'yı çiğniyorsan, bedence sünnetli olmayan, ama Yasa'ya uyan kişi seni yargılamayacak mı? Çünkü ne dıştan Yahudi olan gerçek Yahudi'dir, ne de görünüşte, bedensel olan sünnet gerçek sünnettir. Yalnız içten Yahudi olan Yahudi'dir. Sünnet de yürekle ilgilidir; yazılı yasanın değil, Ruh'un işidir. İçten Yahudi olan kişi, insanların değil, Tanrı'nın övgüsünü kazanır."*[568] diyerek önemli olanın fiziksel anlamda sünnet olmak değil manevi olarak *"imanın"* gereklerinin yerine getirilmesi olduğunu vurgulamıştır. O, "*Yeni Ahit*"te yer alan, "*Ancak herkes Rab'bin kendisi için belirlemiş olduğu duruma uygun olarak, Tanrı'dan aldığı çağrıya göre yaşasın. Bunu bütün inanlı topluluklarına buyuruyorum. Bir kimse sünnetliyken mi çağrıldı, sünnetsiz olmasın. Bir kimse sünnetsizken mi çağrıldı, sünnet olmasın. Sünnetli olup olmamak önemli değildir. Önemli olan, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmektir. Herkes ne durumda*

[566] Romalılar, 3/1-2.

[567] Resullerin İşleri, 16/1-3.

[568] Romalılar, 2/25-29.

çağrıldıysa, o durumda kalsın.[569] ve "*Bakın, ben Pavlus size şunu söylüyorum, sünnet olursanız Mesih'in size hiç yararı olmaz. Sünnet edilen her adamı bir daha uyarıyorum: Kutsal Yasa'nın tümünü yerine getirmek zorundadır. Yasa ile aklanmaya çalışan sizler, Mesih'ten ayrıldınız, Tanrı'nın lütfundan uzak düştünüz. Ama biz aklanmanın verdiği umudun gerçekleşmesini Ruh'a dayanarak, imanla bekliyoruz. Mesih İsa'da ne sünnetlilik ne de sünnetsizlik bir işe yarar; yalnız sevgiyle etkin olan imanın değeri vardır."*[570] sözleriyle sünnet konusundaki görüşünü açıklamıştır.

Pavlus, *"Bedende gösterişe önem verenler, sırf Mesih'in çarmıhı uğruna zulüm görmemek için sizi sünnet olmaya zorluyorlar. Oysa sünnetli olanların kendileri bile Kutsal Yasa'yı yerine getirmiyorlar. Onlar bedenlerinizle övünebilmek için sünnet olmanızı istiyorlar. Bana gelince, Rabbimiz İsa Mesih'in çarmıhından başka bir şeyle asla övünmem. O'nun çarmıhı aracılığıyla dünya benim için ölüdür, ben de dünya için. Sünnetli olup olmamanın önemi yoktur, önemli olan yeni yaratılıştır. Bu kurala uyanların hepsine ve Tanrı'nın İsrail'ine esenlik ve merhamet olsun*."[571] ifadeleriyle de kurtuluş için fiziksel sünnetin değil, Tanrı'nın buyruklarına uymanın önemine değinmiştir. Buna göre "iman için" sünnetin şart olmadığı vurgulandığından[572] o dönemlerde Hıristiyanlığı kabul eden Romalılar ve diğer "yabancılar" sünnet olmamıştır.

[569] 1. Korintliler, 7/17-20

[570] Galatyalılar, 5/2-6.

[571] Galatyalılar, 6/12-16.

[572] Resullerin İşleri, 15/1-21;Filipliler, 3/2-3; Romalılar, 2/25; 3/,29-31; 1. Korintliler, 7/17-18; Titus, 1/10-16.

Ortaçağ'da gizli bir yerde muhafaza edildiğine inanılan İsa'nın sünnet derisine Hıristiyanlar tarafından büyük önem verilmiş, gerek Doğu gerekse Batı Kiliselerinde İsa'nın sünnet edildiği gün (Jülyen takvimine göre 1 Ocak) kutsal sayılmış ancak Yahudilerle bağlantısı sebebiyle çocuklar sünnet edilmemiştir. 1442 yılında da Papalık tarafından resmen yasaklanmıştır. Mısır (Kıptî), Etiyopya ve Eritre'deki bazı Hıristiyanlar arasında sünnet uygulaması olmuş, fakat cemaate yeni katılanlar için bir gereklilik olarak görülmemiştir.[573]

Yeni Ahit'te, "*Mesih'in gerçekleştirdiği sünnet sayesinde günahlı benliğinizden soyunarak elle yapılmayan sünnetle O'nda sünnet edildiniz.*"[574] denilerek "Hıristiyan kimliğinin belirleyicisi" manasında maddi sünnetin yerine *"vaftiz"* uygulaması konulmuştur.[575] Bu nedenle Hıristiyanlar çocuklarını sünnet ettirmemektedir.

3.3. İslam'da Çocuğun Sünneti

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de sünnet olma ile ilgili çok açık bir ayet yoktur. Ancak, "Sonra da sana, 'Hakka yönelen İbrahim'in dinine uy. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi' diye vahyettik."[576] ve "Bir zaman Rabbi İbrahim'i bir takım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: 'Ben seni insanlara önder yapacağım."[577] şeklindeki ayetlerin dolaylı olarak sünnetten bahsettiği iddia edilmiştir. Birinci ayetteki "İbrahim'in dinine uy" emrinin "sana vahyedilmeyen bir konuda İbrahim'in dinine uy" olarak anlaşılması

[573] Gürkan, "Sünnet", 156-157.

[574] Koloseliler, 2/11-12

[575] Koloseliler, 2/11-13; Galatyalılar, 3/23-29.

[576] Nahl, 16/123.

[577] Bakara, 2/124.

gerektiği, sünnet olma konusunda ayet olmadığından, İbrahim'in milletinde sünnet olmak farz olduğuna göre bu ayete dayanarak İslam'da da sünnet olmanın, vacip (farz) olduğu sonucunun çıkarılabileceği (Şafiiler tarafından) savunulmuştur. İkinci ayetteki 'bir takım emirler'den maksadın ise temizlik ile ilgili olduğu ve bunlar arasında sünnet olmanın da yer aldığı iddia edilmiştir.[578]

Hz. Muhammed "Beş şey fıtrattandır: Sünnet olmak, etek tıraşı, tırnakların kesilmesi, koltukaltı tıraşı, bıyıkların kısaltılması…"[579] diyerek sünneti de diğer temizlik amaçlı yapılan fiillerle birilikte zikretmiş, bu nedenle erkeklerin sünnetinin yaratılışı bozma anlamı taşımadığı, insana yaraşır, fıtrata uygun bir fiil olduğu belirtilmiştir.[580]

Hz. Muhammed'in yeni müslüman olmuş bir kişiye küfür alameti olan saçını kesmesini ve sünnet olmasını belirtmesi[581] ve Hazreti İbrahim'in seksen yaşında iken kendi kendini sünnet ettiğini[582] söylemesi de müslümanlar için erkek sünnetinin önemini göstermesi bakımından önemlidir.

İslam mezheplerinden Şafiiler ve Hanbelilere göre erkeklerin sünnet olmasının hükmü "vacip" (farz); Maliki ve Hanefilere göre ise"sünnet"tir.[583] Buna göre Müslümanlar arasında sünnet uygulaması önemsenir ve gerekli görülür. Sünnet

---

[578] Ahmet Yaşar, "Kaynaklara Göre Sünnet Olmak" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, Sayı: 4 [Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı'na Armağan], s. 419-420, 424.

[579] Buhari, Libas, 63 (105)-64 (106-107); Ebu Davud, Taharet, 28 (53-54); Nesai, Taharet, 8-10; İbn Mace, Taharet, 8.

[580] Nebi Bozkurt, "Sünnet" *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII/158.

[581] Ebu Davud, Taharet, 129 (356); Burada kesilmesi istenen saç ile, Hintli ve Mısır'lı bazı gayri müslimlerin hiç kesmedikleri bir kısım saçları kastedildiği belirtilir. Ahmet Yaşar, agm, 421.

[582] Buhari, Enbiya, 11 (30); İsti'zan (izin), 51 (69).

[583] Nebi Bozkurt, "Sünnet", 158; Yaşar, 419-420,424.

edecek kişinin ehil ve tecrübeli olmasına dikkat edilir ama Yahudilikte olduğu gibi dini açıdan da bilgili olması zorunlu bir durum değildir.

İslam dinine göre sünnet olmanın zamanı konusunda, çocuğun doğumundan sonra yedi gün, kırk gün, yedi yaş, dokuz yaş, yedi-on yaş arası, ergenlik çağına girmeden önce herhangi bir zaman gibi farklı görüşler olmuştur.[584] Ancak bu konuda kesin bir dini hüküm yoktur.

Müslümanlar arasında çocuk ergenlik çağına gelip dini açıdan sorumlu sayılmadan önce sünnet ettirilmesi gerektiği hususunda görüş ve uygulama birliğinin olduğu söylenebilir. Günümüzde bazı aileler çocuklarını sünnet ettirirken, sünnet düğünü veya töreni de düzenleyerek davetlilere ikramda bulunmakta ve bu mutlu anın dostlarıyla kutlamaktadır. İslam'da çocuğun sünnetine önem verilse de, bunun zamanı, yapacak kişinin özellikleri, uygulama töreninin kuralları gibi kısıtlayıcı ve kesin hükümler yer almamaktadır.

[584] Yaşar, 426-427.

III. BÖLÜM

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN DOĞUŞTAN SAHİP OLDUĞU ÖZELLİKLER İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Çocuklar bazı özelliklerine doğuştan sahip olur ve bunları seçmesi ya da değiştirmesi mümkün değildir. Çocuğun anne babası, ırkı, kimliği, atalarından devraldığı maddi ve manevi özellikler, cinsiyeti, engelli olması bu kapsamdadır. Bu bölümde çocukların doğuştan sahip oldukları özellikler, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından çocuğu etkilemesi boyutu dikkate alınarak incelenecektir.

1. Çocuğun Kimliği

Çocuk, anne ve babasının ürünüdür. Anne ve babanın ırkı, kabilesi, dini, toplumsal statüsü, ekonomik durumu, kölelik ya da özgürlüğü çocuğa da yansımaktadır. Bu açıdan anne babanın kimliğinin çocuğa yansıması/etkisi bağlamında Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'daki inanç ve uygulamalar incelenecektir.

1.1. Yahudilikte Çocuğun Kimliği

Yahudiliğin Kutsal Kitabında, İsrailoğulları'nın Tanrı tarafından seçildiği ve diğer milletlerden üstün kılındığı, "Siz Tanrınız Rab için kutsal bir halksınız. Tanrınız Rab, öz halkı olmanız için, yeryüzündeki bütün halkların arasından sizi seçti." ifadeleriyle belirtilir.[585] Buna göre Tanrı'nın İsrâiloğulları ile farklı zamanlarda özel olarak ahit/antlaşma yaptığına inanılır. Tanah'ta İsrailoğulları'nın

[585] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 7/6; 10/15; 14/2; 26/16-19; 28/9; Bkz. Yaratılış, 12/1-3; Mısır'dan Çıkış, 19-1-6; Levililer, 20/26.

seçilmiş kutsal kavim olmasıyla ilgili iki ayrı ahitten bahsedilir. Bu ahit ya da antlaşmalardan biri Tanrı'nın İbrahim ile yaptığı ve daha sonra diğer İbrani ataları olan İshak ve Yakup ile yenilediği ahittir.[586] Bu ahit ile Tanrı, İbrahim'i ve neslini kutsamak suretiyle onları bol ve bereketli kılma ve kutsal topraklara mirasçı yapma vaadinde bulunmuş ve şöyle demiştir: "Seni çok verimli kılacağım. Soyundan uluslar doğacak, krallar çıkacak. Antlaşmamı seninle ve soyunla kuşaklar boyunca, sonsuza dek sürdüreceğim. Senin ve senden sonra soyunun Tanrısı olacağım. Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım."[587] İkinci olarak Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkan İsrailoğulları ile Sina dağında ahit yapılmıştır. Bu ahitte İsrâiloğulları yalnızca İsrail Tanrısı'nı sevip O'na itaat etmek ve Tora'nın emirlerine uymakla yükümlü kılınmış, eğer Tanrı'ya itaat ederlerse bütün milletlerden üstün tutulacakları, bolluk, bereket ve zaferin onlara tahsis edileceği,[588] itaatsizlik ettiklerinde ise helâk edilecekleri kutsal topraklarını kaybedecekleri ve diğer milletlerin elinde eziyet çekmeye mahkûm olacakları vurgulanmıştır.[589]"Tanrı'nız olmak için sizi Mısır'dan çıkaran Rab benim. Kutsal olun çünkü ben kutsalım"[590] ifadelerinde de bu "seçilmişlik durumu" ifade edilmiştir.

Tanrı ile İsrâiloğulları arasındaki bu özel ilişki Yahudi kutsal metinlerinde, "Tanrı-has kavim", "kral-tebaa", "efendi-köle", "çoban-sürü", "baba-oğul", "anne-çocuk", "koca-karı", "damat-gelin" gibi çeşitli metaforlara başvurularak anlatılmıştır.

---

[586] Ömer Faruk Harman, "Yahudilik" *DİA,* İstanbul 2013, XLIII/206.

[587] Yaratılış, 17/6-8.

[588] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 7/12-13; 26/18-19; 28/1-14.

[589] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 8/19-20; 28/1-2, 15.

[590] Levililer, 11/45.

Bu nedenle Yahudiler kendilerini genel anlamda diğer milletler yanında "Tanrı tarafından seçilmiş ve üstün bir millet" olarak görmüşlerdir.[591]

Yahudiler arasında da toplumsal açıdan bazı ayrımcılıklar ve statü farklılıkları olmuştur. İsrailoğulları'nın tarihi sürecinde yaşanılanlar toplumsal tabakalaşmayı ortaya çıkarmıştır. M.Ö. 586-538 tarihlerindeki Babil Sürgünü döneminde İsrailoğulları arasında milli duygular daha belirgin öne çıkmakla birlikte, toplumda da bazı dini, etnik ve sosyal ayrımlar oluşmuştur. Bu anlamda sürgün sonrası II. Mabed Dönemi Kohen sınıfı ile sıradan İsrailoğulları, İsrailoğulları ile yabancılar, İsraioğullarının erkekleri ile kadınları arasında bazı sosyal ayrımların belirginleştiği bir dönem olmuştur.[592]

Babil sürgününden sonra toplumda, a)"Kohen", (Harun'un soyundan gelen din adamları) b) "Levililer", (Levi soyundan gelenler) c) sıradan İsrailoğlu, d) "Hallal" (din adamı sınıfının kendine yasak kadınla evliliğinden doğan çocuk), e) "Mühtedi", (Yahudiliği sonradan kabul etmiş kimse/Ger Tsadik) f) "Özgürlüğüne kavuşmuş erkek", g) "Mamzer", (evlenmeleri dinen yasak olanların cinsel ilişkisi sonucu doğanlar) h) "Netinim" (Amorlulardan olan Givonluların çocukları), i) "Şetuki" (babasının kim olduğu belli olmayan çocuk), j) "Asufi" (Metruk çocuk) olarak 10 farklı sosyal tabaka oluşmuştur. Bu tabakalar arasındaki sosyal ilişkiler kısıtlanmış hatta evliliğin genellikle aynı tabaka üyeleri arasında olması gerektiği inancı yaygınlaşmıştır. Buna göre evlenme kurallarına uyulmayan evlilikler sonucu

[591] Harman, "Yahudilik" *DİA,* XLIII/206.

[592] Salime Leyla Gürkan, "Yahudilikte İhtida Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi, İstanbul* 2002, Sayı:7, s. 35-36.

doğan çocuklar, toplumda çeşitli adlarla damgalanmış ve sıradan İsrailliye göre bazı haklardan mahrum olarak alt tabakadan sayılmıştır.[593]

Geleneksel Yahudi toplumunda bir Kohen bir Levili'den, sıradan bir İsraloğlu bir Mamzer'den, bir Mamzer bir Netinim'den, bir Netinim bir Mühtedi'den, bir Mühtedi de azatlı bir köleden öncelikli ve üstün görülmüştür.[594]

Ortodoks Yahudilikte bir kişinin toplumdaki durumunu belirlemek için hem annesinin hem de babasının kim olduğuna bakılır. Eğer çocuğun hem annesi hem de babası Yahudi ise o, doğuştan Yahudi sayılır ve babasının toplumdaki konumuna sahip olur. Ancak anne ya da babasından birisi Yahudi olmayan çocuk, annesinin statüsünü alır. Çünkü Yahudiliğe göre Yahudi olmanın en temel şartı Yahudi bir anneden doğmuş olmaktır. Çocuğun annesi Yahudi ise, babası Yahudi olmasa da bu geçerlidir. Ancak çocuğun babası Yahudi olup anne Yahudi değilse, o çocuğun doğuştan Yahudi sayılamayacağına inanılır.[595]

Yahudilikte İsrailoğullarından olmak önemli sayıldığından farklı ırk ve dine mensup kişiler ile evlenmek uygun görülmez.[596] Tarihi süreçte Babil sürgününden sonra bu konuda bazı tavizler verilmiş olsa da yabancılara kız vermek sakıncalı görülmüştür.[597] Yahudi bir kimsenin Yahudi olmayan biriyle evlenebilmesi için doğacak çocuğun Yahudi dini kurallarına göre yetiştirilmesi şart koşulmuştur.

[593] *BT,* Kiddushin, 69a; bkz. Eldar Hasanov, "Yahudi Hukukunda Evlilik Engelleri", 238.

[594] Gürkan, *Yahudilik,* 245.

[595] *BT*, Kiddushin, 68b; Washofsky, 133-135.

[596] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 7/3, Ezra, 10/10-11.

[597] Mustafa Erdem, "Dinler ve Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi,* Ankara 1991, I/343.

Kısaca, uzun bir deneme devresinden sonra bazı gayelerin gerçekleşmesi için başka din mensuplarıyla evlenmeye müsamaha gösterilir.[598]

Din adamı olan Kohenlerin doğacak çocuklarının kutsallığını ve saflığını korumak amacıyla, fahişe, boşanmış, dul, başka bir kohenin yasak ilişkiye girip kirlettiği kadınlarla evlenmeleri yasaktır. Hatta Baş Kohen'in sadece "kendi halkından bakire kız" ile evlenebileceği belirtilerek kohen soyunun saflığının sağlanması ve korunması amaçlanır.[599] Özgür bir İsraillinin köle bir kadından olan çocuğu da tam bir İsrailli sayılmaz ve bu durum spermin boşa akıtılması olarak değerlendirilir.[600]

Kohen veya Levi soyuna sahip olmak için kan bağı gerekli olduğundan, eğer Levi ya da Kohen çocuğu Levi veya Kohen olmayan bir aile tarafından evlat edinilmişse çocuk bu özelliğini kaybetmez. Aynı şekilde Levi veya Kohen olmayan bir çocuğu Levi ya da Kohen olan bir aile evlat edinirse o çocuk da Levi olma özelliği kazanamaz.[601] Bu durum anne babanın kimliğinin, çocuğun toplumdaki durumunu ve saygınlığını etkilediğinin çarpıcı örneklerindendir.

Yahudiliğe göre bir kişinin, evli bir kadınla, birinci derece yakın akrabasıyla veya evlenmesinin yasak olduğu kimselerle cinsel ilişkiye girmesi sonucu doğan çocuk, gayr-ı meşru sayılır ve bu çocuklara "mamzer" denilir.[602] Bir çocuğun mamzer sayılabilmesi için çocuğun anne babası arasında isteseler bile

[598] Örs, 376; Küçük-Tümer, 328.

[599] Levililer, 21/7, 13-15.

[600] Bkz. EldarHasanov, *İslam Hukuki İle karşılaştırmalı Olarak Yahudi Hukukunda Zina ve Benzeri Cinsel Suçlar*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 68-71.

[601] Robinson, 144.

[602] Bkz. *BT,* Yevamoth, 44b, 45a-45b, 49a; Kiddushin, 66b-68b; *Mishnah,* Yevamoth, 4/12-13; Ben Zion (Benno) Schereschewsky, "Mamzer" *EJ*, 13/ 442-444; Robinson, 144.

evlenemeyecekleri (mahremiyet, başkasıyla evlilik, Yahudi olmama gibi) bir engelin olması gerekir. Bu kural erkek ve kadın Yahudiler için geçerlidir. Eğer çocuğun annesi Yahudi değilse, çocuk Yahudi sayılmadığından "mamzer" olarak da kabul edilmez.[603] Buna göre mamzer bir Yahudi, Yahudi olmayanlardan üstün görülür. Mamzer Yahudi, için bar mitzva töreni yapılır, Mabedde Tora okumaya çağrılır, toplumda çeşitli görevler alabilir, miras hakkı olur, din adamı hatta kral dahi olabilir.[604] Mamzer sayılan çocuk Yahudi kabul edildiğinden Yahudilerin uyması gereken bütün kurallara uymakla yükümlüdür. Ancak o, kendisi gibi mamzer olan birisi ile ya da sonradan Yahudiliği seçmiş kimseler ile evlenebilir.[605]

Anne babasının kim olduğu bilinmeyen çocuklar için de mamzer kuralları uygulanır.[606]

Evlenmemiş bir Yahudi kadının doğurduğu ve babasının kim olduğunu söylemediği veya bilmediğini belirttiği için babasının kim olduğu belli olmayan çocuklara "şekuti" denilir ve onlar da mamzer statüsünde sayılır.[607] Bu çocuklar toplumdaki diğer İsrailoğulları ile aynı derecede görülmez. Çünkü Yahudi kutsal kitabında "Gayr-ı meşru doğan çocuk Rab'bin topluluğuna girmeyecek. Soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek Rabbin topluluğuna girmeyecektir.[608] denildiğinden sadece yasa dışı doğan çocuk değil, onun soyundan gelenler de bu durumdan etkilenir.

---

[603] Bkz. Schereschewsky, 442-443.

[604] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 17/15; *BT,* Yevamoth, 45b; Misnah, Horayoth, 3/5, 8; Yevamoth, 2/5; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, II/383-384.

[605] Bkz. BT, Kidushin, 69a; 74a; Schereschewsky, 443; "Children" *EJ,* IV/164.

[606] *Misnah,* Kiddushin, 4/12; *BT,* Ketuboth, 15b; Schereschewsky, 443.

[607] *BT,* Kiddushin, 69a; Schereschewsky, 443.

[608] Yasa'nın Tekrarı, 23/2.

Günümüzde mamzer olma durumu daha çok evli bir kadının dini kurallara uygun olarak tam boşanmadan yeniden evlenmesi sonucu doğan çocuklarda gündeme gelmektedir. Çünkü Ortodoks ve Muhafazakâr Yahudiliğe göre dini kurallara uygun olarak boşanmayan kadının hala ilk kocası ile evliliğinin devam ettiğine inanılır. Yahudi çiftlerin dini kuralların tamamına riayet ederek evlenmemeleri durumunda, boşanmalarında da bu kuralların tümünü uygulamalarının gerekmeyeceği anlayışıyla "mamzer" olma şartları günümüzde yumuşatılmıştır.[609]

Yahudi kaynaklarında, Yahudi olmayanlar (yabancı) ve putperestler için "Nohri", "Goy", "Zar" "Oved", Avoda Zara" ve "Akum"gibi çeşitli terimler kullanılır. Bunların yanında yabancılar için kullanılan bir ifade de "Ger"dir.[610]

Yahudi Kutsal Kitabında "Ger" kavramı, "Ben (İbrahim) sizin yanınızda garip ve misafirim Bana mezar yapabileceğim bir toprak satın, ölümü kaldırıp gömeyim."[611] ve "Diyarınızda bir garip size misafir olsa, onu mağdur etmeyeceksiniz. Ona sizden biriymiş gibi davranacak ve onu kendiniz kadar seveceksiniz. Çünkü siz de Mısır'da gariptiniz.[612] ifadelerinde"garip-yabancı-misafir" anlamında kullanılır.[613] Ger, İsrailoğulları tarafından koruma altına alınmış, belli hakları ve sorumlulukları olan, dini uygulamalara katılımları ve yasaklara uymaları

[609] Bkz. Robinson, 145; Schereschewsky, 443-444; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* II/384.

[610] Bkz. Ariel Pikar, "Dindar Siyonist Hahamların Fetvalarında İsrail Devletindeki Yahudi Olmayanların Statüsü" (Çev: Eldar Hasanov), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, Cilt: XVI, Sayı: 30, s. 263-286.

[611] Yaratılış, 23/4.

[612] Levililer, 19/33-34.

[613] Yaratılış, 23/4; http://judaism.about.com/od/conversiontojudaism/fl/What-is-a-Ger.htm (Erişim: 20/04/2016).

beklenen, ancak İsrailoğulları'nın sahip olduğu her imtiyazdan yararlanamayan İsrailoğulları dışındaki kabilelere mensup kişiler olarak tarif edilir.[614]

Ger sınıfı, kendi arasında "Ger Tsadik" ve "Ger Toşav" olarak ikiye ayrılır. Ger Tsadik, Yahudiliği tamamen kabul eden (mühtedi), Ger Toşav ise Yahudiliği tam olarak kabul etmese de bazı hükümleri kabullenen kişi anlamında kullanılır. Buna göre Ger Toşav/yerleşik yabancı "dine yarı girmiş, kısmi vatandaş" olarak değerlendirilir ve bu durum Yahudi olmayan bir insanın Yahudi topraklarında alabileceği en üst seviyedir.[615]

Ger sınıfı Yahudilikteki birçok dini emirlere uymakla yükümlü olsa da Yahudiler tarafından "yabancı" olarak görülür. Sünnet olmak,[616] cumartesi yasağına uymak,[617] ensest ilişkilerden kaçınmak,[618] kan yememek,[619] Tanrı'ya sövmemek,[620] Fısıh kurbanını kesmek,[621] yakılan kurban/takdime sunmak ve bu esnada uyulması gereken kuralları yerine getirmek,[622] günahtan kaçınmak,[623] adaletle yargılamak,[624] Haftalar Bayramını kutlamak,[625] çalışan işçiye ücretini vaktinde ödemek, çalışanlara baskı yapmamak[626] gibi birçok konuda İsrailoğulları arasında bulunan "yabancılar"

[614].Bkz. Gürkan, "Yahudilikte İhtida Meselesi", 35-36.

[615] Pikar, 263-286; Adam, 338.

[616] Mısır'dan Çıkış, 12/48-49.

[617] Bkz. Levililer, 16/29; Yasa'nın Tekrarı, 5/14.

[618] Levililer, 18/26.

[619] Levililer, 17/10.

[620] Levililer, 24/16.

[621] Çölde Sayım, 9/14.

[622] Bkz. Çölde Sayım, 15/14-15; 19/10.

[623] Çölde Sayım, 15-29-30.

[624] Yasa'nın Tekrarı, 1/16.

[625] Yasa'nın Tekrarı,16/10-11.

[626] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 24/14-15; Mısır'dan Çıkış, 22/21.

da İsrailoğullar'ının uyması gereken kurallara uymakla yükümlüdür. Ancak İsrailoğulları tarafından "Ger" ya da "yabancı" olarak görülen kişiler, İsrailoğulları'nın sahip olduğu bazı imtiyazlardan yararlanamaz. Örneğin; İsrailoğullarından bir kimse civar halklardan, hatta Ger sınıfından kendine köle edinebilmekteyken, bir Ger'in bir İsrailoğlu'nu köle edinemeyeceğine hükmedilmiştir. Köle azat etme prensibi sadece kendilerini yoksulluktan dolayı Ger sınıfına satmak zorunda kalmış İsrailoğulları söz konusu olduğunda geçerli sayılmıştır.[627] "Hiçbir leş yemeyeceksiniz. Ölü hayvanı yemesi için şehirlerinizde yaşayan bir garibe verebilir ya da yabancılara satabilirsiniz. Siz Tanrınız Rab için kutsal bir halksınız."[628] ibaresine göre yiyecekler konusunda da farklı uygulamalar olmuştur. Her 7 yılın sonunda borçluların affedileceği, komşusunun ya da kardeşinin borcunun bağışlanacağı, ödemesi için sıkıştırılmaması gerektiği belirtilirken; "yabancılardan" borcun tahsil edilebileceği[629] açıklanmış ve İsrailoğllarına gösterilen bu imtiyazlar bir "yabancı"ya gösterilmemiştir.

Tanah'ta yer alan, "Ammonlu ya da Moavlı biri Rabbin topluluğuna girmeyecek. Onların soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek asla Rabbin topluluğuna girmeyecek. Mısır'dan çıktığınızda yolda sizi ekmek ve suyla karşılamadılar. Aram-Naharayim'deki Petor şehrindennden Beor oğlu Balam'ı size lanet okuması için ücretle tuttular. Ne var ki Tanrınız Rab Balam'ı dinlemek istemedi. Sizin için laneti kutsamaya çevirdi. Çünkü Tanrınız RAB sizi seviyor. Kuşaklar boyunca onların esenliği ve iyiliği için çalışmayın."[630] ifadesine göre anne

[627] Bkz. Levililer, 25/47-55; Yasa'nın Tekrarı, 15/12.

[628] Yasa'nın Tekrarı, 14/21.

[629] Yasa'nın Tekrarı, 15/1-3.

[630] Yasa'nın Tekrarı, 23/2-6.

babanın kim olduğu ve işlediği suçlar ya da yaptıkları iyilikler çocuklarını etkilemektedir.[631]

"Edomlular'dan nefret etmeyeceksin. Çünkü o senin kardeşindir. Mısırlılardan da nefret etmeyeceksin. Çünkü onların ülkesinde yabancı olarak yaşadınız. Onlardan doğan üçüncü kuşak çocuklar Rabbin topluluğuna girebilir."[632] açıklamasında ise Edomlular ve Mısırlılarla ilgili daha toleranslı bir bakış açısıyla üçüncü kuşaktan itibaren "Rabbin topluluğuna" girebilecekleri vurgulanmıştır.

Hititler, Girgaşlılar, Amorlular, Kenanlılar, Perizliler, Hivliler ve-Yevuslular, Yahudiler için vaat edilen topraklarda yaşadıklarından, bu milletlerin tüm üyeleri çocukları da dâhil mutlak düşman olarak görülmüş ve onlarla antlaşma yapılmaması ve ortadan kaldırılmaları gerektiği bildirilmiştir.[633] "Şimdi git, Amalekliler'e saldır. Onlara ait her şeyi tamamen yok et, hiçbir şeyi esirgeme. Erkek, kadın, çoluk çocuk, öküz, koyun, deve, eşek hepsini öldür."[634] emrinde çocuklar anne babalarından ayrılmamış ve onların da öldürülmeleri istenmiştir.

Yahudi Kutsal Kitabında, "Aranızda yaşayan bir kardeşin yoksullaşır, kendini köle olarak sana satarsa, onu bir köle gibi çalıştırmayacaksın. Yanında çalışan bir işçi ya da yabancı gibi davranacaksın ona. Özgürlük yılına kadar yanında çalışacak. Sonra çocuklarıyla birlikte yanından ayrılıp ailesinin yanına, atalarının toprağına dönecek. Çünkü İsrailliler benim Mısır'dan çıkardığım kullarımdır. Köle olarak satılamazlar. Ona efendilik etmeyecek, sert davranmayacaksın. Tanrından

[631] Bu kuralın uygulanması hakkındaki farklı görüşler için bkz. Mishnah, Yedayim, 4/4; Adam, 339-340.

[632] Yasa'nın Tekrarı, 23/3-8.

[633] Yasa'nın Tekrarı, 7/1-4; 20/16-17.

[634] 1. Samuel, 15/3.

korkacaksın.[635] denilerek İsrailoğulllarına mensup kişiler konusunda toleranslı ifadeler kullanılırken; bu ifadelerin devamında, "Senin malın olacak köleye ve cariyeye gelince, köleleriniz ve cariyeleriniz çevrenizdeki milletlerden olmalı. Onlardan köle ve cariye satın alabilirsiniz. Ayrıca aranızda yaşayan yabancıların çocuklarını, ister ülkenizde doğmuş olsun ister olmasın, satın alıp onlara sahip olabilirsiniz. Onları miras olarak çocuklarınıza bırakabilirsiniz. Yaşamları boyunca size kölelik edecekler.[636] denilmiş ve İsrailoğullarına mensup olmayanların köle ve cariye olarak sürekli kullanılabileceği hatta miras olarak İsrailoğulları'nın çocuklarına bırakılabileceği belirtilmiştir.

Ortodoks Yahudilikte çocuğun annesinin Yahudi olmasına çok önem verilirken; Reformist Yahudilere göre, ebeveyninden birisi Yahudi ise veya eğer ailesi çocuğu Yahudi olarak yetiştireceklerini açıklarsa çocuk Yahudiliğe ihtida etmiş sayılır. Günümüzde özellikle Amerika'da dinler arası evliliklerden dolayı annesi ya da babasından birisi Yahudi olan ve 'yarı Yahudi' 'kısmi Yahudi' 'Gerşom' 'Beta Gerşom' gibi adlarla anılan büyük bir nüfus vardır. Bu gruba "Gerşom"denmesinin sebebi Musa'nın Midyanlı eşi Tsippora'dan"Gerşom" adında oğlunun olmasıdır. Son yıllarda Reformist Yahudilere göre, eğer çocuk Yahudi bir okula gidiyorsa ve Yahudiliğin dini emirlerine uygun olarak yetişmesi amacıyla kurslara devam edip kendini Yahudi toplumuna üye olmak için hazırlıyorsa ya da Yahudi olarak yaşama

[635] Bkz. Levililer, 25/39-43; 47-55.

[636] Levililer, 25/44-46.

konusunda bir istek ve çaba içerisinde ise, bu çocuğun Yahudi olarak kabul edilmesi gerekir.[637]

Tarihte ve günümüzde Yahudi ırkından olmayıp bu dini kabul edenler vardır. Kıpçak ve Hazar Türkleri, Himyerli Araplar, Yemen Melikesi Belkıs, Hindistan Yahudileri ve Kürt Yahudiler bu kapsamda sayılabilir.[638] Sonradan Yahudiliği kabul edenler İbrahim, Ishak ve Yakup'un evladı haline gelir. Ancak doğuştan Yahudi olanlardan farklı değerlendirilir. Örneğin; mühtedi, dini bayram ve törenlere katılabilir, mabede girebilir fakat burada yapılacak dualarda bazı ifadeleri söyleyemez.[639] Buna göre mühtedi, "Rab'bin bize ant içerek atalarımıza söz verdiği ülkeye geldiğimi…"[640] ifadesini söylememeli; Tanrıya yalvarırken de, *"Ey İsrail'in atalarının Tanrı'sı…"* veya "*Ey atalarınızn Tanrısı*" diye dua etmelidir.[641]

Evlat edinilmiş veya din değiştirmiş bir çiftin çocuğu Yahudi kabul edilse de, dini açıdan yetişkin sayıldığı yaşa geldiğinde (kızlar için 12, erkekler için 13 yaş) kendisine Yahudi olarak kalmak isteyip istemediği sorulur.[642] Burada da anne babanın kimliğinin çocuğa etkisi görülmektedir.

Yahudilerin güçlü olmadığı ve diğer ulusların arasında yaşadıkları dönemlerde putperest Goylar ile barışçıl amaçlı görüşme ve hediyeleşme olabilirse

[637] Bkz. Washofsky, 133-135; https://tr.wikipedia.org/wiki/Kim_Yahudidir%3F#cite_note-39 (Erişim: 05/05/2016).

[638] Bkz. Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri,* Ankara: Alıç Matbaacılık, 1993, 137-140; Ahmet Gökbel, *Kıpçak Türkleri,* İstanbul: Ötüken Yayınları, 330-343.

[639] Ali Osman Kurt, *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Din Değiştirme,* İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 63-65; Hamza Üzüm, *Tevrat ve Talmud' Göre Yahudi Olmayanların Statüsü,* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, 1-164.

[640] Yasanın Tekrarı, 26/3.

[641] *Mishnah*, Bikkurim, 1/4.

[642] Bkz. Robinson, 229-232.

de, Yahudilerin güçlü olduğu durumlarda putperestlerin Yahudi devletinde oturmalarına dahi izin verilmeyeceği vurgulanmıştır.[643] Goy, ancak Nuh kurallarını (Puta tapmama, hırsızlık yapmama, Tanrı'ya küfretmeme, cinsel ahlaksızlıktan kaçınma, adli durumlar tesis etme, adam öldürmeme, canlı hayvandan et koparıp yememe)[644] kabul ettiğini açıkça beyan ederse Ger Toşav olarak İsrail topraklarında yaşamasına müsaade edilebilebilir.[645]

İsrail Devleti'nin kurulduğu dönemlerde de İsrail Hahambaşısı olan Rabbi Yitzhak Ayzik Halevi Hertzog, Yahudi olmayanların Yahudi kurallarına göre devlet içindeki konumlarının ne olacağı konusunda çalışmalar yapmıştır. Günümüzde Yahudiler arasındaki çoğu görüşe göre (Araplarla İsrail arasında yaşanan Altı Gün Savaşlarının da etkisiyle) İslam dinine mensup Araplar, putperest olmasalar da Ger Toşav statüsünde sayılmaz. Bu nedenle devletin, Ger Toşav'ın geçiminin, yani sosyal ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması konusunda, yardım ve destek göstermek gerektiği gibi hükümler, Müslüman Araplara uygulanmaz. Rabbi Elişa Avinar, Yahudi olmayan bir yabancının günümüzde İsrail topraklarında yaşayabilmesi için, İsrail'in otoritesi ve egemenliğine mutlak itaati; devletin koyduğu vergi mükellefiyetine tam katılımı; devletin güvenlik, ekonomik, sosyal alanlarındaki hizmetlerinde seferberlik yükümlülüğü; yönetimde ve sosyal liderlik alanlarında önemli görevlerde bulunma hakkından mahrumiyet gibi şartları kabul etmesi gerektiğini bildirmiştir.[646] Buna göre İsrailoğulları soyundan gelmeyen ve Yahudi

[643] *Mishnah*, Abodah Zarah, 10/ 5-6.

[644] Bkz. Eldar Hasanov, "Yahudi Ahit Geleneğinde Nuh Kanunları ve Nuhilik", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012, s.79-106.

[645] *Mishnah*, Abodah Zarah, 10/5-6.

[646] Bkz. Pikar, 263-286.

inancına göre yabancı sayılan bir kişinin, ancak bu şartları kabul ettiğinde İsrail Devleti sınırları içinde yaşayabileceği anlaşılmaktadır. Bu durum da, Yahudilikte anne babanın kimliğinin ne kadar önemli olduğunu ve çocukların toplumdaki statülerini belirlemede etkin rol oynadığını göstermektedir.

Neticede günümüzde, Yahudi olmayan bir kimsenin İsrail topraklarında yaşaması, putperest olmadığını ve en azından Nuh Kanunlarını[647] kabul ettiğini belirterek her açıdan Yahudilere boyun eğmiş olması ile mümkündür. İsrail'de yaşama hakkını elde etmek diğer Yahudiler ile aynı haklara sahip olmak anlamına da gelmemektedir. Çünkü "Yani aşağıda, düşük (eviyede) olsunlar ve İsrailoğulları'nın başına getirilmesinler. Ellerinin altında tutulsunlar ve dünyada hiçbir şeyde İsrailoğulları'nın üzerine atanmasınlar."[648] hükmü gereği yalnız doğuştan Yahudi olanlar İsrail'de yönetici pozisyonuna atanabilmektedir. Hatta Ger Tsadik, yani eskiden Yahudi olmayıp da sonradan Yahudiliği kabul etmiş birisi dahi kamu yöneticisi pozisyonuna atanamamaktadır. Bu problem Rabbi Hertzog tarafından, Noḥri'lerin kamu görevine atanmasını yasaklayan hükmün süresiz atamalarla ilgili olduğu, dolayısıyla bunun demokratik rejimlerdeki süreli atamaları kapsamayacağı ileri sürülerek[649] yumuşatılmış olsa da; anne ve babanın kimliğinin çocuğun toplumdaki sosyal tabaka ve konumunu belirlemedeki etkisi hala devam etmektedir.

---

[647] Bkz. Eldar Hasanov**, "**Nuh Kanunları'nın Kökeniyle İlgili Görüşler Üzerine", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2012, Cilt:1, Sayı: 1, s. 200-224; Baki Adam, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslâm'a Bakışı, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1997, C. XXXVII, s. 336-338; Kurt, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Din Değiştirme, 74.*

[648] *Mishnah*, Melahim, 6/4.

[649] Pikar, 269-270.

1.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Kimliği

Hıristiyanlığın Kutsal Kitabında İsa'nın, Yahudiler tarafından beklenen "Mesih" olduğunun vurgulanması amacıyla soy ağacı çıkarılmış, atalarının adı İbrahim'e hatta Âdem'e kadar sayılmış,[650] bu soya mensup olmasının onun için bir üstünlük, ayrıcalık ve seçilmişlik işareti olduğuna inanılmıştır. Ancak Hıristiyanlıkta sadece Yakup'un soyundan gelenlerin (beden'in çocukları) değil, İsrailoğullarına mensup olmayanların içerisinden de Tanrı'nın lütfuna mazhar olanların (vaad'in çocukları) "*seçilmiş olduğu"* kabul edilerek[651] hem etnik hem de dini boyuta sahip ama aynı zamanda her ikisini de aşan ilahi ve gizemli bir *seçilmişlik anlayışı* ortaya çıkmıştır.[652]

Yeni Ahit'teki anlatımlara göre İsa, o dönemdeki Yahudi şeriatına göre *"yabancı"* olarak kabul edilen ve konuşulması, muhatap alınması, derdinin dinlenmesi uygun görülmeyen kadınlar ile ırklarına ve kim olduklarına göre bir ayrım yapmadan görüşmüş ve sorunlarını çözmüştür.[653] İsa'dan sonra Pavlus'un İsrailoğulları dışındaki kavimlere de İsa'nın mesajını duyurma gayretleri sonucu, Hıristiyanlık diğer kavimler arasında yayılmaya başlayınca bu durumu görüşmek amacıyla 49-50 yıllarında Antakya'da bir *Konsil* toplanmıştır. Kudüs'ten gelenler Hıristiyanlığı yeni kabul edenlerin sünnet olması gerektiğini iddia etse de, sonuçta İsa'nın buyruklarına uymak için sünnet olmak gerekmediğine; hangi renk, ırk ve soydan olursa olsun her insanın bu yeni anlayışı kabul edebileceğine karar

[650] Matta, 1/1-17; Luka, 3/23-38.

[651] Romalılar, 9/23-26.

[652] Salime Leyla Gürkan, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğullarının Seçilmişliği Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi,* İstanbul 2005, Sayı:13, s. 35-36.

[653] Matta, 15/21-28; Markos, 7/24-30; Yuhanna, 4/5-30.

verilmiştir. Böylece Hıristiyanlık belli bir soya bağlı kapalı bir dini topluluk olma durumundan, herkesin katılabileceği açık bir topluluk haline dönüşmüştür.[654]

İsa: "*Beni seven sözüme uyar, Babam da onu sever. Biz de ona gelir, onunla birlikte yaşarız."*[655] diyerek herhangi bir ayrım gözetmeden herkesin kendisini sevebileceğini vurgulamıştır. Bu anlamda Hıristiyanlıkta belli bir ırkın ya da soyun yüceltilmesi doğru bulunmaz ve Yahudilikteki sadece belirli bir soya mensup olanların seçilmişliği anlayışı reddedilerek, vaftiz ile Kutsal Ruh'u edinmiş her ırktan ve soydan insanın kurtuluşa erebileceğine inanılır. "*Mesih'e vaftiz olunanlarınızın hepsi Mesih'i giyindi. Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz. Ve eğer Mesih'e aitseniz, o zaman İbrahim'in soyundansınız, vaade göre de mirasçılarsınız."*[656] ifadelerinde de vaftizin herkesi "*kurtuluşa"* erdirdiği ve bu "*kurtuluş"*ta ırk ayrımı yapılmadığı vurgulanır.

İsa ile ilgili İncil'de yer alan, "*İsa hâlâ halka seslenmekteyken, annesiyle kardeşleri geldi. O'nunla konuşmak isteyerek dışarıda durdular. Birisi İsa'ya, 'Bak' dedi, 'annenle kardeşlerin dışarıda duruyor, seninle konuşmak istiyorlar.' İsa, kendisiyle konuşana şu karşılığı verdi: 'Kimdir annem, kimdir kardeşlerim?' Eliyle öğrencilerini göstererek, 'İşte annem, işte kardeşlerim!' dedi. 'Göklerdeki Babamın isteğini kim yerine getirirse, kardeşim, kız kardeşim ve annem odur*."[657] anlatımına göre bir anlamda din ve iman kardeşliği soy kardeşliğinden daha önemlidir.[658]

---

[654] Eroğlu, "Hıristiyanlığın Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış" *s.* 310-311.

[655] Yuhanna, 14/23.

[656] Galatyalılar, 3/27-29.

[657] Matta, 12/46-50; Markos, 3/31-35; Luka, 8/19-21.

[658] Luka, 14/25-26; 18/29-30.

Hıristiyanlığa göre insanlar, Tanrı'nın suretinde yaratılmış, "*Mesih İsa*"nın kurban edilmesi/çarmıha gerilmesi ile kurtarılmışlardır. Hepsi ayrım gözetilmeksizin aynı saygınlığa sahiptir. Bu nedenle herkes cinsiyeti, ırkı, rengi, toplumdaki yeri, dili konusunda ayrım gözetilmeden değerli kabul edilmelidir.[659] Ancak tarihsel veriler incelendiğinde Kilise'nin, çocukların anne babasından ayrı olarak masum olduğu anlayışıyla hareket etmediği, onların babalarının işledikleri günahlar nedeniyle cezalandırılabileceği[660] hükmünü esas alarak bazı cezalar tatbik ettiği görülmüştür. Orta çağdan itibaren Hıristiyan dünyasında, çoğu siyasi kaynaklı olsa da, dini makamlar olan Kiliselerin de desteklediği, Katolikler tarafından heretik olarak görülen bazı toplumsal gruplara, farklı mezhep mensuplarına, farklı ırklara, Afrika kökenli siyahi insanlara karşı birçok ayrımcı uygulamalar yapılmıştır.[661] Örneğin; İspanya'da 1492 yılında Hıristiyanlar, Yahudi ve Müslümanları ülkeyi terk etmeye zorlamış ve birçok Yahudi ve Müslüman İspanya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ülkeyi terketmeyenler ise dinlerini değiştirmeye ve tüm kültürel değerlerini yok sayarak Hıristiyanlaşmaya zorlanmıştır. Dinlerini değiştirip Hıristiyanlığı kabul ettiğini belirten Yahudi ve Müslümanlar, yine de devlet kurumlarında, askeri alanda ve kilise hizmetlerinde görev almaktan men edilmişlerdir. Bu süreçte "*gerçek Hıristiyanlar*" ile sonradan Hıristiyanlığı kabul edenleri ayırt etmek amacıyla, "*kan saflığı/temizliği*" anlamında "*limpieza de sangre"* denilen bir sorgulama yapılmıştır. Bu sorgulamada kişinin soyunun nereye dayandığı, atalarının kimler olduğu araştırılmış ve kişi atalarının kim olduğunu şahitler ile ispatlamaya zorlanmıştır.

[659] Catechism Of The Catholic Church, 469-470, (1934-1935).

[660] Mısır'dan Çıkış, 20/5.

[661] Bkz. Haught, James A., *Kutsal Dehşet Dinsel Cinayetler Tarihi,* (Çev.: Uğur Alkapar), Aykırı Yayıncılık, İstanbul 1999, 40-49, 53-92; http://www.badnewsaboutchristianity.com/gab_racism.htm (Erişim: 28/08/2016).

Böylece *"saf kan Hıristiyanlar"ın* tespit edilmesi amaçlanmıştır. *Saf kan Hıristiyan* olmayanlara karşı ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılmış ve bu uygulamada kişilerin dini inançları değil soyları dikkate alınmıştır. 1496 yılında Papa VI. Alexander (1431-1503) tarafından da desteklenen bu uygulama uzun yıllar devam etmiş, özellikle askeri alandaki görevlerde ve kilisede din adamı olabilmek için 19. yüzyılın sonlarına kadar bir kriter olarak benimsenmiştir.[662] Böylece insanların anne babasının kimliğinin, dini ve toplumsal alandaki statülerin belirlenmesinde bir kriter olarak uygulanması Katolik Kilisesi'nin onayıyla yüzyıllar boyunca sürmüştür.

Hıristiyanlar arasında anne babası bilinmeyen çocuklar, "*fuliusnullius"* adıyla "*gayr-ı meşru/piç"* olarak damgalanmış ve kilisede eğitim almasına izin verilmemiştir. İngiltere'de 1739 yılında kimsesiz çocukların barınması, tedavisi ve eğitimi için bir hastane kurulmuş, buraya birçok yerden ve kişilerden yardım geldiği halde kiliseden bir yardım veya bağış gelmemiştir. Buna rağmen çocuklar iyi bir Hıristiyan olarak yetiştirilmeye çalışılmıştır.[663] Burada barınan ve eğitim gören çocuklara, *"İşte ben, fesat içinde doğdum, günah içinde anam bana gebe kaldı. MÂdem sen gönülde hakikat istiyorsun, bilgelik öğret bana yüreğimin derinliklerinde. Beni zufa ile temizle de, paklanayım; yıka beni, kardan beyaz olayım. Neşe ve sevinç sesini duyur bana; ezdiğin kemikler mesrur olsun. Günahlarıma karşı yüzünü ört, sil bütün suçlarımı. Ey Tanrı, temiz bir yürek yarat; Yeniden kararlı bir*

[662]http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim:26/08/2016) https://en.wikipedia.org/wiki/Limpieza_de_sangre (Erişim: 28/08/2016).

[663] http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim:26/08/2016)

ruh var et içimde. Beni huzurundan atma, Kutsal Ruhunu benden alma…"[664] ifadelerinin de yer aldığı ilahi öğretilmiş ve söylettirilmiştir.[665]

Hıristiyanlıkta kendini dine ve kiliseye adayarak dünya nimetlerine önem vermeden Hıristiyanlığın yayılması için çaba sarf eden din adamlarına çok saygı gösterilmektedir. Ancak Katolik mezhebinde tüm din adamlarının, Ortodoks mezhebinde ise üst düzey din adamlarının evlenmesi ve çocuk sahibi olması yasak olduğundan, onların ya çocukları olmamakta ya da olsa dahi Yahudilikteki gibi babadan çocuklarına geçen bir kutsallık izafe edilmememektedir. Bu nedenle toplumun en saygıdeğer kimselerinin çocuklarını bu statüden yararlanarak üstün ve ayrıcalıklı sayılmamakatadır. Protestanlıkta din adamlarına yönelik, evlenme konusunda bir yasaklama olmasa da, din adamlarının çocukları kutsallık anlamında yüceltilmemektedir.

İsa'nın öğretileri ve uygulamaları dikkate alındığında Hıristiyanlık, herkesi kucaklayan ve ayrım gözetmeksizin insanları "*kurtuluşa"* çağıran bir din olarak görülür. Ancak Hıristiyanlık tarihi boyunca, özellikle orta çağdan Avrupa'daki "*aydınlanma"* dönemine kadar, çoğunlukla siyasi gerekçelerle olsa da *"Kilise"* tarafından desteklenen ayrımcılıklar olmuştur. Bu ayrımcılıklardan çocuklar da anne babalarının ırkı, memleketi, dini anlayışları ve toplumsal statüleri nedeniyle etkilenmiştir.

[664] Bkz. Mezmurlar, 51/5-11.

[665] Bkz. http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim:26/08/2016)

1.3. İslam'da Çocuğun Kimliği

İslam'a göre Allah, insanı topraktan/çamurdan yaratmıştır. *"Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık*"[666] ayetinde de bu vurgulanarak tüm insanların özünün aynı olduğu dolayısıyla doğuştan bir kişinin diğerine üstünlüğünün olmadığı vurgulanır. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ve İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldığı, bunların birbirlerinden gelen nesiller olduğu belirtilir.[667] Burada temiz bir neslin seçildiği ve bu neslin devam ettiği belirtilse de, genel anlamda Allah katında seçilmişler/üstün olanlar belli bir kavmin ya da ailenin üyesi değil, O'ndan en çok sakınan takva sahipleridir.[668] Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "seçilenlerin", inanan ve iyi işler yapan kimseler olduğu; *Nuh, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakup, Davud, Süleyman, Eyyub, Yusuf, Musa, Harun, Elyesa, Yunus, Zülkifl, Zekeriya, Yahya, İlyas, İsa* gibi peygamberlerin seçildiği, ancak eğer Allah'a ortak koşup iyi amel işlemeselerdi onların da amellerinin boşa gideceği açıklanır.[669]

Allah'ın yardımı, koruması ve mükâfatı yalnızca inanıp iyi ameller işleyenlere olacaktır.[670] Bu seçme ve yardımın tek sebebi, belirli bir aile ya da soydan gelmek değildir. Hz. İbrahim, Allah'tan kendi soyundan da kendisi gibi önderler çıkarmasını dilediğinde, zalimler için bunun mümkün olmayacağı belirtilmiştir.[671] Hz. Nuh tufan esanasında oğluna gemiye binmesi için seslenmiş, ancak o gelmeyip

[666] Bkz. Hicr, 15/26; bkz.Ali İmran, 3/59; En'am, 6/2; Hicr, 15/33; Hacc, 22/5; Mu'minun, 23/12; Fatır, 35/11; Secde, 32/7.

[667] Bkz. Ali İmran, 3/33-34; Kasas, 28/68.

[668] Hucurat, 49/13.

[669] Bkz. En'am, 6/82-90; Sad, 38/45-49.

[670] Bkz. Muhammed, 47/ 1-3, 11-12; Nûr, 24/55.

[671] Bakara, 2/124.

boğulmuştur. Allah boğulanların cehennemlik olduğunu bildirince bu duruma üzülen Hz. Nuh: "*Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.*" diye dua etmiştir. Allah ise: "*Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim*." diyerek kan akrabalığının Allah'a isyan durumunda önemli olmadığını vurgulamıştır.[672]

İslam'a göre, bireyleri ve toplumları Allah katında üstün kılan tek özellik Allah'a karsı sorumluluklarını yerine getirmeleridir. Hz. Muhammed de Veda Hutbesi'nde: "*Ey insanlar! Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Bir Arabın Arap olmayana, kara derilinin beyaz deriliye takva dışında bir üstünlüğü yoktur*."[673] diyerek buna açıklık getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de, Yahudilerin geçmişte diğer toplumlara göre üstün kılındığı, nimetler verildiği ve yardım edildiğinden bahsedilir.[674] Ancak bu tür ifadelerden sonra gelen ayetler incelendiğinde bu seçilmişliğin sürekli, sonsuz ve ırka dayalı bir seçilmişlik ya da üstünlük olmadığı anlaşılır. Örneğin; "*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi (bir zamanlar) cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın. Öyle bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaat kabul olunmaz, fidye alınmaz; onlara asla yardım da yapılmaz.*"[675] ayetlerinde İsrailoğulları'nın üstün

[672] Hud, 11/41-47.

[673] Bkz. Mehmet S. Hatipoglu, "Fakihlerimizin Irk Anlayışı Üzerine (Bir Tenkid Denemesi)", *İslamî Araştırmalar*, İstanbul 1988, Cilt:2, Sayı 8, s. 5-16.

[674] Bkz. Bakara, 2/47, 122; Duhan, 44/32; Casiye, 45/16.

[675] Bakara, 2/47-48.

kılınmış olmalarının ahirette hesaba çekilirken bir toleransa dönüşmeyeceği vurgulanır.

Kur'an-ı Kerim'de Yahudilerin ve Hıristiyanların Allah ile yaptıkları ahde sadık kalmadıkları için lanetlendikleri ve bu nedenle Allah katında üstünlüklerinin devam etmediği belirtilmiştir.[676] "*Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez. Günah yükü ağır olan kimse, (bir başkasını), günahını yüklenmeye çağırırsa, ondan hiçbir şey yüklenilmez, çağırdığı kimse yakını da olsa. Sen ancak, görmedikleri halde Rablerinden için için korkanları ve namaz kılanları uyarırsın. Kim arınırsa ancak kendisi için arınmış olur. Dönüş ancak Allah'adır."*[677] ayetinde ise insanların Allah katında sorumluluklarının bireysel olduğu ve bu konuda insanlar arasında ayrım yapılmayacağı üzerinde durulmuştur.

İnsanların anne babalarının işlediği hataların çocukları etkilemesi bağlamında "*Veled-i zina, üç kötünün en kötüsüdür."*[678] sözünün hadis olduğu iddialarına karşılık, Kur'an-ı Kerim'deki hiç kimsenin başkasının günahını yüklenemeyeceği ayetini[679] delil göstererek Hz. Ayşe ve İbn Ömer gibi önemli sahabelerin bu söze itiraz ettikleri kaydedilmiştir. Ayrıca zina eden kadının cezasının, karnındaki çocuğunu doğurup sütten kesildikten sonra tatbik edilmesi[680] prensibine göre de *"eğer, veled-i zina, üçün en kötüsü olsaydı, annenin cezalandırılması için çocuğun doğumu beklenmezdi*" denilerek itiraz edilmiştir. Bu durumda anne babanın zina

[676] Maide, 5/12-15.

[677] Fatır, 35/18.

[678] Ebu Davud, Itk, 12 (3963).

[679] Fatır, 35/18.

[680] Müslim, hudud, 22, (1695); Ebu Davud, Hudud, 24, 25, (4434, 4441).

etmesi sonucu doğan çocuğun bir suçu ya da günahı yoktur. Dolayısıyla onu bu durumundan ötürü kınamak da doğru olmaz.[681]

İslam'da bir çocuğun anne babası, hangi ırk, meslek, renk, soy ve sosyal statüye sahip olursa olsun çocuğun, günahsız, kıymetli, korunmaya muhtaç ve özel bir varlık olduğu kabul edilir.

[681] İbrahim Canan, "İslam'da Çocuk Hakları", 134.

2. Çocuğun Masumiyeti

Çocuk, dünyaya yeni bir kişilik ve birey olarak gelir. O, bedensel özellikleri bakımından elbette anne ve babasının hatta dedelerinin genlerinden kaynaklanan bazı özellikleri bünyesinde barındırır. Ancak bu durum araştırma alanımız dışındadır. Bu bölümde çocukların anne babalarının ya da daha önceki atalarının işledikleri fiillerin etkisi ile doğup doğmadıkları yani çocukların doğuştan masumiyeti ya da günahkârlığı Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam açısından incelenecektir.

2.1. Yahudilikte Çocuğun Masumiyeti

Günah kavramı, Yahudi düşüncesinde toplumsal bir niteliğe sahiptir. *Tanah*'daki ifadelere göre, insanlığın ilk atası ve anası olan Âdem ve Havva'nın yasak meyveden yemeleri sonucu, Âdem çalışarak ve eziyet çekerek toprağı işlemekle; Havva ise, kocasına istek duymak, onun emri altına girmek, acı çekerek çocuk doğurmak ile cezalandırılmıştır.[682] Yahudilikte, insanların dünyada bu şekilde hayat sürmesi, Yahudilerin tarih boyunca çektiği sıkıntılar bu cezalandırmanın genel bir yansıması kabul edilmiştir.[683]

Tanrı, Nuh Tufanı ile birçok insanı öldürdükten sonra, *"İnsanlar yüzünden yeryüzünü bir daha lanetlemeyeceğim. Çünkü insanın yüreğindeki eğilimler çocukluğundan itibaren kötüdür. Şimdi yaptığım gibi bütün canlıları bir daha yok etmeyeceğim."*[684] diyerek insanın doğuştan kötüye meyilli olduğunu belirtse de; Yahudilerin günlük dualarında söyledikleri "*Tanrım, yarattığın, şekil verdiğin ve içime üflediğin ruh tertemizdir*" ifadesinin, insanların masum olarak dünyaya

[682] Yaratılış, 3/1-24.

[683] Ömer Faruk Harman, "Günah" *DİA,* İstanbul 1996, XIV/281.

[684] Yaratılış, 8/21; bkz. Özdeyişler, 22/15.

geldiklerinin bir göstergesi olduğu savunulmuştur.[685] Ancak Tanah'ta yer alan *"Nitekim suç içinde doğdum ben, Günah içinde anam bana hamile kaldı."*[686] ve *"Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrın Rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği günahın hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım."*[687] gibi ifadelerde, kişilerin işlediği günahların sonraki nesilleri etkileyeceği açıklanmıştır.

"*Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm."*[688] ve "*Size bildirdiğim bütün bu buyruklara iyice uyun ki, size ve sizden sonra gelen çocuklarınıza sürekli iyilik gelsin. Böylece Tanrınız Rab'bin gözünde iyi ve doğru olanı yapmış olacaksınız."*[689] ifadeleriyle işlenen iyiliklerin de sonraki nesillere etki edeceği vurgulanmıştır.

Yahudilikte tüm insanlığı ilgilendiren genel bir günah olmasa da bazı kişilerin işledikleri günahların etkisinin o kişilerin çocukları üzerinde etkili olacağına inanılmıştır. Bunun yanında yukarıdaki ifadelerin, Tanrı'nın kulları üzerindeki tasarruf hakkının bir gereği olarak anlaşılması gerektiği ve suçun çocuğa tevarüs etmediği sadece babaya gözdağı vermek ve acı çekmesini sağlamak için bu şekilde söylendiği yorumları da yapılmıştır.[690]

---

[685] Robinson, 142; Tracey R. Rich, "Birth And The First Month Of Life" http://www.jewfaq.org/birth.htm (Erişim: 15/11/2015).

[686] Mezmurlar, 51/5

[687] Mısır'dan Çıkış, 20/5; Yasa'nın Tekrarı, 5/9.

[688] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 5/10; 20/6; "Children" *EJ,* 4/ 618.

[689] Yasa'nın Tekrarı, 12/28.

[690] Hasanov, "Yahudi Şeriatında Recm Cezası", 186.

Yahudilikte, yakın akraba/ensest ve evlilik dışı ilişki sonucu dünyaya gelen çocuk (*mamzer)* ile ilgili inanç ve uygulamalara göre,[691] anne babanın işlediği günahın bedeli çocuğa da yansımaktadır.

Tanrı'nın seçtiği topluluğun içine giremeyecek olanlar konusunda, Tanah'taki: *"Erkeklik bezi ezilmiş ya da erkeklik organı kesilmiş kişi Rab'bin topluluğuna girmeyecek. "Yasa dışı doğan biri Rabbin topluluğuna girmeyecek. Soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek Rabbin topluluğuna girmeyecektir. Ammonlu ya da Moavlı biri Rabbin topluluğuna girmeyecek. Onların soyundan gelenler de onuncu kuşağa dek asla Rabbin topluluğuna girmeyecek. Mısır'dan çıktığınızda yolda sizi ekmek ve suyla karşılamadılar. Aram-Naharayim'deki Petor Kenti'nden Beor oğlu Balam'ı size lanet okuması için ücretle tuttular. Ne var ki Tanrınız Rab Balam'ı dinlemek istemedi. Sizin için laneti kutsamaya çevirdi. Çünkü Tanrınız Rab sizi seviyor. Kuşaklar boyunca onların esenliği ve iyiliği için çalışmayın. "Edomlular'dan iğrenmeyeceksiniz. Onlar kardeşinizdir. Mısırlılar'dan da iğrenmeyeceksiniz. Çünkü onların ülkesinde yabancı olarak yaşadınız. Onlardan doğan üçüncü kuşak çocuklar Rabbin topluluğuna girebilir."*[692] emrine göre de insanlar, atalarının işlediği suçların cezasından etkilenirler.

Tanah'ta, *"Rab bana şöyle seslendi: "İsrail için, 'Babalar koruk yedi, çocukların dişleri kamaştı' diyorsunuz. Bu deyişle ne demek istiyorsunuz? "Varlığım hakkı için diyor Rab Yahve, İsrail'de artık bu deyişi ağzınıza almayacaksınız. Her yaşayan can benimdir. Babanın canı da, çocuğun canı da benimdir. Ölecek olan,*

[691] Schereschewsky "Mamzer" *EJ, XIII*/ 442-443.

[692] Yasa'nın Tekrarı, 23/1-8.

günah işleyen candır."[693] denilerek babanın yaptığı suçlardan oğlu, oğlunun işlediği suçlardan da babasının sorumlu olmadığı, aynı şekilde babanın işlediği iyilikten de oğlu (eğer bir suç işlemişse) yararlanamayacağı açıklanmıştır. "*Ama siz, 'oğul neden babasının işlediği suçlardan sorumlu tutulmasın?' dersiniz. Bu oğul adil ve doğru olanı yapmış, bütün kurallarımı dikkatle izlemiştir. Böyle biri kesinlikle yaşayacaktır. Ölecek olan günah işleyen kişidir. Oğul babasının suçundan sorumlu tutulamaz, baba da oğlunun suçundan sorumlu tutulamaz. Doğru kişi doğruluğunun, kötü kişi kötülüğünün karşılığını alacaktır.*"[694] ve "*Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek*."[695] ifadeleri de aynı konuyu belirtmiş ve suçun şahsiliğini ön plana çıkarmıştır.[696] Burada insanların bu dünyada işledikleri suçlara karşılık verilecek cezalarda, kimsenin başkasının suçundan dolayı cezaya çarptırılamayacağı vurgulanmaktadır.[697]

Yahudilikte insanların Yahudi olup olmadıklarının değerlendirilmesinde, toplumsal statülerin belirlenmesinde, dini hizmetlerde ve devlet hizmetlerinde görev alabilmek için anne babanın kimliği ve amelleri etkilidir. Evlilik dışı ilişki sonucu doğanların ve İsrailoğullarına düşmanlık edenlerin hem kendilerinin hem de onuncu kuşağa kadar torunlarının "suçlu" veya "günahkâr" olduklarına hükmedilmiştir. İsrailoğullarına yardımcı olan ve onlara düşmanlık etmeyenlerin ise ancak, üçüncü kuşaktan sonra Yahudi olarak kabul edilebilecekleri belirtilmiştir.[698] Bu anlamda

[693] Hezeikel, 18/1-4.

[694] Hezeikel, 18/5-20.

[695] Yasa'nın Tekrarı, 24/16 ; "Childreen" EJ, 4/ 617.

[696] Mısır'dan Çıkış, 32/33.

[697] Bkz. EldarHasanov, "Yahudi Şeriatında Recm Cezası", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Konya* 2008, Sayı:12, s. 186.

[698] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 20/5; Yasa'nın Tekrarı, 5/9; 23/1-8; 1. Samuel, 15/3; Pikar, 263-286.

hem anne babanın kimlikleri hem de işledikleri iyi ya da kötü fiiller, çocukları etkilemekte ve toplumsal konumlarında önemli rol oynamaktadır.

2.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Masumiyeti

"Yeni Ahit"teki anlatımlar dikkate alındığında, İsa'nın çocukları saf ve masum olarak gördüğü ve onlarla iyi ilişkiler kurduğu anlaşılır: "*Bu sırada İsa'nın öğrencileri O'na yaklaşıp, Göklerin Egemenliğinde en büyük kim? diye sordular. İsa, yanına küçük bir çocuk çağırdı, onu orta yere dikip şöyle dedi: Size doğrusunu söyleyeyim, yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmazsanız, Göklerin Egemenliğine asla giremezsiniz. Kim bu çocuk gibi alçakgönüllü olursa, Göklerin Egemenliğinde en büyük odur. Böyle bir çocuğu benim adım uğruna kabul eden, beni kabul etmiş olur. Ama kim bana iman eden bu küçüklerden birini günaha düşürürse, boynuna kocaman bir değirmen taşı asılıp denizin dibine atılması kendisi için daha iyi olur. Bu küçüklerden bir tekini bile hor görmekten sakının! Size şunu söyleyeyim, onların göklerdeki melekleri, göklerde olan Babamın yüzünü her zaman görürler."*[699]; *"Küçük bir çocuğu alıp orta yere dikti, sonra onu kucağına alarak onlara şöyle dedi: Böyle bir çocuğu benim adım uğruna kabul eden, beni kabul etmiş olur. Beni kabul eden de beni değil, beni göndereni kabul etmiş olur."*[700]; *"Bu arada bazıları küçük çocukları İsa'nın yanına getiriyor, onlara dokunmasını istiyorlardı. Ne var ki, öğrenciler onları azarladılar. İsa bunu görünce kızdı. Öğrencilerine, Bırakın, çocuklar bana gelsin dedi. Onlara engel olmayın! Çünkü Tanrı'nın Egemenliği böylelerinindir. Size doğrusunu söyleyeyim, Tanrı'nın Egemenliğini bir çocuk gibi kabul etmeyen, bu egemenliğe asla giremez" Çocukları kucağına aldı,*

[699] Bkz. Matta, 18/1-6; 10-11.

[700] Bkz. Markos, 9/33-37; Luka, 9/46-48.

ellerini üzerlerine koyup onları kutsadı."[701] ve *"Baba, göğün ve yerin Rabbi! Bu gerçekleri bilge ve akıllı kişilerden gizleyip küçük çocuklara açtığın için sana şükrederim. Evet Baba, bunun böyle olması senin isteğindi."*[702] ifadelerinde hem çocukların masumluğu ve çocuk masumiyetiyle Tanrı'ya iman etmek gerektiği hem de çocukların eğitimi açısından onlara bağırmanın ve kızmanın doğru olmadığı vurgulanır.

İsa'nın yeni doğan çocukların *günahkâr (asli günah)* olarak doğdukları ve bu günahlarından kurtulmaları için vaftiz edilmeleri gerektiğine dair bir açıklaması veya uygulaması yoktur. Ancak Hıristiyanlığın tarihi sürecinde bu konuda yapılan bazı farklı yorumlar sonucu, çocukların günahkâr doğduğu temel inanç halini almıştır. Hıristiyanlıkta günah, Tanrı'ya itaatsizlik ve başkaldırı, ezeli kanuna uymayan arzu, fiil veya söz; akla, gerçeğe ve sağduyuya karşı işlenmiş bir hata, bazı nimetlere duyulan sapkın bağlılık nedeniyle Tanrı'ya ve insana duyulması gereken gerçek sevginin eksikliği, ebedi yasaya ters düşen söz, eylem ya da arzu, Tanrı'ya yapılmış bir hakaret, itaatsizlik ve isyan olarak tanımlanmıştır.[703]

Hıristiyan teolojisinde günah, birçok kısma ayrılmış ve günahlar arasında bir derecelendirme yapılmıştır. Buna göre günah, temelde *"asli günah"* ve *"fiili günah"* olmak üzere ikiye ayrılır.[704] *Asli günah*, Âdem ve Havva'nın Tanrı'nın sözüne muhalefet ederek yasakladığı ağaçtan yemeleri ile ortaya çıkmış ve Âdem ile Havva'nın soyunun da bu günahtan etkilendiğine inanılmıştır. "*Eski Ahit*"e göre Tanrı Âdem'i topraktan yaratmış, sonra yeryüzünün doğu tarafında Aden'de diktiği

[701] Bkz. Markos, 10/13-16; Matta, 19/13-15; Luka, 18/15-17.

[702] Luka, 10/21.

[703] *Catechism Of The Catholic Church*, 452-453, (1846-1851).

[704] Günay Tümer "Asli Günah" *DİA,* İstanbul 1991, III/496.

bahçeye koymuş ve ona: "*Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye, fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin çünkü ondan yediğin gün mutlaka ölürsün*."[705] demiştir. Buna göre bahçenin ortasında bulunan iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemenin cezası ölümlü olmaktır. Ancak yılan, Havva'ya "*Katiyen ölmezsiniz. Çünkü Tanrı bilir ki, ondan yediğiniz gün gözleriniz açılacak, iyiyi ve kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız*" diyerek onu kandırmış ve yasak meyveden önce kadın sonra da adam yemiştir. Bunun üzerine yılan, kadın ve adam cezalandırılmıştır. Buna göre yılan lanetlenmiş, insanoğlunun düşmanı olma, karnı üzerinde sürünme ve toprak yeme ile cezalandırılmıştır. Kadın gebelik sıkıntıları ve doğum sancıları çekmeye, kocasının hâkimiyetine girmeye; adam ise toprağı işlemeye ve yiyeceğini ondan çıkarmaya mahkum olmuş ve yaptıkları hata gereği Aden Bahçesi'nden çıkarılmışlardır.[706] Böylece Tanrı'ya karşı gelinmiş ve ilk günah işlenmiştir.

Hıristiyanlıkta, *"asli günah"* (Peccatum Originis) terimini ilk defa Augustinus'un doktrinleştirdiği kabul edilir. Ancak ondan önce bu konuda ilk yorum yapan Pavlus olmuştur. Pavlus, İsa ile ilgili kurtarıcılık doktrinini ortaya koyabilmek için değişik bir izah getirmiş ve günahın dünyaya Âdem vasıtasıyla girdiğini belirtmiştir.[707] Pavlus, bu konuda "*Günah bir insan yoluyla, ölüm de günah yoluyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi*."[708]

[705] Yaratılış, 2/4-17; 3/3.

[706] Bkz. Yaratılış, 3/1-24.

[707] Tümer "Asli Günah", 496.

[708] Romalılar, 5/12.

ve "*Tek bir suç bütün insanların mahkûmiyetine yol açtı… ve bir adamın söz dinlemezliği yüzünden birçoğu günahkâr kılındı…"*[709] demiştir.

Augustinus'a göre, Âdem'in işlediği ilk günah bütün insanlara bulaşmıştır. Bundan dolayı sadece bir gün yaşamış çocuk bile günahkârdır. Yani insanlık başlangıçtan beri aslî günahın etkisi altındır.[710] Bütün insan soyu Âdem'de birleştiğinden insanlar Âdem'in günahı ile doğar. Bu nedenle küçük bebeklerin bile bu günahtan kurtulmaları için vaftiz edilmeleri gerekir. İlk günahın nesilden nesile aktarılması ile ilgili, Augustinus (354-430) ve Pelagius (M.S. 360-418) arasında devam eden tartışmalara son noktayı koymak için toplanılan Kartaca Konsilinde (418) asli günahın varlığı kabul edilmiş, ölümün günahın neticesi olduğu ve küçük çocukların günahtan kurtulmak için vaftiz edilmeleri gerektiği ilan edilmiştir. Böylece asli günahın olmadığını ve nesilden nesile geçmediğini savunan Pelaigus'un fikirleri reddedilmiştir.[711]

Augustinus, *asli günah*ın çocuklara nasıl geçtiğini, Âdem tüm insanlığı temsil ettiğinden, onun işlediği günahın da tüm insanlara sirayet ettiği şeklinde açıklamıştır. Bunu, bir topluluğa üye olan bütün bireylerin tek bir beden, bütün toplumun ise tek bir insan olarak görülmesine benzetmiştir. Âdem'den doğan insanlar, tek bir bedenin organları gibidir. Bedendeki organlardan her biri, söz gelimi el, kendi iradesiyle değil de, ruhun iradesiyle hareket eder. Bu sebeple mesela, elin işlediği bir cinayet, sadece

---

[709] Romalılar, 5/18-19.

[710] Harman, "Günah" *DİA,* XIV/281.

[711] Ömer Faruk Harman, "Mes'ûliyetin Şahsiliği Açısından İlk Günah Problemi*", Kur'ân-ı Kerim'de Mes'ûliyet [Kaynağı, Sınırları, Sonuçları],* İstanbul: Ensar Neşriyat 2006, s. 424-425; Muhammet Tarakçı, "St. Thomas Aquinas'a Göre Aslî Günah", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Bursa 2006, Cilt: 15, Sayı:1, 316; Katar, 90-91.

ele ait bir günah olarak görülemez. Bu suç, ruhun iradesiyle yapıldığı için bütün bedene aittir. Bunun gibi, yeni doğan bir çocuğun sahip olduğu aslî günah, bu çocuğun değil, ilk babasının yani Âdem'in iradesiyle işlenen bir suçtur ve bu sebeple Âdem'den gelen bütün insanları etkilemiştir.[712] Augustinus, ölümün bir erkek (Âdem) yoluyla geldiğini,[713] dolayısıyla asli günahın da erkek yani baba yoluyla çocuklara sirayet ettiğini vurgulamıştır. Buna göre İsa'nın, babasız olarak dünyaya gelmesi ve ruhunu Kutsal Ruhtan alması sebebiyle asli günah ile doğmadığını iddia etmiştir.[714]

Tanah'ta yer alan "*Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem'i oraya koydu. Ve ona, Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin diye buyurdu, Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün."*[715] ifadelerini değerlendiren Thomas Aquinas (1225-1274), Âdem'in, yasak meyveyi yediği gün ölmediğine işaret ederek, Kutsal Kitap'taki ifadenin "*öleceksin"* olarak değil de, "*ölüme mahkûm edileceksin"* şeklinde anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Ölümün Âdem'e günahının karşılığında bir ceza olarak verildiğini söyleyen Aquinas'a göre Âdem, başlangıçta ölümsüz olarak yaratılmıştır. Bu noktada Aquinas, aslî günahı açıklamak için anlatılan bu olayı tersinden okuyarak sonuçtan nedene ulaşmaya çalışmıştır. Bütün insanlar, hatta yeni doğan bebekler bile öldüğüne göre, hepsi Âdem'in işlediği günahı işlemiş olmalıdır. Dolayısıyla bütün insanlar aslî günahla bu dünyaya gelmektedir. Fakat bu, dünyaya gelen insanların bizzat işlediği bir günah değildir. Zira iradelerini kullanamadıkları

[712] Bkz. Tarakçı, 312-313.

[713] Romalılar, 5/12.

[714] Tarakçı, 316-317.

[715] Yaratılış, 2/15-17.

için bebek ve çocukların günah işlemeleri söz konusu olamaz. O halde dünyaya gelenlerin sahip oldukları günah, onlara daha öncesinden insanlığın menşeinden geçmiş olmalıdır. Yani "günahın" sonraki nesillere geçmesi, Âdem'in işlediği ilk günahın taklit ve tekrar edilmesi nedeniyle değildir. Böyle olsaydı sadece günah işleyenlerin ölümle cezalandırılmaları gerekirdi. Hâlbuki "Yeni Ahit"te de ifade edildiği gibi, ölüm Âdem'in günahına benzer bir günah işlemeyenler üzerinde de hükmünü sürdürmüştür ve sürdürmektedir.[716] Dolayısıyla, bu dünyaya gelen insanların ölmeleri, kendilerinin işledikleri bir günahın değil daha önceden gelen bir günahın sonucudur.[717]

Ruhun çocuklara nasıl veya ne zaman verildiği konusundaki farklı görüşlerden biri olan, ruhun anne babadan çocuğa geçtiği anlayışına göre asli günah da ebeveynden çocuğuna geçmektedir. Eğer her ruh, bedenle birleşme anında yaratılıyorsa, bu durumda bedene girdiği için ruh aslî günahı devralmaktadır. Bu bağlamda vaftiz, aslî günahtan kaynaklanan suçu gidermek için uygulanmaktadır. Aslî günahın ardından insanın günahtan kaçınma ve iyilik yapma yetisini kaybettiğini iddia ederek oldukça kötümser bir insan portresi çizen Augustinus'a göre, Tanrı'nın inayeti olmadan insanın iyilik yapması veya kötülükten kaçınması yani kurtuluşa ulaşması mümkün değildir.[718]

Pavlus'a göre Âdem nasıl bu günahı sebebiyle bütün insanlığı ölümlü kılmışsa, İsa da bütün insanlığın maruz kaldığı bu günahtan çarmıha gerilerek

[716] Romalılar, 5/14.

[717] Tarakçı, 311.

[718] Tümer, "Aslî Günah", 496-497; Kelly, 361-366.

insanlığı kurtarmış ve ölümü yenmiştir.[719] İsa'dan sonra insanların Âdem'in soyu olmaları nedeniyle taşıdıkları asli günahlarından kurtulmalarının tek yolu da vaftiz olmaları ve gönülden İsa'ya iman etmeleridir.[720] Bu nedenle çocukların asli günahlarından kurtulmaları için doğumlarından hemen sonra, Tanrı'nın insanlara hak etmedikleri halde karşılıksız sunduğu vaftiz lütfunu almak için vaftiz edilmeleri gerekir.[721] Çocuklar doğumdan hemen sonra tek başlarına hayatta kalamayacağından, anne babalarına bağlı olarak *"imanlıların topluluğu"*nun/cemaatin bir üyesi sayılarak vaftiz edilmelidir.[722]

Hıristiyanlıktaki genel kabule göre, Âdem'in Aden Bahçesi'nde iken işlediği günahın, irsiyet yoluyla tüm insanlığa bulaşması sebebiyle çocukların asli günahla doğduğuna inanılır. Çocuğun bu asli günahtan kurtulmasının yolu ise vaftiz edilmesidir. Çocuk, vaftiz sayesinde İsa'nın çarmıhta ölüp sonra tekrar dirilerek ölümü yendiği gibi, suya dalarak adeta ölmekte, İsa ile bütünleşmekte ve günahtan kurtularak yeniden tertemiz olarak dirilmektedir.[723]

2.3. İslam'da Çocuğun Masumiyeti

İslam'da, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi Âdem ve eşi Havva'nın Allah'ın yasakladığı bir fiili işledikleri kabul edilir. Ancak onların bu hatasının irsiyet yoluyla tüm insanlığa geçtiği ve doğan çocukların da asli günah ile doğduğuna

[719] Bkz. Romalılara Mektup, 5/1-21; 6/8-11, 22-23; 1. Korintliler, 15/20-22; Galatyalılar, 3/13-14; 1. Yuhanna, 2/2.

[720] Galatyalılar, 3/10-14. Romalılar, 5/12-21; 6/3-5; Koloseliler, 2/12.

[721] Yuhanna, 1/ 4, 10, 19;Titus, 3/5.

[722] Bkz. http://aam.s1205.t3isp.de/sorularin-kronolojisi/buetuen-sorular/soru-194-yeni-dogmus-bir-cocuk-nasil-guenahkar-olabilir-ki-vaftiz-edilmesi-gerekli-olsun-tr.html?L=2 (Erişim: 23/04/2016).

[723] Bkz. Romalılar, 6/3-5; Koloseliler, 2/11-12; Markos, 6/16; Galatyalılara, 3/27; Titus, 3/ 4-6; Resullerin İşleri, 2/38; 22/16.

inanılmaz. Kur'an-ı Kerim'de Âdem'in işlediği hata/günah şöyle anlatılır: *"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve onlara: (Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut cennette ebediyyen kalasınız) Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim diyerek onlara yemin etti. Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye seslendi. Dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz. Allah dedi ki: Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır. Allah dedi ki: Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (mahşere) çıkarılacaksınız."*[724] Bu ayetlere göre Allah, Âdem ve eşine sakınmasını istediği bir fiili yapmalarından dolayı kızmış ve onları cennetten çıkararak yeryüzünde yaşamaya mahkum etmiştir. Daha sonra Âdem ve eşi bu davranışlarından dolayı tövbe ettiğinde,[725] Allah da onların tövbesini kabul etmiştir.[726]

İslam'a göre bu olay Âdem'in şahsında insan neslinin, Allah tarafından imtihana tabi tutuluşunun bir başlangıcı olarak görülür. Herkesin yaptığı veya kazandığının karşılığının yine kendisine olduğu, kimsenin başkasının günah yükünü

[724] Bkz. Bakara, 2/35-36; Araf, 7/19-25; Ta ha, 20/115-121.

[725] Araf, 7/23.

[726] Bkz. Bakara, 2/37; Taha, 20/122.

taşımadığı/taşımayacağı belirtilir.[727] İslam'da, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi Âdem'in işlemiş olduğu günahın sonraki nesillere intikal etmesi tarzında bir inanç yoktur. İslam'a göre ahlaki ve dini sorumluluğun tamamen şahsi olduğunu vurgulayan ayetlerden birkaçı şunlardır: "*Herkesin kazandığı iyilik kendine, işlediği fenalık yine kendinedir."*[728] *"Kim kötülük işlerse kendi nefsine kötülük etmiş olur."*[729] *"Her kim doğru yolu bulursa kendi öz canı için hidayete ermiş olur, her kim saparsa yine kendi nefsinin zararına sapmış olur. Hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez."*[730] *"Babanın oğula, oğulun babasına hiçbir hayrının dokunamayacağı günden korkun."*[731] *"Bugünde herkes ne kazandı ise onunla karşılanacaktır. Bugün haksızlık yoktur."*[732] *"Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*[733]

Hz. Muhammed de "*Her doğan çocuk, "İslâm fıtratı" üzerine doğar. Anne babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar."*[734] diyerek çocukların doğuştan masum ve günahsız olduklarını vurgulamış ve çocuğun yetişmesinde anne babanın, ailenin ve içinde yaşanılan toplumun etkisine dikkat çekmiştir.

İslam'ın temel prensiplerine göre dünyaya imtihan için gelen insan, yaptığı iyilik ve kötülüklerinin karşılığını ahirette görecektir. Bu imtihana başlarken herkesin

[727] Enam, 6/164.

[728] Bakara, 2/ 286.

[729] Nisa, 4/111.

[730] İsra, 17/15.

[731] Lokman, 31/33.

[732] Gafir, 40/17.

[733] Bakara, 2/134.

[734] Buhâri, Cenaiz,79 (112-113), 92 (139); Kader, 2 (6); Müslim, Kader, 22-25 (2658).

fıtrat üzere, masum ve günahsız olduğu, yani doğuştan kimsenin “kutsal” veya “günahkâr” olmadığı kabul edilir.

3. Çocuğun Cinsiyeti

Cinsiyet, insanlar için doğal bir durumdur. İnsanların doğumu ve varlıklarının devamı, erkek ve dişi olarak farklı cinslerin olmasını gerektirir. Her iki cinsiyet insanlık için ayrı ayrı hayati öneme sahip olsa da, bu cinsiyetlerin sahip olduğu özellikler ve toplumdaki rolleri farklılık gösterir. Bu bölümde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın cinsiyet konusuna bakışı, erkek ve kız çocuklarına verilen değer ve önem bakımından incelenecektir.

3.1. Yahudilikte Çocuğun Cinsiyeti

Kadın ve erkek cinsiyeti konusunda Tanah'ta birbirinden farklı ifadeler kullanılır: Evrenin yaratılışı anlatılırken, *"altı gün"* süren bu sürecinin son gününde erkek ve kadın ayırımı yapılmadan "*Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsadı ve 'verimli olun, çoğalın' dedi, 'Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.*"[735] denilerek erkek ve kadının "Tanrı suretinde" birlikte yaratıldığı ve Tanrı'nın hitabına birlikte muhatap oldukları belirtilir. Ancak Tevrat'ın Yaratılış bölümünün ikinci babında, Tanrı'nın önce Âdem'i yarattığı ve Aden bahçesine yerleştirdiği, Âdem'in burada yalnızlığını giderecek bir yardımcıya ihtiyaç duyduğu, hayvanlar arasından kendisine uygun bir yardımcı bulamayınca; o uykuda iken onun kaburga kemiğinden kadını yarattığı ve bu yeni yaratılmış varlığa adının Âdem tarafından verdiği ifade edilir.[736] Buna göre kadın, erkek için erkekten bir parça olarak yaratılmıştır. Kadın ve erkeğin yaratılışındaki bu ayrıntılı anlatımların

[735] Yaratılış, 1/27-28.

[736] Bkz. Yaratılış, 2/1-25.

etkisiyle Yahudilikte kadının başlangıçtan itibaren erkeğe göre daha geri planda olduğu ve erkek için yaratıldığı anlayışı hâkim olmuştur.

Tanrı, kadının, erkeği bahçedeki yasak ağacın meyvesini yemek konusunda,[737] yılanın da kışkırtmasıyla, ikna ettiği ya da kandırdığı gerekçesiyle hem yılana, hem erkeğe, hem de kadına ayrı ayrı ceza vermiştir. Buna göre yılan, dünyadaki en lanetli hayvan kabul edilecek, karnı üzerinde toprakta sürünmeye ve toprak yemeye mahkûm olacak, insanoğlu tarafından düşman olarak algılanacaktır. Kadın, zahmetli ve zorlu bir hayat yaşayacak, gebeliği ve çocuk doğurması meşakkatli ve ağrılı olacak, kocasına istek duyacak ve onun emri altında yaşayacaktır. Erkek, zahmetli bir şekilde sürekli çalışmaya, toprağı işlemeye ve ondan çıkan ürünlerden yemeye ve ölüme mahkûm olacaktır.[738] Buna göre kadın, yasak meyveyi yiyerek Tanrı'ya isyan etmiş, bununla da yetinmeyerek, yılan/şeytan tarafından aldatılamayan Âdem'i yoldan çıkarmış ve ölüme kadar uzanan bir dizi ceza ile cezalandırılmasına neden olmuştur. Bu olayda suça sebebiyet veren kadın olmuştur ve erkek, kadının kışkırtması ya da hilesi ile yasak meyveden yemek zorunda kalmıştır.

Tanah'ta kadınlarla ilgili, Süleyman'ın hanımları tarafından yoldan çıkarılması ve putlara hizmet ettirilmesi,[739]Lut'un karısının Sodom'un yok edilmesi esnasında kendisine söylenilene itaat etmeyip arkasına bakması üzerine tuz direği haline getirilmesi,[740]Lut'un kızlarının babalarını sarhoş ederek onunla cinsel ilişkiye

[737] Yaratılış, 2/15-17.

[738] Bkz. Yaratılış, 3/1-19.

[739] Bkz. 1. Krallar, 11/1-8; Nehemya, 13/26.

[740] Bkz. Yaratılış, 19/12-26.

girmeleri ve gebe kalmaları,[741] Bat-şeva'nın kocasının öldürülmesine zemin hazırlayan Davud ile zina yaparak gebe kalması ve onunla evlenmesi,[742] Delila'nın Şimson'un gücünü elinden almak için gösterdiği çabalar ve Şimson'un gözlerinin oyulmasına sebep olması,[743] Tamar'ın kayınpederiyle zina etmesi,[744] Potifar'ın karısının Yusuf'a karşı duyduğu şehvet ve iftirası,[745] Rebeka'nın hile ile küçük oğlu Yakup'u abisi Esav'ın yerine babası İshak'a kutsaması için yönlendirmesi,[746] gibi olumsuz ifadeler yer alır. Bunların yanında Tanah'ta kadınların olumsuz özellikleri ve hileleri,[747] kızların babaları tarafından köle olarak satıldığı,[748] babanın kızını fahişe olarak teklif ettiği[749] gibi kadınların toplumdaki konumunu açıklayan anlatımlar da vardır. Bu nedenle Yahudilikte kadınlara ya da konumuz açısından kız çocuklarına, erkek çocuklarına nazaran daha olumsuz bir bakış açısı olduğu ve cinsiyet ayrımcılığındaki temel anlayışın Yahudiliğin Kutsal Kitabında yer alan ifadelerden kaynaklandığı söylenebilir.

[741] Bkz. Yaratılış, 19/31-38.

[742] Bkz. II. Samuel, 11/1- 27; 12/9-10.

[743] Bkz. Hakimler, 16/1-22.

[744] Bkz. Yaratılış, 38/14-24.

[745] Yaratılış, 39/7-20.

[746] Yaratılış, 27/11-17.

[747] Bkz Özdeyişler, 6/25-26; 7/5-27, 9/13; 27/15-16; Vaiz, 7/26; I. Krallar, 21/8, 25; ll. Krallar, 9/30-37; 23/7; Yeremya, 44/15-19, 25; 51/30; Hezekiel, 8/14;13/18-23; Çölde Sayım, 31/15-16; Nehemya, 13/26; Yeşeya, 3/16; 19/16; 32/9-11; Hoşea, 4/13-14; I. Samuel, 28/7-25; Bkz. Hakkı Şah Yasdıman, "*Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", Bütün Yönleriyle Yahudilik, 18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) Dinler Tarihi Araştırmaları VIII,* Ankara 2012, s. 615-630.

[748] Mısır'dan Çıkış, 21/7.

[749] Hakimler, 19/24.

Tanah'ta insanlığın ilk atası Âdem'in sadece erkek çocuklarından bahsedilmiş,[750] Şit'ten Nuh'a kadar geçen dönemdeki insanların isimleri Enoş, Kenan, Mahalel, Yared, Hanok, Metuşelah, Lamek olarak sıralanmış ve her birinin oğullar ve kızlar babası oldukları belirtilmişken;[751] Nuh'un sadece Ham, Sam, Yafes adında üç oğlundan, karısından ve oğullarının karılarından bahsedilmiştir.[752] Nuh'un yukarıda ifade edilen üç oğlunun oğullarının adları da tek tek belirtilirken[753] kız çocuklarından bahsedilmemiştir. Âdem'den Davut'a kadar insanlığın şeceresi sayılırken de sadece oğullardan bahsedilmiş ve kız çocuklarına hemen hiç değinilmemiştir.[754]

Yahudiliğe göre ilmi çalışma yapmaya, özellikle de *Tora* çalışmasında bulunmaya sadece erkeklerin katılmaları gerekir. Kız çocuklarının *Tora*, Talmud ve ilim öğrenme, erkeklerin de onlara ilim öğretme mecburiyetleri yoktur. Kadınlar, kocalarının ilmi çalışmalarına yardımcı olmak ve bu çalışma için uygun zemin hazırlamakla görevlidir. Bu anlayışla kızına ilim öğreten, ona ahlaksızlık öğretmiş gibi değerlendirilir. Dini konularda bilgisi artan bir kızın dinin emirlerine karşı lakayt davranmaya ve daha cesaretle günah işlemeye başlayacağından korkulur. Kızlara öğretilen *Tora* bilgisinin, eksik zihni kapasiteleri nedeniyle boşa gideceğine inanılır.[755]

---

[750] Yaratılış,4/1-15.

[751] Yaratılış, 5/6-31.

[752] Yaratılış, 5/32; 6/10, 18; 7/13; 8/18; 9/18-19.

[753] Yaratılış, 10/1-32

[754] Bkz. 1. Tarihler, 1-12. Bablar.

[755] Bkz. *BT,* Kiddushin, 29b, 34a; Yevamoth, 63b; Mishnah, Sotah, 3/4; Gürkan, *Yahudilik*, 230-233.

Yahudilikte kadının doğurduğu çocuğun cinsiyetinin erkek veya kız olmasına göre, temizlenmesi için beklemesi gereken gün sayısı değişmektedir.[756] Yani erkek çocuk doğurmak ile kız çocuk doğurmak anneyi farklı etkilemekte ve bu cinsiyet ayrımcılığına sebep olmaktadır.

*Talmud'*da erkeklerin günde en az bir defa Tanrı'ya, kendisini İsrailoğullarından kıldığı, kadın olarak yaratmadığı ve cahillerden yapmadığı için şükür duasında bulunması gerektiği ifade edilmiştir.[757] Yahudilerin dua kitabı *Siddur'*da, erkeklerin "*beni bir kadın olarak yaratmayan evrenin kralı yüce Tanrım, sen ne yücesin/kutsalsın*" diye şükür duası etmeleri; kadınların ise, *"beni iradene göre yaratan evrenin kralı yüce Tanrım, sen ne yücesin/kutsalsın*" diyerek dua etmeleri istenmiştir.[758]

Yahudi anlayışında kadının, insanda bulunan on hatadan dokuzuna sahip olduğu kaydedilir. Örneğin kadın, şahitlik yapma yeteneğine sahip değildir. Bu konuda o, bir *deliden* veya bir *çocuktan* farksızdır. Evlilik, bir alış-veriş akdidir ve bu akitte kadın 'kendini satmaktadır'. Evlenen kadının '*sahibi*' artık kocasıdır. Bu nedenle, kocanın izni ve rızası olmadan evliliğe son veremez yani boşama yetkisi kadında değildir. Yahudi anlayışa göre bir erkek evleneceği kadını önceden tanıması ve görmesi yani evleneceği kadından hoşlanması gerekirken; kadının evleneceği erkeği önceden görmesine ve tanımasına gerek yoktur. Zira bir kadın için herhangi bir erkekle evlenebilmesi dahi ona mutluluk olarak yeter. Kadının evlilikteki görevi çocukları büyütmek ve kocasını günaha düşmekten korumaktır. Yahudilikte,

[756] Bkz. Levililer, 12/1-8; Robinson, 140. *Dinler Tarihi Ansiklopedisi, I/*268.

[757] *BT*, Menahoth, 43b.

[758] Bkz. *The Hirsch Siddur*, New York: Feldheim Publishers, 1997, 13.

cemaatle ibadet edebilmek için gerekli olan ve 10 kişiden oluşan *minyan*da kadınlara yer verilmez.[759] Yahudilikteki önemli ibadetlerden ve uygulamalardan sabah duası, püsküllü *(tsitsit)* dua şalını *(tallit)* omuzlara atma ve *tefilin* denen dua kayışını bileğe sarma erkeklere hastır.[760]

Yahudilikte *Tanah*'nın emri gereği çocuk sahibi olmak evliliğin en temel gayesi kabul edilir. Özellikle ailenin soyunu devam ettirdiği inancıyla erkek çocuk sahibi olmak daha önemli görülür.[761] Bu nedenle erkek bebeğin doğumu kıza göre daha sevinçle karşılanır.[762] Babanın mirasının erkek çocuklarının hakkı olduğu, eğer erkek çocuk yok ise kız çocukların miras sahibi olabilecekleri belirtilir.[763] Hatta erkek kardeşi olmadığı için mirası alan kızların, aynı kabileden/soydan amcaoğulları ile evlenmeleri ve böylece mirasın o kabilede/ailede kalması sağlanır.[764]

Yahudilikte Tanrı ile ahit yapmak olarak değerlendirilen sünnetin sadece erkeklere yönelik olması,[765] mabede kohen olarak sadece erkeklerin kabul edilmesi ve *Pidyon ha ben* töreninin sadece ilk erkek çocuklara uygulanması,[766] Tanrı'nın

[759] Bkz. İsmail Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın" *Köprü (Üç Aylık Fikir Dergisi)*, İstanbul, Kış 2011, Sayı: 113; http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1091 (15/10/2016).

[760] Asife Ünal,"Yahudilik'te Kadın Algısı", *Kur'an ve Kadın Sempozyumu 4-5 Haziran 2010*, Ankara 2013, 51.

[761] Bkz. 1. Samuel, 1/11; Alexander Carlebach-Judith R. Baskin, "Barraness and Fertility" *EJ,* III/174.

[762] Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* II/302.

[763] Çölde Sayım, 27/1-8; (Eyüp'ün kızları istisna olarak miras almıştır. Bkz. Eyüp, 42/13-15.)

[764] Çölde Sayım, 36/1-13; 1. Tarihler, 23/22.

[765] Bkz. Yaratılış, 17/1-14.

[766] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 13/1-2,12-16; 22/29; 34/19-20; Levililer, 8/16-18; Çölde Sayım, 3/12-13, 41-51; 8/17; 18/15-16.

erkekleri muhatap aldığı, onlarla ahit yaptığı ve mabed hizmetlerinde onlara güvendiği anlayışını öne çıkarmaktadır.

Bunun yanında Yahudilikte, kadınların da erkekler gibi dini emirlere uyma konusunda sorumlu olduğu, "*Kâhin Ezra Yasa Kitabı'nı halkın toplandığı yere getirdi. Dinleyip anlayabilecek kadın erkek herkes oradaydı. Ezra Su Kapısı'nın karşısındaki alanda kadınların, erkeklerin ve anlayabilecek yaştaki çocukların önünde, sabahtan öğlene kadar Yasa Kitabı'nı okudu. Herkes dikkatle dinledi*."[767] ve "*Halkın geri kalanı, kâhinler, Levililer, tapınak görevlileri ve kapı nöbetçileri, ezgiciler, Tanrı'nın Yasası uğruna çevre halklardan ayrılmış olan herkes, karıları ve anlayıp kavrayacak yaştaki oğullarıyla, kızlarıyla birlikte soylu kardeşlerine katıldılar. Tanrı'nın, kulu Musa aracılığıyla verdiği Yasa'ya göre yaşamak, Rabbimiz Yahve'nin bütün buyruklarına, ilkelerine, kurallarına uymak üzere ant içtiler, uymayacaklara lanet okudular*."[768] ifadeleriyle belirtilmiştir. Tanahta, Miryam,[769] Debora,[770] Hulda,[771] Noadya[772] gibi kadınların Yahudilik için en yüksek mertebe olarak telakki edilen peygamberlik makamına seçildikleri; kadınların hikmetli, faziletli, erdemli, dürüst ve saygı duyulan kimseler olduklarına dair ifadeler de yer almıştır.[773] Kutsal kitaptaki anlatımlara göre, eski devirlerde toplumda kızlar daha

[767] Nehemya, 8/2-3; bkz. Yeremya, 44/20.

[768] Nehemya, 10/28-29.

[769] Mısır'dan Çıkış, 15/20-21.

[770] Hakimler, 4/4-5; 5. Bab.

[771] II. Krallar, 22/14-20; II. Tarihler, 34/22-28.

[772] Nehemya, 6/14.

[773] Özdeyişler, 11/16, 22; 12/4; 14/1; 31/10-30; Ruth, 1/2, 4, 14-22; 3/1, 11; 4/14-17; Hakimler, 13/23; I. Samuel, 1/9-18, 24-28; I. Krallar, 17/8-24; II. Krallar, 4/8-38; Ester, 1/ 11-12; 4/15-17; 5/ 1-8; 7/1-6; 8/1-8.

aktif görev almış, çobanlık yapmış, kuyudan su çekmiş, tarlada çalışmış, komşulara misafirliğe gitmiş, yolda/dışarıda karşılaştığı erkeklerle konuşmuştur.[774]

Günümüzde Reformist Yahudiler arasında, erkek ve kadın arasındaki keskin ayrımlar kabul edilmeyerek, erkek çocuklar için uygulanan dini törenlerin, kız çocukları için de yapılmasına yönelik söylem ve uygulamalar vardır. Örneğin; erkek çocuklar için yapılan, *sünnet, ad verme, pidyon ha ben, upsherin, bar mitzva* gibi törenlere karşılık, kız çocukları için de *vijola, sim hat bat, bat mitzva* gibi törenlerin uygulanmasına, böylece kız ve erkek çocuklarına eşit muamele yapılmasına özen gösterilir. Ancak buraya kadar belirtilen bilgilerden hareketle Ortodoks Yahudilikte, genel olarak gerek kız çocuklarına gerekse yetişkin kadınlara karşı toplumsal statü ve rol açısından olumsuz bir bakışın olduğu söylenebilir.

3.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Cinsiyeti

Hıristiyanlığın erkek ve kadın cinsiyetine bakışını değerlendirmeye ilk olarak İsa'nın bu konudaki tutumundan başlanmalıdır. İsa'nın yaşadığı toplumda, Yahudi geleneklerinin etkisiyle kadınlar daha geri planda olmuş, onlarla ilgilenmek, sorunlarını çözmeye çalışmak tasvip edilmemiştir. Ancak İncil'de İsa'nın kadınlar ile karşılaştığı durumlarda onlara karşı olumlu bir dil kullandığı görülür. Örneğin; İsa, Marta adında bir kadının evine misafir olmuş, onun ve kardeşi Meryem'in kendisini dinlemesine izin vermiştir.[775] Toplumda "günahkâr" olarak bilinen kadının ayaklarını yıkamasına ve kurulamasına müsaade etmiş ve onun bağışlandığını söylemiştir.[776]

[774] Bkz. Yaratılış, 24/13, 15-21; 29/6, 11-12; 34/1; Rut; 2/2; 1. Samuel, 9/11-13; Vaux, Yahudilikte Aile, 60.

[775] Bkz. Luka, 14/38-41.

[776] Bkz. Luka, 7/36-50.

İsa, on iki yıldır kanaması olduğunu söyleyen kadını iyileştirmiş ve öldüğü söylenen on iki yaşındaki kız çocuğunun ölmediğini belirterek onu "uyandırmıştır."[777] Zina ettiği söylenen kadına ceza vermesi istendiğinde *"aranızda günahsız olan ona ilk taşı atsın"* demiş ve sonunda kadını bir daha günah işlememesini söyleyerek serbest bırakmıştır.[778] Kızına cinlerin musallat olduğunu söyleyen "yabancı" kadının ısrarı üzerine çocuğunu iyileştirmiştir.[779] Aynı şekilde o dönemdeki Yahudi kurallarına aykırı olarak Samiriyeli kadın ile konuşmuş ve ona "gerçek imanı" anlatmıştır.[780]

Pavlus'un kadınlar ile ilgili açıklamaları ise, dönemin şartlarının da etkisi ile erkek egemen bir toplum tipini yansıtmıştır. Örneğin; Pavlus: "*Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih'in başı da Tanrı'dır*.[781] diyerek Tanrı'dan insana doğru giden hiyerarşide kadının en sonda yer aldığını ve onun, erkeğe bağlı olduğunu ve ona hizmet etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kadınların toplumda nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair ise; "*Kadınlar, bütün kutsalların topluluklarında olduğu gibi, toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kendi kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır."*[782] diyerek kadınların toplumda söz almalarını ve yüksek sesle konuşmalarını uygun görmemiştir. "*Buna göre, erkeklerin öfkelenip çekişmeden, her yerde pak eller yükselterek dua etmelerini isterim. Kadınların da kendilerini saç örgüleri, altınlar, inciler ya da pahalı giysilerle değil, sade giyimle, edebe uygun ve ölçülü biçimde,*

[777] Bkz. Markos, 5/25-43.

[778] Bkz. Yuhanna, 8/3-11.

[779] Bkz. Matta, 15/21-28; Markos, 7/24-30.

[780] Bkz. Yuhanna, 4/5-30.

[781] Bkz. 1. Korintliler, 11/2-10.

[782] 1. Korintliler, 14/34-35.

Tanrı yolunda yürüdüklerini ileri süren kadınlara yaraşır şekilde, iyi işlerle süslemelerini isterim. Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının ders verip erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; kadın sükûnet içinde dinlesin. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı; aldanan da Âdem değildi, kadın aldanıp suç işledi. Ama kadın sağduyu ile iman, sevgi ve kutsallıkta yaşarsa, çocuğun doğmasıyla kurtulacaktır."[783] ifadeleri ilk dönem Hıristiyan kadın algısının belirtilmesi açısından önemlidir. Burada kadının, yaratılma sırası açısından erkekten sonra geldiği,[784] erkeğin ilk günahı işlemesine vesile olduğu[785] ve ancak çocuk doğurmak suretiyle kurtuluşa erebileceği vurgulanmıştır.[786]

İlk dönem kilise babalarından Augustinus'a göre de erkek, kadından daha üstün bir konumda yaratılmıştır. Ancak erkek, kadının onu günaha sürüklemesi nedeniyle ona uyarak hata etmiştir.[787] Tertullian da, kadınları "*şeytanın kapısı*" olarak nitelemiş ve tüm kadınları Havva gibi, erkeklerin günah işlemesine sebep olan varlıklar olarak görmüştür.[788] *Marcion (85-160), Valentinus (100-160), Aquinas (1225-1274), Calvin (1509-1564), Luther* (1483-1546) de kadının erkeğe göre daha geri planda ve eksik bir varlık olduğunu belirtmişlerdir.[789] Luther bu konuda biraz iyimser olsa da; "*Havva Tanrı'nın en olağanüstü yaratığı olmakla birlikte yine de o bir kadındı. Çünkü güneş aydan daha üstün, daha mükemmeldir. Bununla birlikte ay*

[783] 1. Timeteyos, 2/8-15.

[784] Yaratılış, 2/4-25.

[785] Yaratılış, 3/1-13.

[786] 1. Timeteyos, 2/13-15.

[787] Augustine, *The City of God*, 13/14, http://www.newadvent.org/fathers/120113.htm (09/12/2016)

[788] Tertullian, "On the Apparel of Women", 1:1; http://www.newadvent.org/fathers/0402.htm (Erişim:09/12/2016).

[789] Bkz. Cengiz Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı? -Hıristiyanlıkta Kadın Sorununa Genel Bir Bakış-, *Dinî Araştırmalar,* 2008, Cilt: XI, Sayı: 31, s. 32-43.

da çok mükemmel bir cisimdir. Kadın Tanrı'nın en güzel işi olmasına rağmen yine de o, şeref ve prestij bakımından erkekle eşit değildir."[790] demiştir. Uzun yıllar kadın, kilise tarafından adeta ikinci sınıf bir varlık olarak değerlendirilmiş ve toplumda söz sahibi olması engellenmiştir. Kız çocukları da bu anlamda erkek çocuklarına göre daha değersiz sayılmıştır.[791]

Hıristiyanlıkta, Yahudililikteki İsrailoğulları vurgusuna karşı, diğer milletlerden olanları ötekileştirmemek gerektiği, "*Vaftizde Mesih'le birleşenlerinizin hepsi Mesih'i giyindi. Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz. Ve eğer Mesih'e aitseniz, o zaman İbrahim'in soyundansınız, vaade göre de mirasçılarsınız."*[792] ifadeleriyle vaftizin herkesi "*kurtuluşa"* erdirdiğini ve bu "*kurtuluş"*ta cinsiyet ayrımı yapılmadığı vurgulanmıştır. İncillerde belirtildiğine göre Hıristiyanlık açısından en önemli olaylardan biri olan İsa'nın ölümden dirilmesine, kadınlar şahit olmuş ve bu durumu İsa'yı sevenlere onlar haber vermiştir.[793] Kadınların erkekler gibi *Kutsal Ruh* ile dolabilecekleri ve Kitab-ı Mukaddes'te olumlu kadın portreleri de olduğu belirtilerek Hıristiyanlığın bu konuda ayrım gözetmediği ifade edilmiştir.[794]

Son dönemlerde batı dünyasında insan hakları alanındaki gelişmelerin etkisiyle Kilisenin kadın ile ilgili bakış açısında olumlu yönde değişmenin olduğu görülür. Örneğin, evli çiftlerin ancak çocuk sahibi olmak için birlikte

---

[790] Luther, "*Lectures on Genesis,* 1535", LW 1, ss.66-69.

[791] Bkz. Batuk, s. 19-48.

[792] Galatyalılar, 3/27-29; ayrıca bkz. Elçilerin İşleri, 2/16-18.

[793] Bkz. Matta, 28/1-10; Markos, 16/1-10; Luka, 24/1-12; Yuhanna, 20/1-10.

[794] Richard W. Hove, *Equality in Christ? Galatians 3:28 and the Gender Dispute*, Crossway Books, Illinois, 1999, s.17; Batuk, s. 22-23.

olabileceklerine dair anlayıştan vazgeçilmiş ve kadının pasif bir varlık değil, kendi bedeninden şahsen sorumlu bir varlık olduğu kabul edilmiştir. Papa XXIII. Jean, "*Pacem in Terris"* (1963) adlı genelgesinde, kadın ve erkeğin eşit saygınlığa sahip varlıklar olduklarını vurgulamıştır. II. Vatikan Konsili (1962-1965) belgelerinden olan *"Gaudium et Spes"* yasasında, cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın Tanrı'nın rızasına uygun olmadığı gerekçesi ile ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmiştir.[795] Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri'nde, erkek ve kadının her ikisinin de "Tanrı suretinde" yaratıldıkları, onların evlenmelerinin ve çocuk sahibi olmalarının Tanrı'nın üretkenliğinin ve cömertliğinin bir göstergesi olduğu vurgulanmıştır.[796] Bu bilgilerden hareketle Hıristiyanların kadın cinsiyeti konusuna bakışı son zamanlarda daha olumludur.[797]

Hıristiyanlıkta "*asli günah"* açısından, kız ve erkek çocuk arasında bir ayrım yapılmamıştır. Yani yeni doğan hem erkek hem de kız çocuklarının *"asli günah"* ile doğduğu kabul edilir. Aynı şekilde *"asli günahtan"* kurtulmak için *"vaftiz"* uygulamasında da bir cinsiyet ayrımcılığı belirtilmez. Buna göre erkek ve kız çocuklarının "*günahkârlığı*" ve "*kurtuluşu*" bağlamında bir ayrım gözetilmemiştir. Çocuklar büyüdüklerinde toplumdaki rolleri açısından farklı değerlendirilseler de çocukluk döneminde, vaftiz edilme, ad verilme, korunup gözetilme, dini bilgi ve terbiye ile yetiştirilme açısından hem erkek hem de kız çocuklarına önem verilmiştir.

[795] Mclaren, 133; Taşpınar, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın" *Köprü Dergisi*, 2011, Sayı: 113.

[796] *Catechism Of The Catholic Church,* 561, (2334-2335).

[797] Bkz. Mclaren, 129-133.

3.3. İslam'da Çocuğun Cinsiyeti

İslam'ın kutsal kitabında "*İbret alasınız diye her şeyi çift çift yaratmışızdır*."[798] denilerek her şeyin çift yaratıldığı belirtilmiş; insanların da erkek ve dişi olarak iki farklı cinsiyette yaratıldığı "*Erkek ve kadını iki çift yaratan O'dur*."[799] ve "*Sizi çift çift yarattık."*[800] ayetleriyle vurgulanmıştır. İslam'a göre erkek, kadın için, kadının da erkek için bir örtüdür.[801] Cinsiyet, insanların yaşamı, düzeni ve devamı için en doğal farklılıktır. Erkek ve kadınların arasında gerek beden gerekse duygu, beceri, tutum ve ilgiler bakımından farklılıklar bulunur; ancak genel olarak bu farklılıklar erkek ve dişinin bir bütünün parçası gibi birbirlerini tamamlama vesilesidir.[802] Kadın ve erkek, mutlu bir yaşam sürmeleri için aynı cinsten çiftler olarak yaratılan ve ontolojik bakımdan birbirine eşit olan varlıklardır.[803]

İslam dininde Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitaplarında yer alan cennette ilk günahın kadın yüzünden işlendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yani Kur'ân'da cinsellik ile tevarüs eden bir günah algısı söz konusu değildir. Cennetteki yasak meyve ve insanın düşüşüne değinilen ayette sorumluluğun tek taraflı değil çift yönlü olduğuna, ikisinin birden şeytan tarafından aldatıldığına vurgu yapılmaktadır: "*İkisi dediler ki, Rabbimiz biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyan edenlerden oluruz.*"[804] Böylece

[798] Bkz. Zariyat, 51/49; Rad, 13/3; Yasin, 36/36; Zuhruf, 43/12.

[799] Bkz. Necm, 53/45; Şura, 42/11; Hucurat, 49/13.

[800] Bkz. Nebe, 78/8; Nahl, 16/72; Rum, 30/21; Fatır, 35/11.

[801] Bakara, 2/187.

[802] Karaman vd., 123.

[803] Nisa, 4/1.

[804] Bakara, 2/35-36; Araf, 7/19-21.

işlenilen hatada, cinsiyet ayrımcılığına kapı aralayacak şekilde ilk kadın suçlanmamaktadır.

İslam'da, erkek ve kadın arasında dini sorumluluk bağlamında hiç bir ayrım yoktur:[805] *"Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkar erkeklerle itaatkar kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükafathazırlamıştır*."[806] ayetinde erkek ve kadınların birlikte zikredilmesi sorumluluk ve mükafat bakımından her iki cinsin de eşit olduğu gösterir.

İslam'ın cinsiyet ayrımcılığına karşı emirlerini ve kadına verdiği değeri daha iyi analiz edebilmek için, hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in indirildiği toplum ve çağdaki kadının konumunu iyi bilmek gerekir. Aksi halde bu konuda sağlıklı bir değerlendirme yapma imkânı olmaz. Kur'ân'ın indirildiği çağdaki Arap toplumunda çocuklar arasında cinsiyet ayrımcılığı açıkça görülmüş ve kız çocuğu sahibi olmak büyük bir ayıp sayılmıştır. Tüm Arap kabileleri arasında uygulanan bir durum olmasa da kız çocukları, ekonomik olarak açlık korkusu, sosyal olarak savaşta bir güç oluşturamaması ve düşman tarafından esir alınması durumunda kabile namusunu lekeleyeceği anlayışıyla, ayrıca hastalıklı veya engelli olmaları durumunda

[805] Ali İmran, 3/195; Tevbe, 9/71.

[806] Ahzab, 33/35

uğursuzluk inancı gibi çeşitli sebeplerle gömülerek öldürülmüştür.[807] Kız çocuklarının öldürülmelerinin anne baba tarafından dini ve vicdani açıdan açıklanma ve kabullenilmesinin bir sebebinin, putların Allah'ın kızları olduğuna inanılması, öldürülen kızların da Allah'ın kızı olacaklarına olan inanç olduğu kaydedilmiştir.[808] Ancak Müşriklerin putların cinsiyetinin kız olduğunu söylemeleri Kur'an-ı Kerim'de şiddetle reddedilmiştir.[809]

Kur'an-ı Kerim'de, "*Onlardan biri Rahman'a örnek kıldığı (isnad ettiği kız çocuğu) ile müjdelendiği zaman öfkesinden yüzü simsiyah kesilir.*"[810] ve *"Onlardan biri kız (çocuğu olduğu) müjdelendiğinde içi öfkeyle dolarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden (!) dolayı kavminden gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak ne kötü hüküm veriyorlar.*"[811] denilerek kız çocuğunun o dönem toplumundaki konumu açıklanmış ve cinsiyet ayrımcılığına itiraz edilmiştir. Çocukların fakirlik, cinsiyet ayrımcılığı, utanma veya başka sebeplerle öldürmenin kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır.[812]

---

[807] Esed, *Kur'an Mesajı,* III, 1239; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an 'ın Çağdaş Tefsiri,* İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998, 10/340; Adnan Demircan, "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi,* Konya 2004, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 9-30.

[808] Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı -Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ 2005,* Cilt: 10, Sayı: 1, s. 85.

[809] Bkz. Nahl, 16/57; Zuhruf,43/16; Saffat, 37/153; En'am, 6/100; İsra,17/40.

[810] Zuhruf, 43/17; bkz.Nahl 16/57-59.

[811] Nahl 16/57-59.

[812] Bkz. Enam, 6/137, 140, 151; İsra, 17/31; Mümtehine, 60/12.

"*Doğrusu rahime atıldığında meniden erkek ve dişiyi, iki çifti yaratan O'dur.*"[813] ayetine göre çocuğun cinsiyetinin belirlenmesinde (rahime atılan şey erkeğin menisi olduğundan) erkeğin menisi etkilidir.[814] *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler bahşeder; dilediğine de erkekler bahşeder. Yahut onları çift yapar: Hem dişi, hem erkek verir. Dilediğini de kısır yapar. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir*.[815] ayetinde kızların da erkeklerin de yaratıcısının, cinsiyetini belirleyenin Allah olduğu vurgulanmıştır. Ayetteki söz diziminde kızın erkekten daha önce anılmasına dikkat çekilerek, kızların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu ve insan türünün devamında önemli rol oynadığı açıklanmıştır. Ayrıca ayette Allah'ın kızları erkeklerden önce anmasında, babalarının gönüllerini yatıştırmayı, kızları onurlandırmayı, onların gözetilip iyi muamele görmelerine dikkat çekmeyi, Arapların kız çocuklarına gösterdikleri olumsuz tutumu tasvip etmemeyi amaçladığı belirtilmiştir.[816]

Kur'an-ı Kerim'de kadınların akıllarının erkeklere göre daha az/eksik olduğuna dair herhangi bir ayet yoktur. Aksine, "*Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin velileridir; iyiyi emreder kötülükten alıkoyarlar; namaz kılarlar, zekat verirler, Allah'a ve Peygamberine itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Allah şüphesiz güçlüdür, hâkimdir."*[817]*;"Kim bir kötülük işlerse ancak onun kadar ceza görür. Kadın veya erkek, kim, inanarak yararlı iş işlerse, işte onlar cennete*

[813] Necm, 53/45-46.

[814] Muhammed Ali Bar, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı,* (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 50, 123.

[815] Şura, 42/49-50.

[816] Kasapoğlu, 93-94.

[817] Tevbe, 9/71

girerler; orada hesapsız şekilde rızıklanırlar."[818]; "*Rableri dualarını kabul etti: Birbirinizden meydana gelen sizlerden, erkek olsun, kadın olsun, iş yapanın işini boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, yolumda ezaya uğratılanların, savaşan ve öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim. And olsun ki, Allah katından bir nimet olarak, onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Nimetin güzeli Allah katındadır."*[819] gibi ayetlerde de görüldüğü gibi, aklın gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmek bakımından her iki cins arasında bir fark gözetilmemiş, dolayısıyla kadının ve erkeğin aklı konusunda herhangi bir ayırıma gidilmemiştir. Ayrıca, "*Hiç düşünmez misiniz?", "Hiç akletmez misiniz?"* vb. ayetlerde de kadın ve erkek cinsine birlikte hitap edilmiş ve böylece her iki cins arasında akıl yönünden bir fark gözetilmemiştir.[820] Hz. Muhammed'in, kadınların akıllarının ve dinlerinin eksik olduğunu, cehennemliklerin çoğunluğunun kadın olduğunu, onların nankör ve çok lanet eden olduklarını belirttiğine dair rivayetleri, Kur'an-ı Kerim'deki ayetleri dikkate alarak ve Hz. Muhammed'in bir tebliğci/peygamber olduğunu da düşünerek ravi ve metin yönünden iyice değerlendirmek gerektiği vurgulanmıştır.[821]

Hz. Muhammed, (sahip olduğu tek hurmayı, kendine pay ayırmadan, iki kız çocuğuna bölüştüren kadın için) "*Kim bu şekilde kızlarla imtihan edilir o da onlara iyi davranırsa, kızlar, onun için, ateşe karşı perde olurlar."*[822] demiştir. O'nun: "*Büluğa erinceye kadar kim iki kız evladı yetiştirirse parmaklarını birleştirerek-*

[818] Muminun, 40/40.

[819] Ali İmran, 3/195.

[820] Bkz. Bakara,2/ 43, 44, 76, 242; En'am, 6/32; A'raf, 7/169.

[821] Bkz. Kamil Çakın, "Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", Dini Araştırmalar, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara, 1998, s. 5-30.

[822] Bkz. Buhârî, Zekât, 10 (22); Edeb, 18 (24); Müslim, Birr, 147, (2629); Tirmizî, Birr, 13, (1916).

kıyamet günü o ve ben şöyle beraber oluruz."[823] açıklaması; ve üç kızı olup da onlara iyi davranan ve iyi terbiye eden kişinin mükâfatının cennet olacağı[824] müjdesi de bu açıdan önemlidir.

Hz. Muhammed, "*Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetin."*[825] Emri ile İslam dininde cinsiyet ayrımcılığı anlamında kız çocuklarına karşı olumsuz tavrı yasaklamış; toplumda kız çocuklarına yönelik olumsuz uygulamaların son bulması istemiştir.

Hz. Muhammed, kız ve erkek ayrımı yapmaksızın, *aile*sini, çocuklarını *korumak zorunda kalan ve bu sebeple öldürülen* insanların şehit olduğunu söyleyerek[826] çocukların korunması, yetiştirilmesi ve eğitilmesinin İslam açısından önemini ortaya koymuştur.

Hz. Muhammed, oğlu İbrahim'in ölümünden duyduğu üzüntüyü *"Göz yaşarır, kalp hüzünlenir. Fakat biz ancak Rabbimizin razı olacağını söyleriz. Vallahi ey İbrahim, biz senin (ölümünle) gerçekten üzgünüz***."**[827] sözleriyle ifade etmiştir. O, bu sözleriyle Arapların*"soyunu devam ettirecek erkek evladı kalmadığı için üzülüyor."* şeklindeki düşüncelerinin aksine, her baba gibi kendisinin de evlat acısını yüreğinde hissettiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Hz. Muhammed'in soyunun kızı

[823] Bkz. Müslim, Birr, 149, (2631); Tirmizî, Birr, 13, (1917).

[824] Bkz. *Ebu Davud, Edeb, 120, (5147-5148); Tirmizi, Birr ve Sıla, 13, (1977).*

[825] *Bkz. Buhâri, Hibe, 10 (20), 11 (21); Şehâdet 9 (15); Müslim, Hibât, 3 (13).*

[826] Bkz. Buhari, Mezalim (Zulümler), 33 (41); Müslim, lman, 226; Ebu Davud, Sünnet, 28-29, (4771-4772); Tirmizi, Diyet, 21 (1439-1443); lbn Mace, Hudud, 21 (2580-2582) II/861-862.

[827] Bkz. Buharî, Cenâiz, 43 (62); Müslim, Fedail, 62 (2315); Ebu Davud, Cenaiz, 23-24 (3126); İbn Mace, Cenaiz, 53 (1587-1592), I/505-507.

Fâtıma ile devam etmesi, soyun devamlılığında cinsiyet ayrımcılığının önemli olmadığının bir işareti olarak değerlendirilmiştir.[828]

Hz. Muhammed, *"İnsan* öldüğü *zaman* amel *defteri* kapanır. *Ancak* şu *üç hususta*n dolayı *ona* sev*ap* yazılmaya *devam eder: Sadaka-i cariye (sürekli olarak insanlara ve* insanlığa faydası *dokunan* işler *ve müesseseler), i*nsanların *istifade* ettiği *ilim, kendisine dua eden salih evlat.* "[829] sözünde *"salih bir evlat"* için erkek veya kız olarak bir ayırıma gitmemiştir.

İslam Hukukuna göre, eğer kişi gebe bir kadının karnındaki bebeğin düşmesine sebep olursa *"gurre"* denilen bir ceza/bedel ödemesi gerekir. Düşürülen ceninin cinsiyetinin *"gurre*"nin miktarını etkilememesi de yaratılış değeri olarak İslam'da cinsiyet ayrımcılığı yapılmadığının bir göstergesidir.[830]

İslam dininde erkek ve dişi cinsiyetleri, insanlığın varlığının bir gereği olarak değerlendirilir ve bu iki cinsin de birbirini tamamladığı, Allah'ın gözünde de cinsiyet kaynaklı olarak birinin diğerinden üstünlüğünün olmadığı vurgulanır. Bu anlamda erkek ve kız çocuklarına verilen önem ve değer bakımından bir ayrımın yapılabileceğine dair dini bir referans yoktur. Hatta İslam'ın indiği toplumda kız çocuklarına uygulanan olumsuz tavrı düzeltmeye yönelik açık emirler vardır. Toplumun geleceği olan çocukların cinsiyet ayrımı yapılmaksızın sevilmesi, bakımı ve yetiştirilmesinde aynı hassasiyetin gösterilmesi gerektiğine inanılır.

---

[828] Bkz. Ahmet Ekşi, "*İslam Hukuku Açısından Doğum Öncesi Cinsiyet Seçimi*", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* İstanbul 2013, Sayı: 28, s. 85-118.

[829] Müslim, Vasiyyet 14 (1631); Ebu Davud, Vasiyet, 14 (2880); Tirmizi, Ahkâm 36 (1376) ; Nesâî, Vasâyâ 8.

[830] Muhsin Koçak, "Gurre" *DİA*, İstanbul 1996, XIV/212.

4. Çocuğun Engelliliği ve Ölümü

Engellilik; bir yetersizlik veya özür nedeni ile kişinin yaşı, cinsiyeti, fiziksel ve zihinsel durumu gereği kendisinden beklenilen rollerin yerine getirilememesidir.[831] *Engelli* ise, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne ek olarak, 9 Aralık 1975 tarihli "Sakat Kişinin Hakları Bildirisi"nde "Normal bir kişinin kişisel veya ruhsal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri bedensel veya ruhsal kabiliyetlerindeki kalıtımsal veya sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlara *özürlü* denir."[832] ifadeleriyle tanımlanmıştır. Türkiye'de resmi açıdan engelli tanımı ise; "Doğuştan veya sonradan olma herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeni ile normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi"[833] olarak yapılmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca anlamlandırılmaya çalışılan engellilik/özürlülük durumu bazı toplumlarda bu durumu yaşayan bireye ve ailesine Tanrının bir "cezası" olarak algılanmıştır. Bundan dolayı engellilere yardım edilmesinin Tanrı'yı "öfkelendirebileceği" düşünülmüştür. Bazı toplumlarda engellileri öldürme veya

---

[831] Bkz. Adem Efe, "Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din", *Manevî Sosyal Hizmetler,* (*Ed. Ali Seyyar),* İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008, 201-221; Saffet Sancaklı, "Hz Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti", *Manevî Sosyal Hizmetler,* (Editör: Ali Seyyar) ,İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008, 180.

[832] Gülseren Ak, "Türkiye'de Özürlülük ve Yaygın Toplumsal Rehabilitasyon", *Yeni Türkiye, Sağlık I,* Ankara 2001 Sayı: 39, s. 945.

[833] Bkz. Sosyal Hizmetler Kanunu, 3/c maddesi; 25/07/1983 tarih ve 18059 sayılı *Resmi Gazete,* (Değişik: 30/5/1997, KHK, 572/5 md.).

ölüme terk etme suretiyle, onlardan kurtulma çareleri aranmıştır. Kimi zaman da engelliler hor görülüp kötü işlerde kullanılmış ve ayrı koloniler halinde yaşamaya zorlanmıştır. Günümüzde hem bilimsel gelişmeler hem de ilâhî dinlerin öğretileri vesilesi ile engellilerin de insanca yaşama haklarının olduğu görüşü yaygınlaşmıştır.[834] Uluslararası alanda, Birleşmiş Milletler bünyesinde 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe giren, *"Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*" Türkiye tarafından da onaylanmış ve kabul edilmiştir.[835]

Bu bölümde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın engellilere bakışı, dolayısıyla engelli çocukları nasıl değerlendirdikleri ve çocuk ölümleri incelenecektir. Söz konusu dinlerin kutsal kitaplarında, çocukluk döneminde engellilik ya da engelli çocuklar ile ilgili açık ve kesin hükümleri yer almamaktadır. Ancak *"engellilik"* insanlık tarihinin her döneminde karşılaşılan bir durum olduğu için, kutsal kitaplarda engelli insanlardan bahsedilmiş ve onlarla ilgili bazı hükümlere yer verilmiştir. Bu nedenle ilgili dinlerin engellilik konusundaki inanç ve uygulamalarının, engelli çocukları da kapsadığı ve engelli olan yetişkinlere yönelik tutumların aynı zamanda geleceğin yetişkini olan çocuklara da yansıdığı kabul edilmiştir.

4.1. Yahudilikte Çocuğun Engelliliği ve Ölümü

Yahudiliğe göre Tanrı, insanların engelli ya da sağlam olarak yaratılmasında tamamen yetkilidir. Tanrı, Musa'yı peygamber olarak görevlendirdiğinde o, dilinin tutuk olduğunu, iyi bir hatip olmadığı için bu görevi hakkıyla yerine

[834] Yahya Özsoy, Mehmet Özyürek, SüleymenEripek, *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar (Özel Eğitime Giriş),* Karatepe Yayınları, Ankara 1997, 12.

[835] *Resmi Gazete*, (Tarih: 14/07/2009, Sayı: 27288).

getiremeyeceğini söyleyince O: "*Kim ağız verdi insana? İnsanı sağır, dilsiz, görür ya da görmez yapan kim? Ben değil miyim?"*[836] diyerek hem yaratıcı olarak her şeye kadir olduğunu hem de insanların engelli ya da sağlam olmasını kendisinin belirlediğini vurgulamıştır.

Yahudi inancına göre Tanrı, emirlerine uyanlara birçok bolluk, bereket ve başarı vaat ederken; emirlerine aykırı hareket edenleri körlük, şaşkınlık, başarısızlık, kölelik, hastalık, kıtlık gibi belalar ile cezalandırır.[837] *Tanah*'ta "*İnsanın yukarıdan, Tanrı'dan payı nedir, yücelerden her şeye gücü yetenden mirası ne? Kötüler için felaket, haksızlık yapanlar için bela değil mi?"*[838] denilerek insanın yaptığı kötü amellerin karşılığı olarak hastalık ve belalarla karşılaşacağı vurgulanır. Tanah'taki ifadelere göre cüzzamlı olanlar toplumdan dışlanmalı ve kirli ilan edilmelidir.[839] Tanrı, "*Benden nefret edenin babasının işlediği günahın hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım*."[840] diyerek çocukların karşı karşıya kaldığı bazı sorunların sebebinin, babalarının/dedelerinin işlediği günahlar olduğunu belirtmiştir. Buna göre Yahudilik açısından fiziksel ve zihinsel engellilik, "*Tanrı'nın bir cezası*" olarak değerlendirilebilir.

Tanah'ta "*Harun'a de ki: Soyundan gelecek kuşaklar boyunca kusurlu olan hiç kimse yiyecek sunusu sunmak üzere Tanrısı'na yaklaşmasın. Kusurlu olan, sunağa yaklaşamaz: Kör, topal, yüzü arızalı, organlarından biri aşırı büyümüş, kolu veya ayağı kırık, kambur, cüce, gözü özürlü, uyuz, yarası kabuk bağlamış ya da*

[836] Mısır'dan Çıkış, 4/10-11.

[837] Yasa'nın Tekrarı, 28/1-68; Çölde Sayım, 12/1-15.

[838] Eyüp, 31/2-3 v.d.

[839] Levililer, 13/42-46.

[840] Mısır'dan Çıkış, 20/5; Yasa'nın Tekrarı, 5/9.

hadım. Kâhin Harun'un soyundan bu kusurlara sahip hiç kimse Rab için yakılan sunuyu sunmak üzere sunağa yaklaşmayacak. Çünkü kusurludur. Tanrısı'na yiyecek sunusu sunmak üzere sunağa yaklaşamaz. Böyle bir adam Tanrısı'na sunulan kutsal ve en kutsal yiyecekleri yiyebilir. Ancak perdeye ve sunağa yaklaşmayacaktır. Çünkü kusurludur. Tapınağımı kirletmesin. Onları kutsal kılan Rab benim"[841] denilerek bedensel engeli olanların mabedin çok özel ve kutsal yerlerine yaklaşmaları yasaklanmıştır.

Mabetteki kutsal bölümlere yaklaşmanın yasak olduğu bedensel engel çeşitleri sadece yukarıda ifadeler ile sınırlı değildir. Bunun yanında yüz kırk tane bedensel kusur sayılmıştır. Bedensel kusuru olanların Kudüs mabedinde *(bet amikdaş)* görev alamaması Yahudilikteki 613 emirde (mitsva) de zikredilmiştir. Tanrı burada adeta bedensel engellileri eksik, kusurlu olarak görmüş, kendi yüce ve kusursuz makamına onların yaklaşmasını ve dokunmasını istememiştir. Ancak belirtilen engeller dışında küçük bazı engelleri olan bir mabed görevlisinin (kohen) mabede sunulan yiyeceklerden diğer kohenler gibi yemesine izin verilmesinin, onun da Tanrı nazarında değerli olduğu ve tamamen görmezden gelinmediği olarak yorumlanmıştır. Bu ifadelerin Tanrı'nın engellileri değersiz görmesi olarak anlaşılmaması gerektiği; nasıl ki krallar, devletlerinin yüceliğini göstermesi bakımından elçilik gibi önemli görevlere bedensel özelliklerinde eksiklik olmayan kişileri seçmeye özen gösteriyorsa, Tanrı da bu kutsal yere engelsiz insanların

[841] Levililer, 21/17-23.

yaklaşabileceğini vurgulayarak insanların nazarında mabedin yüceliğini ve kutsallığını sağlamak istediği değerlendirmesi yapılmıştır.[842]

Yahudilikte insanın fiziksel açıdan bedeninin kusursuzluğuna önem verilmiş ve yas tutarken aşırıya kaçarak bedeni yaralamak ve dövme yaptırmak suretiyle vücuda zarar vermek yasaklanmıştır.[843] Bedenin sağlam ve sağlıklı olmasında yiyeceklerin önemine inanılmış, yeme içme konusunda dini kurallara uygun *(koşer)* şekilde beslenmeye dikkat etmek emredilmiştir.[844]

Yahudi kutsal kitabının Mezmurlar bölümündeki, *"Acı çekmeden önce yoldan sapardım, ama şimdi sözüne uyuyorum."*[845] ve *"İyi oldu acı çekmem; çünkü kurallarını öğreniyorum."*[846] ifadelerine göre, insanın bazı acılara maruz kalması Tanrı'yı hatırlama ve sorumluluklarını yerine getirme konusunda olumlu bir etkiye sahiptir.

Engelli insanların eğitimi ve topluma adapte olması konusunda gelişmeler yaşandıkça Yahudi din bilginleri de engelli insanların sorumluluk ve görevleri ile ilgili iyileştirici açıklamalarda bulunmuştur. İşitme engellilerin eğitim ve işaret dili sayesinde iletişime geçebilmeleri, görme engellilerin konuşma yoluyla hemen her türlü şeyi anlayarak görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri nedeniyle Yahudi dini hukuku (*Alaha)*, onların toplumda daha aktif rol alabileceklerini kabul etmiştir. Engellilik, aslında Tanrı'nın o kişiye engelleri aşma ve sıradan insanların

[842] Tora ve Aftara (Vayikra), (Çeviri ve Düzenleme: Moşe Farsi), İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., 2006, 3/ 466.

[843] Levililer, 19/28; 21/5.

[844] Mehmet Aydın, "Yahudilik'te İnsan Sağlığı", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Konya, 2011, Yıl: 6, Sayı: 12, s. 10.

[845] Mezmurlar, 119/67.

[846] Mezmurlar, 119/71.

başaramadığı şeyleri başarma imkânını veren özel ruhanî güçler bahşetmesi olarak değerlendirilmiştir. Bedensel özellikleri nasıl olursa olsun her erkek ve kadının "*Tanrı'nın bir parçası"* olan ruha sahip olduğu kabul edilmiştir. Engelli kişilerin, dini emirleri yerine getirme konusunda (engellerinden ötürü) eksiklikleri olsa da, ellerinden geldiğince bunu yerine getirmeye çalışmaları ve toplumun da bu süreçte onlara yardımcı olması gerektiği tavsiye edilmiştir.[847]

Engelli insanların ibadetlere mümkün olduğunca iştirak etmesi, Yahudilikteki kutsal günlerden olan "*yom kippur"* günü oruç tutmak, İsrailoğulları'nın Mısır topraklarından çıkışının anısına bir çeşit bahar festivali olarak kutlanan Fısıh bayramında mayasız ekmek (*matsa)* yemek, *ibadetlerde omuza atılan dua şalını (tallit)* giymek, sol kola takılan şeriti (*tefilin)* sarmak gibi yetişkin bir Yahudi'nin yerine getirmek zorunda olduğu bütün emirlere (engelinin izin verdiği ölçüde) uyması tavsiye edilir. Fiziksel engelli bir erkek, dini bir tören icra edilebilmesi için gerekli olan en az on yetişkin erkeğin oluşturduğu *minyan*ın üyesi olabilir ve mahkemede tanıklık edebilir.[848]

Tanah'ta yer alan "*Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın. Tanrından korkacaksın*."[849] ifadeleri Yahudilikte engellilere yardım edilmesi ve hayatlarını kolaylaştırmak için çaba sarf edilmesi gerektiğinin delili olarak öne sürülür. Davut'un, ayaklarından engelli olan *Mefiboşet* ile aynı sofrayı

[847] Bkz.http://arsiv.salom.com.tr/news/print/24949-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi.aspx (Erişim: 10/06/2016).

[848] http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=83545 (Erişim: 10/06/2016); Mustafa Sami Baybal, Yahudilik ve Hıristiyanlığın Engellilere Bakışı, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Aksaray 2015, Cilt: II, Sayı: 4, s. 283.

[849] Levililer, 19/14.

paylaşması ve ona birçok ikramda bulunması[850] da Yahudilikte engellilere yönelik olumlu tavrın bir örneğidir. Buna göre Yahudilikte çocukların engelli olarak dünyaya gelmelerinde kendisinin ya da atalarının günahlarının etkili olduğu şeklinde bir anlayış olsa da; o insanların da Tanrı'nın bir parçası olan ruha sahip olması nedeniyle hoş görülmesi ve büyüdüklerinde dini sorumluluklarını yerine getirmede yardımcı olunması gerekir.

Yahudilikte çocukların küçük yaşta ölümü, Tanrının verdiği emaneti geri alması ve anne babanın yaşaması için bir kefaret olarak değerlendirilir.[851] Çocukların engelli olmasının ise, Tanrı'nın iradesinde olduğuna ve onlara yardım edilmesi gerektiğine inanılır.

4.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Engelliliği ve Ölümü

Hıristiyanlığın kutsal kitabı *Yeni Ahit*'te çocuğun engellilik durumu hakkında bir değerlendirme yapılmamıştır. Ancak hem *Eski Ahit'*te engelliler ile ilgili yer alan ifadeler hem de *Yeni Ahit*'te İsa'nın engelli ve hasta insanlara yaklaşımı ve onları iyileştirmesi Hıristiyanlığın bu konudaki yaklaşımına temel oluşturmuştur.

Hıristiyanlığa göre Tanrı, insanı "*kendi suretinde*" yaratmış[852] ve O'nun sevgisi tüm varlıkları kaplamıştır.[853] Yüce ve eksiksiz olan Tanrı, insanı ilk yaratılışta kendine benzer şekilde eksiksiz olarak yaratmışken, insanların işledikleri

[850] 2. Samuel, 9/1-13.

[851] Brawning-Bunge, 42-43.

[852] Yaratılış, 1/26-27; 5/1.

[853] Bkz. Mezmurlar, 145/8-9; 103/8-13; 1. Yuhanna, 3/1.

hatalar sonucu günah ve eksiklikler ortaya çıkmıştır.[854] Buna göre günah ve ölüm, insan sayesinde dünyaya gelmiştir.[855]

Hıristiyanlıkta çocukların engelli ya da sağlıklı olması konusunda Tanrı'nın tek yetkili olduğuna inanılır ve O'nun her şeye gücü yeten, eğer isterse insanları bulaşıcı ve ölümcül hastalıklardan esirgeyen, felaketlerden zarar görmeden kurtaran yüce bir varlık olduğu vurgulanır.[856] *Eski Ahit'*te belirtildiğine göre Tanrı, bir melek göndererek Manoah'ın kısır olan karısının bir çocuğu olacağını müjdelemiştir. Daha sonra Manoah, meleğe, "*çocuğun yaşamı ve göreviyle ilgili yargı ne olacak?"* diye sorduğunda, Melek: *" (Karın) asmanın ürününden üretilen hiçbir şeyi yemesin, şarap ve içki içmesin. Murdar bir şey yemesin. Buyurduklarımın hepsini yerine getirsin*."[857] demiş ve kadının gebelik döneminde yedikleri ve içtiklerinin çocuğa etki edeceğine ve onun sağlıklı olmasına tesiri olacağına dikkat çekmiştir. *Yeni Ahit*'te, İsa'nın gözleri görmeyen, felçli ve kötürüm olan birçok hasta ve engelliyi iyileştiğinden,[858] küçük yaşta amansız hastalığa yakalanan, saralı, ateşli, "cinlenmiş" çocukları sağlıklarına kavuşturduğundan bahsedilmiştir.[859] Bu ifadelere göre İsa, toplumdaki gerek hastalara gerekse engellilere son derece olumlu yaklaşmış ve adeta bir hekim ve kurtarıcı gibi onları iyileştirmiştir.

İsa'ya, doğuştan kör olarak doğan bir adam için, "*kim günah işledi de bu kör doğdu? Annesi mi, babası mı, kendisi mi?"* diye sorulduğunda, o: "*Ne kendisi, ne de*

[854] Yaratılış, 3/1-8.

[855] Romalılar, 5/12.

[856] Mezmurlar, 91/1-16; Mısır'dan Çıkış, 4/11.

[857] Hakimler, 13/1-14.

[858] Bkz. Matta, 9/1-34;20/29-34; Markos, 1; 29-34; 9/14-19;10/46-52; Luka, 4/38-41; 9/37-42; 18/35-43.

[859] Matta, 17/14-21.

annesi babası günah işledi. Tanrı'nın işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu."[860] diyerek engelliliğin çocukların anne ya da babasının günahlarının bir yansıması olduğu inancını reddetmiştir. Ancak bunun yanında İsa, bir felçliyi iyileştirirken, "*günahların bağışlandı, kalk ve yürü*…"[861] demiş ve sonra da "*Bak, iyi oldun. Artık günah işleme de başına daha kötü bir şey gelmesin."*[862] diyerek hastalıkların ve dolayısıyla insanların maruz kaldığı engelliliğin işlenen günahların bir sonucu olduğunu belirtmiştir.

Hıristiyanlar arasında ilk yüzyıllardan itibaren ortaçağ boyunca özürlü olarak doğan bebeklerin, şeytanların saldırısına maruz kaldıklarına dair yaygın bir inanç oluşmuştur.[863] Bu inanca göre engelli çocuklar, yarı şeytani özellikler taşıyan, şeytanların değiştirdiği lanetli varlıklar (*changelings*) veya şeytanın müdahalesiyle şekil bozuklukları olan yaratıklar *(cambions*)dır. Lateran Konsili'nde (1215) insanların maruz kaldıkları hastalıkların sebebinin işledikleri günahlar olduğu kabul edilmiştir. Böylece sadece fiziksel hastalıkların değil zihinsel rahatsızlıkların da şeytanın insana musallat olması sonucu oluştuğu inancı yayılmıştır. Hastalıkla mücadele Tanrı'nın iradesine karşı gelmek gibi değerlendirilmiş ve yüzyıllar boyu hasta ve engelliler göz ardı edilmiştir. Martin Luther, engelli çocukları ruhsal açıdan eksik bir et parçası olarak değerlendirmiş ve suda boğularak öldürülmelerini tavsiye etmiştir. Bu nedenle engelli insanlara karşı insanlık tarihi boyunca, en acımasız,

[860] Yuhanna, 9/1-4.

[861] Bkz. Matta, 9/1-8; Markos,2/1-12; Luka, 5/17-26.

[862] Yuhanna,5/14.

[863] Bkz.Michael Moore, "Religious Attitudes toward the Disabled (2015)" http://infidels.org/library/modern/michael_moore/disabled.html (Erişim: 10/06/2016).

hoşgörüsüz ve gaddarca davranışların Hıristiyanlar tarafından uygulandığı yorumları yapılmıştır.[864]

Tanrı hesap gününde insanları yargılarken, açları doyuran, susuzlara su veren, çıplakları giydiren, yabancıları misafir eden, zindanda olanları ziyaret eden ve hastalarla ilgilenen kişilere, *"Size doğrusunu söyleyeyim, bu en basit kardeşlerimden biri için yaptığınızı, benim için yapmış oldunuz."*[865] diyerek dünya imtihanını kazandıklarını belirtecek olması, Hıristiyanlığın engellilere bakışında önemli rol oynamıştır. Engellilerin engeli, İsa Mesih'in çektiği *çile*ye benzetilmiş ve buna göre, bir yandan İsa Mesih'in çektiği çile engellileri anlamak için bir örnek olarak değerlendirilmiş, diğer yandan engellilerin çektiği sıkıntının İsa Mesih'in çektiği çileyi hatırlattığı ifade edilmiştir.[866]

Hıristiyanlığın kutsal kitabında yer alan ifadelere göre fiziksel engellilik, dünyanın geçiciliğinden dolayı önemsenmemiş ve *"Her ne kadar dış varlığımız harap oluyorsa da, iç varlığımız günden güne yenileniyor. Hafif ve geçici sıkıntılarımız bize, ağırlıkta hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak kadar büyük, sonsuz bir yücelik kazandırmaktadır. Gözlerimizi görünen şeylere değil, görünmeyenlere çeviriyoruz. Çünkü görünenler geçicidir, görünmeyenler ise sonsuza dek kalıcıdır*."[867] denilerek asıl olanın, hastalığın, engelliliğin, belaların olmadığı Mesih çağı olduğu vurgusu yapılmıştır.[868] İnsanın güçsüzlüğü/acizliği, Tanrı'nın gücünün

---

[864] Bkz. http://www.badnewsaboutchristianity.com/gam_sick.htm (Erişim:30/06/2016).

[865] Matta, 25/31-46.

[866] Bkz. İsmail Taşpınar, "Katolik Kilisesi'nin Özürlülere Yaklaşımı", *Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri 5/6 Nisan 2012*, İstanbul 2012, s. 54-65.

[867] 2. Korintliler, 4/16-18.

[868] Romalılar, 8/18.

ortaya çıkmasına bir vesile olarak değerlendirilmiş, bu durumun Tanrı nazarında bir kazanıma dönüştürülmesi tavsiye edilmiştir.[869]

Hıristiyanlıkta, *Eski Ahit*te yer alan, "*Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın. Tanrın'dan korkacaksın. Rab benim*."[870] ve Davut'un engelli olan Mefiboşet'e gösterdiği yakın ilgi, alaka ve hürmet gereği[871] engelli insanlara iyi davranmak gerektiğine inanılmıştır.

İsa, yemek ve ziyafet için sadece dost, kardeş, akraba ve zengin komşuları çağırarak onları ağırlamanın doğru olmadığını; çünkü bu durumda onların da aynı ziyafetle karşılık vereceklerini belirtmiş ve "*Bir ziyafet verdiğin zaman yoksulları, kötürümleri, sakatları, körleri çağır*."[872] sözüyle yapılan iyiliğe dünyada karşılık veremeyecek olanlara iyilik edilmeli ki Tanrı mükafatını versin demiştir. *Yeni Ahit'te* Tanrı'nın dünyayı ve dünyadaki insanları değerlendirirken buradaki kriterlere göre değerlendirmediği, dünyada güçlü, bilgili, soylu, değerli kabul edilenleri değil; zayıf, saçma, önemsiz, soysuz, değersiz sayılanları seçtiği vurgulanmıştır.[873] Bu nedenle dünyada hasta, eksik ve engelli olarak görülen çocuklara da şefkat ve merhamet ile yaklaşmak gerektiği kabul edilmiştir.

Musa'nın Tanrı tarafından seçildiğinde konuşma bozukluğunun olması,[874] Eyüp'ün yakalandığı hastalıklardan dolayı acılar çekmesi,[875] Pavlus'un Şam yolunda

[869] 2. Korintliler, 12/8-10.

[870] Levililer, 19/14.

[871] 2. Samuel, 9/1-13.

[872] Luka, 14/13.

[873] 1. Korintliler, 1/20-31.

[874] Mısır'dan Çıkış, 4/10-16

[875] 1. Krallar, 19. bab

gözlerinin görmez oluşu[876] gibi durumlara göre Tanrı'nın önemli görevler vereceği kişilerin engelli olması ya da bir süreliğine de olsa bir engel/hastalığa maruz kalması, Tanrı'nın bu konuda kötümser olmadığının bir delili olarak yorumlanmıştır.[877]

Hıristiyan inancına göre her bir Hıristiyan, Mesih (İsa) ile bütünleşerek, onun bedeninin bir parçası olur. Bu nedenle her organın bedende görevi farklı olduğu gibi, insanların da yeterlikleri ve özellikleri farklıdır. Herkes kabiliyetlerine göre görevini yerine getirdiğinden, engellileri de bu kapsamda değerlendirmek gerekir.[878]

Katolik Kilisesi son dönemlerde, hastaların ve engellilerin bir şahsiyet olarak değerli olduklarını vurgulayarak, engellilere yardım amacıyla kurulan dernek ve diğer sivil toplum kuruluşlarını desteklemektedir. Ayrıca Vatikan, devlet olarak Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nde engelliler lehine yapılan çalışmalarda aktif olarak yer almaktadır. Ancak Kilisede yapılan Evharistiya ayininde, ayinin anlamını kavrayamayacak kadar zihinsel engellilerin ayine katılmasına olumlu bakılmamakta ve onlara ekmek-şarap ikram edilmemektedir.[879]

Hıristiyanlığa göre çocuğun ölümü üzüntü verici bir olaydır. Eski Ahit'te Davut'un, Hitit'li Uriya'yı öldürüp, karısını kendisine eş olarak almasına Tanrı'nın çok kızdığı ve ondan doğan çocuğun hastalanıp öldüğü bildirilir. Çocuk öldükten sonra Davud'un yıkanması, elbiselerini değiştirmesi, güzel kokular sürünmesi ve mabede giderek dua etmesi,[880] çocukların ölümü durumunda anne babanın bunu

[876] Elçilerin İşleri, 9/1-9; 22/6-13.

[877] Ros Bayes, "A BiblicalWiew of Disability" http://www.bethinking.org/human-life/a-biblical-view-of-disability (Erişim 17/08/2016).

[878] Romalılar, 12/1-8; Filipliler, 2/3-4.

[879] Taşpınar, Katolik Kilisesi'nin Özürlülere Yaklaşımı" s.59-61.

[880] 2. Samuel, 12/1-23.

kabullenmesi ve Tanrı'nın takdirine rıza göstermeleri gerektiği şeklinde yorumlanır.[881] Ayrıca, Davud'a niçin böyle yaptığını sorulduğunda, o: "*Ama çocuk öldü. Artık neden oruç tutayım? Onu geri getirebilir miyim ki? Ben onun yanına gideceğim ama o bana geri dönmeyecek*."[882] diye cevap vermiştir. Buna göre, Davud çocuğunun yanına, yani cennete gideceğini söyleyerek, küçük yaşta ölen çocukların öldükten sonra cennete gideceklerini ifade etmiştir.

İsa'ya, öğrencileri tarafından, "*Göklerin Egemenliğinde en büyük kim?"* diye sorulduğunda, İsa'nın küçük bir çocuğu çağırarak, "*Size doğrusunu söyleyeyim, yolunuzdan dönüp, küçük çocuklar gibi olmazsanız, Göklerin Egemenliğine asla giremezsiniz. Kim bu çocuk gibi alçakgönüllü olursa, Göklerin Egemenliğinde en büyük odur. Böyle bir çocuğu benim adım uğruna kabul eden, beni kabul etmiş olur*."[883] cevabını vermesi çocukların günahsız ve cennetlik olduklarına bir işaret sayılmıştır. Pelagius, Augustinus'un "asli günah" anlayışına karşı çıkarak, vaftizin çocuklar için zorunlu olmadığını, Hıristiyanlığa ilhak anlamında sembolik olarak yapılabileceğini ve vaftiz olmadan ölen çocukların cennet ile cehennem arasında olacağını savunmuştur.[884]

Bununla birlikte Augustinus, *asli günah* doktrini gereği vaftiz edilmeden ölen çocukların cehenneme gideceğini iddia etmiştir. 12. yüzyıldan itibaren bu anlayış biraz yumuşatılmış, Thomas Aquinas, onların cennete gidemeyeceklerini ancak "limbo" denilen yerde olacaklarını savunmuştur. Çeşitli konsillerde de "*limbo"*nun inkar edilmesi eleştirilmiştir. Son dönemler de ise, İsa'nın çocuklara karşı müşfik

[881] https://www.gotquestions.org/death-of-a-child.html (Erişim: 01/01/2017)

[882] 2. Samuel, 12/23.

[883] Matta, 18/ 1-5; bkz. Luka, 9/46-49; Markos, 9/33-37.

[884] Katar, 90-91.

tavrı delil gösterilerek,[885] vaftiz edilmeden ölen çocukların da Tanrı'nın lütfuna mazhar olacağı açıklanmıştır.[886]

4.3. İslam'da Çocuğun Engelliliği ve Ölümü

Kur'an-ı Kerim'de bedensel engelliler ile ilgili net bir açıklama yoktur. Bazı ayetlerde görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engellileri ifade eden anlatımlar olsa da, bunlar fiziksel değil, mecazi/manevi anlamda, hakikati göremeyen, işitemeyen, hissedemeyen, söylemeyen anlamındaki ifadelerdir. Bu bakımdan Kur'an'da, fiziksel engellilik bir eksiklik olarak görülmez, asıl engelliliğin *"hakikati idrak edememek"* anlamında mecazi olduğu vurgulanır.[887]

Hz. Muhammed, bazı engelli sahabelere toplumda önemli görevler vermiş ve onları sosyalleştirmiştir. Örneğin o, ortopedik engelli Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak göndermiş;[888] görme engelli olan Abdullah b. Ümmi Mektum'u Mescid-i Nebevî'de müezzin olarak görevlendirmiş, Veda Haccı'na ve Uhud Savaşına gidişi de dahil, çeşitli zamanlarda Medine dışına çıktığında on üç defa kendi yerine onu vekil bırakmış ve bu vekalet dönemlerinde namazları o kıldırmıştır.[889] Abdullah b. Ümmi Mektûm, Tebuk gazvesinden sonra nazil olan ve savaşa fiilen katılanların,

---

[885] Markos, 10/14; Matta, 19/13-15; Luka, 18/15-17.

[886] P. J. Hill- K. Stasiak, "Limbo" *NCE,* VIII/590-591; *Cathesism of The Catholic Churce,* 302, (1261). http://www.christianitytoday.com/ct/2013/may-web-only/do-all-children-go-to-heaven.html?start=2 (Erişim: 01/01/2017).

[887] Hacc, 22/46.

[888] Bkz. Tirmizî, Ahkâm, 3 (1327-1328); Ebû Davud, Akdiye, 11 (3592-3593); Bünyamin Erul, "Engelliler İle İlgili Hadislerin Analizi", *Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam Sempozyumu, 8*-39; http://www.bizfarkindayiz.com/upload/dosyalar/thumbs/%C3%9CLKEM%C4%B0ZDE%20ENGELL%C4%B0LER%20GER%C3%87E%C4%9E%C4%B0%20VE%20%C4%B0SLAM%20sempozyum.pdf (Erişim:13/11/2016).

[889] Abdullah Aydınlı, "İbn Ümmü Mektûm", *DİA*, İstanbul 1999, XX/434-435.

geride kalanlardan üstün olduğunu, ancak özrü olanların bu hükmün dışında tutulduğunu bildiren âyetlere[890] rağmen, o günden sonra yapılan savaşlara katılmıştır.[891] Hz. Muhammed, engellilerin bu vazifelerde görevlendirilmelerinde, savaşlara katılmalarında ve mescide gidip-gelmelerinde güçlük olmasına rağmen, görme engelli sahabelerin cemaate devam etmelerini ısrarla istemiş, onların toplumdan tecrit edilmemeleri için yeteneklerine uygun alanlarda istihdam edilerek üretici, sosyal bireyler olmalarını amaçlamıştır.[892] Bu bağlamda engelli çocuklara karşı da olumlu bir tutum içinde olunmuştur.

İslam'da çocuk yaşta ölenlere, henüz dini açıdan sorumlu olacak yaşa gelmeden öldüklerinden dolayı azap edilmeyeceğine inanılır. Ancak Mekke döneminde yeni müslüman olanların önceden ölen çocukları ve Medine döneminde müşriklere karşı yapılan baskınlarda ölen çocukların babalarına ait olup onların hükmüne tabi oldukları belirtilmiştir.[893] Müslümanlar ile müşriklerin mücadelesinde hassas dönemler geride kalıp üstünlük Müslümanlara geçmeye başladıkça müşrik çocuklar hakkındaki hükümler de değişme sürecine girmiştir. Medine döneminin ilk zamanlarında müşriklere yönelik yapılan gece baskınlarında çocuklar da ölünce, bunun asıl sebebinin müslümanlar ile antlaşmayı kabul etmeyen müşrik babaları olduğu vurgulanmıştır. Böylece müslüman akıncıların vicdani rahatsızlığı giderilmiş, baskınlar konusunda tereddütler kaldırılmıştır. Ancak daha sonraki süreçte zaruretlerin kalkması üzerine Hz. Muhammed: "*Bu insanlara ne oluyor ki çocukları*

[890] Tevbe, 9/90-93.

[891] Aydınlı, 434-435.

[892] Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun 2006, Cilt:6, Sayı: 2, s. 54.

[893] *Bkz. Buhari, Kader 2 (4-6); Cenaiz, 92 (137-139);* Müslim, Kader, 28 (2660); Ebu Davud, Sünnet 18, (4711); Nesâî, Cenaiz 60, (4, 59).

da öldürüyorlar?" diyerek çocukların öldürülmesine tepki göstermiştir. "*Allah'ın ismiyle Allah için ve Allah Resulünün dininde (sebat ederek) savaşa çıkınız, aciz kalmış ihtiyarları, buluğ çağına ermemiş çocukları ve kadınları öldürmeyin…".*[894] sözüyle de savaşlarda bile müşrik çocukların ve kadınların öldürülmesi yasaklanmıştır.

Müşrik çocukların öldüklerinde ahiretteki durumları konusunda, onların durumunu ancak Allah'ın bilebileceği, babalarına tabi oldukları, cennet ile cehennem arasında *"arasat*"ta oldukları, cennettekilerin hizmetçileri oldukları, ahirette imtihana tabi tutulacakları ve cennetlik oldukları şeklinde görüşler vardır.[895]

İslam'ın genel prensiplerine göre ahirette insanlara azap edilmesinin sebebi, onların aklen ve dinen sorumlu olduğu şeyleri inkâr ya da ihlal etmesidir. İnsanın sorumlu olmasını belirleyen de aklı ve peygamberin tebliğidir. Bu nedenle akil baliğ olan insanlar, peygamberin getirdiği ilkelerden sorumludur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de değişik surelerde geçen ve *"Hiç bir günahkâr kimse, diğer günahkârın günahını yüklenmez."* mealindeki ayetler[896] ve "*Kim doğru yolu bulmuşsa, ancak kendisi için bulmuştur; kim de sapıtmışsa kendi aleyhine sapıtmıştır. Hiçbir günahkâr, başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz*."[897] ayetleri değerlendirildiğinde, peygamberin tebliğini anlayamayacak kadar küçük yaşta olan çocuklara azap edilmeyeceği

[894] Ebu Davud, Cihat, 82, (2613-2614)

[895] Bkz. Arif Aytekin, "İslam'da Müşrik Çocukları Meselesi", *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 30, Erzurum 2008, 121-138.*

[896]Bkz. Enam,6/164; isra,17/15; Fatır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm,53/38.

[897] İsra, 17/15.

sonucuna varılabilir. Aksi halde bu durum ilahi adalete uymaz ve Tanrı'ya itiraz edilebilir.[898]

İslam geleneğine göre, çocuk doğduktan sonra hemen ölse bile yine de ona bir ad verilmeli ve ondan sonra gömülmelidir.[899] Böylece yeni doğmuş çocuklar da ayrı bir *insan* olarak değerlendirilir ve onlara da gerekli ihtimam ve özen gösterilmiş olur.

Hz. Muhammed, küçük yaşta çocuğu ölen anne babanın sabretmesini istemiş; kızı Zeynep'in oğlu ölüm döşeğinde iken, kızına "*Alan da veren de Allah'tır. O'nun katında her şeyin belli bir vakti vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin."*[900] diyerek teselli etmiştir. Çocuğunu kaybeden ve mezarı başında ağlayan bir anneye de sabırlı olmasını[901] tavsiye etmiştir. Bir kadın çocuğunu getirerek, *"Ey Allah'ın elçisi bu çocuk için dua et, bundan önce üç tanesini gömdüm.*" demesi üzerine, Hz Muhammed, ona: *"Çok kuvvetli bir engelle cehennemden engellenmişsin*."[902] diye karşılık vermiştir. "*Henüz ergenlik çağına ulaşmamış üç çocuğu ölen her müslümanı Allah, çocuklara olan rahmet ve şefkati sebebiyle cennete koyar*."[903] sözü ile bu durumdaki anne babaları hem teskin etmiş hem de ahiret açısından müjdelemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de insanların dünyada sürekli imtihanda olduğu vurgulanmış ve "*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği*

[898] Bkz. Nisa,4/165; Taha, 20/134; Kasas, 28/47.

[899] Özgü Aras, "Ad Verme" *DİA*, İstanbul 1988, 1/333.

[900] Bkz. Buhârî, Kader, 3 (8) Cenâiz, 32 (45); Müslim, Cenâiz, 6 (11, 923).

[901] Bkz. Buhârî, Ahkâm, 11 (18); Müslim, Cenâiz, 8 (15)..

[902] Nesâî, Cenaiz 26.

[903] Bkz. Buhârî, Cenâiz, 91 (135); Müslim, Birr, 150-153 (2632-2634); Tirmizî, Cenâiz, 64 (1060); İbn Mace, Cenâiz, 57.

zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler."[904] denilerek sıkıntılara sabretmek gerektiği açıklanmıştır. Hz. Muhammed de: *"Mü'min erkek ve mü'min kadın, Allah'a günahsız olarak kavuşuncaya kadar, kendisinden çoluk-çocuğundan ve malından bela eksik olmaz."*[905] diyerek her şeyin imtihanın bir parçası olduğunu belirtmiştir. *"Bir müslümana isabet etmiş herhangi bir hastalık, dert, hüzün ve hatta gam yoktur ki, Allah (c.c) bunu onun hataları için keffaret kılmış olmasın*!"[906] *"Allah, batan bir diken de dâhil olmak üzere, başına gelen her bir musibet sebebiyle müslümanın hatalarını/günahlarını örtmekle kalmaz, onu bir derece de yükseltir*."[907] *"Kul, Allah'ın kendisi için takdir ettiği dereceye ameli ile ulaşamazsa, Allah onun canına, malına veya çocuğuna bir musibet verir, sonra ona sabretme gücü ihsan eder ve böylece onu Allah'ın kendisi için takdir ettiği mertebeye ulaştırır."*[908] sözleriyle insanın hastalığının, sakatlığının, bedensel-ruhsal olarak kendisine isabet eden her türlü sıkıntının, günahları için bir bağışlanma ve ahirette ecir almaya bir sebep olacağını ifade etmiştir.

İslam dinine göre her insan dünyada içinde olduğu şartlara göre imtihan halindedir. Bu bağlamda engelli çocuğu olan ya da küçük yaşta çocuğunu kaybeden anne baba sabırlı olmalı, isyan etmemeli, bu dünyadaki sıkıntılarının karşılığının ahirette alacağına inanmalıdır. Engelli ve hasta çocuklara karşı müşfik davranılmalı ve onların kabiliyetlerini geliştirecek eğitimler ile toplumda var olmaları sağlanmalıdır.

---

[904] Bakara, 2/155-156.

[905] Tirmizi, Zühd, 56 (2399).

[906] Müslim, Birr, 52 (2573).

[907] Muslim, Birr, 46-47. Ayrıca bk. Buhârî, Merda, (Hasta Zyareti), 1 (1-5).

[908] Ebû Dâvûd, Cenâiz, 1.

IV. BÖLÜM

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUĞUN SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU, HAKLARI, SORUMLULUKLARI VE EĞİTİMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Çocuk, toplumun en küçük yapı taşı olan ailede dünyaya gelir; ilk eğitimini ve içinde yaşadığı toplumun değerlerini de burada alır. Geleceğin yetişkini olan çocuğun, sosyal haklar açısından nasıl değerlendirildiği ve yetişkin insan olma sürecinde yarınlara nasıl hazırlandığı önemlidir. Bu bölümde çocuğun hakları ve sorumlulukları; yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların sosyal hayattaki konumları ve dini eğitim süreci Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından incelenecektir.

1. Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar

Genel olarak babası ölen çocuklar için *"yetim";* annesi ölen çocuklar için ise *"öksüz"* ifadesi kullanılır. Bunun yanında sadece annesi ölen çocuklara "*öksüz"* denildiği gibi, hem annesi ve hem babası ölene; hatta mecazî anlamda *kimsesizlere* de "*öksüz"* denilir.[909] Bu bölümde "*yetim, öksüz ve kimsesiz çocuk"* ifadesi, anne babadan birinin ölmesi, kaybolması, çocuğunu terk etmesi ya da eşlerin boşanması sonucu bakılma, korunma, eğitilme imkân ve desteğini kaybetmiş çocuklar için kullanılmış, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların toplumsal hayattaki durumları ile ilgili inanç ve uygulamaları incelenmiştir.

[909] *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara 1988. 2/1132, 2442.

1.1. Yahudilikte Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar

Yahudi dini geleneğinde *"yatom*" kelimesi, hem anne babasından birisi olmayan[910] hem de annesi olup babası olmayan çocuklar için kullanılır.[911] Tanah'ta yer alan ifadelerde yetim ve öksüzler toplumun asli unsurlarından sayılarak,[912] onların korunması, gözetilmesi ve yardım edilmesi tavsiye edilir.[913]

Tanrı'nın "*Dul ve öksüz hakkı yemeyeceksiniz. Yerseniz, bana feryat ettiklerinde onları kesinlikle işitirim. Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçirtirim. Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır*."[914] emri de bu konuya verilen önemi gösterir. Tanrı, onların "*veli*si" olduğunu ve haklarını savunacağını belirtmiş,[915] kendisinin öksüzleri gözeten bir Tanrı olduğunu vurgulamıştır.[916] "*Yabancıya, öksüze, dul kadına haksızlık edene lanet olsun!"*[917] diyerek yetim, öksüz ve kimsesizlere iyi davranmayanları lanetlemiştir.

Tanah'ta yetim, öksüz ve kimsesizlere toplumsal alanda yardımcı olmak gerektiği belirtilmiş,[918] "*Yabancıya ya da öksüze haksızlık etmeyeceksiniz… Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab el attığınız her işte sizi kutsasın. Zeytin ağaçlarınızı dövüp ürününü topladığınızda,*

[910] Mishnah, Deot 6:10 (http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/910346/jewish/Deot-Chapter-Six.htm (Erişim: 18/10/2016).

[911] Reena Sigman Friedman , "Orphan" *EJ, XV*/483.

[912] Yasa'nın Tekrarı, 16/11, 14.

[913] Mezmurlar, 82/3-4; Yeremya, 7/6-7.

[914] Mısır'dan Çıkış, 22/22-24.

[915] Özdeyişler, 23/10-11; Mezmurlar, 10/14; 68/5.

[916] Yasa'nın Tekrarı, 10/18; Mezmurlar, 146/9.

[917] Yasa'nın Tekrarı, 27/19.

[918] Yasa'nın Tekrarı, 14/28-29.

dallarda kalanı toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Kalanları yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız. Bağ bozumunda artakalan üzümleri toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız."[919] denilerek varlıklı insanların hasat sonrası bir miktar ürünü tarlada ihtiyaç sahipleri için bırakmaları tavsiye edilmiştir. Elde edilen ürünlerden ondalık verilirken, yardım edilecek gruplardan birinin de öksüzler olduğuna dikkat çekilerek;[920] hem ihtiyaç sahiplerinin mağduriyetinin giderilmesi hem de bu kimselerin varlıklı kişilerin mallarına zarar vermesinin engellenmesi amaçlanmıştır.

Yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların toplumda korunması ve yetiştirilmesi yöntemlerinden biri evlat edinmedir. Yahudi kutsal kitabında evlat edinme ile ilgili, Musa'nın, Firavun'un kızı tarafından sahiplenilmesi,[921] Ester'in (Hadassa), Mordekay tarafından büyütülmesi,[922] Genuvat'ın, teyzesi kraliçe Tahpenes tarafından sarayda büyütülmesi[923] gibi örnekler olmasına rağmen *"evlât edinme"* uygulaması konusunda Tanah'ta açık bir hükmün olmadığı, hatta doğrudan bu kelimenin yer almadığı ve bu uygulamaya pek rastlanmadığı kaydedilir. Bunun sebebi Yahudilikte aile bağlarına çok önem verilmesi, bu yolla kurulan akrabalık ilişkisinin suni görülmesi ve çok eşliliğe izin verildiğinden çocuğu olmayanların ikinci bir evliliğe başvurma imkânına sahip olmasıdır.[924]

---

[919] Yasa'nın Tekrarı, 24/17-21.

[920] Yasa'nın Tekrarı, 26/12-13.

[921] Mısır'dan Çıkış, 2/10.

[922] Ester, 2/7, 15.

[923] 1. Krallar, 11/20.

[924] Mehmet Akif Aydın, "Evlat Edinme" *DİA,* İstabul 1995, XI/ 527.

Yahudi geleneğinde yetimi büyüten ya da evlat edinen aile yasal olarak çocuğun koruyucusu kabul edilir ve evlat edinilen çocuklar, onların bakımlarını üstlenen kişilere nispet edilir. Ancak koruyucu aile çocuğun biyolojik anlamda anne babası olarak görülmez. Bu nedenle evlat edinen ile evlat edinilen arasında evlenme, boşanma gibi yasaklamalar gerçek anne baba gibi değerlendirilmez. Yine de çocuk ile gerçek ailesi arasındaki manevi bağın, evlat edinilen yetim ya da kimsesiz çocuk ile onun bakımını üstlenen aile arasında da oluştuğu kabul edilir. Evlat edinilen çocuğun, üvey ailesinin yasal mirasçısı olduğu belirtilse de bunun vasiyetname ile kayda alınması tercih edilir.[925] Yahudilikte çocuğun anne babasının kimliği, onun toplumdaki konumuna da etki ettiğine inanıldığından Levi ya da Kohen'in çocuğunu başka bir aile evlat edindiğinde, aile Levi ya da Kohen olmasa bile, çocuğun bu özelliğini kaybetmediğine inanılır. Aynı şekilde Levi veya Kohen olmayan bir çocuğu, Levi ya da Kohen olan bir aile evlat edindiğinde, o çocuk Levi olma özelliği kazanamaz.[926]

Yahudilikte evlat edinilecek çocuğun ırkı ve kökeni ile ilgili bir yasaklama olmadığından, annesi Yahudi olmayan bir çocuğun, küçük yaşta bakımı üstlenildiğinde ona Yahudi bir isim verilmesi, erkek çocuğunun (olmamışsa) sünnet ettirilmesi ve *"mikve"* denilen kutsal yıkanma havuzunda yıkanmasına önem verilir.[927]

Evlat edinilen çocuğun koruyucu ailesine daha iyi adapte olması için, ilk yaşlarda çocuk ile birlikte bol bol resim çektirmenin, ona mektuplar yazmanın, ad

[925] *BT,* Sanhedrin 19b; Basalel, *Yahudilk Ansiklopedisi,* I/160-161.

[926] Robinson, 144.

[927] Bkz. Washofsky, 139-140; Diamant-Kushner, 188-192.

verme, sünnet ettirme gibi ritüelleri kaydetmenin önemli olduğu; bu çocukların özellikle yedi yaşından itibaren gerçek aileleri ile ilgili defalarca soru sorabilecekleri ve bu sorulara dürüstçe cevap vermek gerektiği tavsiye edilir. Çocuklara onların gerçek anne babaları hakkında bilgi verilirken rencide edici açıklamalardan kaçınmak gerekir. Evlat edinilmiş çocukların Yahudi aile ortamında yetiştirilseler dahi, sorumluluk sahibi oldukları kabul edilen on üç yaşına geldiklerinde Yahudiliği seçip seçmeme hakları vardır. Reformist Yahudiler arasında Yahudiliği kabul eden, Yahudi eğitimi alan ve kendisini bu topluma ait kabul edenlerin Yahudi sayılabileceği anlayışı yaygındır. Ancak Ortodoks Yahudilikte Yahudi olmayan anneden doğanların gerçek anlamda Yahudi kabul edilemeyeceği inanışı hala etkisini sürdürür.[928]

Yahudilikte yetim kız ya da erkek çocukların eğitim ve evlilik masraflarını karşılamak ve onların kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir seviyeye gelmelerini sağlamak konusunda toplumsal bir sorumluluğun olduğu kabul edilir. Evlenmek isteyen yetim bir erkeğe, ev kiralamak ve eş bulmak konusunda, yetimlere yardım için kurulmuş toplumsal kuruluşun yardımcı olması gerekir.[929] Yetimlere yardım edilirken kızlara öncelik verilmesi tavsiye edilir.[930] Yetimlere nazik davranılması, sert konuşulmaması, bir meslek öğretilmesi ve bu süreçte diğer çocuklara gösterilen müsamaha ve anlayıştan daha fazlasının gösterilmesi gerekir.

Yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklara sahip çıkılması amacıyla kurumsal olarak ilk Yahudi yetimhanesi İspanyol-Portekiz Yahudileri tarafından 1648 yılında

[928] Bkz. Diamant-Kushner, 257-261.

[929] Bkz. *BT,* Kethuboth 50a, 67b; *Mishnah*, Kethuboth, 6:5.

[930] *BT,* Kethuboth 67a; *Mishnah*, Ketuboth, 4/11, 13/3.

Amsterdam'da kurulmuştur. Daha sonra 1673 yılında Almanya'nın Numberg şehrinde, 19. ve 20. yüzyılda da Avrupa'nın birçok şehrinde, Amerika ve İsrail'de "*Yahudi Yetimhaneleri/Yetiştirme Yurtları"* açılmıştır.[931] Böylece toplumda bir aileye sahip olmayan ya da anne babası tarafından terkedilmiş bakıma muhtaç çocukların barınabileceği yuvalar/yurtlar yapılarak onların ihtiyaçları karşılanmıştır.

Evlat edinilen çocukların toplum içerisinde rencide olmamaları için azami gayret gösterilmesi ve sinagogda evlat edinilen bir çocuk haber verilecek olduğunda "*evlat edinilmiş çocuk*" yerine "*seçilmiş çocuk*" ifadesinin kullanılmasına dikkat edilmesi istenir. Günümüzde Yahudiler arasında evlat edinme veya koruyucu aile olma durumu daha doğal karşılanır; yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklara yardım etmek önemsenir.[932]

1.2. Hıristiyanlıkta Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar

Hıristiyanlık açısından "*Eski Ahit*"te yetim ve yardıma muhtaç çocuklarla ilgili "*Dul ve öksüz hakkı yemeyeceksiniz. Yerseniz, bana feryat ettiklerinde onları kesinlikle işitirim. Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçirtirim. Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır*."[933] ve "*(Tanrı), öksüzlerin, dul kadınların hakkını gözetir. Yabancıları sever, onlara yiyecek, giyecek sağlar*."[934] ifadeleri ile öksüzlere yardım edilmesi,[935] bayramlarda yetim ve öksüzlerin sevindirilmesi,[936] Tanrı'nın öksüz ve

[931] Friedman, "Orphan", 484-485.

[932] Diamant-Kushner, 257-258.

[933] Mısır'dan Çıkış, 22/22-24; bkz. Yasa'nın Tekrarı, 24/17-22; 27/19; Mezmurlar, 82/3-4.

[934] Yasa'nın Tekrarı, 10/18; bkz. Yeremya, 7/6-7.

[935] Yasa'nın Tekrarı, 14/28-29; 26/12-13.

[936] Yasa'nın Tekrarı, 16/11, 14.

yetimlerin velisi ve yardımcısı olduğu[937] gibi açıklamalar kutsal sayılarak önemsenir. Buna göre toplumun zayıf kesimlerinden biri olan yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklara iyi davranmak, koruyup gözetmek, haklarını yememek dini bir emirdir. Bunun yanında Hıristiyanların *"Yeni Ahit"* olarak adlandırdıkları kutsal kitaplarında da "*Baba Tanrı'nın gözünde temiz ve kusursuz olan dindarlık, kişinin öksüzlerle dulları sıkıntılı durumlarında ziyaret etmesi ve kendini dünyanın lekelemesinden korumasıdır."*[938] denilerek öksüzlere ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmanın önemi vurgulanır. Hıristiyanlıkta yoksul ve kimsesizlere sağ elin verdiğinin sol el tarafından bilinmeyecek şekilde gösteriş yapmadan gizlice yardım edilmesi tavsiye edilir.[939]

"*Yeni Ahit*"te Musa'nın, Firavun'un kızı tarafından evlat edinildiğinden;[940] Yusufun da, kendi oğlu olmamasına rağmen İsa'yı "*evlat edinerek"* yetiştirdiğinden bahsedilir.[941] Bunun dışında Yeni Ahit'teki *"evlatlık"* ifadeleri daha çok manevi anlamda "*Tanrı'nın evlatlığı"* manasında kullanılır.[942]

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren yetim, öksüz ve kimsesizlere sahip çıkılması bakımından olumlu açıklamalar yapılmıştır. Aziz Justin Martyr (100-165) ve Aziz Tertullian (160-220), özellikle pazar günleri yapılan ayinlerde yetimlere yardım edilmesini ve sadaka verilmesini tavsiye etmiştir. Ephraem (306-373), Basil (329-379), John Chrysostom (349-407) gibi ilk dönem Hıristiyan azizleri yetim ve yardıma muhtaç çocukların bakımı, korunması ve yetiştirilmesi amacıyla

[937] Mezmurlar, 10/14; 68/5; 146/9; Özdeyişler, 23/10-11.

[938] Yakup, 1/27.

[939] Matta, 6/1-4.

[940] Elçilerin İşleri 7/20-21.

[941] Matta, 1/18.

[942] Romalılar, 8/15, 23; Galatyalılar, 4/5-6; Efesliler, 1/5; Yuhanna, 1/12; Galatyalılar, 3/26-27.

yetimhaneler, hastaneler ve barınma evleri yapılmasına öncülük etmiştir. Augustinus, piskoposların bölgelerindeki çocukların bakımı, eğitimi ve meslek öğrenmesi için gerekli hassasiyeti göstermesi gerektiğini belirtmiştir. O, anne babanın ölümünden sonra çocukların yabancılar tarafından ezilmesini önlemenin, Kilisenin ve piskoposun görevi olduğunu vurgulamıştır. Papa Deusdedit (öl. 618), Papa II. Leo (611-683), Papa II. Benedict (635-685) ve Papa II. Sergius (öl. 847), yetimlere ve kimsesizlere yönelik Kilise tarafından yapılan yardımlara öncülük etmiştir. Aziz Vincent de Paul'un (1576-1660) yetimlerin korunmasına yönelik yaptığı faaliyetler, toplumda bu konuda farkındalığın oluşmasına çok büyük katkı sağlamıştır.[943]

25 Aralık 2005 tarihli Papa XVI. Benedict tarafından ilan edilen "*Deus Caritas Est*" adlı Papalık Genelgesi'nde de Kilise'nin, yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme ve sadaka verme konusundaki görevi hatırlatılarak;[944] yetim, öksüz ve kimsesizlere yardım etmek tavsiye edilmiştir. Bu sebeple Hıristiyanlıkta yetim, öksüz ve kimsesizlere sahip çıkmak Tanrı'nın rızasını kazanmak için bir fırsat olarak görülür.

1.3. İslam'da Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar

İslam'da *"yetim"* kelimesi genel olarak henüz ergenlik çağına gelmeden babasını kaybetmiş kız ya da erkek çocuklar için kullanılır. Bununla birlikte *kimsesiz, yalnız* anlamında annesini veya babasını kaybetmiş küçük çocuğa, hatta kocasını

[943]J.Beaudry, "Orphan (In The Early Church), *NCE*, X/675; http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8795 (Erişim:09/07/2016).

[944] http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (22.madde), (Erişim: 12/12/2016).

kaybeden kadına da "*yetim"* denilir.[945] Hz. Muhammed'in "*İhtilamdan (ergenlikten) sonra yetimlik yoktur.*[946] sözü dikkate alınarak hukuki anlamda yetimliğin, ergenlik çağına kadar olduğu kabul edilir.

İslam geleneğinde *yetim* kavramı, daha çok babası ölen çocuklar için kullanılır. Çünkü "*Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir*…"[947] ayetine göre çocuğun bakımı ve her türlü ihtiyaçlarının giderilmesinden babası sorumludur. Çocuk, annesi olmadığında anne sütünden ve şefkatinden mahrum kalabilir, ancak bu durum kısmen de olsa başka yollarla giderilebilir. Buna göre çocuğun annesi öldükten sonra, babası yeni bir evlilik yapsa bile, çocuğunun her türlü ihtiyacını karşılaması gerekir. Ancak babası ölen çocuk, zorunlu olarak sahip çıkılma imkân ve desteğini kaybettiğinden ortada kalabilir. Çünkü annesi başka biriyle evlendiğinde, bulunduğu yuvanın dışına çıkar ve gideceği yerde çocuklarına sahip çıkılacağının bir garantisi olmadığı gibi, üvey babanın da böyle bir mecburiyeti yoktur. Çocuğa, babanın sahip çıkma ve her türlü sorumluluğunu üstlenme mecburiyeti olduğu için, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde annesi ölen çocuğun bakımı üzerinde değil, genelde babası ölen *yetim* çocuklar hakkında hükümler bulunur.[948]

İslam'daki *yetim/öksüz/kimsesiz çocuklar* ile ilgili emir ve yasakların (onların korunması ve yetiştirilmesine yönelik tavsiyelerin) daha iyi anlaşılması için bu çocukların İslam'ın geldiği toplumdaki durumunu bilmek gerekir. Bu dönemde

---

[945] Bkz. İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab,* "ytm", Cilt: 12, 645-646; Canan, *Kur'an'da Çocuk*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2011, 121-122.

[946] Ebu Davud, Vesaya, 9 (2873).

[947] Bakara, 2/233.

[948] Abdülselam Arı, "Yetim" *DİA,* İstanbul 2013, XLIII/501.

kabileler arası savaşlarda ve yıllarca süren kan davalarında birçok kişi ölmüş ve geride çok sayıda yetim ve öksüz çocuk kalmıştır. Ayrıca kızlara, eli silâh tutmayan çocuklara, yaşlılara ve kadınlara genellikle miras hakkı tanınmamış, yetimlere de babalarından kalan malları verilmemiştir. Bazı yetim kızlar vasileri tarafından evlendirilerek mehirlerine el konulmuş, bazen de vasileri sırf mallarına sahip olmak için onlarla evlenmiştir.[949]

İslam'ın indiği toplumdaki bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla Kur'an-ı Kerim'de yetimlere adaletle davranılması, özellikle mallarını ele geçirmek amacıyla yetim kızlarla evlenip haksızlık yapılmaması, evlendirilen yetim kızların mehirlerine el konulmaması emredilmiştir. [950] "*Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâli haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır*."[951] ve "*Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasıya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir*."[952] ayetlerinde yetim malı yemek büyük günahlardan sayılmış,[953] haksız yere yetim malı yiyenlerin şiddetli azap görecekleri bildirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de "*Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.…"*[954] emri ile yetimlerin mallarının en güzel şekilde korunup gözetilmesi; *"Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (büluğa) erdiklerinde, eğer reşid*

[949] Arı, 501.

[950] Nisâ, 4/3, 127.

[951] Nisa, 4/2.

[952] Nisa, 4/10.

[953] Buhari, Vesaya, 24 (29).

[954] Bkz. En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34.

olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter."[955] ayetiyle yetimler büyüdüklerinde mallarının geciktirilmeden kendilerine teslim edilmesi ve teslim sırasında şahit bulundurulması istenmiştir.[956]

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin… tutum ve davranışlarıdır."[957] ayetine göre İslam'da, iman ettikten sonra ihtiyaç sahiplerine yapılacak yardımlar en hayırlı amel olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de yardım edilmesi ve iyi muamelede bulunulması gereken gruplar arasında yetimler de sayılır, yetime ikram etmek ve iyi muamelede bulunmak konusunda ihmali olanlar şiddetle kınanır.[958]

Kur'an'da Hz. Muhammed'e hitaben "*Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme!"*[959] denilerek yetim hakkının önemine

[955] Nisa, 4/6.

[956] Kehf, 18/82.

[957] Bakara, 2/177

[958] Bkz. Bakara, 2/83, 215, 220; Nisa, 4/36; Duha, 93/6-11; Fecr, 89/17; Maun, 107/2; İnsan 76/8; Beled, 90/11-16.

[959] Duha, 93/6-9.

dikkat çekilir ve kendisinin de bir yetim olduğu hatırlatılır. Bu ayetlerdeki sıralamaya göre yetimlerin önce barınmaya, sonra eğitilmeye, iyi bir ahlak sahibi olması için yol gösterilmeye, sonra da toplumda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bir mala sahip olmaya ihtiyaç duydukları söylenebilir.

İslam'da devlet gelirlerinden olan *ganimet* ve *fey'*de yetimlerin hakkı olduğu bildirilmiş ve bu hakkın ödenmesi devletin harcama kalemleri arasında sayılmıştır.[960] *"Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin."*[961] ayetinde yetimlere her fırsatta yardımcı olunması gerektiği, onların gönüllerini hoş tutmanın önemi vurgulanmıştır.

Hz. Muhammed, yetim malı yemeyi Allah'a şirk koşmak, haksız yere adam öldürmek gibi büyük günahlarla birlikte zikretmiş ve kaçınılması gereken bir davranış olduğunu söylemiştir.[962] "*Kim, mal sahibi bir yetime veli olursa, bu malla ticaret yapsın, malın zekâtını yiyip bitirmesine terk etmesin.*"[963] diyerek yetimlere ait malın işletilmesini istemiştir. Yetimlerin mallarını en güzel şekilde muhafaza etmek, sadece korumaktan öte söz konusu mal hayvan ise kiraya vererek, tarla ise ekerek, ektirerek, para ise ticarete dâhil ederek artırma yoluna gidilmesi ve vakti gelince de asıl sahibine teslimi uygun görülmüştür.

Kur'an-ı Kerim'de "*Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlar hakkında endişeye kapılanlar, (yetimler hakkında da) ürperip korksunlar.*

[960] Bkz. Enfâl, 8/41; Haşr 59/7.

[961] Nisa4/8.

[962] Bkz. Buhari, Vesâyâ 23-24 (27-29); Müslim, İman, 145 (89); Ebu Dâvûd, Vesâyâ, 10; Nesâî, Vesâyâ, 12.

[963] Tirmizî, Zekat, 15 (641).

Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar ve doğru söz söylesinler."[964] denilerek yetimlerin korunup gözetilmesine vurgu yapılır. "*Müslümanlar içinde en hayırlı ev, içerisinde yetim olan ve yetime de iyi muamele yapılan evdir. En kötü ev de içinde yetim olup da ona kötü muamele yapılan evdir*."[965] diyen Hz. Muhammed, yetimlerin aile ortamında anne baba şefkatiyle büyütülmeleri ve sosyalleşmeleri sağlanarak yetiştirilmeleri gerektiği üzerinde durur.[966] *"Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyle (iki parmağıyla göstererek) yan yanayız."*[967] sözüyle yetim çocuklara sahip çıkılmasının önemine dikkat çekerek bunu teşvik eder. Hz. Muhammed, "*Allahım! Ben şu iki zayıfın hakkının çiğnenmesinden cidden sakındırırım: Yetim ve kadın."*[968] sözüyle de toplumdaki zayıf grupların hakkının gözetilmesini vurgular.

İslam, yetim/öksüz çocuğun bakımını, yetiştirilmesini, hayata hazırlanmasını, eğer varsa mal, para ya da servetinin, çocuk yetişkin olup da kendi idare edebilecek yaşa gelinceye kadar korunmasını emretmiştir. İslam hukukunda çocuğun bakımı, yetiştirilmesi, büyütülmesi, korunması gibi annenin ya da bir bayanın fıtrat gereği daha iyi yapabileceği konulardaki sorumluluk *(hidane)* anneye verilmiş; eğer anne ölmüş veya başka bir adam ile evlenmişse, sırasıyla annenin annesi, babanın annesi, anne-baba bir kız kardeş, anne bir kız kardeş, anne baba bir kız kardeşin kızı, anne bir kız kardeşin kızı şeklinde akrabalık dercesine göre bayanlara verilmiştir. Yetimin/öksüzün eğer var ise, mal, para ve servetinin koruyup kollanması, tehlikelere karşı savunulması gibi *"velayeti"* sırasıyla, babası, babasının tayin ettiği

[964] Nisa, 4/9.

[965] İbn Mace, Edeb, 6 (3678-3680) II/1213.

[966] Bakara 2/220.

[967] Buhârî, Talak 24 (47), Edeb 24 (34); Müslim, Zühd 42; Tirmizî, Birr 14 (1917-1918); Ebu Dâvud, Edeb, 121-122 (5150).

[968] İbn Mace, Edeb, 6 (3678-2680) II/1213.

vasi, babanın babası, dedenin tayin ettiği vasi, vasinin tayin ettiği vasi, kadı, kadının tayin ettiği kimse olarak belirlenmiştir.[969] Çocuğun nesebi bilinmiyorsa yani yukarıdaki sıralamanın uygulanma imkanı yoksa, çocuğun vasisi o bölgenin mülki amiri/sultanı olduğu kabul edilmiştir. Böylece hiçbir çocuk sahipsiz ve kimsesiz bırakılmamıştır.[970]

Yetim/öksüz/kimsesiz çocukların aile ortamında büyütülmesinin yöntemlerinden biri de *evlat edinmedir*. İslam'da *evlat edinme,* kişinin, nesebi (soyu) belli olsun veya olmasın, başkasına ait olan bir çocuğu, kendi çocuğu olarak kabul etmesi anlamında kullanılmıştır.[971] Evlat edinme uygulamasının oldukça yaygın olduğu İslam öncesi Araplarda, evlat edinen ile evlat edinilen kişiler arasında miras hukuku ve aile hukuku ile ilgili tüm hükümler geçerli sayılmıştır. Hz. Muhammed de, henüz peygamber olmadan önce toplumun genel uygulaması ve kabulü gereği, Zeyd bin Harise'yi evlat edinmiştir. Bu olaydan sonra Mekke'de Zeyd'e, Zeyd bin Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd) denilmeye başlanmıştır.[972] İslam dininin bu konudaki *"Allah ...evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır. Bu sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir. Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır..."*[973] ayetlerinde evlatlık edinilen çocukların kan bağı olan gerçek çocuklar gibi değerlendirilemeyeceği, onların gerçek babalarına nispet

[969] Bkz. Canan, *Ku'an'da Çocuk,* 124-126.

[970] Ebu Davud, Nikâh, 19 (2083); Tirmizi, Nikâh, 14 (1102); lbni Mace, Nikâh, 15 (1879) I/605.

[971] Mehmet Akif Aydın "Evlat Edinme", 527.

[972] Buhari, Tefsiru Sureti'l-Ahzab, 2; Müslim, Fedailu's-sahabe, 62 (2425).

[973] Ahzab, 33/4-5.

edilmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle bu ayetlerden sonra Zeyd, gerçek babasına nispet edilerek *"Zeyd bin Harise"* olarak anılmaya başlanmıştır. Böylece kan bağı ile akraba olmayan kişilerin evlatlık yoluyla gerçek anlamda baba-oğul olarak değerlendirilemeyeceği vurgulanmıştır. Buna göre, başkasının çocuğunun evlat edinilmesiyle onun öz çocuk gibi olmayacağı, aralarında bir hısımlık doğmadığı için evlenme engelinin oluşmadığı ve miras cereyan etmediği açıklığa kavuşturulmuştur[974]

Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Yusuf'un, Mısır Azizi tarafından evlat edinilmek amacıyla alındığı ve Hz. Yusuf büyüdüğünde Aziz'in karısının, yani bir anlamda üvey annesinin onunla birlikte olmak istediği anlatılır.[975] Bu durum kan bağı ile bağlı olmayan evlatlık uygulamasının, çocuk erkek ise kadın ile erkek çocuk; çocuk kız ise erkek ile kız çocuğun arasında aile anlayışında olmaması gereken durumlara neden olabileceğinin çok çarpıcı bir örneğidir.

Kişinin, gerçek babasından başkasını baba olarak kabul etmesi Hz. Muhammed tarafından şu ifadelerle şiddetle tenkit edilmiştir*: "Kim bildiği halde, babasından başka herhangi bir kişiyi kendisi için baba olarak kabul ederse, cennetten mahrum edilir."*[976] Ayrıca *"Çocuk, firaşa (döşeğe: kadının sahibi olan erkeğe) aittir. Zina eden erkeğe ise (doğan çocuk üzerinde her türlü haktan)*

[974] Bkz. Ahzap, 33/37, 40; Halil İbrahim Acar, İslam Hukuku Acısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* Konya 2006, Sayı: 7, s. 99–110.

[975] Yusuf, 12/21-24.

[976] Bkz. Buhari, Menakib, 6 (17-18); Tirmizi, Vasiyet, 4 (2023). Müslim, İman, 112-115 (61-63)

mahrumiyet vardır!"[977] hadisinde de çocuğun gerçek babasına nispet edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gerçek babası bilinmeyen kişileri de hor görmemek, dışlamamak, onları dost ve kardeş olarak kabul edip topluma kazandırmaya çalışmak gerektiği emredilmiştir.[978]

İslam Hukukunda ailesi tarafından belli sebeplerden sokağa terkedilmiş veya yitirilmiş olup, ailesi bulunamayan ve bilinmeyen kimsesiz küçük çocuk için *"lakit"* terimi kullanılır. İslam dini, toplumdaki kimsesiz ya da terkedilen çocuklara sahip çıkarak onların da temel insani haklarının güvence altına alınmasını ister. Bunun için İslam hukukçuları tarafından bulunmuş kimsesiz çocukların korunup gözetilmesi büyütülüp eğitilmesiyle ilgili olarak birçok doktrin geliştirilmiş, ilgililerin hak ve borçlarıyla alakalı ayrıntılı hükümler getirilmiş, böylece olayı kendi seyrine bırakmayarak sosyal ve hukuki bir çözüm ortaya koymak amaçlanmıştır.[979] İslam kimsesiz, terkedilmiş ve korunmaya muhtaç çocukların korunmasına, yetiştirilmesine çok önem vermiş; ancak asıl amacın, toplum içinde bu tür çocukların yer almaması için birtakım tedbirler getirmiştir. Bu tedbirlerden bazıları eşler arasında iyi geçimi teşvik etmek, zorunlu olmadıkça boşanmayı sevimsiz bulmak ve nikâhsız cinsel ilişkiyi yasaklamak şeklinde sıralanabilir.[980]

Toplumdaki kimsesiz çocuklar da diğer çocuklar gibi hayata hazırlanma safhalarında hususi bir ilgiye ve himayeye muhtaçtır. İslam'a göre hiçbir çocuk

---

[977] Buhari, Hudud (Hükümler), 29 (43); Feraiz, 17 (26); Müslim, Rada, 36 (1457); 37 (1458), Ebu Davud, Talak, 33 (2273-274), Nesai, Talak, 48 (3465-3469, İbn Mace, Nikâh, 7 (1860-1861). I/598; Nikâh, 59 (2004-2007) I/646-647; Tirmizi, Vasiyet, 4 (2023).

[978] Ahzap, 33/5.

[979] Ali Bardakoğlu,"Lakit", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.

[980] Acar, 110.

hamisiz/sahipsiz değildir. Nitekim herhangi bir çocuğu bulan bir kimsenin, eğer çocuk, başkasının görme ihtimali olmadığı için helak olacak ise onu alması farz-ı ayın olarak kabul edilir. Çocuğu bulan kimsenin bu durumu şahitle tespit etmesi, çocuğun ileride köleleştirilmesi veya nesebinin zayi olması tehlikesini önleyeceği için önemlidir.[981] Bu durumdaki çocuğa yardımcı olmak, Kur'an'ın iyilik üzerinde yardımlaşmaya ve hayat kurtarmaya dair emri[982] kapsamında değerlendirilir.

Bırakılmış bir çocuğu bulan ve onun velisi olmayı kabul eden kimsenin akıllı, ergin, çocuğu korumaya muktedir ve iyi ahlaklı olması gerekir. Aksi durumda hâkim çocuğu ondan alıp, güvenilir başka birisine verebilir. Çocuğu bulan kişi bakmak istemediği takdirde, bu çocuğa bakacak birisini bulmak Sultanın yani o bölgenin mülki amirinin görevidir. Yani devlet kimsesiz çocuğa bakmakla mükelleftir.[983] Çünkü Hz. Muhammed'in, velisi olmayanın velisinin devlet olduğu kuralı gereği,[984] devlet kimsesizlere sahip çıkmalıdır. Kimsesiz çocuğu korumak, eğitimini vermek, evlendirmek ve malından tasarruf etmek, giyim, ilaç, tedavi gibi masraflarını karşılamakla da devlet yetkili ve sorumlu sayılır. Çeşitli sebeplerle ebeveyni tarafından terkedilmiş veya kaybolmuş çocukların mümkünse ebeveyninin bulunması, değilse güvenli bir usulde onların himaye altına alınıp topluma

[981] Saffet Köse "Lakit" *DİA,* Ankara 2003, XXVII/68.

[982] Maide, 5/29, 32.

[983]Bkz. İbn Abidin, Muhammed Emin İbn Ömer, Reddü'l-Muhtar ala Dürri'l-Muhtar Haşiyeti ibn Abidin, (I-VI), Beyrut, 1987, III. 314 -315; Ünal Yerlikaya "İslam Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocuğun velâyeti/Hukukî Temsili", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* Konya 2008, Sayı: 11, s. 93-112.

[984]Tirmizî, Nikâh, 14 (1102); Ebu Davud, Nikâh, 19 (2083); İbn Mâce, Nikâh, 15.

kazandırılmasına yönelik İslam'da birçok tedbir ve kuralın belirlenmesi bu anlayışın ürünüdür.[985]

İslam dini, gerek anne ya da babasından birini kaybetmiş ya da onların himayesinden mahrum kalmış yetim ve öksüz çocukların, gerekse gerçek anne babasına ulaşılamayan kimsesiz çocukların bakımı, yetiştirilmesi, maddi ve hukuki haklarının korunmasına çok önem vermiş ve çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirin alınmasını emretmiştir.[986]

[985] Köse, "Lakit", 68.

[986] Bkz. Cemal Ağırman, "Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karsı Sorumlulukları", Din *Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* VII (2), Samsun 2007, s.9-30.

2. Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları

Eski uygarlıklarda (Eski Hint, Çin, Mısır, Babil, Hitit, Etiler…) çocuk hakları ve çocuğun ceza ehliyeti/hukuki sorumluluğu ile ilgili hukuki kanunların varolduğuna dair bilgiler günümüze ulaşmamıştır. Eski toplumlarda çocukların sömürülmesi, ezilmesi, ağır işlerde çalıştırılması, kırbaçlanması, dövülmesi, hatta öldürülmesi yaygın bir uygulama olmuştur. Örneğin; eski Yunan uygarlığında çocuk devlete ait sayılmış, babanın çocuk üzerinde sınırlı bir mülkiyet hakkı bulunduğu; çocuk rüştüne erince babasının çocuk üzerindeki velayet hakkının da kalktığı kabul edilmiştir. Eski Roma'da ise baba, çocuğu üzerinde tam olarak yetkili kabul edilmiş, devletin bu konuda hiçbir müdahale hakkı olmamıştır. Buna göre babanın, çocuğunu terk etmesi, satması, bir uzvunu kesmesi hatta öldürmesi durumunda devlete karşı bir sorumluluğu olmamıştır.[987]

Aristo, (M.Ö. 384-322) insan yaşamında *çocukluğu* bir felaket olarak görmüş, çocukların aklını kullanamadığı için "*erdem"*e ulaşamayacağını savunmuştur. Augustinus, çocukluğu *günahkârlıkla* nitelemiş, bebeğin, annesinin memesine saldırmasını kıskançlığının, paylaşmacı olmamasının ve günahkârlığının göstergesi olarak yorumlamıştır. Daha sonraki dönemlerde Avrupa'da *hümanizm* anlayışının yaygınlaşması ile çocuklar ile ilgili algı da olumlu yönde değişmiştir. Jan Amos Comenius'un (1592-1670) eğitim anlayışı ve John Locke'un (1632-1704) "*tabula rasa"* ilkesi (insanın doğduğu anda boş bir levha gibi olduğunu belirtmesi),

[987] Bkz. Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk,* Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 1984; Naci Şensoy, "Eski Devirlerde ve İslam'da Yaşın Cezai Mesuliyet Üzerindeki Tesiri", *İÜHFM*, Cilt: XIII, Sayı:1-2, İstanbul 1947, s. 515; İbrahim Canan, "İslam'da Çocuk Hakları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Şanlıurfa 1995, 8-9; Murat Şimşek, "İslam Hukuku ve Pozitif Hukuk Açısından Çocukta Ceza Ehliyeti", *İnsan ve Toplum Dergisi,* İstanbul 2012, Cilt: II, Sayı: 3, s. 139-164.

çocukların doğuştan günahkâr olduğu inancını sarsmıştır. Voltaire (1694-1778), Diderot (1713-1784) ve Helvetius (1715-1771) gibi aydınlanma düşünürleri çocukluğu, bir saflık dönemi olarak görmüştür. Jean Jacques Rousseau (1712-1778) ve Jean Piaget (1896-1980) gibi eğitimcilerin çocuk konusundaki fikirleri de toplumda çocuk algısını pozitife doğru dönüştürmüştür.[988]

Batı'da çocuk hakları konusunda hukuki düzenlemeler 20. yüzyılda yapılmıştır. Bu konuda, UNİCEF Genel Direktörü Carol Bellamy: "*Bir yüzyıl, çocukların hiçbir hakka sahip olmamalarıyla başlayıp, çocukların en güçlü kanuni araçlar yoluyla onların haklarını sadece tanımakla değil korumakla da sonlanmaktadır*." diyerek 20. yüzyıla gelindiğinde batı dünyasında çocuk hakları konusunda bazı kararlar alındığını ve iyileştirmeler yapıldığını vurgulamıştır.[989]

Avrupa'da *çocuk hakları* ile ilgili uluslararası anlamda ilk karar 26 Eylül 1924 tarihli "*Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi*"dir. Türkiye'nin de onayladığı bu bildirgede, çocukların doğal biçimde gelişmesine olanak sağlanması, aç çocukların beslenmesi, hasta çocukların tedavi edilmesi, terk edilmiş çocukların korunması, felaket anında yardımın öncelikle çocuklara yapılması, çocukların her türlü istismara karşı korunması ve kardeşlik duyguları içinde eğitilmeleri gerektiği belirtilmiştir.[990] Daha sonraki yıllarda Balkan ülkelerinin çocuklarının korunması, çalışma ve eğitim konularının iyileştirilmesi için 1. Balkan Kongresi (1936) ve 2. Balkan Kongresi (1938) toplanmıştır. Bu toplantılar her ne kadar bölgesel olsa da uluslararası

[988] Bkz. İvan İllich, *Okulsuz Toplum*, (Çev. T. Bedirhan Üstün), Ankara: Birey Ve Toplum Yayınları.1985; Kürşat Bumin, *Batı'da Devlet Ve Çocuk,* İstanbul: Alan Yayıncılık. 1983; Mehmet Yapıcı, Şenay Yapıcı, "Bir Değer Olarak Çocuk" *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Aralık 2004, Cilt:4, Sayı:4.

[989] http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html (Erişim: 03/07/2016).

[990] http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm (Erişim: 03/07/2016).

çalışmalara öncülük etmiştir.[991] İnsan hakları konusunda en kapsamlı bildiri 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen "*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*" olmuştur. Bu beyannamenin 25. maddesinde "*Ana ve çocuk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar*." denilmiştir. Söz konusu Beyannamenin 26. maddesinde ise "*Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur… Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır*."[992] denilerek çocukların kim olduklarına ve anne babalarının kimliğine bakılmaksızın bakım, sosyal yardım ve eğitim haklarının olduğu vurgulanmıştır.

20 Kasım 1959 tarihinde kabul edilen *"Çocuk Hakları Bildirgesi*" ve ardından 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda onaylanan ve Türkiye'nin de imzaladığı "*Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*" hükümlerinde, çocukların nerede doğduklarına, kim olduklarına; cinsiyetlerine, dinlerine ya da sosyal kökenlerine bakılmaksızın; sahip çıkılma, vatandaşlığa sahip olma, yaşama, eksiksiz biçimde gelişme, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine erişme; zararlı etkilerden, işkenceden, zorla alıkoymadan, her türlü istismar ve sömürüden korunma; düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, aile, kültür ve sosyal yaşama eksiksiz katılma gibi birçok haklarının olduğu kabul edilmiştir.[993] "*Çocuk Haklarına Dair*

[991] https://tr.wikipedia.org/wiki/Cenevre_%C3%87ocuk_Haklar%C4%B1_Bildirisi (04/07/2016).

[992] http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim:03/07/2016).

[993] http://cocuk.basbakanlik.gov.tr/cocuk.html (Erişim: 03/07/2016).
http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html (Erişim: 03/07/2016); Resmi Gazete, (25/01/1995, Sayı: 22184).

Sözleşme" nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oylanarak kabul edildiği gün olan 20 Kasım, "*Evrensel Çocuk Hakları Günü"* olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Hukuki sorumluluk açısından değerlendirildiğinde çocuk, hem bedensel hem de psikolojik açıdan yeterli düzeyde henüz gelişimlerini sağlamamış bireydir. Diğer bir deyişle çocuk, yaşının küçüklüğünden dolayı akli ve bedeni olgunluğa erişmemiş ve bu yüzden mükellef sayılmayan, her çeşit muameleyi yapmaya yetkili bulunmayan insan olarak tanımlanmıştır.[994] Çocuklar mevcut kurallara göre suç sayılan fiillerinden dolayı yargılanma ve cezalandırılma aşamalarında yetişkinlerle eşit tutulduğunda, bu durum onlarda psikolojik olarak telafisi güç birçok sorunların çıkmasına sebep olabilir. Çünkü çocukların yakalanması, gözaltında tutulması, yargılanması ve nihayet yetişkinlerin olduğu ceza evine konulması aşamalarında, hırsızlık, cinayet, tecavüz, dolandırıcılık… gibi ağır suçlar işlemiş yetişkinlerle muhatap olmaları, onların bu suçları normal olarak görmesine ve psikolojik travmalar yaşamasına yol açabilir.[995]

Batı dünyasında çocukların hukuki sorumluluğu ve işledikleri suça karşılık verilecek cezalarda, onların yetişkinlerden farklı değerlendirilmesi ve çocuk mahkemelerinin kurulması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Avrupa'da ve Amerika'da yakın zamanlara kadar çocuk, "*küçük adam",* yetişkin de "*büyük çocuk"* olarak telakki edilmiştir**.** Örneğin; İngiltere'de 19. yüzyıla kadar suç işleyenler arasında cezalandırmada büyük-küçük ayrımı yapılmamış, eve girmek ve hırsızlık yapmak suçundan yakalanan 8-12 yaşlarındaki çocuklar ölümle cezalandırılmıştır. Amerika'da ilk olarak 1899, İngiltere ve Almanya'da 1908, Fransa ve Belçika'da

[994] Orhan Çeker, *Çocuk ve Hakları*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2004, 28-29.

[995] Rasim Adasal, *Çocuğun Ruh Sağlığı ve Terbiye Esasları,* İstanbul 1952, 88.

1912, İtalya'da ise 1914 yılında müstakil çocuk mahkemeleri kurulmuştur. Bu ülkelerde çıkarılan kanunlarla çocuklar belli yaşlara kadar hukuki açıdan sorumlu sayılmamış yani suçsuz kabul edilmiştir. Çocukların hukuki açıdan sorumlu kabul edilmesi ülkelere göre 8 yaştan 16 yaşa kadar değişiklik göstermiştir. Son yıllarda yapılan değişikliklerle genellikle kişinin 18 yaşına kadar işlediği suçları ile ilgili cezalar hafifletilmiştir.[996] Türkiye'de ise 1979 yılında "*Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun"* çıkarılmış[997] ve ilk Çocuk Mahkemesi 1987 yılında Ankara'da kurulmuştur.[998]

Günümüzde Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından çocukların korunması, daha iyi şartlarda yetişmeleri ve hukuki sorumlulukları dikkate alınarak eğitilmeleri konusunda faaliyetler yürütülmektedir. Bu bölümde çocuğun sahip olduğu kabul edilen temel hakları ve sorumlulukları Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından incelenecektir.

2.1. Yahudilikte Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları

Yahudiliğe göre çocuğun en temel hakkı *yaşama hakkıdır.* Buna göre ceninin anne karnında iken sağlıklı gelişimi veya zarar görmemesi için gebe kadınlar, doktor ve kohenin tavsiyesini de dikkate alarak tutması gereken oruçları tutmayabilirler.[999]

---

[996] Bkz. Naci Şensoy, Çocuk Suçluluğu- Küçüklük- *Çocuk Mahkemeleri İnfaz Müesseseleri,* İstanbul 1949, s.7, 11, 12, 30, 87-88,152; İbrahim Canan, "İslam'da Çocuk Hakları", 8-9; http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim: 28/08/2016).

[997] https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc063/kanuntbmmc063/kanuntbmmc06302253.pdf (Erişim:02/01/2017).

[998] Sevda Uluğtekin, *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları,* Ankara: Bizim Büro, 1994, 44.

[999] Bkz. Aryeh Citron, "Laws of Childbirth", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1217817/jewish/Laws-of-Childbirth.htm (Erişim: 12/01/2016).

Anne ve çocuk için ciddi bir sağlık sorunu olmadığı müddetçe, ceninin düşürülmesi veya kürtaj yoluyla yaşamının sonlandırılması uygun görülmez. Çocuğun başının tamamı ya da vücudunun bir kısmı doğum kanalından çıkması durumunda, o canlı bir insan olarak değerlendirilir ve onun canına kıymak yetişkin bir insanı öldürmek ile eşdeğer sayılır.[1000]

Yahudilikte babası ölen çocuğun bakımından annesi sorumludur ve bu sorumluluğun gereği olarak, yirmi dört aya kadar annenin tekrar evlenmesi uygun görülmez. Böylece çocuğun ilk iki yıllık döneminde en çok ihtiyaç duyduğu *beslenme* ve *süt emme* hakkının korunması amaçlanır.[1001]

Çocuğun, babasının kim olduğunu bilmesi, nesebini, soyunu ve akrabalarını tanıması da bir hak olarak görülür. Eşinden boşanmış kadının tekrar evlenmeden önce üç ay beklemesi gerekli görülür. Böylece kadının gebe olup olmadığı ve (eğer) bir çocuk doğurursa bu çocuğun babasının kim olduğunun (kadının ilk kocası mı yoksa ikinci kocası mı?) bilinmesi amaçlanır.[1002]

Yahudilikte çocuk, saf, güzel ve kıymetli bir varlık olarak görülür. Anne babanın ve toplumun, çocuğun her türlü ihtiyacını karşılama konusunda görev ve sorumlulukları vardır. Tarihsel açıdan antik dünyada çocuğun konumu ve hakları dikkate alındığında Yahudiliğin bu konuda önemli aşamalar kaydettiği iddia edilmiştir. Örneğin Romalı tarihçi Tacitus, Yahudilerden bahsederken "*Onların arasında bir çocuğun öldürülmesi bile suç sayılmaktadır."* diyerek bu durumu kötüleyici/negatif bir uygulama olarak görmesi, Yahudilerin çocuk hakları

[1000] Bkz. *Mishnah*, Oholoth, 7/6*; BT,* Sanhedrin 72b.

[1001] *BT*, Yevamoth, 42a-43a; Ketuboth, 60a- 60b.

[1002] *BT*, Yevamoth, 42a; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* 1/167; http://www.salom.com.tr/haber-90567-yahudilikte_cinsellik.html (Erişim: 02/10/2016).

konusunda o dönemdeki uygarlıklara göre ne kadar duyarlı olduğunun göstergesi olarak anlaşılmıştır.[1003]

Yahudi kutsal kitabında savaşmak için en az yirmi yaşında olanların orduya dahil edilmesi istenmiştir.[1004] Hatta Âdem ve Havva'nın da yetişkin bir insan olarak yirmi yaşlarında yaratıldıkları belirtilmiştir.[1005] Bu açıklamalara göre, insanın fiziksel ve duygusal gelişiminin bu yaşlarda tamamlandığı ve böylece yirmi yaşından küçüklerin yaşama haklarının korunmasının amaçlandığı söylenebilir.[1006]

Yahudilikte çocuğun yemesi, içmesi, giyimi, eğitimi, sağlığı gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi; erkek çocuklar için *sünnet* ve *pidyon ha ben* töreni yapılması onların hakkıdır ve bu haklarının/ihtiyaçlarının karşılanmasından babasının sorumludur.[1007] Çocukların sadece bedensel ihtiyaçlarının değil ruhsal ihtiyaçlarının da giderilmesi için iyi bir ahlaki eğitim alma hakları vardır.[1008] Yahudiliğin kutsal kitabında dini kuralların tüm halka duyurulması esnasında çocukların da hazır bulunmaları istenmiş, *"Yasa'yı bilmeyen çocuklar da duysunlar, mülk edinmek için Şeria Irmağı'ndan geçip gideceğiniz ülkede yaşadığınız sürece Tanrınız Rab'den*

[1003] Rabbi David Rosen, "The Rights of the Child A Jewish Perspective" http://www.rabbidavidrosen.net/wp-content/uploads/2016/02/The-Rights-of-the-Child-A-Jewish-Perspective.pdf (Erişim: 04/07/2016).

[1004] Çölde Sayım, 1/3.

[1005] Elimelech Epstein Halevy, "Adam" (In the *Aggadah), EJ, I/372; Erdem, Hazreti Âdem, 25, 52.*

[1006] Rosen, "The Rights of the Child A Jewish Perspective".

[1007] Bkz. *BT*, Ketuboth 49; Kiddushin, 29a; Robinson, 153.

[1008] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 6/4-9; 11/18-19; 31/11-13; Rosen, "The Rights of the Child A Jewish Perspective".

korkmayı öğrensinler."[1009] ifadesiyle, çocuklara sorumluluk sahibi olduklarında uymaları gereken kuralların küçük yaşlarda öğretilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çocuklar, babalarının mirasçısıdır. Ancak bu konuda erkek çocuğa öncelik verilmiş, şayet erkek çocuk yoksa kız çocuk mirastan pay alabilmiştir. Hatta vefat eden erkek çocuğun çocukları varsa mirastan, halaları yerine onların pay alması daha öncelikli görülmüştür.[1010]

Bir çocuğun hak sahibi olması, doğumundan hatta anne karnında var olmasından itibaren gündeme gelir. Ancak sorumluluk için belli bir olgunluğa erişmesi gerekir. Yahudilikte çocuklar, ergenlik çağına kadar dini açıdan "*sorumlu"* değildir. Çocukların ergenliğe geçişi erkeklerde on üç, kızlarda ise on iki yaş olarak kabul edilir. Çocuk, ergenlik yaşına geldiğinde erkekler için *"Bar Mitzva"*, kızlar için "*Bat Mitzva"* adıyla bir tören düzenlenir ve onların bundan sonra artık dini açıdan yaptıklarından/davranışlarından sorumlu olduğuna inanılır.[1011]

İbranice'de *"bar mitzva", "emrin oğlu*"; *"bat mitzva"* ise *"emrin kızı"* anlamına gelir.[1012] *Bar mitzva* olayının dini temeli, Yakup'un kızı Dina'nın, o bölgedeki Hamor adlı bir beyin oğlu olan Şekem tarafından kaçırılması ve ırzına geçilmesi üzerine, kızın kardeşlerinden Levi ve Şimon'un o şehre girerek oradaki bütün erkekleri öldürüp kardeşlerini kurtarması olayına[1013] dayandırılır. Çünkü bu

[1009] Yasa'nın Tekrarı, 31/11-13.

[1010] Çölde Sayım, 27/1-10; 36/1-12; *Basalel, Yahudilik Ansiklopedisi*, II/410-411.

[1011] Robinson, 158; Kaplan "Bar Mitzvah, Bath Mitzvah", 164; Diamant-Kushner, 220-221. http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=23#Content (Erişim: 19.12.2015).

[1012] Zvi Kaplan, "*Bar Mitzvah*", *EJ*, III/164; Robinson, 159.

[1013] Yaratılış, 34/25.

olay esnasında Levi'nin 13 yaşında olduğu kabul edilir.[1014] Bunun yanında 13 yaşın bir çocuk için dönüm noktası olduğu, Yakup ile Esav'ın 13 yaşında birbirlerinden ayrıldığı ve İbrahim'in, babasının putlarını 13 yaşında iken reddettiği kaydedilir.[1015]

Tanah ve Talmud'da *bar mitzva* töreni yapılması gerektiği ile ilgili bir açıklama ya da emir yoktur. *bar mitzva* töreni/uygulaması ilk olarak 14. yüzyılda Almanya ve Polonya'da yaşayan Yahudiler arasında görülmüştür.[1016]

Yahudiliğin Kutsal Kitabında Tanrı'nın evreni yaratması anlatılırken *"Işığa "gündüz", karanlığa "gece" adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu"*[1017] ifadesine göre, Yahudi takviminde gün, akşam güneşin batışıyla başlar.[1018] Bu nedenle çocuğun 13. doğum günü ve dolayısıyla *bar mitzva* günü hesaplanırken, çocuğun hangi ayda ve günün hangi saatinde doğduğunu ve Yahudi Takvimini çok iyi bilmek önemlidir.[1019] Bu uygulama Doğu Avrupa Yahudilerinde çocuğun 13. doğum gününü takip eden pazartesi veya perşembe günü; Batı Avrupa Yahudilerinde ise 13. doğum gününü takip eden ilk *Şabat* günü yapılır. [1020]

[1014] Aryeh Citron, "The Laws Of Bar Mitzvah", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1048736/jewish/The-Laws-of-Bar-Mitzvah.htm (Erişim: 19.09/2015.

[1015] Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I/97.

[1016] Bkz. Diamant-Kushner, 220-221.

[1017] Yaratılış, 1/5.

[1018] George Robinson, "Welcoming the Sabbath and Ma'ariv", http://www.myjewishlearning.com/article/kabbalat-shabbat/ (Erişim: 18/12/2015).

[1019] Washofsky, 148.

[1020] Washofsky, 148; Aryeh Citron, "The Laws Of Bar Mitzvah", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1048736/jewish/The-Laws-of-Bar-Mitzvah.htm (Erişim:19.09/2015).

Yahudilikte *bar mitzva* töreni 13 yaşına gelmiş erkek çocukların, manevi değerleri öğrenmeye başladıkları ve daha iyi bir insan olabilmek için kendi sorumluluklarını üstlenebildikleri inancıyla, onların yetişkin bir insan olmalarının şerefine kutlanır. Ergenlik çağına giren gençlerin, artık çocukluğun hayal dünyasından uzaklaşarak dünyaya daha gerçekçi gözle bakmayı öğrendikleri; vücutlarıyla birlikte kişiliklerinin, manevi farkındalık ve hassaslıklarının da geliştiği kabul edilir. Bu yaştaki erkeklerin isteklerini kontrol edebildiklerine, dolayısıyla kendi hareketlerinden sorumlu sayılabileceğine inanılır. Kabalistik görüşe göre, bir kişinin ruhsal varlığının çeşitli seviyeleri vardır. Bu seviyelerden "*Neşama"*nın tam olarak *bar mitzva* ya da *bat mitzva* zamanında devreye girdiği ve bu seviyenin kişinin mantıklı kararlar vermesini sağladığı kabul edilir.[1021]

Günümüzde *bar mitzva* töreni için aylar öncesinden hazırlıklar yapılır. Çocuğun gerek *Tora* okumayı gerekse *tefilin* bağlamayı öğrenmesi için öğretmenleri, ailesi ve din adamları yardımcı olur ve defalarca bu uygulamalar tekrarlanır. Bazı Yahudi okullarında gençleri *bar bitzva* törenlerine hazırlamak amacıyla özel sınıflar oluşturulur. İlk zamanlar çocuk, sadece *tefilin* bağlama alıştırması yaparken, tören günü yaklaştıkça bu esnasındaki dualar da söylenerek *tefilini* takması istenir. *Tanah*'tan seçilen bir bölüm ya da *Tanah't*an o haftaya denk gelen bölüm din adamı/rabbi tarafından çocuğa öğretilir. Tören için önceden rezervasyon yaptırmak, davetlilerin listesini çıkarmak, çocuğu Tora okumaya kimin çağıracağını belirlemek, yemekleri organize etmek, ulaşımı planlamak gibi birçok hazırlık da gereklidir. Son yıllarda sinagog dışında otellerde, toplantı salonlarında, Yahudiler için kutsal kabul

[1021] Robinson, 158; Kaplan, 164; Diamant-Kushner, 220-221.

edilen mekânlarda *bar mitzva* töreni düzenlemek yaygınlaştığından adeta bir düğün hazırlığı gibi aylar öncesinden hazırlıkların yapıldığı söylenebilir.[1022]

Bar mitzva töreninde, çocuğun *Tora* okumaya çağrılması *(aliya la-tora)* törenin en önemli unsurlarındandır. Bu esnada aile üyeleri, akrabaları ve arkadaşları onu cesaretlendirir. Bazı toplumlarda çocuğun okuyacağı Tora ruloları, sorumluluğun ya da Yahudi aidiyetinin nesilden nesile aktarıldığını temsilen dedesi tarafından çocuğun babasına verilir. Babası da çocuğa verir.[1023] Törende *bar mitzva* olacak çocuk, *Tora*'nın bir parçasını ayine katılan dinleyicilere okur ve ardından "*Bugün büyüklerin arasına katıldım. Artık Yahudi toplumuna sadık bir genç gibi yaşayacağım; sen göklerdeki Tanrım tüm dualarımı kabul et"* diye seslenir. Aile büyüklerine, öğretmenlerine, din adamlarına, arkadaşlarına teşekkür eder. Bazen çocuğun anne babası da katılımcılara kısa bir teşekkür konuşması yapar.[1024] İsrail dışında yaşayan bazı Yahudiler, bir tür hac ibadetini de kapsayacak şekilde bu töreni Kudüs'te *Mabed*'in Batı Duvarında gerçekleştirmeye önem verir.[1025]

13 yaşına gelen engelli erkek çocukların *bar mitsva* töreni yapılırken ona yardım edilmesine, *Tora* okumak üzere çağrılmasına ve ilgili duaları etmesinin sağlanmasına önem verilir. Gerekirse bir *Tora* rulosu evine götürülerek ve evinde

[1022] Diamant- Kushner, 223-224.

[1023] Diamant-Kushner, 221-222.

[1024] Nilay Vardar, "Bar Mitzva Töreni", http://bianet.org/bianet/azinliklar/141314-bar-mitzvah-toreni (Erişim: 19/12/2015)

[1025] Kaplan, 164; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* 1/97.

Tora okuyabilmesi için, bir *minyan* toplanarak yardımcı olunması istenir. On iki yaşını doldurmuş olan kız çocuğu için de evde kutlama yapılması gerekli görülür.[1026]

Bar mitzva çağına gelen erkek çocuğun, artık Tanrı'nın *Tora*'da belirtmiş olduğu emirlere *(mitzva)* uyması ve bu emirlere uygun davranması beklenir. Çocuğun *tefilin* takması ve Tora okumak için Sinangogda *teva* denilen kürsüye davet edilmesi, yetişkin bir kişi ve toplumun bir üyesi olduğunun sembolik bir işareti sayılır. Tora okuma ritüelinde çocuğun babası, artık çocuğunun yaptıkları konusunda sorumluluk döneminin bittiğini ifade eder. *Bar mitzva* töreni yapılan çocuk, Sinangogtaki dua törenini *hazan* olarak yönetebilir. *Minyan* denilen ve on kişiden oluşan cemaatin yetişkin bir üyesi olarak kabul edilir. Kohen ailesine mensup ise, sinagogda cemaati kutsayarak kohenlik görevini bilfiil yapmaya başlayabilir. Sinagogdaki Tora okumalarında okuyucu olarak görev alabilir. [1027] *Bar mitzva* çağına gelen çocuk artık yaptıklarından sorumlu olduğundan, ona, *"gadol"* (büyük/yetişkin) ve "*Bar Onuşin"* (*sorumluluk taşıyan*) de denilir.[1028]

Yahudilikte kızların fiziksel ve duygusal olgunlaşmalarının erkeklerden önce tamamlandığı, bu nedenle ergenlik çağına erkeklerden bir yaş önce (on iki yaşında)

[1026]Rav Mendy Chitrik, "Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudiliğin Engellilere Bakışı-2" (Çev: Esteya Seval Vali) http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=83545 (Erişim: 08/06/2016)

[1027] Washofsky, 148; Robinson, 158; Diamant-Kushner, 220-221; Kaplan, 164; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi, 1*/312; Aryeh Citron, "The Laws Of Bar Mitzvah", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1048736/jewish/The-Laws-of-Bar-Mitzvah.htm (Erişim:19.09/2015); http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=23#Content (Erişim: 19.12.2015)

[1028] Örs, 373; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I/96; Gürkan, *Yahudilik,* 179; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi, 1*/312.

girdikleri kabul edilir.[1029] Kızların ergenlik çağına girdiklerinin kutlanması olan *bat mitzva* töreni, tarihsel olarak 19. yüzyıldan itibaren İtalya, Batı ve Doğu Avrupa, Mısır ve Bağdat'ta kutlanmaya başlanmıştır. Bu konudaki en eski kaynağın 1844 yılında İtalyan'ın Verona şehrindeki *Fısıh* kutlamalarında erkek çocuklarla birlikte kız çocuklarının da "*minyan'a giriş*" töreninde yer aldıkları bilgisidir. 19. yüzyılın sonlarında bu uygulama İtalya'nın Roma, Bologna, Ancona şehirlerine yayılmıştır. Diğer bölgelerde ise 1843 yılında Varşova'da (Polonya), 1800'lü yılların sonunda Fransa'da, 1902'de Lviv'de (Ukrayna) ve 1907 yılından itibaren İskenderiye'de (Mısır) bu törenler yapılmaya başlanmıştır.[1030]

Bazı Ortodoks Yahudiler, kızların/kadınların sinagogda Tora okuma ritüeline katılamayacağına inandığından, kız çocukları için *bat mitzva* töreni yapılmasına karşı çıkar. Ancak bazı Yahudiler ise bu uygulamanın Tora bilincini güçlendireceği düşüncesiyle daha toleranslı olmak gerektiğini savunur. Bu kutlamalarda genellikle kızın babası Tora okumaya çağrılır ve ardından *baruh şeperatani (beni bu çocuğun sorumluluğundan kurtaran Tanrı'ya hamdolsun)* duasını okur. Önceden seçilen ve çalışılan İbranice dualar *bat mitzva* töreni yapılacak kız tarafından okunduktan sonra Rabbi, kızı kutsar ve dualar eder. Daha sonra katılımcılara ikramlar verilir. İsrail'de kızların 12. yaş günlerini kutlamak adet haline gelmiştir. Ancak bu tören nadiren dini ayin şeklinde ve sinagogda kutlanır. Genellikle okullarda sınıfın tüm kızları için toplu 12. yaş kutlamaları *(bat mitzva)* yapılır. Bu kutlamalar için bazen *Mabedin Batı Duvarı ve Rachel'in türbesi* gibi Yahudilerce kutsal sayılan yerlere de gidilir.

[1029] *BT,* Yoma, 82a.

[1030] Norma Baumel Joseph, "Bat Mitzva", EJ, III/165-166.

Amerika'da ilk *bat mitzva* kutlaması *Rabbi Mordecai Kaplan* (1881-1983) tarafından büyük kızı *Judith Kaplan Eisenstein* (1909-1996) için 1922 yılında yaptırılmıştır. Ama bu uygulamanın Amerika'da yaygınlaşması 1960'lı yıllardan sonra olmuştur. İlk zamanlar *bar mitzva* törenlerine göre daha kısa ve gösterişsiz olan bu törenler giderek onunla eşit seviyeye ulaşmıştır. Kızların törenleri ilk başlarda cuma günü akşamları yapılırken, daha sonraları cumartesi (Şabat) günü sabah yapılmaya başlanmıştır. Amerika'da kadınların toplumdaki konumlarının iyileşmesinin, eğitim seviyelerinin artmasının ve sinangogdaki törenlere aktif katılımlarının da etkisiyle, özellikle 21. yüzyıldan itibaren *bat mitzva* törenleri oldukça yaygınlaşmıştır. Ancak *bar mitzva* kutlamalarında *Baruh Şeperatani* denilen ve *"beni bu çocuğun sorumluluğundan kurtaran Tanrı'ya hamdolsun"* mealindeki ifadenin, baba tarafından aynısının (kız çocuklarının Tora çalışması yapma zorunluluğu olmadığı gerekçesiyle) kız çocuğu için de söylenip söylenmeyeceği konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bazı Rabbiler bunun söylenebileceğini, bazıları Tanrı'nın adını kullanmamak şartıyla söylenebileceğini, bazıları ise söylenmemesi gerektiğini savunur.[1031]

Reformist Alman Yahudileri arasında 19. yüzyılda ortaya çıkan ve günümüzde Amerika'da da uygulanan 16-17 yaşına gelmiş gençlerin ritüellerin anlamlarını daha iyi anlayabilecekleri düşüncesiyle *Şavuot* gününde ya da bu güne yakın bir günde *bar mitzva'yı* güçlendirme adına *konfirmasyon* töreni yapılır. Bu tören ile *"genç"* sınıfına dâhil olunur ve gençlerin Yahudi dini törenlerine katılımları

[1031] Joseph, "Bat Mitzva", EJ. III/165-166; Diamant-Kushner, 220-221; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I/96.

teşvik edilirerek, kendilerine Yahudi Cemaatine dâhil olduklarını ifade eden özel bir sertifika verilir.[1032]

Yahudi inancına göre hak ve sorumluluklar bağlamında, çocukların doğdukları andan itibaren yetişkin bir insanın sahip olduğu yaşama, beslenme, korunma ve eğitim gibi temel hakları olduğu kabul edilir. Çocukları hem zihinsel hem de bedensel olarak gelişimlerini tamamlayıp, dini hükümleri kavrayabilecek ve uygulayabilecek yaşa (ergenlik) gelinceye kadar davranışlarından hukuki ve dini bakımdan sorumlu tutmanın doğru olmadığına inanılır. Ergenlik çağına gelen erkek çocuklar için *bar mitzva*, kız çocukları için *bat mitzva* denilen törenler yapılır ve dini anlamda davranışlarından sorumlu/yetişkin bir insan gibi değerlendirilir.

2.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları

"*Yeni Ahit"*teki ifadelere göre İsa, çocuklar ile çok iyi ilişkiler kurmuş ve onların toplumda dışlanmasına ve ezilmesine karşı çıkmıştır. İsa'ya çocuklarını kutsaması veya dua etmesi amacıyla getirenler engellenmek isteyince, o: "*Bırakın, çocuklar bana gelsin. Onlara engel olmayın! Çünkü Tanrı'nın Egemenliği böylelerinindir. Size doğrusunu söyleyeyim, Tanrı'nın Egemenliğini bir çocuk gibi kabul etmeyen, bu egemenliğe asla giremez."* diyerek çocukları kucağına almış, ellerini üzerlerine koyup onları kutsamış[1033] ve onlarla yakından ilgilenmiştir. İsa, "*Bu küçüklerden bir tekini bile hor görmekten sakının! Size şunu söyleyeyim, onların*

[1032] Robinson, 159; Kaplan, 165.

[1033] Bkz. Markos, 10/13-16; Matta,19/13-15; Luka, 18/15-17.

göklerdeki melekleri, göklerde olan Babamın yüzünü her zaman görürler."[1034] sözüyle de çocukların saflığını, temizliğini ve yüceliğini vurgulamıştır.[1035]

İsa'nın çok ağır hasta olan çocukları iyileştirmesi, hatta öldüğü söylenen çocukları yeniden yaşama döndürmesi,[1036] çocukların ilk ve en önemli hakkı olan yaşama hakkını korumaya yönelik bir eylemi olarak değerlendirilir.[1037] Hıristiyan inancına göre çocukların yaşam hakkının korunması amacıyla doğum kontrolüne dahi ihitiyatlı yaklaşılır, kürtaj ise şiddetle yasaklanır.

Hıristiyanlıkta çocukların emzirilmesine önem verilmiş, Musa için sütanne tutulması, çocuk için süt içmenin önemini göstermesi bakımından önemli görülmüştür.[1038] Resimlerde Kudüs şehri, insanları doyuran bir anne gibi tasvir edilmiş[1039] ve süt dolu göğüsler bolluk ve bereketin,[1040] sütsüz kuru göğüsler ise bir eksikliğin ve hastalığın göstergesi olarak değerlendirilmiştir.[1041] Meryem'in İsa'yı emzirdiğini gösteren resimler ve ikonalar kullanılarak, onun sadece süt emzirmediğine, aynı zamanda oğlunu manevi olarak da beslediğine vurgu yapılmıştır.[1042]

[1034] Matta, 18/10-11.

[1035] Bkz. Matta, 18/1-5; Markos, 9/33-36; Luka, 9/46-48.

[1036] Bkz. Matta, 9/18-26;15/22-28; Markos, 5/21-43; Luka 7/11-14; 8/40-56; Yuhanna, 4/46-51.

[1037] Kalaneethy Christopher, *"Christian Perspective of Children's Rights" http://kalaneethychristopher.blogspot.com/2013/03/christian-perspective-of-childrens.html (Erişim:25/08/2016*).

[1038] Mısır'dan Çıkış, 2/7-10.

[1039] Yeşeya, 66/10-12.

[1040] Yaratılış, 49/25

[1041] Hoşea, 9/14.

[1042] Bkz. Lia Moran-Jacob Gilad, "From Folklore to Scientific Evidence: Breast-Feeding and Wet-Nursing in Islam and the Case of Non-Puerperal Lactation" International Journal Of Biomedical

Hıristiyanlıkta çocuğun nesebinin doğru tesbit edilmesi önemlidir. Bu nedenle Katolik Hıristiyanlıkta evlilik kutsal bir birlikteliktir[1043] ve nikâhsız cinsel ilişkiye girmek veya zina yasaktır.[1044] Evlenen çiftlerin zina suçu dışında boşanması uygun görülmez.[1045] Böylece çocuğun anne babasının kim olduğu sorununun ortaya çıkmaması için çok sıkı tedbirler alınarak, çocuğun nesebini bilme hakkı korunmuş olur.

Hıristiyanlıkta çocukların iyi ve ahlaklı yetiştirilmelerine önem verilmiş ve bu durum çocuk için bir hak olarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla hem anne babaların çocuklarına iyi davranmaları öğütlenmiş hem de çocukların anne babalarına karşı gelmemeleri vurgulanmıştır. Yeni Ahit'teki "*Ey çocuklar, Rab yolunda anne babalarınızın sözünü dinleyin. Çünkü böylesi doğrudur. İyilik bulmak ve yeryüzünde uzun ömürlü olmak için annene babana saygı göster. Vaat içeren ilk buyruk budur. Ey babalar, çocuklarınızın öfkesini uyandırmayın. Onları Rab'bin terbiye ve öğüdüyle büyütün.*"[1046] ifadelerinde bu konuya değinilmiştir.

İlk dönem Kilise Babaları, putperestlerin uyguladığı kürtaj ve çocukları terk etme fiilerine şiddetle karşı çıkmıştır. Örneğin; Aziz Justin Martyr (100-165), Aziz John Chrysostom (349-407), Aziz Jerome (347-420), Aziz Augustinus (354-430) gibi

---

Science, December 2007, 3(4): 251–257;
https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3614654/#__sec5title (04/12/2016)

[1043] Matta, 19/4.

[1044] Matta, 19/9; Markos, 10/11-12. Luka, 16/8.

[1045] Matta, 19/4-9; Markos, 10/11-12. Luka, 16/18.

[1046] Bkz. Efesliler, 6/1-4. Bkz. Koloseliler, 3/20-21.

önde gelen Hıristiyan din bilginleri çocukların terk edilmesine karşı çıkarak erken yaşlarda dini eğitimin başlaması gerektiğini vurgulamıştır.[1047]

Ancak Hıristiyanlığın tarihsel sürecinde Kilise'nin, çocuklara yapılan haksızlıklara, küçük yaşta evlendirilmesine, ağır işlerde çalıştırılmasına, çok ağır şekilde cezalandırılmasına göz yumduğu; çocukların Kilisenin emrinde yetiştirilmek üzere anne babalarından zorla alındığı belirtilmiştir.[1048] Kilise geçmişte çocukların cezalandırılmalarını meşru görmüş ve Kutsal Kitapta yer alan, *"Yaralayan darbeler kötülüğü temizler, kötek iç varlığın derinliklerini paklar."*[1049] *"Akılsızlık çocuğun özyapısındadır, değnekle terbiye edilirse akılsızlıktan uzaklaşır.*[1050] *ve "Çocuğunu terbiye etmekten geri kalma, onu değnekle dövsen de ölmez. Onu değnekle döversen, canını ölüler diyarından kurtarırsın."*[1051] ifadelerini bu konuda dayanak olarak kullanmıştır.[1052] Katolik Kilisesi uzun yıllar dini fikirlerini korumak amacıyla insan hakları açısından çok acımasız kararlara ve uygulamalara başvurmuştur. 1208 yılında Papa III. Innocent'in Albigenlere yönelik başlattığı harekette, askerler Fransa'nın Beziers şehrinde Papa temsilcisi Arnald Amalric'e (Arnaud Amaury), inançlılarla inançsızları nasıl ayırt edeceklerini sorduğunda o, "*Hepsini öldürün. Tanrı kimin kendi kulu olduğunu bilecektir."* demiştir.[1053] Batı toplumunda insan hakları ve demokratikleşmenin gelişimi ile bu konuda da değişimler yaşanmıştır. Özellikle 20.

[1047] Christopher*, "Christian Perspective of Children's Rights"*

[1048] Bkz. Ömer Faruk Harman, "Evrensel Dinlerin İnsan Haklarına Bakışı", *Diyanet İlmi Dergi,* Cilt: 34, Sayı: 3, (Temmuz-Ağustos-Eylül, 1998), 3 -16.

http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim: 26/08/2016);

[1049] Mezmurlar, 20/30.

[1050] Mezmurlar, 22/15.

[1051] Mezmurlar, 23/13-14.

[1052] http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim: 26/08/2016)

[1053] Bkz.Haught, 40-49, 53-92.

yüzyılda Katolik Kilisesi'nin, çocukların toplumdaki saygınlığı, bakımı, korunması ve eğitilmesine yönelik açıklamaları olmuştur. 22 Kasım 1981 tarihli *"Familiaris Consortio"*[1054] ve 1 Mayıs 1991 tarihli "*Centesimus Annus"* adlı Papalık Genelgelerinde insan haklarından ve çocuklara ait haklardan bahsedilmiştir.[1055]

Hıristiyanlıkta çocuğun yaşama, süt emme, nesebini bilme, vaftiz edilme ve iyi bir eğitim alma hakkının olduğu kabul edilir. Vaftiz olmadan ölen çocukların da Tanrı'nın bağışlayıcılığı ile kurtuluşa ereceklerine inanılır. Hıristiyanlıkta dini açıdan sorumluluğun ergenlik ile başladığına inanılır ancak sorumluluğun başlangıcının ilanı anlamında "Yahudilikteki *bar/bat mitzva* törenine benzer dini bir tören uygulaması görülmez.

2.3. İslam'da Çocuğun Hakları ve Sorumlulukları

İslam dinine göre çocuk daha anne karnında iken ayrı bir *insan/birey* kabul edilerek,[1056] insanın en temel hakkı olan yaşama hakkının korunmasına büyük önem verilir. Bu amaçla annenin sağlığı açısından çok ciddi bir durum olmadığı sürece ceninin düşürülmesi veya kürtaj kabul edilmez. Gebe olan annenin çocuğunu sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmesi için titiz, dikkatli ve tedbirli olması istenir. Gebe olanların karnındaki ceninin menfi olarak etkileneceği sigara, alkol ve zararlı maddelerden uzak durması, düzenli beslenmesi, çocuğa zarar verebilecek herhangi

[1054]Bkz. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html (Erişim: 20/02/2017).

[1055]Bkz.http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.htm (Erişim:10/12/2016).

[1056] Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü) (*Çev: Abdulkadir Şener), İstanbul: Fecr Yayınları, 2005, 330-331; Beyza Bilgin, *İslâm ve Çocuk,* Ankara: DİB Yayınları, 1997, 39.

bir hastalığın bulaşmamasına ve ilaç kullanımına çok dikkat etmesi, bebeğin sağlıklı gelişimi için oruç tutmaması tavsiye edilir.[1057]

Kur'an-ı Kerim'de yer alan "*...Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız…"*[1058] *"Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman"*[1059] ve "*Beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar, mutlaka ziyan etmişlerdir. Gerçekten onlar sapmışlardır. Doğru yolu bulmuş da değillerdir*."[1060] ayetlerinde çocukların fakirlik veya sosyal baskı/utanma gibi gerekçelerle yaşama haklarının ellerinden alınması net bir dille yasaklanır.

İslam dininin ilk yayıldığı toplumdaki Arapların kız çocuklarına yönelik tutumları, "*Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar*!"[1061] ayetiyle şiddetle eleştirilmiştir. Arapların kız çocuklarını öldürmelerine karşı çıkıldığı gibi, Firavun'un kendi tahtını korumak amacıyla o dönemdeki kız çocuklarını sağ bırakıp erkek çocuklarını öldürtmesi[1062] de aynı

[1057] Bkz. Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Çocuklara Verdiği Değer Bağlamında Sokak Çocukları Sorununa Genel Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2006. Sayı:21, s. 17-32; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesaj*, Ankara: DİB Yayınları, 2003, 334.

[1058] İsra, 17/31;En'am, 6/137, 151.

[1059] Tekvir, 81/8-9.

[1060] Enam, 6/140.

[1061] Nahl, 16/58-59.

[1062] Bkz. Kasas, 28/4,Araf, 7/127, 141; Bakara, 2/49; İbrahim, 14/6; Mü'min, 40/25.

şekilde kınanmıştır. Böylece çocukların yaşama haklarında cinsiyetleri değil bizatihi insan olmaları temel ölçü olarak kabul edilmiştir.

"*... Kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir."*[1063] ayetinde insanların haksız yere öldürülmeleri açıkça yasaklanır. Çocuklar, yaşları ve konumları itibariyle suçsuz ve günahsız kabul edildiğinden onların haksız yere öldürülmesi de bu kapsama dâhil edilir.

Hz. Muhammed, yiyecek sıkıntısı nedeniyle çocuk öldürmenin büyük günahlardan olduğunu belirtmiş,[1064] İslam'ı kabul eden kadınlardan biat alırken çocuklarını öldürmemeleri gerektiğini özellikle vurgulamıştır.[1065] O, savaş esnasında bile çocukların öldürülmesini yasaklamış,[1066] çocukların yaşama hakkının olağanüstü durumlarda bile korunmasını istemiştir.

İslam'da çocuğun nesebinin bilinmesine çok önem verilir ve bunun çocuk açısından bir hak olduğu kabul edilir. Bu nedenle eşlerin boşanmasından sonra annenin doğuracağı çocuğun kimden olduğunun bilinmesi amacıyla kadının bir süre başka bir erkek ile evlenmesi yasaktır.[1067] "*Onları (evlatlıklarınızı) babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir."*[1068] ayetinde çocuğun toplumda gerçek nesebi ile tanınması gerektiği belirtilir. Hz Muhammed de, bir kadının kendi kocasından olmayan bir çocuğu, kocasındanmış gibi göstermesini ve

[1063] Maide, 5/32.

[1064] Buhari, Edeb, 20 (30).

[1065] Mümtehine, 60/12.

[1066] Müslim, Cihad, 24-25 (1744-) Tirmizi, Siyer, 19 (1617); Ebu Davud, Cihad, 111 (2668).

[1067] Talak, 65/ 1,4-6.

[1068] Ahzab, 33/5.

bir erkeğin de kendisinden olan çocuğun nesebini bile bile inkâr etmesini şiddetle eleştirerek[1069] çocuğun nesebinin doğru olarak belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kur'an-Kerim'de çocukların beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için iki yıl emzirilmeleri istenir. İki yıldan önce de çocuk sütten kesilebilir ya da sütanne tutulabilir.[1070] Bu konudaki başka bir ayete göre ise çocuğun gebelik ve süt emme süresi toplam 30 aydır.[1071] Hz. Muhammed, iki yılı doldurmadan ölen oğlu İbrahim için: "*Onun Cennette bir sütannesi var, geri kalan sütünü emzirecek (iki yıla) tamamlayacak.*"[1072] diyerek bu dönemde çocuğa anne sütü içirmenin önemini vurgulamıştır. Savaşta esir alınmış olan kadınların, şayet beraberlerinde çocukları varsa çocukların annelerinden ayrılması yasaktır.[1073] Böylece çocuğun ilk yıllarda hem beslenme hem de psikolojik açıdan anneye olan ihtiyacı, bir hak olarak değerlendirilir.

İslam'a göre eşler arasındaki boşanma durumunda, çocuğun beslenmesi ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, kadın gebe ise nafakası, çocuk doğduğunda da süt emzirme ücreti babaya aittir.[1074] Babanın fakir veya sakat olması nedeniyle çocuklarının nafakasını karşılayamaması durumda ise, baba tarafından

[1069]Ebu Davud, Talak, 27-29 (2260-2266); İbn Mace, Feraiz, 7 (2832); II/912.

[1070] Bakara, 2/233; Lokman, 31/14.

[1071]Ahkaf, 46/15.

[1072]Bkz. Müslim, Fezail, 63, (2316); İbni Mace, Cenaiz, 27, (1510-1512), I/484

[1073]Tirmizi, Siyer, 17 (1613).

[1074] Talak, 65/6.

gelen akrabaların ve anne tarafından gelen akrabaların nafakayı karşılaması gerekir.[1075]

Çocuğun ilk iki yıllık dönemde içtiği sütün, onun hem bedensel hem de kişilik gelişiminde çok etkili olduğu kabul edilerek, sütannelik ve sütkardeşlik hukuku oluşturulmuştur. Buna göre çocuğun süt içtiği kadın sütannesi, bu kadının çocukları da sütkardeşi sayılır.[1076] Bu uygulama çocuğun ilk 2 yıllık dönemde beslenmesinin onun açısından ne kadar önemli bir hak olduğunu gösterir.

İslam dininde çocukların korunma, bakılma ve eğitilme hakkına sahip olduğu kabul edilir ve bunun üzerinde hassasiyetle durulur. Bu amaçla küçük çocukların gerektiği şekilde büyütülüp yetiştirilmesi, korunup gözetilmesi ve eğitilmesi amacıyla hukuk düzeninin belli şahıslara tanıdığı hak, yetki ve sorumluluğa *"hidane"* denilir. Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi konusunun bir sorumluluk mu yoksa hak mı olduğu konusunda bakış açısına göre farklı görüşler olsa da bu, çocuk açısından bir hak, çocuğun bakımını üstlenen açısından ise bir sorumluluktur. *Hidane* kapsamında hem çocuğa uygun bir yetişme ortamı hazırlamak hem de onu zararlı her türlü unsurdan (maddi-manevi) korumak amaçlanır.[1077]

Çocuğun annesinin ya da babasının vefatı veya boşanmaları nedeniyle evlilik birliğinin bozulması durumunda çocuğun mallarının idaresi, nafakasının temini, şahsına bağlı hakların kullanımı ve geleceğini ilgilendiren köklü kararların alınması

[1075] Bkz. İbrahim Canan, *Kur'an'da Çocuk,* İstanbul: Nesil Yayınları, 2011, 73; Vecdi Akyüz, Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları, *Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı 21*-22 Aralık 2013, 293-296.

[1076] Bkz. Buhari, Nikâh 21 (37-39); Şehadat 4 (4-5), 7 (9-12), 13 (24); Muslim, Rada' 32, (1455); Ebu Davud, Nikâh 9, (2058); Nesai, Nikâh, 49-51 (3285-3297); Tirmizi, Rada, 1 (1146).

[1077] Ali Bardakoğlu, "Hidane" *DİA,* İstanbul, 1998, 17/ 467; Mehmet Akif Aydın, "Çocuk", *DİA*, İstanbul 1993, 361.

şeklinde özetlenebilecek yetkiler *(velâyet),* babaya veya onun yerini tutan kişiye verilirken; çocuğun büyütülmesi, bakımı ve gözetilmesini kapsayan *"hidâne"* de anneye veya annenin yerini tutacak kadın akrabalarına verilmiştir. Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinde anne ve babanın yokluğu durumunda, çocuğun yakınlarından sırasıyla kimlerin sorumlu olduğu hakkında farklı görüşler olsa da akrabalık derecelerine göre çocuğun yakınlarının onun bakımı, korunması, yetiştirilmesi konusunda sorumlu oldukları kabul edilir.[1078] Burada maddi konularda babaya; yetiştirme, büyütme, şefkat gösterme konularında ise anneye öncelik verilmesinde, klasik anlamda ailede eşler arasındaki iş bölümü anlayışı, tarafların güç ve kabiliyetlerinin göz önünde bulundurulması, çocuğun bedenen ve ruhen en iyi şekilde yetişmesini sağlama düşüncesi etkili olmuştur.[1079]

İslam dininde çocuğun korunmaya muhtaç olduğu dönemde maddi ve manevi açıdan zarar görmemesi için, onun sorumluluğunu alacak kişinin, genel olarak hür, akıllı, reşit, güvenilir ve ahlaklı olmasına dikkat edilir. Ayrıca erkek veya kız çocukların mahrem olmayan kişiler arasında büyümemesi için yakın akrabalar tarafından sahip çıkılmasına vurgu yapılır.[1080]

Çocukların maddi ihtiyaçlarının giderilmesinin yanında psikolojik olarak da güven duygusuna sahip olmaları, sevildiklerini hissetmeleri ve gerekli eğitimi alma hakları vardır. Bu nedenle Hz. Muhammed çocuklarla çok iyi ilişkiler kurmuş, onları

[1078] Bkz. Ebu Davud, Talak, 35 (2276); Sultan Aksakal, *Boşanmadan Sonra Çocuğun Velayeti", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Kahramanmaraş 2003, Cilt: I, Sayı: 1, s. 171-174.

[1079] Bkz. Bardakoğlu, "Hidane", 467; Aksakal, 171-174.

[1080] Bkz. İbn Abidin, *Haşiye,* III, 556; Mustafa Baktır, "İslâm Hukuku Açısından Çocuk Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (I),* 2005, s. 53-64; Canan, "İslam'da *Çocuk Hakları",* s.40-42, Aksakal, 177-180.

kucaklamış,[1081] öpüp sevmiş,[1082] şakalaşmış,[1083] büyük adam gibi değer vermiş,[1084] omuzuna bindirmiş,[1085] namaz esnasında bile çocuğu üzmemiş,[1086] onlara hayır duasında bulunmuş,[1087] beddua etmeyi yasaklamış,[1088] selam vermiştir.[1089] Namaz esnasında ağlayan çocuk sesi duyduğunda, annesinin cemaatte olabileceği düşüncesiyle namazı hızlı kıldırmıştır.[1090] O, torunları Hasan ve Hüseyin ile de yakından ilgilenmiş, onları bağrına basarak sevmiş, öpmüş,[1091] isteklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Torunlarını kucağında gezdirmiş,[1092] onlara olan sevgisini dile getirmiş,[1093] incitilmelerini istememiş ve onları her türlü zarar verici şeyden koruması için Allah'a dua etmiştir.[1094] Böylece çocuklara nasıl davranılması gerektiği hususunda müslümanlara örnek olmuştur.

[1081] Bkz. Buhari, Edeb, 18 (23-28); Müslim, Fedail, 63 (2316) 80; Tirmizi, Birr ve Sıla 11 (1975); lbn Mace, Edeb,3 (3665-3671), II/1209.

[1082] Bkz. Buhari, Edeb, 18(23-28); Tirmizi, Birr ve Sıla, 12 (1972).

[1083] Buhari, llim, 18 (23-28); Edep, 81 (154-155).

[1084] Bkz. Müslim, Edeb, 5 (30, 2150).

[1085] Buhari, Edeb, 18 (23-28).

[1086] Nesai, İmame, 37 (827); Mesacid, 19; Sehv Secde, 13 (1204-1205).

[1087] Buhari, Edeb, 22 (32).

[1088] Ebu Davud, Vitr, 27 (1532).

[1089] Ibn Mace, Edeb, 14 (3700-3701), II/1220.

[1090] Buhari, Ezan, 65 (98-101).

[1091] Bkz. Buhârî, Edeb, 18 (23-28); Büyu (Alışveriş), 49 (73); Tirmizî, Birr ve Sıla, 12 (1911); Ebû Dâvûd, Edeb, 144, 145 (5218).

[1092] Tirmizi, Birr ve Sıla, 11 (1975).

[1093] Buhârî, Edeb, 18 (23-28); Tirmizî, Menâkıb, 31 (3769).

[1094] Tirmiz, Tıb, 18 (2060); İbn Mâce, Tıb, 36; Ebu Davud, Tıb, 20; İbn Mâce, Tabîru'r-Rüyâ, 10; Ebû Dâvûd, Taharet, 135.

Hz. Muhammed, çocuklara eşit davranmanın önemine dikkat çekerek, "*Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetin.*"[1095] demiştir. Ayrıca o, çocukları arasında eşit bağışta bulunmayan kişiye: "*Çocuklarının arasını eşit tut! Bunu geri al! Beni şâhit kılma; ben cevre (zulme) şehâdette bulunmam. Bu doğru değil, ben ancak hakka şehâdet ederim."*[1096] diyerek çocuklar arasında adaletli olmayı vurgulamıştır.

Küçük çocukları öpme ve onlara merhametli davranma konusunda Hz. Muhammed, "*Küçüklerimize şefkat etmeyen bizden değildir.*"[1097] demiştir. Hz. Muhammed'i torunlarını öperken gören Akra b. Hâbis'in bunu yadırgayarak, "*Benim on çocuğum var, hiçbirini de öpmedim.*" demesine karşılık, *"Merhamet etmeyene merhamet edilmez.*" cevabını vermiştir.[1098]

İslam'a göre yerin ve göğün taşımaktan çekindiği *"emaneti*" insanın yüklendiği[1099] ve yaptıklarından *sorumlu* olduğu kabul edilir.[1100] İnsan aklı sayesinde anlama, düşünme ve ona göre davranma kabiliyetine sahip olduğu için yaptıklarından sorumludur. İslam'a göre sorumluluk, kişinin hak ve borçlarının sabit olması, dinî ödevlerle mükellef tutulması, hukukî işlem ve davranışlarının geçerliliği, toplumsal ve cezai sorumluluk taşıyabilmesi gibi farklı seviyedeki hak ve yükümlülükler içerir. Bu sorumlulukların her biri için farklı seviyede akli ve bedeni yetkinlik gerekir. Bu nedenle sorumluluk/ehliyet, kişinin anlama, düşünme ve yapabilme kabiliyetinin

[1095] Buhârî, Hibe, 10-11 (20-21) ; Müslim, Hibat, 3 (13).

[1096] Ebu Davud, İcarat, 47.

[1097] Tirmizi, Birr ve Sıla, 15 (1984).

[1098] Buhârî, Edeb, 18 (23-28); Ebu Davud, Edeb, 144; Tirmizî, Birr ve Sıla, 12 (1911).

[1099] Ahzâb, 33 / 72

[1100] A'râf, 7 / 172; İsrâ, 17 / 13.

ortaya çıkma seyrine bağlı olarak tedrîcen gelişme gösterir. İnsan cenin halinden başlayarak, doğumdan sonraki süreçte akli ve bedeni özelliklerinin gelişmesi ile sahip olduğu hak ve sorumlulukları da artar. Buna göre kişinin doğumdan itibaren mali haklardan faydalanmaya ve mali borçlar altına girmeye tam ehil olduğu; satım, kira, miras, vasiyet, hibe gibi akid ve hukukî işlemler sonucu kendisine intikal eden her türlü hakkı kazanabildiği gibi kendisi adına yapılan hukukî işlemlerden doğan borçlara, akrabalık nafakası, haksız fiilden doğan tazmin, öşür ve haraç gibi kamu düzenini ve sosyal yardımlaşmayı gerçekleştirmeye yönelik mali borçlara muhatap olduğu kabul edilir.[1101]

İslam'a göre çocuk, doğmadan önce, yani daha anne karnında iken birçok hakka sahiptir. Sorumluluk ise çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimine göre değerlendirilir. İslam'da insanın doğumundan ergenlik çağına kadar devam eden dönemi, doğumdan temyiz çağına (0-7 yaş) ve temyizden ergenliğe (7-15 yaş) kadar olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci dönemdeki çocuğa "*gayri mümeyyiz",* temyiz çağındakine de "*mümeyyiz"* denilir.[1102] Hz. Muhammed'in, *"Buluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, sıhhat buluncaya kadar mecnundan kalem kaldırılmıştır.(işledikleri suç yazılmaz)"*[1103] açıklamasına göre ergenlik çağına kadar çocukların had ve kısası gerektiren bir suç işlediklerinde cezalandırılmaması; ancak, karşı tarafın canına veya malına bir zarar verilmişse bunun diyet veya malın tazmini olarak ödenmesi gerekir.[1104] Dini açıdan sorumluluk ergenlik çağından sonra başlar.

[1101] Bkz. Ali Bardakoğlu, "Ehliyet" *DİA,* X/533-535; Aydın, "Çocuk", 361.

[1102] Aydın, "Çocuk" 361; Canan, "İslam'da Çocuk Hakları", 47; Kur'an'da Çocuk, 160-161.

[1103] Ebu Davud, Hudud 17; Tirmizi, Hudud, 1 (1446).

[1104] Bkz. Ali Bardakoğlu, "Ehliyet" *DİA*, X/534-539; Aydın, "Çocuk", 361, 363.

Ancak bu sorumluğun başladığının ilan edilmesi ile ilgili dini bir tören yapılması gerekli görülmez.

3. Çocuğun Eğitimi

Eğitim, fertlerde tecrübe yoluyla istenilen düşünce ve davranış değişikliklerini meydana getirme çabası olarak tanımlanır. Buna göre eğitimin amacı, insanda doğuştan gelen ruhsal ve bedensel kabiliyetleri geliştirmek, sağlıklı ve ahenkli bir şekilde, kabiliyetler ve temayüller arasındaki dengeyi korumak; iyi ve güzele yönelebilecek bütün yetenekleri bularak ortaya çıkarmak ve ulaşabileceği en yüksek noktaya kadar ulaşması için sürekli rehberlik yapmaktır.[1105]

Çocuk için bebeklik döneminde (0-2 yaş) beslenme ve güvenlik ihtiyacı çok önemlidir.[1106] İlk çocukluk döneminde (2-6 yaş) kendi başına hareket etmeye başlayan çocuk, soru sormak, merak, oyun ve taklit etme özellikleri gösterir.[1107] Son çocukluk döneminde (6-12 yaş) ise, çocuklar aile ortamından çıkarak sosyalleşmeye ve toplumu tanımaya başlar, cinsiyet farklılığını kavrar ve dönemin sonlarına doğru soyut düşünme kabiliyeti gelişir.[1108]

İnsandaki soyut düşünmenin bir tezahürü olan din duygusu, yüce/aşkın bir duygu olarak doğuştandır.[1109] Çocuklarda doğuştan yer alan bu duygunun

---

[1105] Bkz Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve Islamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*, İstanbul: Damla Yayınları 1982, 12-18.

[1106] Bkz. Armaner, 79-81

[1107] Bkz. Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1991, 63; Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 1996, 206; Kerim Yavuz, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1992, 22; Halis Ayhan, Eğitim Bilimine Giriş, İstanbul: Şule Yayınları 1995, 85-86.

[1108] Bkz. Peker, 103-104; Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1991, 54; Öcal, 63.

[1109] Bkz. Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, 124-125; Nurettin Topçu, *Değerler Psikolojisi,* İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959, 52, 81; Muhammed Kutup,

teşekkülünde ve gelişmesinde ailenin ve çevrenin etkisi büyüktür.[1110] İlk çocukluk döneminde eleştirel ve analitik düşünme tam gelişmediğinden, ailesi veya çevresindeki insanlar tarafından öğretilen bilgiler genellikle itiraz edilmeksizin kabul edilir ve inanılır.[1111] Son çocukluk döneminde ise yavaş yavaş soyut düşünme özelliği geliştikçe dini kavramları daha iyi anlamaya ve sorgulamaya başlar.[1112]

Bu bölümde, çocukların formel ya da resmi eğitimlerinden ziyade, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da çocuklara yönelik dini eğitimin nasıl yapıldığı, hangi bilgi, tutum ve davranışların öğretilmesinin tavsiye edildiği ile ilgili inanç ve uygulamalar incelenecektir.

3.1. Yahudilikte Çocuğun Eğitimi

Yahudilik, çocuğun Yahudi inanç ve kültürünü öğreneceği ve sosyalleşeceği yer olması bakımından aileye çok önem verir.[1113] Anne ve baba çocuklarının eğitiminden sorumludur.[1114] Tora'nın öğretilmesinde ise, özellikle babaya çok büyük görev ve sorumluluk düşer.[1115]

İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler,(Çev: Bekir Karlığa), İstanbul: İşaret Yayınları, 1987, 289-290; Pierre Bovet, *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*, (Çev: Selahattin Odabaşı,) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958, 18-19.

[1110] Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987, 44.

[1111] Bkz. Hökelekli, 254-256.

[1112] Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi,* Ankara: Yeni Çizgi Yayınları, 1995, 122-123; Arthur T. Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, (Çev: Gülseren Günce), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979, 91; Peker, 104-105; Yavuz, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, 23.

[1113] Aaron Demsky, "Education, Jewish" (Religious Education) *EJ,* VI/166.

[1114] Yasa'nın Tekrarı, 6/6-7; Özdeyişler, 1/8; 6/20.

[1115] Arslantaş,"*Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler*", 31-32.

Eğitime çocuk konuşabileceği yaşa gelince ona bazı önemli kavramlar ve kısa dualar tekrar ettirilmek suretiyle başlanması gerekir. Bu eğitim sürecinin, beş yaşından itibaren Kutsal Kitap okuma, on yaşında Mişna'yı öğrenme, on üç yaşında emir ve yasakların uygulanması, on beş yaşında ise Talmud öğrenme çalışmaları ile devam ettirilmesi tavsiye edilir.[1116] "*Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir. Yaşlandığında o yoldan ayrılmaz."*[1117] emrine göre eğitimin çocuk yaşta başlaması önemlidir.

Çocuğun ilk üç yıllık dönemi ailesinin yanında, gördükleri ve duyduklarıyla çevresini tanımaya çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun bilişsel anlamda yeni şeyler öğrenmesi için yeterli gelişme düzeyinde olmadığı kabul edilir. Geleneksel Yahudilikte çocuğun 3. yaş gününde evde ya da mahalledeki sinagogda, arkadaşları ve akrabalarının davet edildiği bir kutlama yapılır. *Upsherin* denilen bu törende çocuğa *kipa* denilen küçük takke ve püsküllü (tsitsit) şal/*tallit* giydirilir. Tora'dan bazı kutsal dualar okunarak saçları kırpılır. Ancak *peyot* denilen başının yanlarındaki bukleler kesilmez. Bu uygulamanın *Omer*'den 33 gün sonra, Rabbi Şimon ben Yohai'nin mezarında yapılması makbul sayılır. Böylece çocuğa Yahudi olmanın işaretleri öğretilerek ilk dini eğitim verilmiş olur.[1118]

Yahudilikte anne babanın, çocuklarını öncelikle *iyi insan* olması amacıyla eğitmeleri istenir. Çocukların iyi bir gözlemci oldukları ve anne babalarını gözlemleyerek, onları mimiklerine kadar taklit edebildiklerine dikkat çekilir. Bu nedenle anne babanın çocuklarına Yahudiliği iyice öğretebilmek için iyi bir rol

[1116] Bkz. *BT*, Avot, 5/21; Yehuda Moriel, "Education, in the Talmud" *EJ,* VI/170.

[1117] Özdeyişler, 22/6.

[1118] http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1046921/jewish/The-Upsherin.htm (Erişim: 18/10/2016); Örs, 371; *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, 1/311-312.

model olmaları tavsiye edilir. Çocukların sorduğu soruları o an için bilmeyen anne babaların "*hadi bunu birlikte öğrenelim*" diyerek araştırmaya başlamaları, çocuğun gelişimi ve ebeveynine güven duyması açısından daha doğru bir yaklaşımdır. Anne babanın her anı çocuğuna dini öğretmek için bir fırsat olarak değerlendirmesi, İbranice kelimeleri öğretmesi, dini konularda çocukların dikkatini çekecek sorular sorması, akşamları yatarken Yahudiliği anlatan hikaye kitapları okuması, Yahudiliği öğretmeye yönelik müzik, eğlence ve tatil programları tertip etmesinin etkili olacağı vurgulanır.[1119]

Çocuklara küçük yaştan itibaren ahlaki terbiye vermek için avret yerlerinin örtülmesine dikkat edilir. Büyüdükleri zaman çıplaklığı normal karşılayıp yaygınlaşmasına vesile olmamaları amacıyla evde çıplak olarak dolaşmaları uygun görülmez. Çocukların çıplak olarak dolaştırılması durumunda onlara kötü ruhların musallat olabileceğine de inanılır.[1120]

Çocuklara beş yaşından on yaşına kadar, engellilerle alay etmemek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, cömert olmak, harçlığından bir kısmını sadaka kutusuna atmak, yanlış yapıldığında özür dilemek, özür dilendiği takdirde affetmek, dedikodu yapmamak, insanlara karşı saygılı olmak gibi genel ahlaki kuralların öğretilmesi tavsiye edilir. Bu yaşlardaki çocuklarla Tanrı, şüphe, seks, uyuşturucu, hata/günah, tövbe gibi konular sakin, samimi ve sabırlı bir şekilde konuşulabilir. Bu konularda çocuklara örnek olmak, onlara söylenen ve yapmaları istenen ahlaki prensiplere

[1119] Bkz. Diamant-Kushner, 20-23; Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi,* I/43.

[1120] Bkz. Browning-Bunge, 39-40.

aykırı davranmamak çok önemlidir. Aksi halde çocukların Yahudiliğe olan inançlarının sarsılmasına sebep olunabilir.[1121]

Yahudilikte dini eğitimin temel amacı, gelecek nesillere Tanrı'nın kurallarını ve İsrailoğulları tarihini öğretmektir.[1122] Bu anlamda Yahudiliğin kutsal kitabında; *"Dinle ey halkım, öğrettiklerimi, kulak ver ağzımdan çıkan sözlere. Özdeyişlerle söze başlayacağım, geçmişteki gizleri anlatacağım, duyduğumuzu, bildiğimizi, atalarımızın bize anlattığını torunlarından bunları gizlemeyeceğiz; Rab'bin övgüye değer işlerini, gücünü, yaptığı harikaları gelecek kuşağa duyuracağız."*[1123] ve "*Gelecekte çocuklarınız size, 'Tanrımız Rab'bin size verdiği yasaların, kuralların, ilkelerin anlamı nedir?' diye sorunca, onlara şöyle diyeceksiniz: 'Mısır'da Firavun'un köleleriydik. Rab bizi güçlü eliyle oradan çıkardı. Gözlerimizin önünde Mısır'a, Firavun'a, ailesine karşı belirtiler, büyük ve korkunç işler yaptı. Atalarımıza ant içerek söz verdiği ülkeye götürmek ve orayı bize vermek için bizi Mısır'dan çıkardı. Sürekli üzerimize iyilik gelmesi ve bugün olduğu gibi sağ kalmamız için Tanrımız Rab bütün bu kurallara uymamızı ve kendisinden korkmamızı buyurdu. Tanrımız Rab'bin önünde, verdiği bu buyruklara uymaya dikkat edersek, bunu bize doğruluk sayacaktır."*[1124] denilerek gelecek nesillerin tarih bilinci ile yetişmesinin önemi vurgulanır.[1125] Bu bilincin öğretilmesi ve diri tutulması için, Yahudilikteki dini

[1121] Bkz. Diamant-Kushner, 198-202.

[1122] Demsky, 164.

[1123] Mezmurlar 78/1-4.

[1124] Yasa'nın Tekrarı, 6/20-25.

[1125] Yasa'nın Tekrarı, 4/9; 6/7; 32/7, 45-46.

bayramların ailede hassasiyetle kutlanmasına ve bu özel günlerin anlamının çocuklara öğretilmesine önem verilir.[1126]

Tanah'taki "*Rab Yakup soyuna koşullar bildirdi, İsrail'e yasa koydu. Bunları çocuklarına öğretsinler diye Atalarımıza buyruk verdi. Öyle ki, gelecek kuşak, yeni doğacak çocuklar bilsinler, Onlar da kendi çocuklarına anlatsınlar, Tanrı'ya güven duysunlar, Tanrı'nın yaptıklarını unutmasınlar, O'nun buyruklarını yerine getirsinler*.[1127] ve "*Halkı erkekleri, kadınları, çocukları ve kentlerinizde yaşayan yabancıları toplayın. Öyle ki, herkes duyup öğrensin, Tanrınız Rab'den korksun. Bu Yasa'nın bütün sözlerine uymaya dikkat etsin. Yasa'yı bilmeyen çocuklar da duysunlar, mülk edinmek için Şeria Irmağı'ndan geçip gideceğiniz ülkede yaşadığınız sürece Tanrınız Rab'den korkmayı öğrensinler*."[1128] ifadelerine göre çocukların büyüyüp sorumluluk sahibi olduklarında bu kurallara göre yaşamaları için küçük yaştan itibaren dini emirleri öğrenmeleri gerekir.

Çocukların dini buyrukları öğrenmeleri için, her ortamda sürekli tekrar etmek ve bu buyrukları hatırlatan alametleri bulundurmak gerektiği, "*Kulak ver, ey İsrail! Yahve Tanrımızdır, O tektir. Tanrınız Yahve'yi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz. Bugün size verdiğim bu buyrukları aklınızda tutun. Onları çocuklarınıza benimsetin. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin. Bir belirti olarak onları ellerinize bağlayın, alnınıza takın. Evlerinizin kapı sövelerine, kentlerinizin kapılarına yazın."*[1129] emriyle

[1126] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 22/21-27; Yasa'nın Tekrarı, 16/10-12; 1. Samuel 20/5-6; Vaux, Yahudilikte Aile, 86-87.

[1127] Mezmurlar, 78/5-7.

[1128] Yasa'nın Tekrarı, 31/12-13.

[1129] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 6/4-9; 11/18-21.

belirtilir. Çocuklara daha okula başlamadan sabah ve akşam duası öğretmek önemlidir. "*Şükürler olsun, ey ebedi var olan Hükümdar ki, lütfunla ruhumu uykudan sonra yeniden bana bağışladın…"* anlamındaki *modeh ani* duası ilk öğretilen dualardandır. Tanah'da yer alan çocuklara dini emirlerin öğretilmesi emrinin de etkisiyle Yahudiler arasında okuma yazma oranının ve eğitim seviyesinin diğer uluslara göre daha yüksek olduğu kaydedilir.[1130]

Anne babanın çocuklarına dini eğitim vermeleri ve onlara nasihatlerde bulunmalarına Tanah'tan bir örnek olarak şu ifadeler verilebilir: *"Çocuklarım, babanızın uyarılarına kulak verin. Dikkat edin ki anlayışlı olasınız. Çünkü size iyi ders veriyorum. Ayrılmayın öğrettiğimden. Ben bir çocukken babamın evinde, annemin körpecik tek yavrusuyken, babam bana şunu öğretti: Söylediklerime yürekten sarıl, buyruklarımı yerine getir ki yaşayasın. Bilgeliği ve aklı sahiplen, söylediklerimi unutma, onlardan sapma. Bilgelikten ayrılma, o seni korur. Sev onu, seni gözetir. Bilgeliğe ilk adım onu sahiplenmektir. Bütün servetine mal olsa da akla sahip çık. Onu el üstünde tut, o da seni yüceltecek, ona sarılırsan seni onurlandıracak. Başına zarif bir çelenk, görkemli bir taç giydirecektir. Dinle oğlum, sözlerimi benimse ki, uzasın ömrün. Seni bilgelik yolunda eğitir, Doğru yollara yöneltirim. Ayakların takılmadan yürür, sürçmeden koşarsın. Aldığın terbiyeye sarıl, bırakma, onu uygula, çünkü odur yaşamın. Kötülerin yoluna ayak basma, yürüme alçakların yolunda, o yoldan sakın, yakınından bile geçme, yönünü değiştirip geç. Çünkü kötülük etmedikçe uyuyamaz onlar, uykuları kaçar saptırmadıkça birilerini. Yedikleri ekmek kötülük, içtikleri şarap zorbalık ürünüdür. Oysa doğruların yolu şafak ışığı gibidir, giderek öğle güneşinin parlaklığına erişir. Kötülerin yoluysa zifiri*

[1130] Örs, 371-373.

karanlık gibidir, neden tökezlediklerini bilmezler. Oğlum, sözlerime dikkat et, dediklerime kulak ver. Aklından çıkmasın bunlar, onları yüreğinde sakla. Çünkü onları bulan için yaşam, bedeni için şifadır bunlar. Her şeyden önce de yüreğini koru, çünkü yaşam ondan kaynaklanır. Yalan çıkmasın ağzından, uzak tut dudaklarını sapık sözlerden. Gözlerin hep ileriye baksın, dosdoğru önüne! Gideceğin yolu düzle, o zaman bütün işlerin sağlam olur. Sapma sağa sola, ayağını kötülükten uzak tut."[1131] Bu ifadelerde, anne babaya saygı, bilgelik ve doğruluk üzerinde durulur; yalandan, kötü sözlerden, yanlış yollara sapmaktan uzak durulması tavsiye edilir.[1132]

Çocukların eğitimleri esnasında onların iyiliği için dövülebileceğini hatta bunun gerekli olduğunu vurgulayan Tanah'ta "*Oğlundan değneği esirgeyen, onu sevmiyor demektir. Seven baba özenle terbiye eder."*[1133] *Akılsızlık çocuğun özyapısındadır. Değnekle terbiye edilirse akılsızlıktan uzaklaşır."*[1134] *"Değnekle terbiye bilgelik kazandırır, Kendi haline bırakılan çocuk ise annesini utandırır. Oğlunu terbiye et, o da sana huzur verecek ve gönlünü hoşnut edecektir."*[1135] ve *"Çocuğunu terbiye etmekten geri kalma, onu değnekle dövsen de ölmez. Onu değnekle döversen, canını ölüler diyarından kurtarırsın."*[1136] gibi açıklamalar vardır.

Yahudilikte, eski dönemlerde kız çocuklarına formel bir dini eğitim verilmemiş, onlar da dini ve kültürel bilgileri evde annesinden öğrenmiştir. Kızlardan

[1131] Bkz. Özdeyişler, 4/1-27; 6/1-35.

[1132] Özdeyişler, 1/8; 6/20.

[1133] Özdeyişler, 13/24.

[1134] Özdeyişler, 22/15.

[1135] Özdeyişler, 29/15, 17.

[1136] Özdeyişler, 23/12; bkz. 20/30.

gerek ev içerisinde gerekse dışarıda yapması gereken görevleri öğrenerek sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenmiştir.[1137] Tarihsel şartların da etkisiyle eski çağlarda kadınların her hangi bir eğitim almaları ve bir hocadan ders takip etmeleri mümkün olmamıştır. Bunun yanında Yahudilikte ilmi çalışma yapmanın ve özellikle Tora çalışmasında bulunmanın sadece erkeklerin görevi olduğu; kadınların rolünün ise, kocalarının ilmi çalışmalarına zemin hazırlamak olduğu bildirilmiştir.[1138] Yahudi din bilginlerinin kız çocuklarını ilmi çalışmaların dışında tutma çabalarının gerekçesi olarak Tanah'taki "*...oğullarına onları öğreteceksin."*[1139] emrinde kız çocukları zikredilmediği için; "O*nların ilim öğrenmeleri gerekli olmadığı gibi, erkeklerin de onlara ilim öğretme mecburiyetleri yoktur."* denilmiştir.[1140] Kız çocuklarına ilim öğretmek ona ahlaksızlık öğretmek gibi değerlendirilmiştir. Çünkü dini konularda bilgisi artan kızların, dinin emirlerine karşı lakayt davranmaya ve daha cesaretle günah işlemeye başlayacağından korkulmuştur.[1141]

Günümüzde bazı aileler, çocuklarının dini eğitime başlamasını sinagogda yapılan bir davet ile kutlar ve çocuklara sembolik bir Tanah ile küçük bir dua şalı vererek, onların da Yahudi dini gereklerini yerine getirmeye başladıkları gösterilir. Anaokuluna giden çocuklar İbrani harflerini öğrendiklerinde "*siyyum ha sefer"(*kitabın tamamlanması) denilen ve çocuğa hediye olarak "*siddur"* dua kitabının hediye edildiği bir tören düzenlenerek kutlama yapılır. Yahudiler genellikle ilkokul çağından itibaren çocuklarını dini eğitim alabilecekleri eğitim merkezlerine

[1137]Bkz. Yaratılış, 29/6; Ezgiler Ezgisi, 1/6; Rut, 2/8; Zekeriya, 8/5; Vaux, Yahudilikte Aile, 86.

[1138]Bkz. *BT*, Kiddushin, 29b, 34a; Yevamoth, 63b; "Children" *EJ,* IV/618.

[1139] Çölde Sayım, 11/19.

[1140] *BT,* Kiddushin 29b.

[1141] *BT* Sotah, 20a. Mishna, Sotah, 3/4.

göndererek din konusunda bilinçli olmasını isterler. Çocukları yaz döneminde din eğitimi verilen yaz kamplarına göndererek veya günlük dini aktiviteler yapan kuruluşların bu aktivitelerine katılımını sağlayarak çocuğun dini eğitimi alması amaçlanır.[1142]

3.2. Hıristiyanlıkta Çocuğun Eğitimi

Hıristiyanlığa göre dini eğitimin öncelikle "Kutsal Kitap"a uygun yapılması gerekir. Çünkü "Kutsal Yazıların tümü Tanrı esinidir ve öğretmek, azarlamak, yola getirmek ve doğruluk konusunda eğitmek için yararlıdır. Bunlar sayesinde Tanrı adamı, her iyi iş için donatılmış olarak yetkin olur.[1143] ifadesinde belirtildiği gibi "Kutsal Kitap"ın kaynağı Tanrıdır ve onu tüm hayat ve eğitim için mutlak/değişmez bir rehber olarak kabul etmek gerekir.[1144]

Hıristiyanlık açısından çocukların eğitiminde ilk aşama ailedir ve anne babanın çocuklarına "Tanrı'nın buyruklarını" öğretmesi gerekir. "Eski Ahit"te yer alan "İbrahim'i, doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye seçtim. Öyle ki, ona verdiğim sözü yerine getireyim."[1145] ifadesinde anne babanın çocuklarına dini eğitim vermesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, "Eski Ahit"teki "Tanrınız Rab'bin size öğretmek için bana verdiği buyruklar, kurallar, ilkeler bunlardır. Mülk edinmek için gideceğiniz ülkede onlara uyun. Yaşamınız boyunca siz, çocuklarınız ve torunlarınız, size verdiğim bütün kurallara, buyruklara uyarak Tanrınız Rab'den korkun ki, ömrünüz uzun olsun. Kulak ver, ey İsrail! Söz

[1142] Bkz. Dimant-Kushner, 202-217.

[1143] 2. Timoteyus, 3/16-17.

[1144] Bkz. Çölde Sayım, 23/19; Mezmurlar, 119/89; 151, 160; Matta, 24/35; Yuhanna, 17/17; 2. Petrus, 1/20-21.

[1145] Yaratılış, 18/19.

dinleyin ki, üzerinize iyilik gelsin, atalarınızın Tanrısı Rab'bin size verdiği söz uyarınca süt ve bal akan ülkede bol bol çoğalasınız. Kulak ver, ey İsrail! Yahve Tanrımız'dır, O tektir. Tanrınız Yahve'yi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz. Bugün size verdiğim bu buyrukları aklınızda tutun. Onları çocuklarınıza benimsetin. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin. Bir belirti olarak onları ellerinize bağlayın, alnınıza takın. Evlerinizin kapı sövelerine, kentlerinizin kapılarına yazın."[1146] emirlerinde ailenin çocuk eğitimindeki önemine değinilmiştir.

"Duyduğumuzu, bildiğimizi, atalarımızın bize anlattığını, torunlarından bunları gizlemeyeceğiz; Rab'bin övgüye değer işlerini, gücünü, yaptığı harikaları gelecek kuşağa duyuracağız. Rab, Yakup soyuna koşullar bildirdi, İsrail'e yasa koydu. Bunları çocuklarına öğretsinler diye Atalarımıza buyruk verdi. Öyle ki, gelecek kuşak, yeni doğacak çocuklar bilsinler, Onlar da kendi çocuklarına anlatsınlar.[1147] ifadesinde de ailelerin çocuklarına vermeleri gereken eğitim sorumluluğuna dikkat çekilmiştir.[1148]

"Yeni Ahit"te yer alan, "Ey çocuklar, Rab yolunda anne babalarınızın sözünü dinleyin. Çünkü böylesi doğrudur. İyilik bulmak ve yeryüzünde uzun ömürlü olmak için annene babana saygı göster. Vaat içeren ilk buyruk budur. Ey babalar, çocuklarınızın öfkesini uyandırmayın. Onları Rab'bin terbiye ve öğüdüyle büyütün".[1149] ifadelerinde de anne baba ile çocuklar arasındaki ilişkinin ve eğitim

[1146] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 6/1-9; 20-25; 11/18-21.

[1147] Mezmurlar, 78/3-6.

[1148] Bkz. Özdeyişler, 1/8; 2/1;3/1; 4/1-27; 6/20-22; 22/6; 31/1.
http://churchcouncil.org/index.php/the-official-documents/21-ed-of-christ-child/ (30/09/2016).

[1149] Efesliler, 6/1-4.

yönteminin nasıl olacağı açıklanmıştır. II. Vatikan Konsili'nde de anne babanın çocuklarına örnek olması, dualarıyla yol göstermesi, özellikle dini eğitim konusuna özel itina göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır.[1150]

Çocuklara öğretilecek dini bilginin Hıristiyanların kutsal kitabında yer alan "Tanrı'nın buyrukları" olması gerektiği, bu emir ve yasaklar çocuklara veya gelecek nesillere öğretilmediği takdirde toplumda her türlü yanlış inanç ve davranışların artacağı ve bu yanlış uygulamalarından dolayı toplumun dağılıp gideceğine dikkat çekilir.[1151]

İsa, çocuklara son derece müşfik davranmış, onların masumluğunu vurgulamış, eğitim açısından çocuğa bağırmanın ve kızmanın doğru olmadığını belirtmiştir.[1152] "Eski Ahit"teki "Çocuğu tutması gereken yola göre yetiştir, yaşlandığında o yoldan ayrılmaz."[1153] emri ile de eğitimin çocuk yaşta başlamasının önemine dikkat çekilmiştir.

Hıristiyanlığa göre İsa'nın çarmıha gerildikten sonra tekrar dirilerek on bir öğrencisine/havarilerine hitaben söylediği: "Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim."[1154] sözlerinde her ne kadar özel olarak çocukların eğitilmesinden bahsetmese de, insanların Hıristiyan inancı çerçevesinde eğitilmesine vurgu yapılmıştır.

[1150] http://www.meryemana.net/misc/ikinci-vatikan-konsili (Erişim: 19/11/2016).

[1151] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 6/1-9; 30-1-20; Yeşeya, 2/6; 8/20; Efesliler, 6/1-4; Romalılar, 12/1-2.

[1152] Bkz. Markos, 10/13-16; Matta, 18/2-6; 19/13-15; Luka, 18/15-17.

[1153] Özdeyişler, 22/6.

[1154] Matta, 28/18-20.

"Yeni Ahit"te toplumda göz önünde olacak ve liderlik yapacak kişilerin çocuklarına iyi bir eğitim vermiş olmaları gerektiğini ifade etmek için "İhtiyar seçilecek kişi, eleştirilecek yönü olmayan, tek karılı biri olsun. Çocukları imanlı olmalı, sefahatle suçlanan ya da asi çocuklar olmamalı."[1155] denilmiştir. "Ey çocuklar, her şeyde anne babalarınızın sözünü dinleyin. Çünkü bu, Rab'bi hoşnut eder. Ey babalar, çocuklarınızı incitmeyin; yoksa cesaretleri kırılır."[1156] ifadeleriyle eğitim konusunda hem çocukların hem de anne babanın nelere dikkat etmesi gerektiği açıklanmıştır.

"Eski Ahit"teki "Yaralayan darbeler kötülüğü temizler, kötek iç varlığın derinliklerini paklar."[1157] "Akılsızlık çocuğun özyapısındadır, değnekle terbiye edilirse akılsızlıktan uzaklaşır.[1158] "Çocuğunu terbiye etmekten geri kalma, onu değnekle dövsen de ölmez. Onu değnekle döversen, canını ölüler diyarından kurtarırsın."[1159] gibi ifadelere göre çocuk eğitiminde gerektiğinde onun iyiliği için dövmenin gerekliliği belirtilmiş olsa da bu ifadeler fiziksel bir dövme olarak değil, çocukların çok sıkı bir şekilde disiplin edilmesi şeklinde de yorumlanmıştır.[1160]

Hıristiyanlıkta çocuğun eğitiminde anne babaya saygılı olmanın ve onları dinlemenin Kutsal Kitap'ın emri olduğu,[1161] dini emirleri şikâyet etmeden ve tartışmadan yapmak gerektiği,[1162] inançlarından emin ve cesur olunmasının[1163]

[1155] Titus, 1/6. Bkz. 1. Timeteyus, 3 /4-5.

[1156] Koloseliler, 3/20-21.

[1157] Mezmurlar, 20/30.

[1158] Mezmurlar, 22/15.

[1159] Mezmurlar 23/13-14.

[1160] https://www.gotquestions.org/disciplining-children.html (Erişim: 30/09/2016).

[1161] Efesliler 6/1-3.

[1162] Flipliler 2/14-15.

öğretilmesi önemsenir. Çocuklara, "Ruh'un meyvesi" olarak kabul edilen sevgi, sevinç, esenlik, sabır, şefkat, iyilik, bağlılık, yumuşak huyluluk ve özdenetim[1164] gibi değerlerin kazandırılmasına çalışılır. Çocuk eğitimine küçük yaştan itibaren başlamak ve çocuklardaki iyilik, nezaket, samimiyet, doğruluk gibi değerlerin tüm hayatlarına hâkim olmasını sağlamak gerekir. Çocuk eğitiminde onlarla iyi ilişkiler kurmak ve sevdirerek öğretmek ve Tanrı inancını yerleştirmek çok önemlidir.[1165]

Çocuk eğitiminde çeşitli oyunlar ve aktiviteler yapmak, çocukların duyacağı şekilde dua ederek veya duayı birlikte söyleyerek çocuğu dua yapmaya teşvik etmek, çocukla birlikte "Kutsal Kitap"tan bazı bölümler okuyup bunların günlük hayatta nasıl uygulanabileceğini konuşmak, düzenli olarak çocuklarla birlikte Kilise'deki ibadetlere katılmak ve tüm bu eğitim sürecinde çocuğa iyi bir örnek olmak oldukça önem verilen hususlardandır.[1166]

3.3. İslam'da Çocuğun Eğitimi

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de insanın doğuştan hiçbir şey bilmeden doğduğu, öğrenmesi için ona göz, kulak ve kalp verildiği,[1167] tabiata bakarak birçok olaydan ibret alabileceği,[1168] iyi ve kötü iki yola da gidebilecek durumda olduğu,[1169] en güzel şekilde yaratılan insanın zaman içinde değişerek aşağı

[1163] Özdeyişler 28/1.

[1164] Galatyalılar 5/22-23.

[1165] Bkz. Browning-Bunge, 128-134.

[1166] http://www.wikihow.com/Raise-Christian-Children (Erişim: 02/10/2016).

[1167] Nahl, 16/78.

[1168] Enam, 6/98-99.

[1169] İnsan, 76/3; Beled, 90/10.

ve bayağılığın en kötü derecesine düşebileceği,[1170] hırslı, sabırsız, nankör, zalim, cahil ve aceleci olduğu belirtilir.[1171] Bu ayetlere göre insan, eğitim alma ve öğrenme kabiliyetine sahip tek varlıktır. İnsan dışındaki diğer varlıklar, içinde bulundukları tabii ortamın ve iklim şartlarının dışına çıkamazken; o, yeni şeyler öğrenme ve kendini geliştirme imkânına sahiptir. Hz. Muhammed de, her çocuğun *"fıtrat"* üzere doğduğunu, daha sonra (konuşma çağından sonra) onu anne-babasının, Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yaptığını[1172] belirterek çocukların içinde büyüyüp yetiştikleri aile ve sosyal çevreden etkilendiğini vurgulamıştır.

İslam'a göre insan, ergenlik çağına gelip iyi ile kötüyü kavrayabilecek yaşa geldiğinde yaptıklarından sorumludur. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de, henüz aklını kullanamayacak durumda olan çocuklara yönelik bir emir yer almaz. Yani Kur'an-ı Kerim yetişkinlere hitap eder ve çocukların eğitimi ve ahlaklı yetişmeleri konusunda dikkat edilmesi gereken hususları açıklar. Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulüğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döküldüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[1173] ayetinde çocuklara buluğ çağından önce de mahremiyet eğitimi verilmesi gerektiği vurgulanır. Bu ayette evin birden fazla odası

[1170] Tin, 95/4-5.

[1171] Bkz. Mearic, 70/19; Ahzap, 33/72; Nisa, 4/28;İsra, 17/11.

[1172] Buhari, Cenaiz 79 (112-113); Kader, 3; Müslim, Kader, 22-25, (2658).

[1173] Nur, 24/58.

olması gerektiği ve tüm ev ahalisinin tek odalı bir yerde kalmaması da belirtilir. Ayrıca Hz. Muhammed'in, 10 yaşına basan çocukların yataklarının ayrılmasını belirten tavsiyesi[1174] de ailenin kalabileceği evin birden fazla odalı olması gerektiğine bir işarettir. Çünkü bu ayetin devamında buluğ çağına ermiş çocukların sadece bu üç vakitte değil, her defasında odaya girerken izin istemeleri gerektiği vurgulanır.[1175]

Kur'an-ı Kerim'de insanın sorumluklarının bilincinde olmasını belirtmek amacıyla, "*Ey insanlar! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyunuz*."[1176] denilerek aile içindeki eğitimin önemine dikkat çekilir. Hz. Muhammed de bu konuda; "... *Kişi aile fertlerinin bir çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır ve o da güttüklerinden sorumludur."*[1177] diyerek anne babanın, çocuklarının eğitimi ve terbiyesi hususunda sorumlu olduklarını vurgulamıştır. Hz. Muhammed'in, bir babanın çocuğunu iyi terbiye etmesinin, ona bırakabileceği en büyük bağış olduğunu belirtmesi de çocuk eğitimine verdiği önemi gösterir.[1178].

Kur'an-ı Kerim'de Lokman'ın oğluna yaptığı, Allah'a şirk koşmaması, hardal tanesi kadar dahi olsa iyilik yapması ve kötülükten kaçınması, namazı kılması, iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışması, kibirlenip insanlardan yüz çevirmemesi, böbürlenerek yürümemesi ve sesini alçaltması gibi nasihatlerden bahsedilir.[1179] Bu

[1174] Ebu Davud, Salat, 26.

[1175] Nur, 24/59.

[1176] Tahrim, 66/6.

[1177] Buhari, Cum'a, 11 (18).

[1178] Tirmizi, Birr ve Sıla, 33 (2017-2018).

[1179] Bkz. Lokman, 31/13-19.

nasihatlere göre, çocuğa ilk çocukluk döneminden itibaren gelişim özellikleri dikkate alınarak, ailesi tarafından Allah'ın varlığı ve birliğinin, yapılan en küçük iyilik ya da kötülükten haberdar olduğunun, ibadetlerini eda etmesinin, başkalarının da iyiliği öğrenmesi ve kötülüklerden kaçınması için çalışmasının, alçak gönüllü ve tevazu sahibi olmasının öğretilmesi gerekir.[1180]

İslam'ın kutsal kitabında önceki peygamberlerin hayatı anlatılırken, çocuk yaştaki Hz. Yusuf'un babası Hz. Yakup'a rüyasını anlatması ve bu konuda istişare etmeleri[1181] ve Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'e rüyasında onu boğazladığını (kurban ettiğini) söylemesi,[1182] çocuk ile çok ciddi konuların bile istişare edilebileceğini ve onun önemsenmesi gerektiğini gösterir.

İslam'a göre eğitim aslında doğumdan önce başlar. Doğum sonrası eğitim, doğum öncesi eğitimin devamı kabul edilir. Babanın ve annenin yiyip içtiklerinin doğacak çocuğun karakterini etkileyeceğine inanıldığından, kazancın helal olmasına dikkat edilmelidir. Çocuğun iki yaşına kadar emdiği sütün, karakterine tesir edeceği kabul edildiğinden, onu emziren kadın öz annesi olmasa bile, sütannesi sayılır.[1183]

Çocuğa ad verme esnasında kulağına ezan okunmasıyla İslam'ın ilk şiarı çocuğa telkin edilir ve Allah inancı eğitimi başlar. Çocuklar küçük yaşlarda anne babalarının kullandıkları dini kavramlardan etkilendikleri için, *"Maşallah, Allah*

[1180] M. Zeki Duman, Ailede Çocuk Eğitimi ve Lokman Hekim'in Oğluna Nasihatlerinin Düşündürdükleri, *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi]*, 1991, Cilt: XXVII, Sayı: 3, s. 111-116.

[1181] Yusuf, 12/4-5.

[1182] Saffat, 37/102.

[1183] Bkz. Bayraklı, "*Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu" 171-172.*

bağışlasın, Allah'a emanet ol, Allah'a ısmarladık" gibi sözlerin söylenmesi ve çocuğun sürekli bu sözleri işitmesi din eğitimi açısından faydalıdır.[1184]

İlk çocukluk evresinde çocuğa Allah inancının yerleştirilmesi için, O'nun güzel isimlerini ve sıfatlarını kullanmak, Allah'ı korkutucu vasıflarla değil sevdirerek, güvenilecek ve sığınılacak bir varlık olarak anlatmak gerekir.[1185]

İslam'a göre çocukların dini kavramlar ile ilgili sorularına ciddi ve doğru cevaplar verilmeli ve onlara dini inanış ve uygulamalar konusunda iyi bir örnek olunmalıdır. Çocukların hatim törenlerine, mevlitlere, bayramlara v.b. merasimlere götürülmesi; ayrıca kutsal gecelerde namaza ve cemaatle ibadete teşvik edilmesi tavsiye edilir. Çocuğun din eğitiminde kutsal geceler, Ramazan günleri ve bayramlarda çocuğa hediyeler alınması da önemlidir.[1186] Çocuğa dini kavramların, dini, milli ve ahlaki motiflerin yer aldığı çizgi film ve çocuk filmlerinin izlettirilmesi, masalların, hikâyelerin okunması; oyuncaklarda ve evdeki dekoratif eşyalarda dini motiflerin yer alması, çocuklarda dini duygunun gelişimine olumlu katkı sağlar.[1187]

[1184] Bkz. Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri,* Ankara: Gün yayıncılık, 1995, 66-69.

[1185] Bkz. M. Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım,* İstanbul: Timaş Yayınları, 2002, 102-107; Canan, *Kur'an'da Çocuk*, 95.

[1186] Bkz. Beyza Bilgin, *İslam ve Çocuk*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, 160; Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi,* 221-223. Eyüp Şimşek, Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, [www.dinbilimleri.com]*, 2004, Cilt: IV, Sayı: 1, s. 211-220

[1187] Abbas Çelik, *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım*, Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınları 2001, 96.

İslam'da çocuk eğitiminde sevgi, yumuşak tavır, güzel konuşma, ödüllendirme, düşündürme, korku ve sabırlı olma gibi temel ilkelere dikkat çekilmiştir.[1188]

Çocuğun ergenlik çağına kadar ceza-i ehliyete sahip olmadığı,[1189] bu nedenle küçük çocukların dövülmesinin yasak olduğu, eğitim amacıyla dövme ile ilgili ise vurulacak bölge, vurma aleti ve vurma miktarı açısından çok katı sınırlamaların olduğu, çocuğa zarar verecek ve insan bedenine işkence olarak nitelenecek şekilde dövmenin kabul edilemeyeceği vurgulanır.[1190]

Hz. Muhammed çocuklara iman esaslarının, ibadetlerin ve Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesine ve temel ahlaki alışkanlıkları kazandırılmasına önem vermiştir.[1191] Bu kapsamda inanç konularını bazen çocuklara anlatmıştır. Örneğin; henüz ergenlik yaşına gelmemiş İbnu Seyyad'a *"Benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet eder misin?"* diyerek, onu iman edip müslüman olmaya davet ettiği,[1192] yine kendisine hizmet eden Yahudi bir çocuk hastalanınca onu ziyarete giderek İslam'a davet ettiği, çocuğun da babasından izin alarak müslüman olduğu rivayet edilmiştir.[1193] Hz Muhammed, İnsanın ölünce amel defterinin kapanacağını, ancak insanların faydalandığı bir hayır (sadaka-i cariye) yaptıranın, faydalanılan ilim bırakanın ve

---

[1188] Bkz. Celal Kırca, "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 1996, Sayı: 9, s. 39-48

[1189] Ebu Davud, Hudud, 17 (4398-4403).

[1190] Bkz. Mehmet Emin Ay, "İslam Hukuku Kaynaklarına Göre Pedagojik Açıdan Çocuk Eğitiminde Dayak Cezasına Getirilen Sınırlamalar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt III, Sayı:3, Bursa1991, 225-230.

[1191] Bkz. İsmail Sağlam, "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 167-190.

[1192] Buhari, Cenaiz, 79 (109-110); Cihad ve Siyer, 177 (254); Tirmizi, Fiten, 63 (2247).

[1193] Ebu Davud, Cenaiz, 2 (3095).

kendisini hayır duası ile anan bir çocuğu olanın amel defterinin kapanmayacağını belirtmiş,[1194] iyi bir eğitim alarak yetişen ahlaklı bir evladın önemini vurgulamıştır. O, "*Ben öğretmen olarak gönderildim.*"[1195] diyerek gerek kendi çocuklarına ve torunlarına, gerekse diğer çocuklara son derece nazik ve sabırlı davranmış, onlara selam vermiş, şaka yapmış, yüzlerine su püskürtmüş, çeşitli isimler takmış, sırtına bindirmiş ve onları eğitmiş/terbiye etmiştir.[1196]

Hz. Muhammed namaz esnasında sırtına, hatta başına binen çocuklara hoşgörü ile yaklaşmış, onların keyfini kaçırmamak için secdeyi uzatmış, namazda kendisi ile oynamalarına izin vermiştir.[1197]

Ensar'dan birinin hurma bahçesini taşlayan Rafi' b. Amr isimli çocuğu, bahçe sahibi yakalayıp Hz. Muhammed'in huzuruna çıkarttığında o, çocuğa*; "Yavrucuğum ağaçları niye taşlıyorsun?*" diye sormuş, Rafi: *"Açtım Ya Rasulallah, karnımı doyurmak için taşladım*." cevabını verince, "*Bir daha ağaçları taşlama yavrum, altına düşenleri al, ye!"* diyerek Rafi'nin başını okşamış, *"Allahım bu yavrunun karnını doyur*." diye dua etmiştir.[1198] Böylece hem çocukların ergenlik çağına kadar sorumlu olmadıklarını hem de güzel öğütlerle eğitilmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Bedir Savaşında ele geçirilen esirlerden fidye veremeyecek durumda olanların, Medine'de çocuklara okuma yazma öğretmeleri karşılığı serbest

---

[1194] Muslim, Vasiyye, 14.

[1195] Müslim, Talak, 4.(1478).

[1196] Bkz. Buhari, Edeb, 18 (23-28); Cenaiz, 43 (62); Müslim, Fedail, 63 (2316); 65 (2318); Tirmizi, Menakıb, 31 (3769, 3784); İbn Mace, Edeb 14 (3700-3701). II/1220.

[1197] Buhari, Salat, 106 (151); Müslim, Mesacid, 42; Nesai, İmame, 37 (827)

[1198] İbn Mace, Ticaret, 67, (2298-2301) II/770-772; Ebû Dâvûd, Cihâd, 85.

bırakılması ve bu uygulama ile bilginin adeta ganimet olarak kabul edilmesi[1199] çocukların eğitimine verilen önemin bir göstergesidir.

Hz. Muhammed'in yanında on yıl kalan Enes'in bu sürede hiçbir zaman azarlanmadığını, ayıplanmadığını, yaptığı hataların anlayışla karşılandığını ve Hz. Muhammed'in hep hoşgörülü olduğunu söylemesi,[1200] onun çocuklarla hep iyi bir ilişki içerisinde olduğunu ve severek öğretmek prensibini benimsediğini göstermiştir. Hz. Muhammed, Enes'e hemen hiç kızmamış, sır tutması, güvenilir olması abdest ve namaz konusuna dikkat etmesi, büyüklere hürmet küçüklere sevgi göstermesi, herkese selam vermesi….[1201] gibi konularda tavsiyeleri olmuştur. Bu konuşmalarında Enes'e bir yetişkin gibi davranmış, onun çevresinde gördüğü ve bildiği kavramlardan/varlıklardan örnekler vermiş, söylediklerini gayet açık bir biçimde ifade etmiş böylece çocuk eğitimi prensiplerine (pedagoji) uygun yöntemler kullanmıştır.[1202]

İslam'da çocuklara küçük yaşlardan itibaren nasihatlerde bulunmak ve namaz kılmalarını teşvik etmek önemsenmiş,[1203] Hz. Muhammed de, *"yedi yaşına geldiklerinde çocuklarınıza namaz kılmalarını öğretiniz."*[1204] sözüyle erken yaşlardan itibaren bu ibadete çocukların alıştırılmalarını tavsiye etmiştir. O, çocukların iyi bir

[1199] İbn Sa' d, et-Tabakatu'l-.Kübra, II/22; Hamidullah, I/226 (Paragraf: 372); Hüseyin Algül, *İslam Tarihi,* İstanbul: Gonca Yayınevi, 1986, I/369.

[1200] Buhari, Edeb, 39 (62-67); Ebu Davud, Edeb 1 (4773-4774);Tirmizi, Birr, 68 (2084); Müslim, Fedail, 54 (2310).

[1201] Bkz. Buhari, Vesaya 26 (30); Ebu Davud, Edeb 1 (4773-4774); Müslim, Fedail, 54 (2310).

[1202] Mehmet Emin Ay, "*Hz. Peygamber (SAV) ve Çocuklar",*Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı] Peygamberimiz Hz Muhammed (SAV) özel sayısı, 2000, 2003, sayı: Özel Sayı, s. 175-176.

[1203] Lokman, 31/13-16; İbrahim, 14/40; Taha, 20/132; Meryem, 19/55.

[1204] Ebu Davud, Salat, 26, (495-496).

şekilde terbiye edilmesini,[1205] temiz rızıkla beslenmesini, okuma-yazma, yüzme, atıcılık/okçuluk, binicilik, güreş gibi sporların öğretilmesini istemiştir.[1206]

Çocukların yaşadıkları toplum içinde sosyalleşmesi ve kendine güven duygularının artması için onlara bazı görevler vermenin önemini fark eden Hz. Muhammed, çocuklara ayakkabıları düzeltmek, abdest için su ve leğen taşımak, misafirlere içecek dağıtmak, mektup taşımak gibi görevler vermiştir.[1207] O, akşam yatarken ve sabah kalkınca ağız ve diş temizliği yapılması tavsiyesinde bulunarak[1208].ağız ve diş sağlığı konusunda da örnek olmuştur. İslam âlimleri de çocuğun eğitiminde utanma duygusunun gelişimine önem verilmesine, ferdi farklılıklara ve kabiliyete dikkat edilmesine vurgu yapmıştır.[1209]

İslam'da çocukların masum olarak, bir şey bilmeden doğduklarına inanılır. Çocuğun kişiliğinin anne babası ve çevresinin etkisiyle şekillendiği kabul edilerek ona küçük yaştan itibaren temel dini bilgilerin, ahlaki prensiplerin öğretilmesine ve sağlıklı şekilde sosyalleşmesine imkân verecek faaliyetlere yönlendirilmesine önem verilir. Böylece donanımlı bir şekilde yetişkinliğe adım atması amaçlanır.

[1205] Tirmizi, Birr ve Sıla, 33 (2017-2018).

[1206] Bkz. Müslim, İmâre, 168 (1918); İbn Mâce, Cihâd, 19; Tirmizî, Fezâ'ilü'l-Cihâd, 11 (1637-1638); Nesai, Cihad, 26; Canan, *Kur'an'da Çocuk,* 77.

[1207]Bkz. Buhari; Vudu, 16 (16); Eşribe, (İçecekler), 21 (47); Müslim, Taharet, 69-71; Ebu Davud, Edeb, 135-136 (5202-5203).

[1208] Nesai, Kıyam-ül-Leyl, 10-11 (1621-1624).

[1209] Hayati Hökelekli, "Çocuk", *DİA,* İstanbul 1993, VIII/358.

V. BÖLÜM

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUKLUK DÖNEMİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde çocukluk dönemine ilişkin inanç ve uygulamalar Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından karşılaştırılacak ve *fenomenlerin* ilgili dinlerdeki yeri ve önemi belirlenerek daha iyi anlaşılmaları sağlanacaktır.[1210]

1. Çocuğun Doğum Öncesi İle İlgili İnanç ve Uygulamaların Karşılaştırılması

İnsan, erkek ve kadın olarak iki farklı cinsiyette yaratılmıştır. İnsan neslinin devam etmesi çiftlerin birleşmesi sonucu kadının gebe kalması ve çocuk doğurmasına bağlıdır. Bu bölümde cinsel birleşmenin meşruiyeti, çocuk sahibi olma ve çoğalma, doğum kontrolü, çocuk düşürme ve kürtaj konuları Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam açısından karşılaştırılarak ilgili fenomenlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

1.1. Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalma'nın Karşılaştırılması

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a göre evreni yaratan yüce bir Tanrı vardır. Yahudiliğe göre Tanrı evrendeki bitkileri, hayvanları ve insanı yaratmış ve onların çoğalmalarını istemiştir.1211 Tanrı yarattığı ilk insan çiftine: "Semereli olun ve çoğalın, yeryüzünü doldurun ve onu tabi kılın ve denizin balıklarına ve göklerin

[1210] Karşılaştırma konuları ile ilgili yararlanılan kaynaklar, önceki bölümlerde ayrıntılı şekilde belirtildiğinden, dipnot karmaşası oluşturmamak ve okuyucuyu yormamak için, bu bölümde sadece ilgili dinlerin kutsal kitaplarına yapılan atıflar dipnotta gösterilecektir.

[1211] Bkz. Yaratılış, 1/1-28.

kuşlarına ve yeryüzünde hareket eden her canlı *şeye hâkim olun.*"[1212] emrini vermiş ve bu isteğini daha sonraki süreçte Nuh, İbrahim, İshak ve Yakup'a da bildirmiştir.[1213] Bu yüzden Yahudilikte çocuk sahibi olmak ve çoğalmak Tanrı'nın emri kabul edilir. Hıristiyanlığa göre "*Yeni Ahit"*te evrenin ve insanın yaratılışı konusunda bir açıklama olmadığından, *"Eski Ahit"* olarak tanımlanan *Tanah*'ta yer alan bu konudaki ifadeler değerli ve kutsal sayılır. İslam'a göre Allah'ın her şeyi yarattığı kabul edilir. Ancak Kur'an-ı Kerim'de, Tanah'ta olduğu gibi ilk yaratma süreci ayrıntılı olarak anlatılmaz. Erkek ve dişi olarak yaratılan insanların[1214] cinsel birleşmeleri sonucu çocuk sahibi olmaları ve çoğalmaları doğal bir durum kabul edilir.[1215]

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta ilk insanın *"Âdem"* olduğuna ve insanlığın o ve eşi Havva'dan türediğine inanılır. İslam dininde ise*"Âdem"in* ilk peygamber olduğu kabul edilir, ancak ilk insan olmayabileceğine ilişkin yorumlar da vardır.

Erkek ve kadın arasındaki nikâhsız (zina) ve ensest ilişkiler, hem Yahudilik ve Hıristiyanlıkta[1216] hem de İslam'da yasaktır.[1217] Buna göre erkek ve kadının cinsel birlikteliği için nikâh gereklidir ve cinsel birleşmenin en önemli amacı çocuk yapmaktır.

[1212] Yaratılış, 1/26-28.

[1213] Bkz. Yaratılış, 6/5-22; 7/1-24; 8/1-22; 9/1, 7; 12/2; 13/16; 15/1-5; 16/10; 22/17; 26/3-4, 23-24; 28/13-14; 30/1-23; 32/12; Mısır'dan Çıkış, 32/13; Levililer, 26/9; Yasa'nın Tekrarı*, 6/3;*

[1214] Bkz. Zariyat, 51/49; Rad, 13/3; Taha, 20/53; Yasin, 36/36; Necm, 53/45; Fatır, 35/11.

[1215] Bkz. Şura, 42/11; Araf, 7/189; Nisa, 4/1; Nahl, 16/72; Rum, 30/21;Hucurat, 49/13.

[1216] Bkz. Yaratılış, 2/18-25; 3/16; Mısır'dan Çıkış, 20/14; Levililer, 18/1-30; 19/29; 20/10-22, 21/7-9; Çölde Sayım, 5/11-31; Yasa'nın Tekrarı, 5/18; 22/20-30; 27/20-23.

[1217] Bkz. İsra, 17/32; Mu'minun, 23/4-7; Mümtehine, 60/12; Furkan, 25/68; Nisa, 4/15-16, 23; Nur, 24/2-10; Mearic, 70/29-31.

Yahudilikte çocuk sahibi olamamak Tanrı'nın emrini yerine getirememiş olmaları nedeniyle hem erkek hem de kadın için bir hastalık veya eksiklik olarak değerlendirilir.[1218] Hıristiyanlık ve İslam'da ise çocuğu olmayan (kısır) erkek ve kadınlar için daha toleranslı ifadeler kullanılır ve bu durumun Tanrı'nın takdiri olduğu vurgulanır. Çocuğu olmayan çiftlerin, kimsesiz çocuklara yardım ederek ve onları evlat edinerek de anlamlı bir hayat yaşayabilecekleri belirtilir.

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta evlenilecek kadının, erkek ile aynı dinden olması çok önemlidir.[1219] Evlenecek erkek ve kadının farklı mezhep ya da dinden olması durumunda dini otoritelerden alınacak izin ile evliliklerinin geçerli sayılabileceğine inanılır. İslam'da müslüman bir erkeğin yahudi ve hıristiyan kadın ile evlenmesine izin verilirken; müslüman kadının müslüman olmayan bir erkek ile evlenmesi uygun görülmez.[1220] Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da farklı din ya da mezheplere mensup kişilerin evlenmesindeki sakıncanın en önemli sebebi, bu evlilikten doğacak çocukların dini inançlarında yaşanması muhtemel sıkıntılar ve gelecek nesillerin dini saflığının korunmasıdır.

Yahudilikte imkânı olan insanların en kısa zamanda evlenmesi, aile kurması ve çocuk sahibi olması Tanrı'nın bir emri olarak değerlendirilir.[1221] Çocuklar ise Tanrı'nın bir armağanı, toplumsal açıdan güç kaynağı, ailenin süsüdür.[1222] Tanrı'nın

[1218] Bkz. Yaratılış, 20/17-18; 30/1, 22-24; Levililer, 20/20-21; Yeremya, 22/30; 1. Samuel, 1/6-11; 2. Samuel, 6/23; Mezmurlar, 113/9.

[1219] Bkz. Yaratılış, 24/3, 37-40; 26/34-35; 27/46; 28/1-5; 29/15-30; Mısır'dan Çıkış, 34/16; Levililer, 21/13-15; Çölde Sayım, 36/6, 8. Yasa'nın Tekrarı, 7/3-4; Ezra, 9/12; 10/1-44; Nehemya, 10/30; 13/23-28.

[1220] Bakara, 2/221; Maide, 5/5.

[1221] Yeremya, 29/6.

[1222] Mezmurlar, 127/3-5; 128/3-4;

buyruklarına uygun yaşayan insanların gelecek nesillerinin verimli, bereketli ve kutlu olacağına inanılır.[1223] Yahudiler için Tanah'ın emri gereği çocuk sahibi olmak evliliğin en temel gayesi kabul edildiğinden, evli çiftlerin Yahudi toplumunda aile olarak kabul edilebilmeleri için bir erkek, bir kız çocuğa; diğer bir görüşe göre ise en az iki erkek çocuğa sahip olmaları gerekir.

Hıristiyanlığın tarihi sürecinde evlilik, cinsel ilişki ve çocuk sahibi olma konularında farklı anlayışlar olmuştur. İsa, evli çiftlerin cinsel ahlaksızlık ve zina dışında ayrılmamaları gerektiğini vurgulamış, "*Göklerin Egemenliği"* uğruna vaftiz ruhunu yaymak için evlenmemeyi idealize etmiş, ancak bunun tüm insanlar tarafından uygulanamayacağını da belirtmiştir.[1224] İsa'dan sonra Pavlus, hem zinadan korunmak için evlenmenin gerekliliğini savunmuş hem de evlenmeyerek Tanrı'nın egemenliği için çalışmak, Mesih ile olan bağı öncelemek, Mesih'in dönüşünü hararetle beklemek amacıyla kendini feda etmeyi yüceltmiştir.[1225] Kilise Babaları döneminde İsa'nın kısa süre içinde tekrar dünyaya döneceği ve Tanrı'nın egemenliğini kuracağı inancı gereği evlenmek, cinsel ilişkiye girmek ve çocuk sahibi olmak yerilmiş; İsa'nın dönüşünü hararetle beklemek yerine evlenerek aile kurup dünya hayatı ile meşgul olmak doğru kabul edilmemiştir. Böylece bekar keşişler ve manastırlarda sadece ibadetle meşgul olan rahibeler çoğalmıştır.

Son dönemlerde Hıristiyan dünyasında kadın, evlilik ve cinsel ilişki konusunda olumlu açıklamalar yapılmıştır. Katolik Kilisesine göre evlilik bir erkekle bir kadının ömürleri boyunca bir aile oluşturmak üzere bir araya geldikleri, amacı

[1223] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 28/1-4; 7/12-14; Levililer, 26/9; Mısır'dan Çıkış, 23/25-26; Yeşeya, 54/1-17.

[1224] Bkz. Matta, 19/4-12; Markos, 10/11-12; 28-31; 12/25; Luka, 14/26; 16/18; 1. Korintliler, 7/31-32

[1225] Bkz. 1.Korintliler, 7/1-9, 25-28, 32-40; İbraniler, 13/4.

eşlerin mutluluğu olduğu kadar soyu devam ettirmek ve çocuk yetiştirmek olan kutsal bir birliktelik (sakrament)'tir. Buna göre evlilik dünyaya yeni bir Hıristiyanın gelmesine vesile olduğundan dolayı önemlidir. Evlilik yoluyla oluşacak ailede doğan çocuğun, İsa Mesih'in yeryüzündeki varlığının devamına katkıda bulunacağına inanılır. Evliliğin iki temel amacı eşlerin mutluluğu ve soyu devam ettirmek yani çocuk sahibi olmaktır. Evli çiftlerin cinsel birleşmeleri sonucu çocuğun dünyaya gelmesi, Tanrı ile yaratma olayında işbirliğine girmek; çok çocuk sahibi olmak ise Tanrı'nın nimetinin bir işareti olarak olarak değerlendirilir.

İslam'da insanların farklı cinslerde yaratıldığı, çiftlerin birbirinin tamamlayıcısı olduğu vurgulanarak aile olmanın ve çocuk yapmanın insan neslinin devamı açısından gerekliliği belirtilir. İffetli ve inançlı kadınlarla evlilik teşvik edilerek, toplumdaki zina ve fuhşu önlemenin yolunun meşru ilişkiler ve evlilik yoluyla kurulan düzenli aileler olduğu açıklanır.[1226] Hz. Muhammed de imkânı olanların en kısa sürede evlenmesini, evliliğin insanı harama bakmaktan alıkoyduğunu, ırz ve namusu koruduğunu belirterek evlenmeden ruhban hayatı yaşamayı uygun görmemiştir. Kur'an-ı Kerim'de müslümanların Allah'tan, kendilerine göz nuru olacak eşler ve çocuklar vermesini niyaz etmeleri ve salih bir evlat sahibi olunca da Allah'a şükretmeleri, nankörlük etmemeleri istenir.[1227] Bazı peygamberlerle salih kulların, Allah'ın kendilerine iyi bir nesil, temiz bir soy ve soylarından O'na kulluk eden milletler vermesi için dua ettiklerini belirten ifadelerle,

[1226] Bkz. Zariyat, 51/49; Rad, 13/3; Taha, 20/53; Yasin, 36/36; Necm, 53/45; Fatır, 35/11; Şura, 42/11; Araf, 7/189; Nisa, 4/1; Hucurat, 49/13. Rum, 30/21; 30; Nahl, 16/72; İsra, 17/32; Mu'minun 23/4-7; Mümtehine, 60/12; Furkan, 25/68; Nisa, 4/15-16; Nur, 24/2-10, 23, 26, 32; Mearic, 70/29-31; Maide, 5/5; Bakara, 2/221, 223.

[1227] Bkz. Araf, 7/189-190; Furkan, 25/74.

iffetli bir eş ve iyi bir çocuk/nesil için nasıl dua edileceği öğretilir.[1228] İslam'ın kutsal kitabında çocuğu olmayan kişilere çocuk sahibi olacakları haberi büyük bir müjde olarak sunulur.[1229] Bunun yanında birçok ayette çocuk, insanların sahip olduğu maddi servet, güç ve mallar ile birlikte anılır.[1230] Böylece insanların, çocuklarını bir övünme ve gururlanma vesilesi olarak görmemeleri, çocukları ve malları sayesinde azaba uğratılmayacaklarını düşünecek kadar ileri gitmemeleri vurgulanır.[1231] İnsanlara altın, gümüş, kadın, at, davar, ekin gibi diğer dünya nimetleri ile birlikte çocukların da süslü gösterildiği ancak bunların sadece dünya hayatının geçimliği olduğu, asıl varılacak yerin Allah katında olduğu belirtilir.[1232]

Yahudilikte çocuk sahibi olmaya o kadar önem verilir ki evli bir çiftin on sene boyunca çocukları olmazsa erkek, çocuk doğuramayan eşini boşayarak başka bir kadın ile evlenebilir. Ayrıca eğer bir erkek evlendikten sonra çocuğu olmadan ölürse, ölen kişinin erkek kardeşi, yengesi ile evlenerek ondan bir çocuk yapmalı ve ölen ağabeyinin neslini sürdürmelidir.[1233] Hıristiyanlık ve İslam'da evli çiftlerin aile kabul edilebilmeleri için bir ya da birkaç tane çocuk sahibi olmalarının zaruri olduğu ve kısır kadınları boşamak, ölen kardeşin eşiyle (yenge) evlenerek ondan çocuk yapmak gibi emirler yer almaz.

[1228] Bkz. Bakara, 2/128; Ali İmran, 3/35, 40; İbrahim, 14/35, 40; Meryem, 19/4-10; Saffat, 37/100; Ahkaf, 46/15.

[1229] Bkz. Ali İmran, 3/39-40, 47; Hud, 11/70-72; Hicr, 15/53-54; Meryem, 19/4-10, 19-21; Enbiya, 21/91; Saffat, 37/101; Zariyat, 51/28.

[1230] Bkz. İsra, 17/6, 64; Kehf, 18/39, 46; Meryem, 19/77; Şuara, 26/88, 133; Mücadele, 58/17; Mümtehine, 60/3.

[1231] Bkz: Ali İmran,3/10, 116; Tevbe, 9/55, 69, 85; Mü'minun, 23/55-56; Şuara, 26/131-134; Tegabun, 64/14-15; Kalem, 68/10-14; Nuh, 71/12.

[1232] Ali İmran, 3/14; Hadid, 57/20; Sebe, 34/35-37; Meryem, 19/77; Munafikun, 63/9; Enfal, 8/28.

[1233] Yasa'nın Tekrarı, 25/5-10; Yaratılış, 38/8.

Erkek ve kadın arasındaki cinsel ilişkinin nikâh kıyılarak meşru sınırlar içinde olmasına ve evliliğin doğal sonucu olarak da çocuk sahibi olma ve çoğalmaya hem Yahudilik hem Hıristiyanlık hem de İslam'da çok önem verilir.

1.2. Doğum Kontrolü'nün Karşılaştırılması

Çocuk sahibi olmak ilk insandan bu güne önemsendiği gibi, bazı gerekçelerle doğum kontrolü uygulaması da çok eski devirlerden beri uygulanmıştır. Yahudilikte Tanrı'nın "s*emereli olun ve çoğalın*" [1234] emri gereği çocuk sahibi olmak ve çoğalmak önemlidir. Yahudi kutsal kitabında doğum kontrolü konusunda açık bir ifade olmasa da ağabeyi öldüğü için yengesi ile evlenen Onan'ın, ilişki sırasında spermlerini dışarıya boşaltması Tanrı tarafından tasvip edilmemiştir.[1235] Ortodoks Yahudilikte bu uygulama kişinin üreme imkânlarını israf etmesi ve doğabilecek bir çocuğa yaşam hakkı vermemesi olarak değerlendirilerek erkeklerin doğum kontrol yöntemleri kullanmasına olumlu bakılmaz. Buna göre sadece kadının yaşının çok küçük olması, gebeliği ve emzirdiği bebeğinin bulunması gibi hem kadının hem de mevcut bebeğin zarar görebileceği durumlarda doğum kontrolüne izin verilebilir. Çoğalma emrinin erkeğe hitap ettiği kabul edilerek doğum kontrolü yöntemlerinin kadınlar tarafından kullanılmasının daha uygun olacağı savunulur. Reformist ve Liberal Yahudiliğe göre ise bu konuda daha esnek olunabilir ve zorunlu şartlar oluşmasa da doğum kontrolü uygulanabilir.

Hıristiyanlık açısından *"Yeni Ahit"*te doğum kontrolü uygulaması ile ilgili açık ve kesin bir emir yer almaz. Hıristiyan geleneğin tarihsel anlamda cinsel ilişkiye dolayısıyla doğum kontrolü konusuna yaklaşımı üç aşamada değerlendirilebilir: İlk

[1234] Yaratılış, 1/28.

[1235] Yaratılış, 38/1-10.

dönemlerde İsa'nın hemen tekrar dünyaya geleceği beklendiği için evlenmeye ve çocuk sahibi olmaya önem verilmemiş ve ruhban hayatı yaşamak yüceltilmiştir. İkinci dönemde cinsel ilişkiye çocuk sahibi olmak gayesi ve şartıyla izin verilmiştir. Son dönemlerde ise, çocuk sahibi olmak dini bir görev olarak kabul edilmiş ve cinselliğin çocuk doğurma amacından önde tutulması yerilerek, doğum kontrolü uygulamaları uygun görülmemiştir. Katolik Hıristiyanlar doğum kontrolünü *"Eski Ahit"*te yer alan çoğalma emrine[1236] karşı gelmek olarak değerlendirilir. Hıristiyanlıkta erkek ile kadının Tanrı'nın şahitliğinde kendi istekleri ile evlenmeleri, cinsel ilişkiye girmeleri ve bunun doğal sonucu olarak çocuklarının olması dünya hayatının bir gereği kabul edilir ve doğum kontrolü uygun görülmez. Çocuk yapma konusunda çekincesi olanların doğum kontrolü yöntemlerinden ilaç ya da çeşitli doğum kontrolü aletleri kullanmak yerine, kadının yumurtlama dönemlerinde ilişkiden kaçınmalarının daha doğru olacağı tavsiye edilir. Hıristiyanlar arasında da doğum kontrolü konusunda daha esnek olunabileceğini savunanlar vardır. Bu görüşte olanlara göre spermle yumurtanın birleşmesi engellenebilir, ancak döllenme gerçekleştikten sonra onun gelişiminin durdurulması ya da sonlandırılması doğru değildir.

İslam'ın kutsal kitabında doğum kontrolü konusunda net bir açıklama yoktur. Hz. Muhammed döneminde, eşinin veya cariyesinin gebe kalmasını istemeyen müslümanlar tarafından doğum kontrol yöntemlerinden geri çekmenin (azl) uygulandığı ve Hz. Muhammed'in de bunu yasaklamadığı kaydedilir. Tarihi süreçte İslam âlimlerinin neredeyse tamamı sperm ile yumurtanın döllenmesini engellemek amacıyla yapılan doğum kontrolü yöntemlerini uygun görmüş, ancak döllenmiş

[1236] Yaratılış, 1/28.

yumurtayı rahimden atmayı ve başlamış olan gebeliği sonlandırıcı uygulamaları tasvip etmemiştir. Son yıllarda Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı, Mısır'da Ezher Üniversitesi ve çeşitli tarihlerde düzenlenen sempozyum ve çalıştaylarda günümüz İslam alimleri tarafından da benzer kararlar alınmıştır.

1.3. Kürtaj ve Çocuk Düşürme'nin Karşılaştırılması

Gebelik oluştuktan sonra ceninin düşürülmesi veya kürtaj yoluyla gelişiminin ve hayatının sonlandırılması Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından genel anlamda uygun görülmez. Yahudilikte anne karnındaki cenin, yaşayan canlı bir insan gibi değerlendirilmediğinden gebe kadının düşük yapmasına sebep olan kişiye *kısas* değil para cezası uygulanır.[1237] Çocuğun canlı bir insan sayılabilmesi için başının ya da vücudunun bir kısmının doğum kanalından çıkması gerektiği belirtilir.

Hıristiyanlığa göre Tanrı, anne karnındaki cenini de önemser.[1238] Çünkü ceninin hayati özellikleri başladığına göre Tanrı'nın onunla ilgili bir planı vardır.[1239] İlk dönem Kilise Babaları, çocuk düşürmeye şiddetle karşı çıkmış ve bunu bir cinayet olarak görmüştür. Ortaçağda cenine ilk haftalardan sonra ruh verildiği kanaati yaygın olmasına rağmen gebeliğin ilk günlerinde bile, isteyerek çocuk düşürmek büyük günah sayılmıştır. *"Mainz Konsili"nde (813)* çocuğunu düşüren kadının cezalandırılması kararlaştırılmış; "*Gratien Genelge*si"nde (1140) "*hamile kaldığı çocuğu düşürme yoluyla telef eden canidir.*" denilmiştir. Bunun yanında Katolik Kilisesi, "*Eski Ahit"*teki gebe kadının çocuğunun düşmesine sebep

[1237] Mısır'dan Çıkış, 21/22-25.

[1238] Mezmurlar, 139/13-16; Yeremya, 1/5; Luka, 1/15.

[1239] Bkz. Yaratılış, 4/25; Yeremya, 1/5; Hakimler, 13/3-5; Luka, 1/13-17.

olunduğunda düşen çocuk için fidye ödenmesi gerektiği emri göre[1240] henüz ruh verilmemiş çocukların düşürülmesinin bir insanın katledilmesi olarak değerlendirilemeyeceği görüşünü savunduğu; Papa XIII. Gregor'un da (1502-1585) bu görüşü benimsediği ve Kilise'nin 1869 yılına kadar fetüsü ruh verilmiş ve verilmemiş olarak iki şekilde değerlendirdiği kaydedilmiştir. Son yıllarda ise Katolik Kilisesi'nin kürtajın kabul edilemez bir uygulama olduğu hakkında açıklamaları vardır.

İslam'ın kutsal kitabında çocuk düşürme ve kürtaj konusunda net bir açıklama yoktur. Hz. Muhammed, bir kadının gebe olan kumasını öldürmesi ve yine bir kadının başka bir kadının karnındaki cenini düşürmesine sebep olması üzerine, ölen kadının diyetinin ödenmesine, kadının karnındaki ceninin düşmesinden dolayı da *"gurre"* ödenmesine hükmetmiştir. Gurre, Yahudilikte olduğu gibi henüz dünyaya gelmemiş çocuğun ölümüne sebep olunduğu için verilen bir bedel veya para cezasıdır.

Bazı Yahudi âlimleri kürtaja sadece gebe kadının karnındaki çocuktan kaynaklanan ve hayatını kaybetmesine sebep olacak çok ciddi sağlık sorunları olduğunda izin verilebileceğini iddia ederken; bazıları ise gebe kadının karnındaki bebekten kaynaklanmasa da bir hastalığı, acısı ya da mağduriyeti varsa bu durumdan kurtulmak için de kürtaja izin verilebileceğini savunur. Yahudiliğe göre genel olarak kürtaja, annenin hayati tehlikesi olması durumunda, insan yaşamını kurtarmak için zaruretlerden dolayı istemeyerek izin verilebilir ama önemsiz gerekçelerle kürtaj yapılması uygun görülmez.

[1240] Mısır'dan Çıkış, 21/22.

Hıristiyanlıkta isteyerek çocuk düşürme ahlaki açıdan kabul edilemez bir durumdur. Başlamış bir üreme sürecinin sona erdirilmesi (kürtaj) yasal doğum kontrol yöntemleri arasında sayılamaz. "*Nitekim suç içinde doğdum ben, günah içinde anam bana hamile kaldı*."[1241] ifadesine göre çocuğun anne rahmine düştüğü andan itibaren ruhu vardır. Çünkü günahkârlık bedensel değil ruhsal bir durumdur. Ayrıca anne karnındaki bebeğin hayati özellikler göstermesi nedeniyle ruhunun da var olduğu kabul edilir. Bu sebeple Katolik Hıristiyanlıkta son dönemlerde çocuğun döllenme anından itibaren canlı olduğu ve onun yaşama hakkının korunması gerektiğine dikkat çekilir.

Kur'an-ı Kerim'de çocuk düşürme konusunda net bir açıklama bulunmadığından Hz. Muhammed'in, insanın annesinin karnında kırk günde derlenip toparlandığı, sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı haline döndüğü, sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olduğu; daha sonra Allah'ın bir melek göndererek, ona ruh üflediğini belirtmesi, hamilelikten sonra ilk yüz yirmi güne kadar çocuğa ruh üflenmediği dolayısıyla insan olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesine ve çocuk düşürme konusunda farklı görüşlere yol açmıştır. İslam âlimleri ceninin, gebelikten sonra ilk kırk gün veya yüz yirmi gün içinde düşürülebileceği, ruh üflenmeden önce ancak bir zaruret veya özür nedeniyle düşürülebileceği ve kürtajın tamamen haram olduğu şeklinde farklı görüşler ileri sürmüştür. Çağdaş İslam âlimlerinin çoğu, ilk yüz yirmi günlük süre içerisinde çocuk düşürmeyi sakıncasız gören ictihadların, yeni tıbbi bilgiler ışığında tekrar değerlendirmeye tâbi tutulması gerektiğini belirterek gebeliğin hangi döneminde olursa olsun çocuk düşürmenin ve kürtajın câiz olmadığını savunur.

[1241] Mezmurlar, 51/5.

Netice itibariyle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da hayati açıdan bir gerekçe olmadan ceninin yaşamına son verilmesi uygun görülmez, kaza ile ceninin düşmesine sebep olan kişiye de diyet olarak para cezası verilmesine hükmedilir.

2. Çocuğun Doğum Sonrası İle İlgili İnanç ve Uygulamaların Karşılaştırılması

Çocuğun doğumu her toplumda, yeni bir bireyin dünyaya gelmesi anlamında sevinçle karşılanır. Bu bölümde çocukların doğum sevinci amacıyla yapılan yenidoğan törenleri, içinde doğduğu toplum veya cemaate yeni bir üyenin katılımının kabulü anlamında yapılan uygulamalar; çocuğa ad verme ve çocuğun sünnet ettirilmesi Yahudilik, Hıristiyanlık ve islam açısından karşılaştırılarak bu fenomenlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

2.1. Çocuğun Doğumu ve Dine/Cemaate Kabulü'nün Karşılaştırılması

Çocuğun doğması her aile için bir sevinç kaynağıdır. Çünkü yeni bir birey dünyaya gelir, topluma ve dine yeni bir kişi katılır. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta, doğum esnasında kadının acı çekmesi Tanrı'nın kadına verdiği bir ceza olarak değerlendirilse de[1242] kadın için gebe olmak ve çocuk doğurmak mutluluk sebebidir. Geleneksel Yahudi kültüründe kadının gebeliği boyunca yaptığı davranışların, yediği yiyeceklerin hatta baktığı nesnelerin karnındaki çocuğa etki edeceğine inanılır. Bu nedenle gebe kadının cömert ve yardımsever olması, sadaka vermesi, dua etmesi, haram hayvanlara ve çirkin şeylere bakmaması tavsiye edilir. İslam'da hem babanın hem de annenin helal lokma ile büyümüş olması önemlidir. Çünkü hem babanın yediği gıdaların haram ya da helal olmasının menisinden oluşacak çocuğun özelliklerine etki edeceği, hem de gebelik süresince annenin yediği gıdalardan çocuğun etkileneceği kabul edilir. Bu nedenle anne de gebe iken yeme ve içme

[1242] Yaratılış, 3/16.

konusuna dikkat etmelidir. Gebelik döneminde anne babanın Allah'a sağlıklı ve hayırlı bir evlat vermesi için dua etmeleri de tavsiye edilir.[1243]

Yahudilikte doğum yapan kadın dini açıdan kirli sayılır ve temizlenmesi için eğer erkek çocuk doğurmuşsa kırk gün, kız çocuk doğurmuşsa seksen gün geçmesi gerekir.[1244] Hıristiyanlıkta bununla ilgili olarak Yahudilerden ayrı bir açıklama yer almazken; İslam'da doğum yapan kadından gelen kana "*nifas kanı*" denir. Bu dönem "adet dönemi" gibi değerlendirilir ve bu durumun kırk gün sürdüğü kabul edilir.

Yahudiler arasında erkek çocuğun doğduğu haftanın cuma günü akşamı, çocuk sünnet olmadan önce Şabat öncesi onu kutsamak ve doğum sevincini paylaşmak için "*şalom zakor" (erkeğe selam)* denilen bir kutlama yapılır. Bazı cemaatlerde aynı tören *"şalom nekeva*" adıyla kız çocukları için de uygulanır. Yahudi toplumunda bir ailenin çocuğu olduğunda ailenin yakınları ve tanıdıklarının katıldığı bu törenlerde anne baba kutlanır, bebek için hayır dualar edilir ve iyi dileklerde bulunulur.

Yahudilikte çocuğun Tanrı ile bir bağ kurması ve onunla ahit/antlaşma yaparak Tanrı'nın dinine/toplumuna dâhil olması amacıyla doğumunun sekizinci günü sünnet edilmesi gerekir. Bu anlamda erkek çocukların sünnet olması Tanrı ile yapılan antlaşma bir işareti olarak anlaşılır.[1245] Yahudilikte erkek çocuk için doğumunun 8. günü yapılan *sünnet (brit mila)* törenine karşılık, kız çocuğuna da, zamanı kesin olarak belirlenmese de, mezheplere göre "*brit bat", "simhat bat", "zeved ha bat"* şeklinde değişik adlarla ifade edilen bir tören yapılır. Bu tören kız

[1243] Bakara, 2/128-129; Araf, 5/189; İbrahim, 14/40.

[1244] Levililer, 12/1-8.

[1245] Yaratılış, 17/1-14; 21/4.

çocuklarının doğumunu sevinçle karşılama, akrabalara şükür yemeği verme, çocuk için iyi bir kısmet, gelecek, şans dileme ve onu kutsama uygulamasıdır. Tören sonunda kız çocuğunun Yahudi toplumunun bir üyesi olduğuna ve kuşaklar boyu süren Tanrı ile ahitleşmeye dâhil olduğuna inanılır. Yahudilikte günümüzde hem erkek hem de kız çocukları için *"yeni doğan töreni*" denilebilecek kutlama törenleri yapılmakta ve çocukların hayırlı evlat olmaları için dua edilmektedir.

Hıristiyanlar tarafından da bebeğin doğumu sevinçle karşılanır ve ailenin yakınları ve dostları sevinçlerini ve hayır dualarını bildirmek için bebeği ziyaret eder. Hıristiyanlıkta bir çocuğun ya da yetişkinin dini topluluğa katılmasının şartı *vaftiz* olmasıdır. Hıristiyan inancına göre insanlığın atası olan Âdem ve Havva'nın işlediği günah onların soyundan gelen tüm insanlara bulaştığından dünyaya gelen her çocuk *asli günah* ile doğar. Günahkâr olarak doğan çocuğun günahlardan arınmasının ve "*Mesih cemaatine"* ya da *Hırisityan dinine* girmesinin yolu *vaftiz* olmasıdır. Vaftiz töreninde suyun arındırıcı özelliği nedeniyle çocuğun tüm günahlarından arındığına, Mesih ile bütünleşerek ve yeniden doğduğuna inanılır.[1246] Bu amaçla din adamı tarafından Kilise'de çocuğun üzerine su serpilerek ya da suya batırılarak *vaftiz* edilir ve Hıristiyan azizlerinin adlarından birisiçocuğa *vaftiz adı* olarak verilir.

İslam'da gebe kalmaya sebep olacak cinsel ilişkinin meşruluğundan itibaren çocuk önemsenir. İslam geleneğinde çocuk doğunca onun müslüman olarak yaşaması, Allah'ın rızası dairesinde ömür sürmesi, şeytanın şerrinden korunması ve hayırlı bir evlat olması için dualar edilir. Hz. Muhammed'in yeni doğan çocuklara hem hayır duasında bulunduğu hem de hurma gibi tatlı bir yemişi ağzında ezdikten

[1246] Bkz. Yuhanna, 3/3-6; Romalılar, 6/4-5; Galatyalılara, 3/27; Markos, 16/16; Titus, 3/4-6; Resullerin İşleri, 2/38; 22/16; Markos, 6/16; 1. Petrus, 3/ 20-21; Koloseliler, 2/11-12.

sonra onu çocuğun damağına sürdüğü (tahnik) rivayet edilir. İslam dininde insanların hiçbir şey bilmeden dünyaya geldiğine,[1247] ancak Tanrı inancını kabul edebilecek özellikte/fıtratta doğduğuna inanılır.[1248] İslam'a göre çocuk günahsız, temiz ve masum olarak doğduğundan Hıristiyanlıktaki vaftiz törenine benzer bir dini tören yapılmaz. İslam'da çocuk doğduktan sonra anne babanın Allah'a şükür ifadesi olarak *"akika kurbanı"* kesmesi tavsiye edilir. Müslümanlar arasında çocuğun doğumundan sonra şükür amacıyla *akika kurbanı* kesilmesi, yakın akrabalara ziyafet verilerek bu sevinçli olayın kutlanması geleneği yaygındır.

Yahudilikte çocuk için anne sütünün faydası ve önemi nedeniyle annenin çocuğunu yirmi dört ay emzirmesi istenir. Çocuğa sütanne tutmak gerektiğinde, onun iyi huylu bir kadın olmasına önem verilir. Hıristiyanlıkta Meryem'in İsa'yı emzirdiğini gösteren resimler çok önemsenerek çocuğun anne sütü ile beslenmesine dikkat çekilir. İslam'da annenin çocuğunu iki yıl emzirmesi istenir.[1249] Eğer çocuk doğumundan itibaren iki yıl içinde başka bir kadından süt içerse, içtiği sütün çocuğa etki edeceği inancıyla o kadın çocuğun sütannesi olur.

Yahudilikte çocukluk döneminden ergenlik dönemine geçişi ifade eden ve artık kişinin dini açıdan yetişkin sayılarak dini cemaatin bir üyesi olduğunun ilanı anlamında *"bar/bat mitzva"* töreni yapılır. Erkek çocukların on üç yaşında, kız çocukların ise on iki yaşında ergenliğe geçiş yaptıkları kabul edilir ve bu tören ile onlar dini cemaatin yetişkin bir üyesi olur. Hıristiyanlıkta da ergenlik çağı insanın aklını daha iyi kullanabildiği ve dini açıdan sorumluluk sahibi olduğu dönem olarak

[1247] Nahl, 16/78.

[1248] Rum/30/30.

[1249] Bakara, 2/233.

görülür ama bununla ilgili geniş kapsamlı bir kutlama töreni yoktur. İslam'da sorumluluk çocuğun aklının erebileceği, iyi ve kötünün ayrımını yapabileceği dönem olarak kabul edilen ergenlik çağı ile başlar. Ancak bu sorumluluğunu duyurma anlamında Yahudilikteki *bar mitzva* veya *bat mitzva* törenlerine benzer bir tören yapılmaz.

Yahudilikte ailenin ilk erkek çocuğunun dini açıdan önemli bir yeri vardır. Tanah'ta, ilk insan Âdem'den başlayarak insanlığın şeceresi sayılırken nesli devam ettiren olarak ilk oğlun ismi zikredilmiştir.[1250] Tanrı, İsrailoğullarını *"ilk oğlu"* kabul etmiş[1251] ve bitkilerin, hayvanların ve insanların ilk ürünlerinin kendi hakkı olduğunu vurgulamıştır.[1252] Tanrı, Mısırlıların ilk oğullarını öldürerek İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarmasına[1253] karşılık İsrailoğulları'nın ilk oğullarının kendisine adanmasını emretmiştir.[1254] O, daha sonraki süreçte ise ilk doğan erkek çocukların yerine mabed hizmetleri için Levililer sülalesini seçtiğini belirtmiş,[1255] ilk erkek çocukların *"beş şekel"* gümüş karşılığında bu adanmışlık durumundan kurtarılmalarını istemiştir.[1256] Yahudilikte bir çocuğun ilk erkek çocuk olarak kabul edilebilmesi için annesinin ilk bebeği olması, normal yolla doğması ve Levi sülalesinden olmaması gerekir. İkiz çocukların eğer ikisi de erkek ise sadece ilk doğan çocuk *ilk oğul (ben bahor)*'dur. Bu şartları taşıyan ilk oğul için *pidyon ha ben*

[1250] Bkz. Yaratılış, 4/1-15; 5/6-32; 6/10, 18; 7/13; 8/18; 9/18-19; 10/1-32; 1. Tarihler, 1-12. Bablar.

[1251] Mısır'dan Çıkış, 4/22.

[1252] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 13/1-2; 34/19-20; 22/29-30; Çölde Sayım, 8/17; 15/19-21; 18/12-13; Yasa'nın Tekrarı, 15/19-20; 26/1-10.

[1253] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 11/1-10; 12/21-30.

[1254] Mısır'dan Çıkış, 13/1-212-16; 22/29-30; 34/19-20; Çölde Sayım, 3/12-13; 8/17.

[1255] Bkz. Levililer, 8/16-18; Çölde Sayım, 3/41-45.

[1256] Bkz. Çölde Sayım, 3/46-51; 18/15-16.

denilen bir tören düzenlenir. Törende çocuğun babası sinangogdaki kohene, çocuğunu adanmışlık durumundan kurtarmak için sembolik bir ücret vererek onun mabed hizmetlerinden azat edilmesini sağlar ve Yahudi toplumunun normal bir üyesi olur.

Hıristiyanlıkta *"Eski Ahit"*te belirtilen Musa'nın Firavun ile mücadelesinde Tanrı'nın Mısırlıların ilk oğullarını öldürmesi ve buna karşılık İsrailoğulları'nın da ilk oğullarının kendisine adanması emrine atıf yapılarak[1257] İsa'nın da annesinin ilk oğlu olduğu belirtilir ve Yahudi inancı gereği küçükken bu adanmışlık durumundan kurtulması için Kudüs mabedine götürüldüğü vurgulanır.[1258] *Yeni Ahit'e* göre İsa, hem annesinin ilk oğlu hem yaratılmışların ilki hem de ölümlüler arasından ilk dirilendir.[1259] Ancak Hıristiyan geleneğinde Yahudilikte olduğu gibi ilk doğan çocukların Tanrı'ya adanmış sayıldığına ve çocuğun doğum sırasının dini açıdan önemli olduğuna dair bir inanç ve uygulamaya rastlanmaz.

İslam'da ilk çocuğun dini açıdan farklı bir özellik taşıdığına dair bir inanç ve uygulama yoktur. Yahudilikte ilk doğan erkek çocuk için düzenlenen *pidyon ha ben* uygulamasının İslam'daki *fıtır sadakasına* benzediği söylenebilir. Çünkü *pidyon ha ben* erkek çocuğun fidyesi anlamına gelir. *Fıtır sadakası* da sadece ilk erkek çocuk için olmasa da yaşayan her birey için verilen mali bir ibadettir. Bu nedenle hedef kitlesi farklı olsa da bir anlamda hayatta olmanın bir karşılığı olarak uygulandığından aralarında benzerlik vardır.

[1257] Mısır'dan Çıkış, 13/1-212-16; 22/29-30; 34/19-20; Çölde Sayım, 3/12-13; 8/17; İbraniler, 11/28-29.

[1258] Luka, 2/7, 22-23; Romalılar, 8/29.

[1259] Koloseliler, 1/15-20; İbraniler, 1/6; Vahiy, 1/5.

2.2. Çocuğa Ad Verme'nin Karşılaştırılması

Ad, bir insanın toplumda tanınması için kaçınılmaz bir gereklilik olduğundan tarih boyunca dünyaya gelmiş her çocuğa bir ad verilmiştir.

Yahudilik açısından Tanah'ta ad verme uygulaması ile ilgili örnekler oldukça çoktur. Bu örneklere bakıldığında çoğunlukla çocuğun doğduğu zamanda yaşanan olay veya içinde bulunulan sosyal, psikolojik ve dini durum dikkate alınarak o anın bir tanığı veya hatırlatıcısı olacak bir adın verildiği görülür.[1260] Yahudi inancının ve kültürünün korunmasının ve sonraki kuşaklara aktarılmasının en önemli yolunun çocuğun sünneti ve adı olduğuna inanıldığından çocuğa Yahudi bir ad verilmesine özen gösterilir. Hatta *diaspora*da yaşayan Yahudiler çocuklarına birisi dini ayinlerde ve kendi aralarında kullanılmak üzere Yahudi adı, diğeri ise resmi işlemlerde kullanılmak üzere yaşanılan devlete uygun farklı bir ad verir.

Hıristiyanlık, Yahudilik içinden çıkmış bir din olduğundan ilk Hıristiyanlar ve Havariler de Yahudi toplumunda doğup büyümüş ve adları da Yahudi adıdır. Hıristiyanlıkta İsa'nın adının konulması ile ilgili "*sekizinci gün, çocuğu sünnet etme zamanı gelince, kendisine İsa adı verildi. Bu, O'nun ana rahmine düşmesinden önce meleğin O'na vermiş olduğu isimdi*."[1261] ifadelerinde ona, Yahudi geleneklerine göre ad verildiği belirtilir. Hıristiyanlar "*Eski Ahit*"te yer alan ve Yahudilerin kullandığı adları da kullanır. Ancak Hıristiyanlık açısından "*aziz"* ya da *"azize"* kabul edilen "*kutsal"* şahsiyetlerin adlarının çocuklara verilmesi daha önemlidir.

[1260] Bkz. Yaratılış, 3/20; 4/25; 16/1-11; 17/4-5, 15-19; 18/12-15; 19/30-38; 21/4-6, 17; 25/25-26; 29/32-35; 30/1-24; 33/24-28; Mısır'dan Çıkış, 2/22; 1. Samuel, 1/1-20; 4/19-22.

[1261] Luka, 2/21;Matta, 1/21-24.

Kur'an-ı Kerim'de gerek olumlu örnek olmaları bakımından peygamberlerin ve ihlaslı kulların adları gerekse onlara karşı çıkan *Firavun, Nemrud, Ebu Leheb* gibi *"isyankar"* kişilerin adları zikredilir. Ancak çocuklara ad verme zamanı, ad verirken dikkat edilecek hususlar, hangi adların verilebileceği ile ilgili bir açıklama yer almaz. Bu nedenle İslam'da, çocuklara ad verme ile ilgili inanç ve uygulamalar Hz. Muhammed'in sözlerinden veya o dönemdeki uygulamalardan çıkarılır. Hz. Muhammed, çocuğa güzel bir ad verilmesine ve bu konuda titiz davranılmasına *"Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla, hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyun.*" diyerek dikkat çekmiştir. O, aynı zamanda adların anlamalarına da önem vermiş ve kötü ya da olumsuz anlam ifade eden adları değiştirmiştir.

Yahudilikte erkek çocuğa ad verme töreni genellikle doğumun sekizinci günü sünnet işleminin ardından yapılır.[1262] Sünnet töreninin ertelendiği durumlarda veya çocuk hastalandığında verilen adın çocuğa tesir ederek iyileşmesine katkı sağlayacağı inancıyla sünnet yapılmadan da ad verildiği olur. Bazen de ilk erkek çocuk için yapılan *pidyon ha ben* töreninde ad verilir. Kız çocuğuna ad verme uygulaması ise genellikle doğumdan sonraki ilk *Şabat (cumartesi)* günü veya pazartesi, perşembe günleri sinagogdaki Tora okuma töreninde ya da doğumundan bir ay sonra sinagogda veya evde haham önderliğinde *simhat bat* veya *zeved ha bat* denilen törende yapılır.

İsa, Yahudi bir toplumda "*Yahudi bir çocuk"* olarak doğduğundan onun adlandırılması da Yahudi kuralları gereği doğumunun sekizinci günü yapılan *sünnet* töreni esnasında gerçekleşmiştir. Hıristiyan inancına göre İsa adı bütün adların

[1262] Yaratılış, 21/3-4.

üstündedir.[1263] Hıristiyanlıkta çocuğa ad verilmesi genellikle çocuğun kilisede vaftiz edilmesi töreni ile birleştirilmiştir. Çocuğun *asli günah*tan kurtulması için yapılan *vaftiz* töreninde rahip tarafından çocuğun alnına kutsal yağdan sürülür ve su serpilir. Bu esnada çocuğa önemli Hıristiyan azizlerinin adlarından birisi *vaftiz adı* olarak verilir. Adı verilen azizin o çocuğu koruyacağına inanılır. Hıristiyanlıkta çocuğa verilen adın, hayatı boyunca hatta öldükten sonra da onunla olacağına inanıldığından, anne babalar çocuklarına ad verirken Hıristiyan inanışına uygun bir ad olmasına özen gösterir.

İslâm'da çocuğa ad koymanın zamanı konusunda doğduğu gün, doğumunun üçüncü günü ve yedinci günü şeklinde farklı açıklamalar yer alsa da bunlar dini bir emir ve bağlayıcı nitelikte değildir. Çocuğa ad koyarken sağ kulağına *ezan*, sol kulağına *kamet* okunarak adı söylenir. Nitekim Hz. Muhammed, torunu Hasan'ın adını koyarken bunu uygulamıştır. Böylece çocuğun kulağına ilk defa İslâm'ın şiarı olan kelime-i tevhid ile birlikte kendi adı söylenmiş olur.

Yahudilikte çocuğa ad verirken annenin ya da babanın yaşamında geçen bir olayı yansıtan bir ad vermek veya sonuna "*el/il"* ile biten Tanrı adı eklemek bir gelenektir. Yahudiler arasında günümüzde ad verme uygulamasının eskiden olduğu gibi dini önemini devam ettirmediği belirtilir. Yahudilerin son dönemlerde genel olarak yaşadıkları ülkenin diline, kültürüne ve dünyadaki popüler kültüre göre çocuklarına ad verdikleri söylenebilir. Hıristiyanlar tarafından *"aziz"* ve *"azize"* kabul edilen önemli dini şahsiyetlerin adlarını vermek önemsenmekle beraber, günümüzde popüler kültürün etkisi ile *dini olmayan* adlar da çocuklara verilir. Müslümanlar arasında günümüzde genel olarak, Allah 'ın sıfatları ve güzel adları,

[1263] Filipliler, 2/9.

Hz. Muhammed'in adları, …din kelimesiyle birleşik adlar, peygamber adları, mübarek gün ve gecelerin adlarının çocuklara verilmesi yaygındır. Bununla birlikte İslam açısından özel bir anlamı olmayan adlar da müslümanlar tarafından kullanılır.

Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da çocuğa verilen adın anlamının insanın kişiliğine, sağlığına, ahlakına kısaca tüm hayatına etki edeceğine inanılır. Bu yüzden kötü anlamı olan ya da toplumda kötü olarak bilinen kişilerin adlarının hem bu adları hatırlatmamak/yaşatmamak hem de adların çocuğun karakterine etki edeceği inancıyla yeni doğan çocuklara verilmesi uygun görülmez. Ölen kimselerin adlarının yeni doğan çocuklara verilmesi konusunda olumlu ve olumsuz farklı görüşler ve uygulamalar vardır. Genellikle ölen kimse "iyi bir kişi" ise çocuğun ona benzemesi, onu örnek alması ve bu kimsenin adının yaşatılması gayesiyle adı çocuklara verilir.

2.3. Çocuğun Sünneti'nin Karşılaştırılması

Erkek çocukların penisinin uç kısmını örten derinin belirli bir şekil ve ölçüde cerrahi işlem ile çıkartılması (kesilmesi) işlemi olarak tanımlanan sünnet, Yahudilikte dini bir emir (*mitsva*) olarak kabul edilir. Yahudilikte Tanrı'nın İbrahim ile bir antlaşma/ahit yaptığı, bu antlaşmanın işareti olarak da sünnet olmayı emrettiği belirtilir.[1264] İbrahim, Tanrı'nın emri gereği evindeki tüm erkekleri/hizmetçileri ve o zaman on üç yaşında olan oğlu İsmail'i sünnet etmiş; kendisi de aynı gün (Tanah'a göre) doksan dokuz yaşında iken sünnet olmuştur.[1265] İbrahim daha sonra doğan oğlu İshak'ı da Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi sekiz günlük iken sünnet

[1264] Yaratılış, 17/1-14.

[1265] Yaratılış, 17/23-27.

ettirmiştir.[1266] Bu nedenle Yahudilikte, Yahudi olmanın bir işareti ve gereği olarak erkek çocukların doğumunun sekizinci günü sünnet edilmesi gerekir.

Hıristiyanlık açısından çok önemli sayılan Vaftizci Yahya ve İsa, Yahudi toplumunda doğdukları için sekiz günlük iken sünnet edilmişlerdir.[1267] İlk Hıristiyanlar Yahudi asıllı olduğundan onların da sünnetli oldukları kabul edilir. Ancak Pavlus, kendisi de Yahudi asıllı olmasına rağmen Hıristiyanlığın putperestler arasında yayılmasını kolaylaştırmak için yeni dine girenlerin Yahudilikteki bazı kanunlara uymayabileceğini düşünmüş ve sünnet gibi zor gelebilecek bazı dini yükümlülüklerden onları muaf tutmuştur. Havariler Konsilinde (M.S. 49-50) bu konu tartışılmış ve sonuçta putperestlerden hidayete erenlerin sünnet olmayabileceği kararlaştırılmıştır.[1268] Pavlus, Yahudi asıllı kişilerin sünnet olmasına fazla itiraz etmemiş,[1269] ancak "kurtuluş" için Yahudi kanunları yerine "iman"ı vurgulamış, yeni anlamıyla sünneti fizikî olmaktan ziyade mânevî bir durum *(kalbin sünneti)* olarak görmüş; Hıristiyan kimliğinin belirleyicisi olarak maddi sünnetin yerine *vaftiz* uygulamasını öne çıkarmıştır.[1270] Bu nedenle Pavlus, Yahudi soyundan olmayan Hıristiyanların sünnet edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre önemli olan fiziksel anlamda sünnet olmak değil manevi olarak imanın gereklerini yerine getirmektir.[1271] Bu nedenle sünnet, Mısır (Kıptî), Etiyopya ve Eritre'deki bazı

[1266] Yaratılış, 21/4.

[1267] Luka 1/59; 2/21.

[1268] Resullerin İşleri, 15/1-21.

[1269] Romalılar, 3/1-2; Eçilerin İşleri, 16/1-3.

[1270] Koloseliler, 2/11-13; Galatyalılar 3/23-29.

[1271] Bkz. Romalılar, 2/25-29; 3/29-31; 1. Korintliler, 7/17-20; Galatyalılar, 5/2-6; 6/12-16; Resullerin İşleri, 15/1-21;Filipliler, 3/2; Titus, 1/10.

Hıristiyanlar tarafından uygulansa da Hıristiyanlıkta genel olarak gerekli görülmez ve uygulanmaz.

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de sünnet olmanın gerekliliğini açıkça belirten bir emir yer almaz. Hz. İbrahim ile ilgili ayetlerin[1272] dolaylı olarak sünnetten bahsettiği iddia edilse de bu ayetlerde de açıkça sünnet uygulamasından bahsedilmez. Hz. Muhammed sünnet olmayı, fıtratın bir gereği olarak diğer temizlik amaçlı yapılan fiillerle birlikte zikretmiştir. Bu nedenle sünnet olmak, İslam açısından dini hüküm olarak *"sünnet"* kabul edilir. Çocukların sünnet edilmesi için belirli bir zaman belirtilmez, ancak ergenlik çağından önce sünnet edilmeleri tavsiye edilir.

Yahudilikte sünnet olmayan erkeğe kız verilmeyeceğinin belirtilmesi[1273] erkeklerin sünnet olmasının önemini göstermesi bakımından kayda değerdir. Sünnet olmak Yahudi cemaatine katılmanın olmazsa olmaz şartı olarak değerlendirilse de; sünnetli olmanın gereklerini manevi veya ahlaki olarak da göstermek gerektiği üzerinde durulur.[1274] Tanah'ta "*sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacaktır, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."*[1275] denilerek sünnet emrine uymama durumunda cemaat dışına atılma cezası zikredilir. Yahudi din adamları tarafından sünnetsizlik günah kapsamında görülür, fakat bu durum Yahudi olma özelliğini kaybetme şeklinde anlaşılmaz. Talmud'a göre bir Yahudi sünnetli olmasa da Yahudi olma özelliğini, bir *goy da (yabancı)* sünnetli olsa da *goy* olma özelliğini kaybetmez. Çünkü bir kişiye Yahudi kimliğini kazandıran özelliği temelde Yahudi

[1272] Bakara, 2/124; Nahl, 16/123.

[1273] Yaratılış, 34/14-17.

[1274] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 10/16; 30/6; Yeremya, 4/4; 9/25-26; Hezeikel, 44/7-9.

[1275] Yaratılış, 17/14.

bir anneden doğmuş olmasıdır. Günümüzde Yahudilerin çok büyük bir çoğunluğu tarafından sünnet önemsenir ve uygulanır.

Yahudilik açısından sünnet olmak dini bir emir sayıldığından, bu dini ritüelin *mohel* adı verilen, hem tıbbi hem de dini açıdan yetkin kişi tarafından yapılmasına önem verilir. İslam dininde ise sünnet işleminin dini yetkinliğe sahip bir kişi tarafından yapılması şartı aranmaz, önemli olan sünnetin yapılmış olmasıdır.

Kadınların üreme organlarının üst kısmında bulunan klitorisin bir kısmının kesilmesine işlemi olan kadın sünneti dünyanın değişik bölgelerinde yerel bir gelenek olarak uygulanır. Ancak bu uygulamanın kaynağının Yahudilik, Hıristiyanlık veya İslam olduğu konusunda açık bir bilgi yoktur.

3. Çocuğun Doğuştan Sahip Olduğu Özelliklerin Karşılaştırılması

Çocukların doğuştan sahip oldukları bazı özelliklerinin değiştirilme imkânı olmadığından, onlar hayatları boyunca onlardan etkilenir. Çocuğun anne babası, ırkı, soyu, kimliği, cinsiyeti, masumiyeti, engelliliği ve küçük yaşta ölümü bu özellikler arasındadır. Bu bölümde çocuğun doğuştan sahip olduğu özellikler (fenomenler) Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından karşılaştırılarak fenomenlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

3.1. Çocuğun Kimliği'nin Karşılaştırılması

Her insan bir anne babadan dünyaya gelir. Her anne babanın da farklı bir ırkı, dili, rengi, soyu ve toplumsal statüsü vardır. Çocuklar anne babalarını seçme imkânı olmadığı halde çoğu zaman toplumda anne babalarının kimliklerine göre değerlendirilir.

Yahudiliğe göre Tanrı, İsrailoğullarını diğer milletler arasından seçerek üstün kılmış,[1276] onlarla defalarca ahit yapmış, onlara bazı bölgelerin topraklarını yurt olarak vaat etmiştir.[1277] Bu nedenle Yahudilerin çok büyük bir çoğunluğunu oluşturan İsrailoğulları, kendilerinin *"Tanrı tarafından seçilmiş üstün millet"* olduğuna inanır. Hıristiyanlıkta, Yahudiliğin benimsediği Yakup'un soyundan gelenlerin "seçilmiş" olduğu inancına karşılık, hem Yahudilerden hem de Yahudi olmayanlar içerisinden Tanrı'nın lütfuna mazhar kişilerin olduğu belirtilir.[1278] Bu anlamda Hıristiyanlıkta sadece belli bir soya mensup kişilerin değil vaftiz ile

[1276] Bkz. Yaratılış, 12/1-3; Mısır'dan Çıkış, 19-1-6; Levililer, 20/26; Yasa'nın Tekrarı, 7/6;10/15; 14/2; 26/16-19; 28/9.

[1277] Yaratılış, 17/6-8; Yasa'nın Tekrarı, 7/12-13; 8/19-20; 26/18-19; 28/1-15.

[1278] Romalılara, 9/24-26.

Tanrı'nın lütfuna mazhar olmuş/Kutsal Ruhu edinmiş herkesin cinsiyeti, ırkı, rengi, toplumdaki yeri, dili konusunda ayrım gözetilmeksizin "kurtuluşa" erebileceği dolayısıyla değerli olduğu kabul edilir.[1279] İslam dinine göre Allah bütün insanları topraktan yaratmıştır.[1280] İnsanların atası bir olduğundan çocuğun anne babasının kim olduğuna göre, yani ırk, soy, cinsiyet, statü gibi durumlar göz önüne alınarak değerlendirilmesi doğru değildir. Kur'an-ı Kerim'de (peygamber olarak kabul edilen) bazı kişilerin adları zikredilerek onların seçildiği ve üstün kılındığı belirtilse de[1281] Allah'ın yardımının, korumasının ve mükâfatının yalnızca inanıp iyi ameller işleyenlere olacağı, Allah'a ortak koşup iyi amel işlemeyenlerin yaptıklarının boşa gideceği vurgulanır.[1282] Hz. Muhammed, "*Ey insanlar! Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Bir Arabın Arap olmayana, kara derilinin beyaz deriliye takva dışında bir üstünlüğü yoktur*." sözüyle üstünlüğün "takva" ile olacağını açıklamıştır. Buna göre İslam'da çocuklar anne babaları kim olursa olsun günahsız/masum olarak dünyaya gelir ve ayrım yapılmaksızın her çocuk değerlidir.

Yahudiliğin tarihi sürecinde toplumda bazı statü farklılıkları oluşmuştur. Tanrı'nın kutsal mabed hizmetleri için *Levililer* soyunu seçmesi,[1283] onları toplumda ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. Mabed yıkıldıktan sonra da din adamları, toplumda sıradan İsrailliye göre üstün görülmeye devam etmiştir. Sonradan Yahudiliğe geçenler ve yasak cinsel ilişki sonucu doğan çocuklar (*mamzer*)toplumda

[1279] Titus, 3/ 4-6;Romalılar, 6/4-5; Matta, 12/46-50; Markos, 3/31-35; 6/16; Luka, 8/19-21; Galatyalılara, 3/27; Resullerin İşleri, 2/38; 22/16.

[1280] Ali İmran, 3/59; En'am, 6/2; Hicr, 15/26, 33; Hacc, 22/5; Mu'minun, 23/12; Fatır, 35/11; Secde, 32/7.

[1281] Ali İmran, 3/33-34; En'am, 6/83-87.

[1282] En'am, 6/87-88; Muhammed, 47/ 1-3, 10-12; Nûr, 24/55.

[1283] Levililer, 8/16-18; bkz. Çölde Sayım, 3/41-45.

daha alt tabakadan sayılmıştır. Bu tabakalar arasında sosyal ilişkiler açısından farklılıklar oluşmuş hatta evlenme konusunda genellikle aynı tabakadakilerin birbirleri ile evlenebilecekleri açıklanmıştır. Yahudilikte *Kohenlerin* soyunun saflığını korumak için evlenecekleri kadının özel olarak seçilmesine dikkat edilmiştir.[1284] Buna göre evlenme kurallarına uyulmayan evliliklerden olan çocuklar toplumda çeşitli adlarla damgalanmış ve sıradan İsrailliye göre birçok haklardan mahrum olarak alt tabakadan sayılmıştır.

Yahudilikte bir kişinin toplumdaki durumunu belirlemek için hem annesinin hem de babasının kim olduğuna bakılır. Eğer çocuğun hem annesi hem de babası Yahudi ise o doğuştan Yahudi sayılır ve babasının toplumdaki konumuna sahip olur. Ancak anne ya da babasından birisi Yahudi olmayan çocuk, annesinin statüsünü alır. Yahudiler annesi ve babası Yahudi olmayanlara veya yasak cinsel ilişki sonucu doğanlara *"Mamzer", "Gerşom", "Nohri", "Goy", "Ger", "Oved", "Akum"* gibi adlar vermiştir. Yasak ilişki sonucu doğanların hem kendileri hem de onuncu kuşağa kadar torunları toplumda bazı haklardan mahrum sayılır.[1285] Böylece toplumdaki Yahudiler arasında sınıf ve statü farklılıkları oluşur. İsrailoğullarına mensup olmayan bir kimse Yahudiliği benimsemiş olsa bile en iyi tabirle *Ger Toşav* olarak tanımlanır ve bir İsrailoğlu ile aynı seviyede görülmez. Bu kimselerin Yahudiler arasında yaşayabilmeleri için Yahudilere ve devlete mutlak itaat gösterip Yahudilikteki yasaklardan kaçınmaları ve Nuh kanunlarını *(Puta tapmama, hırsızlık yapmama, Tanrı'ya küfretmeme, cinsel ahlaksızlıktan kaçınma, adli durumlar tesis etme, adam öldürmeme, canlı hayvandan et koparıp yememe)* benimsemeleri gerekir. İsrail'de

[1284] Levililer, 21/7, 13-15.

[1285] Yasa'nın Tekrarı, 23/2.

devlet kademelerinde görev alacak kişinin *tam bir Yahudi* olmasına dikkat edildiğinden, çocukların anne babalarının kimliği onların toplumdaki konumlarını belirlemede önemli rol oynamaktadır.

Hıristiyanlıkta kendini dine ve kiliseye adayarak dünya nimetlerine önem vermeden dinlerini yaymak için çaba sarf eden din adamlarına çok saygı duyulur. Katolik mezhebinde tüm din adamlarının (ruhbanların), Ortodoks mezhebinde ise üst düzey din adamlarının evlenmesi yasaktır. Bu yüzden onların ya çocukları olmaz ya da olsa dahi Yahudilikteki gibi babadan çocuklarına geçen bir kutsallık anlayışı uygun görülmez. Bu nedenle toplumun en saygıdeğer kimselerinin çocukları, babalarının statüsünden yararlanarak üstün ve ayrıcalıklı sayılmaz. Protestanlıkta din adamlarına yönelik evlenme konusunda bir yasaklama olmasa da, Katolik anlayıştaki din adamlarının aşırı yüceltilmesine karşı çıkıldığından bu kimselerin çocuklarına da ayrı bir statü verilmez.

Çocukların kimliği hususunda Hıristiyanlık ve İslam'da daha evrensel ve her türden insanı kuşatıcı bir bakış açısı varken, Yahudilikte soya dayalı bir sistem öncelenmiştir.

3.2. Çocuğun Masumiyeti'nin Karşılaştırılması

Çocuk anne babasından aldığı özellikler ile farklı bir birey olarak dünyaya gelir. Anne babasının ya da daha önceki atalarının işlediği fiillerin çocuğu etkileyip etkilemediği veya ne ölçüde etkilediği toplumun ve dinin ona bakışında etkilidir.

Yahudilik ve Hıristiyanlığa göre insanlık, Âdem ve Havva'dan türemiştir. Âdem ve Havva, Tanrı'nın yasakladığı meyveden yemeleri sonucu Âdem çalışmak ve eziyet çekerek toprağı işlemekle; Havva ise kocasına istek duymak, onun emri

altına girmek, acı çekerek çocuk doğurmak ile cezalandırılmıştır.[1286] Bu cezalandırma ya da bu şekilde hayat sürme Âdem ve Havva'nın çocukları için de geçerlidir. Yani tüm insanlık ilk anne ve babalarının işledikleri hatanın bedelini ödemeye devam etmektedir. İslam dinine göre ilk peygamber Âdem ve eşi Havva, Allah'ın yasakladığı bir fiili yaparak günah işlemiş, bu yaptıklarına karşılık olarak da cennetten çıkarılmış ve yeryüzünde yaşamaya mahkûm edilmiştir. Âdem ve Havva yaptıklarının yanlış olduğunu anlayarak hemen tövbe etmiş, Allah da onların tövbesini kabul etmiştir.[1287] İslam'da bu olay nedeniyle Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi tüm insanlığın etkilendiği inancı (*asli günah*) yoktur.

Yahudiliğe göre çocuk, biyolojik olarak birinci dereceden anne ve babasının ya da dede ve ninesinin işlediği günahlardan etkilenir. Yani çocuk anne babasından manevi anlamda aldığı suçluluk mirası ile doğar. Örneğin; Yahudi kurallarına göre, dini açıdan evlenmesi ve cinsel ilişkiye girmesi yasak olan erkek ve kadının ilişkisi sonucu doğan çocuğa *mamzer* denilir ve onun sadece kendisi gibi olanlarla evliliğine izin verilir. Yahudi kutsal kitabında Tanrı'nın kıskanç bir Tanrı olduğu ve kendisine inanmayan, emirlerini dinlemeyen, kendisine inananlara yardımcı olmayan ve düşmanlık edenlere karşı çok öfkelendiği ve onları cezalandırdığı vurgulanır. Hatta bu cezalandırmanın bu suçu işleyenlerle sınırlı kalmadığı, üçüncü-dördüncü kuşağa, bazı durumlarda onuncu kuşağa kadar bu günahın etkisinin devam edeceği belirtilir.[1288] Bu durumda Yahudilik açısından bütün çocuklar, tamamen masum olarak doğmaz, anne ve babalarının işledikleri günahların etkisini az ya da çok üzerlerinde barındırır.

[1286] Yaratılış, 3/1-24.

[1287] Bkz. Bakara, 2/35-37; Araf, 7/19-25; Ta ha, 20/115-122.

[1288] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 20/5; Yasa'nın Tekrarı, 5/9; 23/1-8; 1. Samuel, 15/3.

Yeni Ahit'teki anlatımlara göre İsa'nın çocuklara bakışı ve onlara yaklaşımı son derece olumludur. İsa, bir topluluk içindeyken yanında bulunanlar çocuklara kızacak olduklarında onları uyarmış ve çocukların masumluklarını vurgulayarak, insanların çocuk masumiyetiyle Tanrı'ya bağlanması gerektiğini belirtmiştir.[1289] Hıristiyanlığın geniş kitlelere yayılmasına öncülük eden ve bu dini adeta yeniden yorumlayan Pavlus, *"Eski Ahit"*te yer alan Âdem'in eşi Havva ile birlikte Tanrı'nın yasakladığı meyveyi yemesi sonucu cezalandırılmaları, cennetten çıkarılmaları ve ölümlü olmaları hadisesine[1290] çok önem vermiştir. Pavlus, Âdem ve Havva'nın işlediği günahın onların çocukları olan tüm insanlığa da sirayet ettiğini ve dünyaya gelen çocukların ilk ataları Âdem'in işlediği günah (*asli günah)* ile doğduklarını iddia etmiştir.[1291] Daha sonraki tarihsel süreçte Augustinus, bu *asli günah* anlayışını doktrinleştirmiştir. *Asli günah* anlayışına göre günahkârlık durumu babadan çocuklara geçer. İsa, babasız olarak dünyaya geldiğinden asli günah ile doğmadığına inanılır. Hıristiyanlığa göre Âdem işlediği günah sebebiyle bütün insanlığı ölümlü kılmış, İsa da bütün insanlığı maruz kaldığı bu günahtan çarmıha gerilerek kurtarmıştır. Bu nedenle İsa'dan sonra insanların *asli günahtan* kurtulmalarının tek yolu vaftiz olmaları ve gönülden İsa'ya iman etmeleridir.[1292]

İslam dininin temel prensiplerine göre insanlar işledikleri fiillerinden bireysel olarak sorumludur ve bir kişi başkasının işlediği günahtan dolayı

[1289] Bkz. Matta, 18/1-6; 10-11; 19/13-15; Markos, 9/33-37; 10/13-16; Luka, 9/46-48; 10/21; 18/15-17.

[1290] Yaratılış,2/4-17; 3/1-24.

[1291] Romalılar, 5/12, 18-19.

[1292] Bkz. Romalılara, 5/1-21; 6/3-11, 22-23; 1. Korintliler, 15/20-22; Galatyalılar, 3/13-14; 1. Yuhanna, 1/4, 10, 19; 2/2; Koloseliler, 2/12; Titus, 3/5.

cezalandırılamaz.[1293] Bu nedenle çocuklar, anne babalarından farklı bir birey olduğundan ebeveyninin kim olduğuna ya da suç işleyip işlemediğine bakılmaksızın dünyaya masum olarak geldiğine inanılır.

3.3. Çocuğun Cinsiyetinin Karşılaştırılması

Yahudiliğin Kutsal Kitabında önce erkek ve kadın ayrımı yapılmadan "*Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan, Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı."*[1294] denilerek erkek ve kadının birlikte yaratıldığı belirtilir. Daha sonra ise Tanrı'nın önce Âdem'i (erkeği), sonra onun yalnızlığını gidermek için erkekten bir parça olarak eşi Havva'yı (kadını) yarattığı ifade edilir.[1295] Yasak meyveden yeme konusunda Âdem'i (erkeği), yılanın da kışkırtmasıyla Havva'nın (kadın) kandırdığından bahsedilir.[1296] Tanah'ta birçok olumsuz kadın örneği anlatımıyla[1297] Tanrı nazarında erkeğin daha üstün ve öncelikli, kadının ise aceleci ve daha zayıf karakterli olduğu vurgulanır. İnsanlığın şeceresi sayılırken de erkek çocukların isimleri zikredilirken[1298] kız çocuklarından hemen hiç bahsedilmez.

[1293] Bkz. Bakara, 2/86; Nisa, 4/111; Enam, 6/164; İsra, 17/15; Lokman, 31/33; Gafir, 40/17.

[1294] Yaratılış, 1/26-27.

[1295] Yaratılış, 2/4-25.

[1296] Yaratılış, 3/1-24.

[1297] Bkz. Yaratılış, 19/12-26, 31-38; 27/11-17; 38/14-24; 39/7-20; 1. Krallar, 11/1-8; Nehemya, 13/26; II. Samuel, 11/1- 27; 12/9-10; Hâkimler, 16/1-22; Özdeyişler, 6/25-26; 7/5-27, 9/13; 27/15-16; Vaiz, 7/26; I. Krallar, 21/8, 25; ll. Krallar, 9/30-37; 23/7; Yeremya, 44/15-19, 25; 51/30; Hezekiel, 8/14; 13/18-23; Çölde Sayım, 31/15-16; Nehemya, 13/26; Yeşeya, 3/16; 19/16; 32/9-11; Hoşea, 4/13-14; I. Samuel, 28/7-25.

[1298] Bkz. Yaratılış, 4/1-15; 5/6-32; 6/10, 18; 7/13; 8/18; 9/18-19; 10/1-32; 1. Tarihler, 1-12. Bablar.

Hıristiyanlıkta "*Eski Ahit*"te yer alan kadınlar ile ilgili ifadeler önemsenir. "*Yeni Ahit*"te İsa'nın kadınlar ile karşılaşması ve diyaloglarında onlara karşı olumlu bir tutum takındığı, onları muhatap kabul ederek dertlerini dinlediği, hastalıklarını iyileştirdiği, dini konularda nasihatlerde bulunduğu görülür.[1299] Buna göre İsa'nın cinsiyet ayrımcılığı anlamında kadınlara ya da kız çocuklarına yönelik olumsuz bir sözü ya da davranışı olmamıştır. İsa'dan sonra Pavlus, hiyerarşik olarak erkeği kadından üstün görmüş ve kadının toplumda sesini yükseltmemesi, kocasına itaat etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna gerekçe olarak Tanrı tarafından ilk olarak Âdem'in yaratıldığını ve onun günah işlemesine kadının sebep olduğunu belirtmiştir.[1300] Bu anlayış tarihi ve sosyal şartların da etkisiyle çağlar boyu Hıristiyan dünyasında hâkim olmuş ve kız çocukları ve kadınlar toplumda değersiz bir varlık olarak görülmüştür. Avrupa'da son dönemlerde aydınlanma, insan hakları, eşit yurttaşlık, hümanizm, feminizm gibi akımların kadın cinsinin toplumda daha iyi yer edinebilmesine yönelik faaliyetlerinin etkisiyle Hıristiyan din adamları cinsiyet anlamında kadınlara yönelik olumlu ifadeler kullanan genelgeler yayınlamış ve açıklamalar yapmıştır.

İslam'a göre insanların erkek ve dişi olarak farklı cinslerde yaratılması hayatın doğal bir gerekliliğidir.[1301] Erkek ve kadınlar arasında bedensel ve psikolojik açıdan farklılıklar olduğu kabul edilse de çiftler birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Kur'an-ı Kerim, İslam'ın geldiği ortamda kız çocuklarının değersiz görülmesini ve

[1299] Bkz. Matta, 15/21-28; Markos, 5/25-43; 7/24-30; Luka, 7/36-50; 14/38-41; Yuhanna, 4/5-30; 8/3-11.

[1300] Bkz. 1. Korintliler, 11/2-10; 14/34-35; 1. Timeteyos, 2/8-15.

[1301] Bkz. Zariyat, 51/49; Rad, 13/3; Yasin, 36/36; Zuhruf, 43/12; Necm, 53/45; Şura, 42/11; Hucurat, 49/13; Nebe, 78/8; Nahl, 16/72; Rum, 30/21; Fatır, 35/11; Bakara, 2/187; Nisa, 4/1.

kız çocuğu olan kimselerin bu durumdan utanç duyarak çocuklarını öldürmelerini şiddetle eleştirir ve her iki cins çocuğun da yaratıcısının Allah olduğunu vurgular.[1302] Erkek ve kadınların Tanrı açısından eşit olarak görüldüğü ve dini sorumluluk açısından her ikisinin de birbirine denk olduğu kabul edilir.[1303] Hz. Muhammed, kız çocuğu olup da onları büyüten, yetiştiren ve onlara iyi davrananların cennete gideceklerini belirterek toplumda kız çocuklarına yönelik olumsuz tutumun düzelmesini amaçlamış ve çocuklar arasında cinsiyet temelli bir ayrım yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Yahudilikte kız ve erkek çocuk arasında hem dini bakış açısı hem de onlar ile ilgili yapılan törenler bağlamında ayrımlar daha belirgindir. Yahudi bir kadının, erkek çocuk doğurduğunda toplam kırk gün, kız çocuğu doğurduğunda ise seksen gün kirli sayılması[1304] cinsiyet ayrımcılığının bir göstergesidir. Kızların Tora eğitimi almak, şahitlik yapmak, boşanmak gibi konularda yetkili sayılmaması; Tanrı'nın erkekler ile *sünnet* yoluyla *"ahit"* yapması,[1305] ailede ilk doğan erkek çocuğu kendisi için seçmesi ve mabed hizmetlerinde sadece erkekleri görevlendirmesi,[1306] aile soyunun erkek çocuktan devam edeceği inancıyla erkek çocuk sahibi olmaya önem verilmesi Yahudilikteki cinsiyet ayrımcılığına örneklerden bir kaçıdır. Hıristiyanlıkta her ne kadar İsa'nın kız-erkek ayrımı konusunda bir açıklaması ve uygulaması olmasa da; Pavlus sonrası süreçte cinsiyet ayrımcılığının arttığı görülür. İslam'da ilk dönemler Arap toplumundaki cinsiyet ayrımcılığı şiddetle eleştirilerek bu anlayış yok

[1302] Zuhruf, 43/16- 17; Nahl 16/57-59; Saffat, 37/153; En'am, 6/100, 137, 140, 151; İsra,17/31, 40; Mümtehine, 60/12.

[1303] Ali İmran, 3/195; Tevbe, 9/71.

[1304] Levililer, 12/1-8.

[1305] Yaratılış, 17/1-14.

[1306] Levililer, 8/16-18; bkz. Çölde Sayım, 3/12-13, 41-45, Mısır'dan Çıkış, 13/12-16.

edilmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreçte dönemsel ve kültürel etkilerle müslüman devletlerde kadınların ve kız çocuklarının geri planda olduğu uygulamalar görülse de İslam'ın temel prensiplerinde erkek ve kadın Allah'ın yarattığı iki ayrı cinsiyet olarak değerlendirilir ve Allah katında eşit değerde görülür.

3.4. Çocuğun Engelliliği ve Ölümü'nün Karşılaştırılması

Dünyaya gelen çocukların bazıları bedensel ve zihinsel açıdan sağlıklı, bazıları ise hasta ya da engellidir. Bu şekilde doğmak çocukların elinde değildir. Çocukların bazı organlarının hastalıklı ya da eksik olmasının nedeni insanlık tarihi boyunca sorgulanmış ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Yahudilikte Tanrı'nın yaratıcı olarak her şeye kadir olduğu, insanların engelli ya da sağlam olarak yaratılmasında da O'nun tek yetkili olduğu kabul edilir.[1307] Hıristiyanlıkta, "*Yeni Ahit"*te çocuğun engellilik durumu hakkında bir değerlendirme yapılmaz ama İsa'nın engelli ve hasta insanlara yaklaşımı ve onları iyileştirmesinden bahsedilir. Tanrı'nın insanı "*kendi suretinde*" yarattığı,[1308] sevgisinin tüm varlıkları kapladığı[1309] ve yaratmanın da bu sevginin bir yansıması olduğu kabul edilir. Yüce ve eksiksiz olan Tanrı'nın, insanı ilk yaratılışta kendine benzer şekilde eksiksiz olarak yarattığı, günah ve eksikliğin Tanrı'dan değil insanların işledikleri hatalar sonucu ortaya çıktığı vurgulanır.[1310] Buna göre günah ve ölüm, insan sayesinde dünyaya gelmiştir.[1311] Her şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten Tanrı, engellileri de

[1307] Mısır'dan Çıkış, 4/10-11; Mezmurlar, 91/1-16.

[1308] Yaratılış, 1/26-27; 5/1.

[1309] Mezmurlar, 145/8-9; 103/8-13; 1. Yuhanna, 3/1.

[1310] Yaratılış, 3/1-8.

[1311] Romalılar, 5/12.

iyileştirmeye kadirdir.[1312] İncillerde İsa'nın, gözleri görmeyen, felçli ve kötürüm olan birçok hasta ve engelliyi iyileştirdiğinden,[1313] küçük yaşta amansız hastalığa yakalanan çocukları da sağlıklarına kavuşturduğundan bahsedilir.[1314] Buna göre engellilerin ve hasta çocukların iyileştirilmesi için çaba sarfetmek ve onlara yardımcı olmak gerekir.

Kur'an-ı Kerim'de doğrudan *engelli* anlamına gelen bir kelime kullanılmaz. Kur'an'da görme, işitme, konuşma, ortopedik ve zihinsel engellileri ifade eden anlatımlar olsa da bunlar fiziksel anlamda değil mecazi/manevi anlamda hakikati göremeyen, işitemeyen, hissedemeyen, söylemeyen anlamındaki ifadelerdir. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'de fiziksel engellilik bir eksiklik olarak görülmez, asıl engelliliğin "hakikati idrak edememek" anlamında mecazi olduğu vurgulanır.[1315]

Yahudilikte Tanrı, emirlerine uyanlara birçok bolluk, bereket ve başarı vaat ederken; emirlerine aykırı hareket edenleri körlük, şaşkınlık, başarısızlık, kölelik, hastalık, kıtlık gibi belalar ile cezalandıracağını belirtir.[1316] Tanah'ta "*İnsanın yukarıdan, Tanrı'dan payı nedir, yücelerden her şeye gücü yetenden mirası ne? Kötüler için felaket, haksızlık yapanlar için bela değil mi?"*[1317] denilerek insanın yaptığı kötü amellerin karşılığı olarak hastalık ve belalarla karşılaşacağı açıklanır. Yine Yahudiliğe göre Tanrı, "*Benden nefret edenin babasının işlediği günahın*

[1312] Mısır'dan Çıkış, 4/11.

[1313] Matta, 9/1-34; 20/29-34; Markos, 1; 29-34; 9/14-19; 10/46-52; Luka, 4/38-41; 9/37-42; 18/35-43.

[1314] Matta, 17/14-21.

[1315] Hacc, 22/46.

[1316] Yasa'nın Tekrarı, 28/1-68; Çölde Sayım, 12/1-15.

[1317] Eyüp, 31/2-3.

hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım."[1318] diyerek çocukların karşı karşıya kaldığı bazı sorunların sebebini, babalarının/dedelerinin işlediği günahlar olduğunu vurgular. Bu ifadelere göre Yahudilik açısından fiziksel ve zihinsel engellilerin de "*Tanrı'nın bir cezası*" olarak değerlendirildiği sonucu çıkarılabilir.

İsa'ya, doğuştan kör olarak doğan bir adam için, "*kim günah işledi de bu kör doğdu? Annesi mi, babası mı, kendisi mi?"* diye sorulduğunda, İsa: "*Ne kendisi, ne de annesi babası günah işledi. Tanrı'nın işleri onun yaşamında görülsün diye kör doğdu*."[1319] diyerek engelliliğin çocukların anne ya da babasının günahlarının bir yansıması olduğu inancını reddetmiştir. Ancak bunun yanında İsa, bir felçliyi iyileştirirken "*günahların bağışlandı, kalk ve yürü…*"[1320] demiş, sonra da "*Bak, iyi oldun. Artık günah işleme de başına daha kötü bir şey gelmesin"*[1321] diyerek hastalıkların ve dolayısıyla insanların maruz kaldığı engelliliğin, işlenen günahların bir sonucu olduğunu da belirtmiştir.

İslam'da engelliğin ya da hastalığın anne babanın ya da kişinin kendisinin işlediği bir günahı nedeniyle oluştuğuna dair açık bir hüküm yoktur.

Tanah'ta yer alan, "*Sağıra lanet etmeyecek, körün önüne engel koymayacaksın. Tanrın'dan korkacaksın. Rab benim.*"[1322] emri ve Davut'un engelli olan Mefiboşet'e gösterdiği yakın ilgi alaka ve hürmet gereği,[1323] Yahudilikte engelli

[1318] Mısır'dan Çıkış, 20/5; Yasa'nın Tekrarı, 5/9.

[1319] Yuhanna, 9/1-4.

[1320] Matta, 9/1-8; Markos,2/1-12; Luka, 5/17-26.

[1321] Yuhanna, 5/14.

[1322] Levililer, 19/14.

[1323] 2. Samuel, 9/1-13.

insanlara iyi davranmak gerekir. İsa, yemek ve ziyafet için sadece dost, kardeş, akraba ve zengin komşuları çağırarak onları ağırlamanın doğru olmadığını; çünkü bu durumda onların da aynı ziyafetle karşılık vereceklerini belirterek "*bir ziyafet verdiğin zaman yoksulları, kötürümleri, sakatları, körleri çağır*."[1324] demiştir. Buna göre öncelikle engelli ve hastalara iyilik yapılması istenmiştir.

Yeni Ahit'te Tanrı'nın dünyada insanlar açısından güçlü, bilgili, soylu, değerli kabul edilen şeyleri daha farklı değerlendirdiği vurgulanarak,[1325] engelli çocuklara da şefkat ve merhamet ile yaklaşmak gerektiği kabul edilir. Musa'nın, Tanrı tarafından seçildiğinde konuşma bozukluğunun olması,[1326] Eyüp'ün yakalandığı hastalıklardan dolayı acılar çekmesi,[1327] Pavlus'un Şam yolunda gözlerinin görmez oluşu[1328] gibi durumlara göre Tanrı'nın önemli görevler vereceği kişilerin engelli olması ya da bir süreliğine de olsa bir engel/hastalığa maruz kalmaları, Tanrı'nın bu konuda kötümser olmadığının bir delili olarak yorumlanır. Hıristiyan inancına göre her bir Hıristiyan, Mesih (İsa) ile bütünleşmiş, onun bedeninin bir parçası olmuştur. Bu nedenle her organın bedende görevi farklı olduğu gibi, insanların da yeterlikleri ve özellikleri farklı olabilir. Herkes kabiliyetlerine göre sorumluluklarını yerine getirmeli ve engelliler de bu kapsamda değerlendirilmelidir.[1329] Hesap gününde hastalara ve zayıflara yardım edenler ödüllendirileceğinden,[1330] onlara yardımcı olmak ve asıl

[1324] Luka, 14/13.

[1325] 1. Korintliler, 1/20-31.

[1326] Mısır'dan Çıkış, 4/10-16.

[1327] 1. Krallar, 19. bab

[1328] Elçilerin İşleri, 9/1-9; 22/6-13.

[1329] Romalılar, 12/1-8; Filipliler, 2/3-4.

[1330] Matta, 25/31-46; 2. Korintliler, 12/8-10.

olanın bu dünya değil, hastalığın, engelliliğin, belaların olmadığı Mesih çağı olduğu unutmamalıdır.[1331]

İslam'da insanın dünyada imtihan edildiğine ve herkesin içinde olduğu şartlara göre değerlendirileceğine inanılır. Bu bağlamda engelli çocuğu olan ya da küçük yaşta çocuğunu kaybeden anne babanın sabırlı olması, isyan etmemesi bu dünyadaki sıkıntılarının karşılığının ahirette alınacağı belirtilir. Hz. Muhammed dünyada insanın sürekli imtihanda olduğunu ve insanın hastalığının, sakatlığının, bedensel-ruhsal olarak kendisine isabet eden her türlü sıkıntının, günahları için bir bağışlanma ve ahirette ecir almaya bir sebep olacağını söylemiştir.

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da çocukların küçük yaşta ölümleri, Tanrının verdiği emaneti geri alması ve anne babanın yaşaması için bir kefaret olarak değerlendirilir. Çocukların engelli olmasının Tanrı'nın iradesinde olduğuna ve onlara yardım edilmesi gerektiğine inanılır. Hıristiyanlıkta vaftiz edildikten sonra ölen çocukların "*kurtuluşa*" ereceği kabul edilir. Vaftiz edilmeden ölen çocukların ise "*limbo*" denilen yerde olacağı savunulmuştur. Son dönemlerde Katolik Kilisesi onların da Tanrı'nın inayetiyle *kurtuluşa* ereceklerini açıklamıştır. İslam'a göre müşrik çocukların öldüklerinde ahiretteki durumları konusunda, onların durumunu ancak Allah'ın bilebileceği, babalarına tabi oldukları, cennet ile cehennem arasında "arasat"ta oldukları, cennettekilerin hizmetçileri oldukları, ahirette imtihana tabi tutulacakları ve cennetlik oldukları şeklinde görüşler vardır. İslam'ın genel prensiplerine göre ahirette insanlara azap edilmesinin sebebi onların aklen ve dinen sorumlu olduğu şeyleri inkâr ya da ihlal etmeleridir. İnsanın sorumlu olmasını belirleyen de aklı ve peygamberin tebliğidir. Bu nedenle akil baliğ olan insanlar,

[1331] 2. Korintliler, 4/16-18; Romalılar, 8/18.

peygamberin getirdiği ilkelerden sorumludur. Çocukların bu emir ve yasaklardan sorumlu olduklarını iddia etmek ilahi adalete uymaz.[1332] Hz. Muhammed, küçük yaşta ölen çocukların anne babasının sabretmesini istemiş ve onları cennet ile müjdeleyerek teskin etmeye çalışmıştır.

[1332] Nisa,4/165; Taha, 20/134; Kasas, 28/47.

4. Çocuğun Sosyal Hayattaki Konumu, Hakları, Sorumlulukları ve Eğitimi'nin Karşılaştırılması

İnsan sosyal bir varlık olduğundan, çocuk da toplumun en küçük yapı taşı olan ailede dünyaya gelir. Bu bölümde anne babasından biri ya da her ikisi hayatta olmayan, hayatta olsa da çeşitli sebeplerle bakımı üstlenil(e)mediğinden yetim, öksüz ve kimsesiz olarak adlandırılan çocukların sosyal hayatta yaşama tutunmalarına yönelik alınması gereken önlemler; onların sahip olduğu haklar, anne babasına ve topluma karşı sorumlulukları ile sosyal hayatta yetişkin olarak yer alma sürecinde nasıl bir (dini) eğitime tabi tutulmaları gerektiği ile ilgili Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın emir ve yasaklarının karşılaştırılarak fenomenlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

4.1. Yetim-Öksüz ve Kimsesiz Çocuklar ile İlgili İnanç ve Uygulamaların Karşılaştırılması

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam insanlara yönelik emir ve yasaklarla toplumda düzeni tesis etme iddiasında olduklarından toplumdaki yetim, öksüz ve kimsesizlere de kayıtsız kalınmamıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta toplumun asli unsurlarından kabul edilen yetim, öksüz ve kimsesizlerin korunması, gözetilmesi ve ihtiyaçlarının giderilmesi emredilir.[1333] İslam'da yetimlerin mallarının haksız yere ellerinden alınması ve onlara yapılacak her türlü haksızlık şiddetle kınanır.[1334] Kur'an-ı Kerim'de yardım edilmesi ve iyi muamelede bulunulması gereken gruplar arasında yetimler de sayılır ve yetime ikram etmek, iyi muamelede bulunmak

[1333] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 22/22-24; Yasa'nın Tekrarı, 10/18; 14/28-29; 16/11,14; 24/17-21;26/12-13; 27/19; Mezmurlar, 10/14; 68/5; 82/3-4; 146/9; Yeremya, 7/6-7; Özdeyişler, 23/10-11; ayrıca bkz. Yakup, 1/27; Matta, 6/1-4.

[1334] Nisâ, 4/2-10, 127. Bkz. En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34. Kehf, 18/82.

konusunda ihmali olanlar şiddetle eleştirilir.[1335] Devletin de yetimleri gözetmesi ve onlara yardımda bulunması istenir.[1336] Hz. Muhammed yetim ve öksüzlerin korunmasına çok önem vermiş, onlara sahip çıkmanın çok büyük sevap olduğunu vurgulamıştır. İslam inancına göre yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların bakımı ve yetiştirilmesinden en yakın akrabaları sırasıyla sorumludur. Bakacak kimsesi olmayanlara ise devlet sahip çıkmalıdır.

4.2. Çocuğun Hakları ve Sorumluluklarının Karşılaştırılması

Çocuk hakları konusu, batı dünyasında 20. yüzyıldan itibaren gündeme gelmiş ve son dönemlerde "*Çocuk Hakları Bildirgesi"* ve *"Çocuk Hakları Sözleşmesi"* adı altında çocukların kim olursa olsun yaşama, beslenme, barınma, korunma, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık, düşünce özgürlüğü… gibi haklarının olduğunu açıklayan bildirgeler yayınlanmış ve antlaşmalar imzalanmıştır. Günümüzde çocukların da temel insan haklarına sahip olduğu kabul edilmekte ve onların işlediği suçlardan dolayı yargılanırken, hukuki sorumluluk açısından yetişkinlerle aynı kategoride değerlendirilmemesi gerektiği kabul edilmektedir.

Çocukların en temel hakkı yaşama hakkıdır. Çünkü yaşama hakkına saygı duyulmadığı sürece diğer hakların bir anlamı olmayacaktır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dininde insan, varlık hiyerarşisinde en üst seviyede kabul edilir. Bu nedenle her üç dinde de çocuğa anne karnında iken ne zaman ruh verildiği ile ilgili farklı görüşler olsa da ceninin yaşama hakkını korumak amacıyla çocuk düşürme ve kürtaj ciddi bir sağlık gerekçesi olmadığı müddetçe yasaktır. Hatta Tanrı'nın insan için

[1335]Bkz. Bakara, 2/83, 177, 215, 220; Nisa, 4/36; Duha, 93/6-11; Fecr, 89/17; Maun, 107/2; İnsan, 76/8; Beled, 90/11-16.

[1336] Bkz. Enfâl, 8/41; Haşr, 59/7.

belirlediği doğal üreme yöntemine müdahale anlamında doğum kontrolüne ihtiyatlı yaklaşanlar da vardır. Ortodoks Yahudiler ve bazı Hıristiyanlar Tanah'ta Onan'ın cinsel ilişki esnasında spermlerini dışarı boşalttığı için Tanrı tarafından öldürüldüğüne[1337] dikkat çekerek doğum kontrolü yöntemlerini doğabilecek bir çocuğa yaşama şansı vermemek olarak değerlendirir ve uygun görmez.

Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam'da bir insanı haksız yere öldürmek çok büyük bir günah ve suç sayılır.[1338] Çocukları öldürmek de bu kapsamda görülür ve bu suçu işleyen katildir. Tanah'ta savaşmak üzere askere alınacak kişilerin yaşının en az yirmi olarak belirtilmesi de[1339] yirmi yaşından küçüklerin yaşam haklarını korumaya yönelik bir tedbir olarak değerlendirilebilir.

Hıristiyanlığın kutsal kitabında İsa'nın toplumdaki hasta çocukları iyileştirmesi ve onları kutsamasının birçok örnekle anlatılması çocukların yaşama hakkına ve sağlıklı olmalarına verilen önemin göstergesi kabul edilir.[1340]

İslam'da Araplar arasında uygulanan çocukların fakirlik, sosyal baskı, utanma gibi gerekçelerle öldürülmesi yasaklanarak ve bunu yapanlar şiddetle kınanmıştır.[1341] Kur'an-ı Kerim'de Firavun'un tahtını korumak amacıyla erkek çocukları öldürmek

[1337] Yaratılış, 38/1-10.

[1338] Bkz. Mısır'dan Çıkış, 9/6; 20/13; 21/12;23/7; Levililer, 24/17, 21; Çölde Sayım, 35/21, 30-31; Yasa'nın Tekrarı, 19/11-12;27/24-25, Özdeyişler, 6/17; Yasa'nın Tekrarı; Maide, 5/32.

[1339] Çölde Sayım, 1/3.

[1340] Bkz. Matta, 9/18-26;15/22-28; Markos, 5/21-43; Luka 7/11-14; 8/40-56; Yuhanna, 4/46-51.

[1341] İsra, 17/31;En'am, 6/137, 140; 151; Nahl, 16/58-59; Tekvir, 81/8-9.

istemesi de yerilmiş[1342] ve bir insanın haksız yere öldürülmesi tüm insanlığın öldürülmesi ile eş değer görülerek[1343] yaşama hakkının kutsallığı vurgulanmıştır.

Çocuğun nesebini yani babasının kim olduğunun bilmesi de bir haktır. Bu yüzden hem Yahudilikte hem de İslam'da boşanan kadınların bir müddet beklemeden tekrar evlenmeleri uygun görülmez.[1344] Bu uygulama ile kadının gebe olup olmadığının anlaşılması ve eğer gebe ise hangi kocasından gebe kaldığının dolayısıyla çocuğun babası/nesebinin bilinmesi amaçlanır. Katolik Hıristiyanlığa göre evlilik, kutsal bir birliktelik olduğundan[1345] evli çiftlerin boşanması tasvip edilmez.[1346] Ayrıca nikâhsız cinsel ilişki de (zina) şiddetle yasaklanarak[1347] çocuğun anne babasının kim olduğu sorununun ortaya çıkmaması için çok sıkı tedbirler alınır.

Yahudilikte, evlat edinilen çocuk, onun geçimini üstlenen ve her türlü ihtiyacını karşılayan kişiye nispet edilirken; İslam'da gerçek babasına nispet edilerek çağrılır ve evlat edinenler çocuğun gerçek anne babası gibi görülmez.[1348] Böylece çocuğun nesebinin doğru tespitine önem verilir.

Çocukların beslenmesi ve büyütülmeleri de bir haktır. Bu nedenle Yahudilikte babası ölen çocuğun bakımından annesi sorumlu olduğundan iki yıl çocuğu emzirerek beslenme ihtiyacını karşılaması gerekir. İlk dönem Hıristiyan kilise babaları da çocukların küçük yaşta terkedilmelerine karşı çıkarak onların beslenme, barınma ve korunmaya ihtiyaç duyduklarını vurgulamıştır. Kur'an-ı

[1342] Bkz. Kasas, 28/4; Araf, 7/127, 141; Bakara, 2/49; İbrahim, 14/6; Mü'min, 40/25.

[1343] Maide, 5/32.

[1344] Talak, 1-6.

[1345] Matta, 19/4-

[1346] Matta, 19/4-9; Markos, 10/11-12. Luka, 16/18.

[1347] Matta, 19/9; Markos, 10/11-12. Luka, 16/8.

[1348] Ahzap, 33/5.

Kerim'de çocukların beslenme hakkı gereği süt emme süresinin iki yıl olduğu belirtilmiştir.[1349] Hz. Muhammed savaşta çocuğunu emziren kadınlar esir düşerse, onların çocuklarından ayrılmamasını istemiştir. Çocukların bakımı ve beslenmesine (hidane) çok önem verilmiş, onların bu haktan mahrum bırakılamayacağı; şayet akrabalarından bakacak kimsesi yoksa devletin ona sahip çıkması gerektiği açıklanmıştır.

Yahudilikte erkek çocukların doğumunun sekizinci günü sünnet ettirilmesi[1350] ve annesinin ilk ve erkek çocuğu ise doğumunun otuz birinci günü *pidyon ha ben* töreninin yaptırılması[1351] da çocuk açısından hak olarak görülür. Hıristiyanlık için önem arz eden vaftiz de anne babanın çocuğuna karşı bir görevi, çocuğun da bir hakkıdır. İslam'da ise dini bir emir olarak böyle bir uygulama olmasa da genel olarak çocuğun beslenme, korunma, giyinme gibi maddi ihtiyaçlarının giderilmesi, güzel bir ad verilmesi ve ahlaklı yetiştirilmesinin çocuğun hakkı olduğu vurgulanır.

Çocukların maddi ihtiyaçlarının giderilmesinin yanında psikolojik olarak güven duygusuna sahip olma, sevildiklerini hissetme ve gerekli eğitimi alma hakları da vardır. Yahudilikte, çocuğun iyi bir ahlaki eğitim almasından anne babası sorumludur.[1352] Hıristiyanlık ve İslam'a göre de yeni nesil en iyi şekilde eğitilmelidir. Bu amaçla Hz. Muhammed, çocuklarla çok iyi ilişkiler kurmuş, onlara değer vermiş, şakalaşmış, çocuklar arasında adaletli olmayı öğütlemiştir.

Çocuğun hukuken ve dinen sorumlu olma yaşı Yahudilikte kızlar için on iki, erkekler için ise on üç olarak kabul edilir. Bu yaşlardaki çocuklara erkek ise *bar*

[1349] Bakara, 2/233; Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15; Talak, 65/6.

[1350] Yaratılış, 17/1-14, 21/4.

[1351] Çölde Sayım, 3/46-51; 18/15-16.

[1352] Bkz. Yasa'nın Tekrarı, 6/4-9; 11/18-19; 31/11-13.

mitzva, kız ise *bat mitzva* denilen bir tören tertip edilir. Böylece artık yetişkin bir insan oldukları ve yaptıkları davranışlarından kendilerinin sorumlu olduğu ilan edilir. Hıristiyanlıkta ve İslam'da, çocukların dini açıdan ergenlik çağına geldiklerinde sorumlu olduklarına inanılır. Ancak bunu bir tören ile duyurma uygulaması yoktur.

4.3. Çocuğun Eğitimi'nin Karşılaştırılması

Eğitim, tecrübe yoluyla fertlerde istenilen düşünce ve davranış değişikliklerini meydana getirme çabası olarak tanımlanır. Çocukların ahlaklı bir birey olarak toplumdaki yerlerini almaları için eğitimin gerekli olduğu Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam tarafından kabul edilir.

Çocuklarda eğitime, dini kavramların tekrar ettirilmesi yöntemiyle çocuk konuşmaya başladığı andan itibaren başlanması tavsiye edilir. Hatta doğumdan sonraki ilk günlerde Yahudilikte sünnet, Hristiyanlıkta vaftiz, İslam'da ise ad verme uygulaması ile (kulağına ezan okunarak) çocuğa ilk dini eğitimin ya da dini tılsımın verildiğine inanılır. Çocuk eğitiminin içinde doğduğu ve yetiştiği ailede başladığı hem Yahudilik[1353] hem Hristiyanlık[1354] hem de İslam[1355] tarafından vurgulanır.

Yahudilikte, "ç*ocuğu tutması gereken yola göre yetiştir. Yaşlandığında o yoldan ayrılmaz."*[1356] denilerek eğitimin çocuk yaşta başlamasının önemine değinilir.

[1353] Yaratılış, 18/19; Yasa'nın Tekrarı, 6/6-7; 20-25; 11/18-2; Mezmurlar, 78/3-6. Özdeyişler, 1/8; 2/1;3/1; 4/1-27; 6/20-22; 22/6; 31/1.

[1354] Yaratılış, 18/19; Yasa'nın Tekrarı, 6/1-9; 20-25; 11/18-21. Özdeyişler, 1/8; 2/1;3/1; 4/1-27; 6/20-22; 22/6; 31/1; Efesliler, 6/1-4.

[1355] Tahrim, 66/6; Lokman, 31/13-19.

[1356] Özdeyişler, 22/6.

Çocuklara temel ahlaki kuralların küçüklükten itibaren öğretilmesi Yahudilik[1357] ve Hıristiyanlık[1358] tarafından önemsenir. İslam'da da her çocuğun *fitrat* üzere doğduğu, daha sonra (konuşma çağından sonra) anne-babasının onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yaptığı inanışı gereği, çocuk eğitimine küçük yaşta başlamanın gerekliliği vurgulanır.

Çocuğa öğretilecek şeylerin kalıcı olması için sık sık tekrar edilmesi, dini mekânlara götürülmesi, kutsal günlerin kutlanmasına özen gösterilmesi, evde dini objelerin, sembollerin, oyuncakların bulundurulması Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından önemli görülür. Böylece çocukların dini değerleri iyice içselleştirerek kabullenmeleri ve bunları uygulayarak ahlaklı bir yetişkin olmalarının sağlanması amaçlanır.

[1357] Yasa'nın Tekrarı, 4/9; 6/4-9, 20-25; 11/18-21; 31/12-13; Mezmurlar, 78/5-7; Özdeyişler, 4/1-27; 6/1-35.

[1358] Titus, 1/6. Bkz. 1. Timeteyus, 3 /4-5; Koloseliler, 3/20-21.

SONUÇ

Yeni bir birey olarak dünyaya gelen çocuğun ergenlik çağına kadarki yaşamını kapsayan çocukluk dönemi, onun içinde yaşadığı toplumun yetişkin bir üyesi olmadan önce her açıdan geliştiği ve kişiliğinin büyük oranda şekillendiği zaman dilimidir. Bu nedenle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın çocukluk dönemine ilişkin inanç ve uygulamaları, geleceğin "dindar insanı"nın nasıl yetiştirileceğine yönelik sözkonusu dinlerin bakış açısını yansıtması bakımından önemlidir.

İlk insanın yaratılması ve çoğalmanın başlaması Yahudiliğin Kutsal Kitabında ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Buna göre Tanrı, evreni ve dünyayı, bitkileri ve hayvanları yarattıktan sonra insanı yaratmış ve ona dünyadaki diğer varlıklara hâkim olmasını emrederek çoğalmasını istemiştir. Bu nedenle Yahudilikte evlenmek ve çoğalmak dini bir emir olarak değerlendirilir. Hıristiyanlıkta İsa'nın öldükten sonra dirildiği, göğe yükseldiği ve kısa bir zaman sonra tekrar dünyaya geleceği inancı gereği ilk dönemlerde evliliğe ve çocuk sahibi olmaya olumlu bakılmamıştır. Buna göre bir kimsenin evlenmesi, eşiyle cinsel ilişkiye girmesi ve çocuk sahibi olması onun dünyaya meyletmesi ve İsa'nın geleceği inancına gönülden bağlanmaması olarak değerlendirilmiştir. Hıristiyanlıkta evlenmemek idealize edilse de bunun herkes tarafından uygulanamayacağı belirtilir. Katolik Hıristiyanlığa göre evlilik bir *sakrament,* çocuk sahibi olmak ise yeni bir Hıristiyan'ın doğumuna vesile olmaktır. İslam dinine göre Allah, insanı erkek ve dişi olarak farklı cinsiyetlerde yaratmış ve birbirlerinin eşi olduğunu vurgulamıştır. İslam'da insanların evlenmesi, ailesinin ve çocuklarının olması tabii bir durum sayılarak evlenmek ve çocuk sahibi olmak tavsiye edilir.

Erkek ve kadının evliliği, eşler arasındaki cinsel ilişki ve bunun sonucu olarak çocuğun doğması hem Yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslam'a göre Tanrı'nın doğal bir kanunudur. Yahudilikte çoğalmak dini bir emir kabul edildiğinden erkeğin doğum kontrolü yöntemlerini uygulamasına olumlu bakılmaz. Ancak annenin veya küçük çocuğun zarar görebileceği durumlarda kadının gebe kalmayı önleyici tedbirler almasına müsaade edilir. Hıristiyanlıkta da doğum kontrolü Tanrı'nın kanunlarına müdahale olarak görülür. Bu açıdan Katolik Hıristiyanlıkta doğum kontrol yöntemlerinin kullanımı uygun görülmezken, kadınların yumurtlama dönemlerinde cinsel ilişkiden uzak durularak uygulanan doğum kontrolüne olumlu bakılır. Kur'an-ı Kerim'de doğum kontrolü konusunda net bir açıklama yoktur. Hz. Muhammed hayatta iken o dönemdeki müslümanların doğum kontrol yöntemlerinden geri çekme (azl) metodunu kullandıkları ve bunun yasaklanmadığı kaydedilir. Bu nedenle İslam'a göre gebe kalmayı önleyici tedbirler sakıncalı görülmez.

Anne karnındaki çocuğun düşürülmesi ve kürtaj yoluyla yaşamına son verilmesi Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam tarafından bir insan adayının öldürülmesi olarak değerlendirilir ve şiddetle yasaklanır. Ceninin düşmesine sebep olan kişiye kısas olmasa da diyet ya da para cezası verilir. Geçmiş dönemlerde gebeliğin belli bir dönemine kadar ceninin tam olarak canlılık belirtisi göstermediği gerekçesiyle, düşürülebileceği ile ilgili görüşler olmuştur. Ancak son yıllarda tıbbın ilerlemesi sonucu babanın menisi ile annenin yumurtasının birleştiği andan itibaren ceninin canlılığının başladığı kabul edilir. Bu nedenle her an gelişen, büyüyen ve canlılık belirtileri gösteren ceninin hayatına son verilmesi söz konusu üç din tarafından da tasvip edilmez.

Çocuk, dünyaya gelen yeni bir birey olarak kabul edildiğinden onun doğumu her toplumda sevinçle karşılanır. Çocuğun içinde doğduğu toplum tarafından dinin ya da cemaatin bir üyesi olarak kabul edilmesi için çeşitli ritüeller/uygulamalar yapılır. Yahudilikte yeni doğan erkek çocuğu için *şalom zakor*, kız çocuğu için ise *şalom nekeva* adlı tören düzenlenerek doğum sevinci kutlanır. Bunun yanında erkek çocukların doğumlarının sekizinci günü *sünnet* edilmesi, onun Tanrı ile antlaşma yaptığının ve Yahudi cemaatinin bir üyesi olduğunun bir işareti sayılır. Kız çocukları için *simhat bat, brit bat* veya *zeved ha bat* denilen kutlama törenlerinde onların doğumunu sevinçle karşılama, akrabalara şükür yemeği verme, çocuk için iyi bir kısmet, gelecek, şans dileme ve kutsama uygulaması yapılır. Bu tören ile kız çocuğunun Yahudi toplumunun bir üyesi olduğuna ve kuşaklar boyu süren Tanrı ile ahitleşmeye dâhil olduğuna inanılır. Hıristiyanlıkta da çocuğun doğumu mutluluk verici bir olaydır. Ancak Hıristiyan inancında her doğan çocuğun ilk insan Âdem ve eşi Havva'nın işlediği günahın tevarüsü sonucu *asli günah* ile doğduğuna inanıldığından çocuğu bu durumdan kurtarıp dini cemaatin bir üyesi yapmak için kilisede suya batırılarak ya da üzerine su serpilerek *vaftiz* edilmesi gerekir. İslam'a göre her çocuk masum ve Tanrı'nın varlığını kabul edebilecek özellikte/*fıtratta* doğar. Bu nedenle dine veya topluma kabul anlamında dini bir tören yapılmaz. Ancak şükür amacıyla *akika kurbanı* kesilir, hayırlı bir evlat olması için fakirlere sadaka verilir ve dualar edilir.

Annenin ilk erkek çocuğu Yahudilikte çok önemlidir. Çünkü Tanrı, Mısırlıların ilk çocuklarını öldürerek İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmalarını sağlamıştır. Bu nedenle İsrailoğullarından ilk doğan erkek çocukların kendisine adanmasını istemiş ve daha sonra onların yerine Levililer soyunu seçmiştir.

Yahudilikte annesinin ilk erkek çocuğunu Tanrı'ya adanmışlık durumundan kurtarmak için *pidyon ha ben* denilen tören düzenlenir. Bu törende çocuğun babası tarafından *kohene* sembolik bir ücret verilerek çocuk "*satın alınır*." Hıristiyanlıkta İsa'nın annesinin ilk erkek çocuğu olduğuna vurgu yapılır. Ancak Hıristiyan geleneğinde bu durum ile ilgili bir inanç ve uygulamaya rastlanmaz. İslam'da çocuğun anne ya da babasının ilk çocuğu olmasının ona faydası ya da zararı ile ilgili özel bir açıklama yoktur.

Her varlığın bir adı olduğu gibi doğan her çocuğa da bir ad verilir. Ad, hayatı boyunca çocuğun ayrılmaz bir parçası olduğundan ve onu toplumda tanıttığından çok önemlidir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve islam'da çocuğa ad verilirken ilgili dinin temel prensiplerine aykırı olmamasına, o dindeki önemli bir şahsiyetin adı olmasına ve dini duyguyu/kutsalı yansıtmasına önem verilir. Yahudilikte erkek çocuklara genellikle doğumunun sekizinci günü *sünnet* esnasında, kız çocuklarına ise doğum sonrası ilk *şabat* günü veya daha sonraki günlerde yapılan bir törende ad verilir. Bu uygulama Hıristiyanlıkta çocuğun *vaftizi* esnasında; İslam'da ise doğduğu gün ya da birkaç gün sonradır.

Erkek çocukların penislerinin ucunu örten derinin kesilmesi (sünnet) çok eski dönemlerden beri çeşitli toplumlarda uygulanmıştır. Yahudilikte sünnet, Tanrı'nın kesin bir emri olarak anlaşılır ve Tanrı ile yapılan antlaşmanın bir göstergesi kabul edilir. Hıristiyanlıkta asıl önemli olan maddi sünnet değil iyi ahlaklı olma anlamında kalplerin sünnetli olmasıdır. İslam'da ise sünnet olmak tabii bir durum olarak değerlendirilerek gerekli görülür. Ancak Yahudilikteki gibi kesin emir (farz) olarak değerlendirilmez. Yahudilikte sünnet olmak dini bir ritüel olduğundan bu işlemi *mohel* denilen hem dindar hem de bu işin uzmanlarının yapması önemsenirken;

İslam'da sünnet işlemini yapacak kişinin kimliği konusunda özel bir gereklilik yoktur.

Çocuğun anne babasını seçme imkânı yoktur ve her anne babanın ırkı, rengi, dili, soyu, toplumsal statüsü, zenginliği birbirinden farklıdır. Çocuk içinde doğduğu toplum ya da din tarafından değerlendirilirken anne babasının kimliği de dikkate alınır. Yahudilikte Tanrı'nın İsrailoğullarını diğer milletlerin arasından seçtiğine, onlarla antlaşmalar yaptığına ve onları diğer milletlerden üstün kıldığına inanılır. "Seçilmiş millet İsrailoğulları" arasında da zamanla bazı statü farklılıkları oluşmuştur. Levililer, Tanrı tarafından mabed görevi için seçildiğinden diğer boylardan üstün görülmüştür. Bu durum Mabed yıkıldıktan sonra da devam etmiştir. Yahudilikte dinen yasak kabul edilen bir ilişki sonucu doğan çocuklara *mamzer* denilir ve onlar ancak kendi aralarında evlenebilir. Yahudilikte İsrail ırkından (saf bir Yahudi) olmak önemsendiği için *gerçek bir Yahudi* olmanın şartı Yahudi bir anneden doğmaktır. Anne babasından birisi veya her ikisi Yahudi olmayan çocuklara *"Gerşom", "Nohri", "Goy", "Ger", "Oved", "Akum"* gibi adlar verilir ve onlar İsrailoğlu ırkına mensup gerçek bir Yahudinin sahip olduğu bazı haklardan mahrum sayılır. Buna göre Yahudilikte anne babanın kimliği kişinin toplumdaki ve dini cemaat üyeleri arasındaki yerinin belirlenmesinde etkilidir. Hıristiyanlıkta sadece bir soya mensup kişilerin (İsrailoğulları) değil vaftiz ile Tanrı'nın lütfuna mazhar olmuş (Kutsal Ruhu edinmiş) herkesin "kurtuluşa" erebileceğine inanılır. İslam'da herkesin topraktan yaratıldığı ve atasının bir olduğu kabul edilir. Buna göre her çocuğun anne babasının kim olduğu yani ırkı, soyu, cinsiyeti ve statü durumu göz önüne alınmadan değerli olduğuna inanılır.

Yahudiliğe göre ilk insan Âdem ve Havva'nın cennette iken Tanrı'nın yasakladığı meyveyi yemeleri sonucu günah işlemeleri ve Tanrı tarafından cezalandırılmaları onların soyundan gelen tüm insanlığı etkilemiştir. Bu anlamda insanların dünyada çalışıp çabalayarak yiyecek bulmaları, kadınların ağrı ile çocuk doğurması Âdem ve Havva'nın işlediği bu günahın sonucudur. Yahudilikte Tanrı'nın kıskanç bir tanrı olduğu ve kendisine inanmayıp günah işleyenleri cezalandıracağı, hatta bu günahkârlığın onların onuncu kuşak çocuklarına kadar etki edeceği belirtilir. Hıristiyanlıkta İsa ayrım gözetmeksizin çocuklara olumlu yaklaşmıştır. Ancak Pavlus, Âdem ve Havva'nın işlediği günahın onların çocukları olan tüm insanlığa da sirayet ettiğini ve her doğan çocuğun *asli günah* ile doğduğunu iddia etmiştir. Hıristiyanlıkta çocukların *asli günahtan* kurtulmasının tek yolu vaftiz olması ve gönülden İsa'ya iman etmesidir. İslam'da her çocuk farklı bir birey ve kişilik kabul edilerek herkesin günahsız ve tertemiz olarak dünyaya geldiğine ve doğuştan kimsenin üstün ya da günahkâr olmadığına inanılır.

İnsanların erkek ya da kadın olarak iki farklı cinsiyetleri vardır. Yahudilik ve Hıristiyanlığa göre Tanrı erkeği kadından önce yaratmıştır. Erkeği Tanrı'nın yasakladığı meyveyi yemeye ikna eden ve onu kandıran ise kadındır. İlk kadının bu olumsuz özelliklerinin de etkisiyle erkek daha üstün ve ön planda görülerek kadınların erkeklerin egemenliğinde olması istenmiştir. Yahudilikte Tanrı ile antlaşma yapmanın sembolü sayılan *sünnet* (brit mila) erkek çocukları için gerekli görülür. Ayrıca Tanrı yalnızca ilk erkek çocukların kendisine adanmasını istediğinden sadece onlar için bu adanmışlık durumundan kurtulma anlamında *pidyon ha ben* töreni yapılması gerekir. Hıristiyanlıkta İsa'nın cinsiyet ayrımcılığı anlamında bir uygulaması kaydedilmemişken; Pavlus kadınların erkelere göre daha

geri planda olmasını öğütlemiş ve bu durum uzun yıllar devam etmiştir. Ancak son dönemlerde Katolik Kilisesinin kadınlara yönelik olumlu açıklamaları vardır. Hıristiyan inancında *asli günah* ile doğma ve bu durumdan kurtulmak için *vaftiz* olma konusunda ise bir cinsiyet ayrımına gidilmez. İslam'da cinsiyet kavramı Allah'ın bir kanunu olarak değerlendirilir. Erkek ve kadınların dini sorumluluk ve Allah katındaki değer açısından bir farklarının olmadığı belirtilir. Buna göre hem erkek hem de kız çocukların değerlidir. Hatta İslam'ın geldiği Arap toplumundaki kız çocuklarına yönelik olumsuz tavrı değiştirmek için kız çocuklarına yapılacak iyiliklerin cennetle ödüllendirileceği vurgulanır.

İnsanın sağlam ya da engelli olarak doğması Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a göre her şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten Tanrı'nın kudretindedir. Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitabında hasta ve engelli olanların işledikleri günahları nedeniyle bu durumda olduklarını belirten ifadeler yer alır. İslam'ın Kutsal Kitabında ise engellilik, iman etmeyenler için daha çok mecazi anlamda kullanılır. Her üç dinde de hastalara ve engellilere iyi davranılması, yardımcı olunması ve ihtiyaçlarının karşılanması tavsiye edilir.

Yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların korunması, yetiştirilmesi, haklarına riayet edilmesi ve meslek öğretilerek kendi ayakları üstünde durabilecek seviyeye getirilmesi Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından çok önemsenir.

Çocuğun sahip olduğu haklardan en önemlisi yaşama hakkıdır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da cenin halinden başlayarak çocuğun yaşam hakkını korumaya yönelik emir ve tavsiyeler vardır. Çocuğun nesebini bilme hakkını korumak amacıyla zina uygun görülmez ve boşanan kadınların gebe olup olmadıklarının anlaşılması için yeniden evlenmeden önce bir süre beklemesi istenir.

Çocuğun beslenme, korunma, eğitim alma gibi ihtiyaçları bir hak olarak görülür ve bunların karşılanması söz konusu üç din açısından da önemsenir.

Çocuk akıl ve bedensel özellikleri bakımından yetişkinler gibi olmadığından, ancak ergenlik çağından sonra dini ve hukuki anlamda sorumlu sayılır. Yahudilikte çocuk ergenlik çağına geldiğinde erkekler için *bar mitzva,* kızlar için *bat mitzva* adı verilen tören düzenlenir. Böylece onların artık tüm davranışlarından sorumlu, toplumun yetişkin bir üyesi oldukları kabul edilir. Hıristiyanlık ve İslam'da ise bu şekilde ergenliğe geçiş töreni uygulaması yoktur.

Çocuğu hayata hazırlamak amacıyla verilecek eğitimin ilk yeri hem Yahudilik hem Hristiyanlık hem de İslam'a göre içinde doğduğu ve yetiştiği ailedir. Çocuk konuşmaya başladığı andan itibaren dini kavramların tekrar ettirilmesi yoluyla dini eğitime başlanması tavsiye edilir. Hatta çocuğun doğduğu ilk günlerde Yahudilikte *sünnet*, Hristiyanlıkta *vaftiz*, İslam'da ise ad verme töreni ile (kulağına *ezan* okunarak), çocuğa ilk dini eğitimin ya da dini tılsımın verildiğine inanılır. Söz konusu üç dinde de çocuk, küçük yaşlardan itibaren kutsal mekânlara götürülerek, dini günlerin kutlanmasına aktif katılımı sağlanarak, hikâye, film, gezi, yarışma gibi aktivitelere teşvik edilerek dini eğitim verilmesi tavsiye edilir. Böylece onun gelecekte "*iyi bir insan"* ve "*iyi bir dindar"* olması amaçlanır.

KAYNAKÇA

Acar, Halil İbrahim, "İslam Hukuku Acısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* Sayı:7, s. 99–110, Konya 2006.

Açıklamalı Kutsal Kitap, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 1. Basım, Şubat 2010.

Adasal, Rasim, *Çocuğun Ruh Sağlığı ve Terbiye Esasları,* İstanbul 1952.

Adam, Baki, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslâm'a Bakışı, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1997, C. XXXVII, s. 336-338.*

Ağırman, Cemal, *"Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karsı Sorumlulukları*", Din Bilimleri AkÂdemik Araştırma Dergisi, VII (2), s. 9-30, Samsun 2007.

_____, "Ad Koyma ve Hz Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu*", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 2, s. 123-143, Sivas 1998.

Ak, Gülseren, "Türkiye'de Özürlülük ve Yaygın Toplumsal Rehabilitasyon", *Yeni Türkiye, Sağlık I,* Ankara 2001.

Aksakal, Sultan, "Boşanmadan Sonra Çocuğun Velayeti", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (*1), Sayı:1, s. 167-190, Kahramanmaraş 2003.

Akyüz, Vecdi, "Çocuk Üzerindeki Etkisi Açısından İsim Alma Hakkı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, s. 89-98, Konya 2006.

_____, "Kur'ân ve Sünnette Ebeveyn ve Çocuk Hakları", *Kur'ân ve Sünnete Göre Temel İnsan Hakları Tartışmalı İlmî Toplantı, 21*-22 Aralık 2013.

Alalu, Suzan, Klara Arditi, Eda Asayas, Teri Basmacı, Fani Ender, Beki Haleva, Dalya Maya, Ninet Pardo, Sara Yanarocak, *Yahudilikte Kavram ve Değerler (Dinsel Bayramlar – Dinsel Kavramlar – Dinsel Gereçler),* Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1996.

Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi,* İstanbul: Gonca Yayınevi 1986.

Altıkulaç, Tayyar, "İslam ve Doğum Kontrolü", *Diyanet İlmi Dergi,* (24), Sayı:1, Ankara 1988.

Apple, Raymond, "Marriage" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed. Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. XIII, s. 563-565.

Aras, Özgü, "Ad Koyma" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C. I, s. 332-333.

Arı, Abdülselam, "Yetim" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 2013, C. XLIII, s. 501-503.

Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş I,* Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.

Arık, Durmuş, *Buhara Yahudileri,* Ankara: Berikan Yayınları, 2011.

_____, *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar),* Ankara: Berikan Yayınları, 2012.

Arslantaş, Nuh, "Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair Bazı Tespitler", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 11, s. 9-46, İstanbul 2008.

_____, "Abbâsîler ve Fâtımîler Döneminde Yahudiler (132-656/750-1258"), *Genç AkÂdemisyenler İlahiyat Araştırmaları: Sempozyum, 1-2 Mayıs 2008*, s. 723-730, İstanbul 2009.

Aslan, Nebile, "Çocuk Sahibi Olma Sorumluluğu*", Diyanet İlmi Dergi*, (40), Sayı: 2, s. 91-100, Ankara 2004.

Atar, Fahrettin, "Akika", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1989, C.II, s. 263-264.

Ataseven, Asaf, "Sünnet Hakkında Bir Araştırma", *İslami Araştırmalar, Cilt:2, Sayı 6,s. 22-24*, İstanbul 1988.

Atay, Hüseyin, "Kur'an- Kerim Ve Hadisi Şerifte Aile Planlamasına Ait Bir Tetkik", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,* İstanbul 1973.

Ateş, Süleyman "Kur'an-ı Kerîm'de Evlenme ve Boşanma ile İlgili Ayetlerin Tefsiri", *AÜİFD,* (23), Ankara 1978.

Ay, Mehmet Emin, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2002.

_____, "*İslam Hukuku Kaynaklarına Göre Pedagojik Açıdan Çocuk Eğitiminde Dayak Cezasına Getirilen Sınırlamalar"*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt III, Sayı:3, s. 225-230, Bursa 1991.

_____, "Hz. Peygamber (SAV) ve Çocuklar", *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı] Peygamberimiz Hz Muhammed (SAV) özel sayısı*, 2000, s. 161-180, Ankara 2003.

Ayar, Kenan, "Hz. Muhammed'in Çocuklarıyla İlişkileri", *Din Bilimleri AkÂdemik Araştırma Dergisi* [www.dinbilimleri.com], cilt: VII, sayı: 4, s. 81-123, Samsun 2007.

Aydın, Mahmut, *Ana Hatları ile Dinler Tarihi, (Tarih, İnanç, İbadet),* Samsun: Ensar Neşriyat, 2013.

Aydın, Mehmet Akif, "Aile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1989, C. II, s. 196-200.

_____, "Evlat Edinme" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C. XI, s. 527-529.

Aydın, Fuat, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2011.

Aydın, Mehmet, *Din Fenomeni*, Literatürk Yayınları, Konya 2011.

_____, *Din Fenomenolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2011.

_____, "Yahudilik'te İnsan Sağlığı", *Türk-İslam Medeniyeti AkÂdemik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 12, s. 9-18, Konya 2011.

_____, "Hıristiyanlık" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (17),* İstanbul 1998, C. XVII, s. 340-345.

Aydınlı, Abdullah, "İbn Ümmü Mektûm" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1999, C. XX, s. 434-435.

_____, "*Hz. Peygamberin (S.A.V.) Terbiyesinde Yetişen Çocuklar"***,** İslam'da Aile Ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İsav Yayınları, İstanbul 1994.

Ayhan, Halis, *Eğitime Giriş Ve Lslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*, İstanbul: Damla Yayınları, 1982.

_____, , *Eğitim Bilimine Giriş,* İstanbul: Şule Yayınları, 1995.

Aytekin, Arif, "İslam'da Müşrik Çocuklar Meselesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 30, s. 121-138, Erzurum 2008.

Babylonian Talmud, **(**The Standard Formatted PDF and HTML Editions) (http://halakhah.com/).

Bahçekapılı, Nedim, "İslam Ve Kilise Hukuku Açısından Aile Ve Evlilik", *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları*, (1), Sayı: 1, s. 29-38, 2008.

Baktır, Mustafa, "İslâm Hukuku Açısından Çocuk Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (I)*, s. 53-64, 2005.

Bar, Muhammed Ali, *Kur'an-I Kerim Ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı,* (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Bardakoğlu, Ali, Hayrettin Karaman, H. Yunus Apaydın, *İslam ve Toplum (İlmihal),* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

_____, "*Ehliyet*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. X, s. 533-539.

_____, "Hidane" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, C. XVII, s. 467-471.

_____, "Lakit", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.

Basalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi I*- III, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2001.

Batuk, Cengiz, "*İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı? -Hıristiyanlıkta Kadın Sorununa Genel Bir Bakış*-, Dinî Araştırmalar, Cilt: XI, Sayı: 31, s. 19-48, 2008.

Baumgarten, Elisheva, "Birth" *Encyclopaedia Judaica,(3)* (Ed. Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. III, 720-722.

Baum, Gregory, "Baptism", *Eneyelopedia of Theology*, (Editör:. Karl Rahner), New York 1986.

Baybal, Mustafa Sami, Yahudilik ve Hıristiyanlığın Engellilere Bakışı, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 275-298, Aksaray 2015.

Bayer, Bathja, "Elijah" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. VI, s. 335-338.

Baymur, Feriha, *Yeni Doğmuş Çocuk Ve Süt Çağında Eğitim*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1952.

Bayraklı, Bayraktar, "*Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu"***,** İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu, İSAV Yayınları, İstanbul 1994.

_____, "*Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Eğitimi*", İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II), s. 179-188, 2005.

_____, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, İstanbul: Bayraklı Yayınları 2001.

Bennett, Ephraim-Louis Finkelstein, "Circumcision", *An Encyclopedia of Religion,* Editör: Vergilius Ferm, New Jersey, 1959.

Bilgel, Nazan, *Halk Sağlığı Bakışıyla Ana Ve Çocuk Sağlığı*, İstanbul: Güneş&Nobel Tıp Kitabevi, 1997.

Bilgin, Beyza, *İslam'da Çocuk,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

_____, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Yeni Çizgi Yayınları, 1995.

_____, *İslam ve Çocuk*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.

Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Gün Yayıncılık, 1995.

Bilmen, Ömer Nasuhi; Hukuk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kaamusu, İstanbul 1958.

Blech, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü,* (1. Baskı), (Çev.:Estreya Seval Vali), İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2004.

_____, *Neden ve Niçinleriyle Yahudilik*, (II. Bas.), (Çev.: Estreya Seval Vali), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yay., İstanbul, 2003.

Bolay, Süleyman Hayri, "Âdem" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (1)* İstanbul 1988, C. I, s. 358-363.

Bovet, Pierre, *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*, (Çev.: Selahattin Odabaşı,) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958.

Bozkurt, Nebi, "Sünnet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 157-159.

Buhari, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), el-Câmi'u's-Sahih, (Mütercim: Mehmed Sofuoğlu), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.

Bumin, Kürşat Bumin, *Batı'da Devlet ve Çocuk,* İstanbul: Alan Yayıncılık, 1983.

Bunge, Marcia J., (Editör) *The Child in Christian Thought,* William E. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K. 2001.

Browning, Don S.- Bunge, Marcia J. *Children and Childhood in World Religions, (Primary Sources and Texts)", New Bruswick:* Rutgers University Press, 2009.

Canan, İbrahim, *Resûlullaha Göre Çocuk Terbiyesi,* İstanbul: Cihan Yayınları, 1983.

_____, "*Kur'ân'da Çocukla İlgili Meseleler",* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 8, s. 19-42, Erzurum 1988.

_____, *Resulullah'a Gore Aile ve Okulda Çocuk Terbiyesi,* İstanbul: Cihan Yayınları, 1983.

_____, *Kur'an'da Çocuk*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.

_____, Allah'ın Çocuklara Bahsettiği Haklar, Timaş Yayınları, İstanbul 2001.

_____, "İslam'da Çocuk Hakları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, s. 7-22, Şanlıurfa 1995.

Carlebach, Alexander-. Baskin, Judith R, "Barraness and Fertility" *Encyclopaedia Judaica*, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. III, s. 174-175.

Catechism Of The Catholic Church, Libreria Editrice Vaticana, USA: Liguori Publications, 1994.

Cohn, Haim Hermann, "lncest"In Jewish Love, *Encyclopaedia Judaica*, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. IX, s. 755-756.

Çağmar, M. Edip, "Araplarda Ad Koyma", *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 8, s. 91-105, Ankara 2003.

Çakın, Kamil, "Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar,* Cilt:1, Sayı:1, s. 5-30, Ankara 1998.

Çeker, Orhan, *Çocuk ve Hakları*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2004.

_____, *İslam Hukukunda Çocuk,* Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990.

Çelik, Abbas, *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım*, Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınları 2001.

Çubukçu, İbrahim Agâh, "İslâmiyet ve Çocuk Eğitimi", *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]*, Cilt: I, Sayı: 4, s. 9-13, Ankara 1962.

Darimi, Ebu Muhammed Abdullah Abdurrahman (ö. 255/869), *es-Sunen,* I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Demircan, Adnan, "Câhiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti*", İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 3, s. 9-30, Konya 2004.

Demsky, Aaron, "Education, Jewish" (Religious Education) *Encyclopaedia Judaica,* (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. VI, s. 161-169.

Diamant, Anita- Karen Kushner, *How to Raise A Jewish Child, -A Practical Handbook For Family Life*-,New York: Schocken Books, 2008.

Diamant, Anita, *Bible Baby Names,* (Spritual from judeo Chiristian Tradition) Jewish Lights Publishing, 1996

Dihlevi, Şah Veliyyullah, *Huccetullahi'l·Baliga, (İslam Düşünce Rehberi)* II, (Çev: Mehmet Erdoğan), İstanbul 2003.

Dinler Tarihi Ansiklopedisi I-II-III, İstanbul: Ansiklopedi Yayınları, 1990.

Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 1996.

Duman, M. Zeki, "Ailede Çocuk Eğitimi ve Lokman Hakim'in Oğluna Nasihatlerinin Düşündürdükleri*", Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi],Cilt:XXVII,* Sayı: 3, s. 103-116, Ankara 1991.

Ebu Davud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/888), *es-Sünen,* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Ebu Iyd, el-Abd Halil, "İslâm Hukuku'na Göre Kısırlaştırmayla ve Geçici Yollarla Doğum Kontrolü", (Çev.: Mustafa Akman), *Marife: Bilimsel Birikim*, Cilt:I, Sayı: 3, Konya 2002.

Ebu Zehra, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)* (Çev: Abdulkadir Şener), İstanbul: Fecr Yayınları, 2005.

Efe, Âdem Efe, "Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları, Toplumdan Beklentileri ve Din", *Manevî Sosyal Hizmetler,* (Ed.: Ali Seyyar), İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008.

Eisenberg, Josy, "Bugün Yahudilik'te Açıkça Ortaya Çıkan Büyük Meseleler Nelerdir?", (Çeviren: Sami Baybal), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (21) Konya 2006.

Ekşi, Ahmet Ekşi, "İslam Hukuku Açısından Doğum Öncesi Cinsiyet Seçimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 28, s. 85-118, İstanbul 2013.

Eliade, Mircea, *İmgeler Simgeler,* (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Gece yayınları, 1992.

Elon, Menachem, "Abortion" *Encyclopaedia Judaica, (*Ed.: Fred Sitolnik-Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. I, s. 270-273.

El- Karadavi, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem, (*Çev.: Bünyamin Erul), Kayseri 1993,

El Kahtani, Müfsir b. Ali b. Muhammed, "İslam Hukukuna Göre Anne Rahminde Sakat Olan Çocukların Kürtaj Yoluyla Düşürülmesinin Hükmü", (Çeviren: Abdullah Kahraman), *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmî Mecmuası, (2), sayı: 1, s. 29-78, 2005.*

Encyclopaedia Judaica, (I-XXII) (Ed.: Fred Sitolnik-Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007.

Erdem, Mustafa, *Hz. Âdem (ilk İnsan),* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1999.

_____, "Hıristiyanlıkta Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993, C. XXXIV, s. 133-157.

_____, "Dinler ve Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi,(I),* Ankara 1991.

_____, "Kıpti Kilisesi Üzerine Bir Araştırma" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (36*) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* İstanbul 1982.

Eroğlu, Ahmet Hikmet, *Osmanlı Devletinde Yahudiler, Ankara:* Seba Yayınları, 1997.

_____, *"*Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: XLI, s. 309-325, Ankara 2000.

Erşahin, Mehmet*, İslam Hukuku Açısından Aile Planlaması Kürtaj ve Çocuk Sahibi Olma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2002.

Erzen, Edib Ünal*, Çocuk Davası*, İstanbul 1943.

Foley, W. M., "Marriage (Chiristianty)", *Encyclopaedia of Religion and Ethics (Ed.: James Hastings), (8), Newyork: 1916,*

Friedman, Reena Sigman, "Orphan" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed. Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. XV, s. 483-487.

Gensler, Harry J. "Bazı Etik Kuramların Normları Işığında Kürtaj" (Çev: Muhammed Enes Kala), *DEÜİFD, (32),* İzmir *2010.*

Gökbel, Ahmet, *Kıpçak Türkleri,* İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.

Greenberg, Moshe, "lncest "(In the Biblical Period); *Encyclopaedia Judaica, (*Ed.: Fred Sitolnik-Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. IX, s. 755.

Günaltay, Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri,* Ankara: Ankara Okulu Yayınları,2003..

Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Vadi Yayınları, 1998.

_____, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.

Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik,* İstanbul: İsam Yayınları, 2012.

_____, "Yahudilikte İhtida Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, s. 31-55, İstanbul* 2002.

_____, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğullarının Seçilmişliği Meselesi", *İslam Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 13, s. 25-61, İstanbul 2005.

_____, "Sünnet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 155-157.

_____, "Vaftiz" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 2012, C. XLII, s. 424-426.

Gürpınar, Havva Sula, "İnsan Hayatı ve Kürtaj". *Tüm Yönleri ile Uluslararası Katılımlı Aile Planlaması Sempozyumu,* İstanbul 1998.

Halevy, Elimelech Epstein, "Adam" (In the *Aggadah), Encyclopaedia Judaica,* (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, *C. I, s.372.*

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi (I-II)* (Çev: Salih Tuğ), Ankara 2003.

Harman, Ömer Faruk, "Mes'ûliyetin Şahsiliği Açısından İlk Günah Problemi", *Kur'ân-ı Kerim'de Mes'ûliyet [Kaynağı, Sınırları, Sonuçları]*, s. 417-428, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

_____, "Evrensel Dinlerin İnsan Haklarına Bakışı", *Diyanet İlmî Dergi,* Cilt: 34, Sayı: 3, s. 3-16, Ankara 1998.

_____, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 82-86.*

_____, "Yahudilik" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, *İstanbul 2013, C. XLIII, s. 197-201.*

_____, "*Günah", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, C. XIV, s. 278-282.

Hasanov, Eldar, "Yahudi Hukukunda Evlilik Engelleri", *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantısı, s. 237-256, İzmir* 2012.

_____, "*Yahudi Ahit Geleneğinde Nuh Kanunları ve Nuhilik",* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012.

_____, *İslam Hukuki İle karşılaştırmalı Olarak Yahudi Hukukunda Zina ve Benzeri Cinsel Suçlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

_____, **"**Nuh Kanunları'nın Kökeniyle İlgili Görüşler Üzerine", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 200-224, 2012.

_____, "Yahudi Şeriatında Recm Cezası", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12, s. 183-200, Konya 2008.

Hatipoğlu, Mehmet S., "Fakihlerimizin Irk Anlayışı Üzerine (Bir Tenkid Denemesi)", *İslami Araştırmalar*, Cilt: 2, Sayı 8, s. 5-16, İstanbul 1988.

Haught, James A., *Kutsal Dehşet Dinsel Cinayetler Tarihi,* (Çev.: Uğur Alkapar), Aykırı Yayıncılık, İstanbul 1999.

Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

_____, "Fıtrat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1996, C. XIII, s. 47-48.

_____, "*Çocuk"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1993, C. VIII, s. 355-359.

_____, "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı*"*, *Hz. Muhammed ve Gençlik [Kutlu Doğum Haftası: 1992]*, TDV Yayınları, s. 47-56, Ankara 1995.

İbn Aşur, Muhammed Tahir, Mekasidu's Şeriati İslamiyye, (Çev: Vecdi Akyüz – Mehmet Erdoğan,) *İslam Hukuk Felsefesi Gaye Problemi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.

İbn Abidin, Muhammed Emin İbn Ömer, *Reddü'l-Muhtar ala Dürri'l-Muhtar Haşiyeti ibn Abidin,* (I-VI), Beyrut, 1987.

İbn Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1992.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (Nşr. Mustafa Sakkâ ve dğr.), I-IV (İki mücellet), Beyrut [t.y.].

İbn Kesir, Ebü'l-FidaİmadüddîN İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm,* I-IV, Beyrut 1991.

İbn Mace, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/886), *es-Sünen,* Kahire, 1954.

İbn Manzur, Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-arab*, Beyrut ts.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 230/884), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, nşr. İhsan Abbâs, IIX, Beyrut 1405/1985.

İllich, İvan, *Okulsuz Toplum*, (Çev.: T. Bedirhan Üstün), Ankara: Birey Ve Toplum Yayınları.1985;

Jacguin, Guy, *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri*, (Çev: Mehmed Toprak), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976.

Jakobovits, İmmanuel, "Castration", *Encyclopaedia Judaica*, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. IV, s. 516-517.

_____, "Birth Control", *Encyclopaedia Judaica*, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. III, s.723.

Jersild, Arthur T., *Çocuk Psikolojisi*, (Çev.: Gülseren Günce), Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.

Joseph, Norma Baumel, "Bat Mitzva", *Encyclopaedia Judaica*, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. III, s. 165-166.

Kaplan, Zvi, "Bar Mitzvah", *Encyclopaedia Judaica*, (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. III, 164-165.

Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'ân'da Anne Çoçuk İlişkisi -Çocuğun Doğumdan Sonraki İlk Gelişim Evresi-, *EKEV AkÂdemi Dergisi - Sosyal Bilimler* -, Cilt: XI, Sayı: 30, s. 85-102, Erzurum 2007.

_____,"Kur'an'a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı -Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar-**"**, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 75-96, Elazığ 2005.

Katar, Mehmet, *Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam'da Tövbe,* Ankara: Andaç Yayınları, 2003.

Katolik Kilisesi Din Ve Ahlak İlkeleri, (Çev: Döminik Pamir), İstanbul: Yaylacık Matbaacılık 2000.

Kennel, William F. "Eski Musevi Ailesi" (Çev: Hakkı Şah Yasdıman), *DEÜİFD,* Sayı: 9, *s. 475-501*, İzmir 1995.

Keskin, Yusuf Ziya, "Hz. Peygamber'de Çocuk Sevgisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: XII, sayı: 17, s. 225-236, Şanlıurfa 2007.

Kılıçer, M. Esad, "İslam'da Aile Planlaması" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: XXIV, s. 491-531, Ankara 1981.

Kırca, Celal, "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, s. 3948, Kayseri 1996.

Kitab-ı Mukaddes*, (Eski ve Yeni Ahit; Tevrat, Zebur/Mezmurlar ve İncil*); Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2010.

Koçak, Muhsin, "Gurre" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, C. XIV, s. 211-212.

Koşum, Adnan, "İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu", *Dinî Araştırmalar,* Cilt: IX, Sayı: 27, s. 151-170, Ankara 2007.

Köse, Saffet, "İslam Açısından Ebeveynin Çocukları Üzerindeki Hakları veya Çocukların Ebeveynine Karşı Vazifeleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı:12, s.345-367, Konya 2008.

_____, "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık", *Mehir*, Sayı: 4, s. 14-20, Konya 1999.

_____, "Lakit" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2003, C. XXVII, 68-69.

Kula, Naci, "Lokman Suresi Işığında Ana-baba-çocuk İletişimi", *İslâmî İlimler Dergisi: I. Kur'an Sempozyumu (14-15 Ekim 2006),* 2007, s. 111-127, İstanbul 2006.

Kur'an-ı Kerim Meali, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2009.

Kurt, Abdurrahman, "İslam'ın Koruyucu Aileye Bakışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* VI, (6), ss.177-186, Bursa 1994.

Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra),* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık. 2007.

_____, *Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Din Değiştirme,* İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2004.

Kutup, Muhammed, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler*,(Çeviren: Bekir Karlığa), İstanbul: İşaret Yayınları, 1987.

Kuzgun, Şaban, *Hazar ve Karay Türkleri,* Ankara: Alıç Matbaacılık, 1993.

Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi,* Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Küçük, Mehmet Alparslan, *Kutsal Kitap Anlayışı (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Örneği),* Ankara: Berikan Yayınları, 2009.

Küng, Hans, *Women in Chiristianity,* (İngilizceye Çeviren: John Bowden), Continuum, Norfolk 2005.

Lansky, Bruce, *15000 Baby Names,* Meadowbrook Press, Amerika 2010.

Marcus, Ivan G., *The Jewish Life Cycle,* USA: University of Washington Press, 2004.

Mclaren, Robert Bruce, *Christian Ethics, (Foundations and Pratice),* New Jersey: Prentice Hall, 1994.

Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye, (Haz.: Ali Himmet Berki), Hikmet Yayınları, İstanbul 1982;

Meslin, Michel, "Baptism". *The Encylopedia of Religions, (ER),* Ed. Mircea Eliade, Cilt: 2, New York, 1987.

Michel, Thomas, *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş,* İstanbul: Orhan Basımevi, 1992.

Mıshnah, (Translated From The Hebrew With Introduction And Brief Explanatory Notes by Herbert Danby) London: Oxford University Press 1972.

Moriel, Yehuda, "Education, in the Talmud" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. VI, s. 169-172.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874), *El-Câmiu's Sahîh,* (Çev. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul: İrfan Yayınevi, 1969.

Nesai, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şu'ayb (ö. 303/915), *es-Sünen,* (Tercüme: A. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ömer Faruk Harman, Yaşar Erol) İstanbul: Kalem yayıncılık 1981.

Noonan, J. T. "Contraception" *New Catholic Encyclopedia, (4),* (2. Baskı), New York: Thomson Gale, 2003.

Öcal Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotları*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1991.

_____, "Çocuk Terbiyesi ve Peygamberimizin Eğitim Metodu", *Diyanet Dergisi (Peygamberimiz (s.a.v.) Özel Sayısı),* 2. Baskı, Diyanet Yayınları, Ankara 1989.

Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik, İstanbul:* Remzi Kitabevi, 1966.

Özsoy, Yahya, Mehmet Özyürek, Süleymen Eripek, *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar (Özel Eğitime Giriş),* Ankara: Karatepe Yayınları, 1997.

Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayıncılık, 1993.

Pope, Marvin H. "Adam", *Encyclopaedia Judaica, (*Ed.: Fred Sitolnik-Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C.I, s. 371-372.

Pikar, Ariel, "Dindar Siyonist Hahamların Fetvalarında İsrail Devletindeki Yahudi Olmayanların Statüsü" (Çev: Eldar Hasanoğlu), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 30, s. 263-286, Sakarya 2014.

Razi, Fahruddin, Tefsir-i Kebir (Mefatihul Gayb), (Çev: Suat Kılıç, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru), Ankara: Akçağ Yayınları, 1994.

Robinson, George, *Essential Judaism (A Complete Guide to Beliefs Customs And Rituals)* New York: Atria Paperback, 2000.

Sancaklı, Saffet, "Hz Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti", *Din Bilimleri AkÂdemik Araştırma Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 2, s. 37-72, Samsun 2006.

_____, "*Hz. Peygamber'in Çocuklara Verdiği Değer Bağlamında Sokak Çocukları Sorununa Genel Bir Bakış", Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, sayı:21, s. 7-32, Konya 2006.

Sağlam, İsmail, "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: 11, Sayı: 2, s. 167-190, Bursa 2002.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi,* (Gözden Geçirilmiş 6.Baskı), Fakülte Kitabevi, Isparta 2008.

_____, *Din Fenomenolojisi*, Süleyman Demirel Üniv. Basımevi Yay., Isparta 2002.

Schmelz, Oscar -Sergio Della Pergola "Demography" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C.V, s.555-572.

Serozan, Rona, *Çocuk Hukuku,* Beta Yayıncılık, İstanbul 2000.

Schereschewsky, Ben Zion, "Mixed Marriage, İntermarriage" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed. Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. XIV, 376.

_____, "Mamzer" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed. Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. XIII, s. 442-444.

Sözübir, Selami, "Çocuk Hekimleri İçin Sünnet Bilgileri", *Türk Pediatri Araştırmaları*, 45. Özel Sayı, 2010.

Sperber, Daniel "Gentile" *Encyclopaedia Judaica,* (Ed.: Fred Skolnik, Michael Berenbaum), USA: Thomson Gale, 2007, C. VII, s. 485-487.

Şener, Mehmet, *Günümüz Fıkıh Problemleri I*, Basımevi yok, İzmir 2003.

Şafak, Ali, "İslâm'da evlenilmesi yasaklananlar, yakın akraba evlilikleri ve sakat doğan çocuklar", *Diyanet İlmi Dergi [Diyanet Dergisi]*, Cilt: XXII, Sayı: 4, s. 16-29, Ankara 1986.

_____, "Yasak Aşk ve Yasak Aşktan Doğan Çocukların, İslam Hukuku Açısından Nesebleri", *Diyanet İlmi Dergi*, cilt: XI, sayı: 4, s. 221-227, Ankara 1972.

Şahinoğlu, *Serap*, "Tıbbi Etik Açısından Kürtaj Olgusu" *Bilim ve Ütopya, 1995.*

Şensoy, Naci, *Çocuk Suçluluğu-Küçüklük- Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri,* İstanbul 1949.

Şimşek, Eyüp, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi", *Din Bilimleri AkÂdemik Araştırma Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 1, s. 207-220, 2004.

Şimşek, Murat, "İslam Hukuku ve Pozitif Hukuk Açısından Çocukta Ceza Ehliyeti", *İnsan ve Toplum Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 3, s. 139-164. İstanbul 2012.

Tarakçı, Muhammet, "St. Thomas Aquinas'a Göre Aslî Günah", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:1, s. 307-318, Bursa 2006.

Taşpınar, İsmail, "Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın" *Köprü (Üç Aylık Fikir Dergisi),* Sayı: 113, İstanbul 2011.

_____, "Katolik Kilisesi'nin Özürlülere Yaklaşımı", *Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri 5/6 Nisan 2012, s. 54-65, 2012.*

The Hirsch Siddur, New York: Feldheim Publishers, 1997.

Tirmizi, Ebû Îsa Muhammed b. Îsa bin Serve, (ö. 279/892), *Es-Sünen,* (Çev: Osman Zeki Mollamehmetoğlu), İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, 1975.

Topal, Şevket, "Korumaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslâm Hukûkunda Velâyet ve Vesâyet Yetkisi", *Din Bilimleri AkÂdemik Araştırma Dergisi _ [www.dinbilimleri.com]*, 2006, cilt: VI, sayı: 3, s. 249-273

Topaloğlu, Bekir, "Esma-i Hüsna" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C. XI, s. 404-418.

Topçu, Nurettin, *Değerler Psikolojisi,* İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959.

Tora ve Aftara I-V, (Çeviri ve Düzenleme: Moşe, Farsi), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2006.

Turan, Süleyman, "Yahudilik ve Cinsel Kimlik Problemi", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları VIII, Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları* 2012.

_____, "Yahudilik ve Cinsel Kimlik Problemi", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları VIII,* Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları 2012.

Turgay, Nurettin, "Kur'an-ı Kerim'e Gore Evlat Edinme Meselesi", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 7, (2), s. 81-97, Diyarbakır 2005.

Tümer, Günay, "Asli Günah" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1991, C. III, s. 496-497.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1988.

Uzunpostalcı, Mustafa, "İslam Hukuku Acısından Ehliyet", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (8), s.149-152. Konya 2006.

Ünal, Mustafa, *Din Fenomenolojisi, (Tarihçe, Yöntem, Uygulama),* Kayseri: Geçit Yayınları, 1999.

Ünal, Asife, "Yahudilikte Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", Bütün Yönleriyle Yahudilik, 18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) *Dinler Tarihi Araştırmaları VIII,* 2012, s. 673-693, Ankara 2012.

_____, "Hıristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri", *Dinlerde Nikâh Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı*, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami ilimler Araştırma Vakfı (İSAV), s. 279-307*, İzmir 2012.

_____, Yahudilik'te Kadın Algısı, *Kur'an ve Kadın Sempozyumu 4-5 Haziran 2010,* s. 48-54, Ankara 2013.

Üzüm, Hamza, *Tevrat ve Talmud' Göre Yahudi Olmayanların Statüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.

Vana, Liliana, "Miladi İlk Yüzyılda Yahudilik'te Kadının Bilinmeyen Fonksiyonu", (Çeviren: Mehmet Aydın), *Türk-İslâm Medeniyeti AkÂdemik Araştırmalar Dergisi*, sayı: 9, s. 7-28, Konya 2010.

Vaux, Ronald de**,** *Yahudilikte Aile*, (Çeviren: Ahmet Güç), Arasta Yayınları, Bursa 2003.

Washofsky, Mark, *Jewish Living, (A Guide to Contemporary Reform Practice),* New York: URJ Press, 2001.

Wiet, G. Ewing, Crum W. "Kıptiler", *İslam Ansiklopedisi,* (6), İstanbul 1954.

Yakıt, İsmail, "Kur'an'da Hz. Âdem", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:6, s. 1-18, Isparta 1999.

Yapıcı, Mehmet, Şenay Yapıcı, "Bir Değer Olarak Çocuk" *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:4, Aralık 2004.

Yaran, Rahmi, "Doğum Kontrolü" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1994, C. IX, s. 494-495.

Yasdıman, Hakkı Şah, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15, s. 97-121, İzmir 2002.

_____, "Yahudi-Hristiyan Kültüründeki Kadın Anlayışının İslâm Kültüründeki İzdüşümleri*", Kutlu Doğum 2004: Din-kültür ve çağdaşlık*, s. 257-282, Ankara 2007.

_____, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:15, s. 123-145, İzmir 2002.

_____, "Kadının İslâm Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hıristiyan Kültürün Etkilerinden Bazı Örnekler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2005/1, sayı: 14, s. 59-94, Isparta 2005.

_____, "Yahudi Dininde Ailenin Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, s. 241-266, İzmir 2001.

_____, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, 18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) Dinler Tarihi Araştırmaları VIII*, Ankara 2012.

_____, *"Pavlus'un Evlilik Hakkındaki Görüşü",* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 8, s. 77-92, Isparta 2001.

Yaşar, Ahmet, "Kaynaklara Göre Sünnet Olmak" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, [Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı'na Armağan], Sayı: 4, s. 419-432, İzmir 1987.

Yıldırım, Mustafa, *Mecelle'nin Külli Kaideleri,* İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 2001.

Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile Ve Çocuk,* Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 1984.

_____, *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1991.

Yatkın, Nihat, "İslam'da Evlilik ve Eş Seçiminde Dindarlığın Tercih Edilmesi*",* *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı: 33, s. 47-61, Erzurum 2010.

Yavuz, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987.

_____, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1992.

Yavuz, Kerim, "*Çocuk ve Din",* Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

Yavuz, Mesut-Türkay Demir-Burak Doğangün, "Sünnetin Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi: Gözden Geçirme Çalışması", *Türk Psikiyatri Dergisi,* 23 (1), 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Çocuk" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul 1993, C. VIII, s. 359-360.

Yuvuzer, Haluk, "*Çocuk ve Suç",* (7. Baskı) Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

_____, *"Ana-Baba ve Çocuk***"**, (11. Baskı) Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi**,** *Hak Dini Kuran Dili,* c. I-IX, İstanbul 1971.

Yerlikaya, Ünal, "İslam Hukukunda Evlilik Dışı Doğan Çocuğun velâyeti/Hukukî Temsili", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, s. 93-112, Konya 2008.

Yıldırım, Yavuz, *"İslam Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu",* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 7, s. 79-111, İstanbul 2003.

Yıldırım, Mustafa, *İslam Hukuku Acısından Evlat Edinme*, (2. Basım), İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2007.

Yılmaz, Ömer, "Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: XIII, Sayı: 2, s. 49-65, Eskişehir 2012.

Yiğitoğlu, Mustafa - Ömer Faruk Habergetiren "Yahudilik ve İslam'da Zina Suçu ve Cezası, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 2016, cilt: V, sayı: 2, s. 271-297

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Augustine, "The City of God", http://www.newadvent.org/fathers/120113.htm (Erişim:09/12/2016)

Basalel, Yusuf, "Yahudilikte Cinsellik", http://www.salom.com.tr/haber-90567-yahudilikte_cinsellik.html (Erişim: 16/11/2016)

Bayes, Ros, "*A Biblical Wiew of Disability",* http://www.bethinking.org/human-life/a-biblical-view-of-disability (Erişim 17/08/2016)

Benecdit XVI. Papa, Papalık Genelgesi, 25 Aralık 2005, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (22.madde), (Erişim: 12/12/2016).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (11/12/1994 Tarihli ve 22138 Sayılı Resmi Gazete)

Christopher, Kalaneethy, *"Christian Perspective of Children's Rights" http://kalaneethychristopher.blogspot.com/2013/03/christian-perspective-of-childrens.html (Erişim:25/08/2016*)

Chitirk, Rav Mendy, "*Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudiliğin Engellilere Bakışı"* http://arsiv.salom.com.tr/news/print/24949-Bir-ilahiyat-problemi-olarak-Yahudiligin-engellilere-bakisi.aspx (Erişim: 10/06/2016).

"*Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudiliğin Engellilere Bakışı 2"* (Çev: Estreya Seval Vali) http://www.salom.com.tr/newsdetails.asp?id=83545 (Erişim10/06/2016)

Citron, Aryeh, "Laws of Childbirth", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1217817/jewish/Laws-of-Childbirth.htm (Erişim: 12/01/2016)

_____, "The Laws Of Bar Mitzvah", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1048736/jewish/The-Laws-of-Bar-Mitzvah.htm (Erişim: 19.09/2015.

Forman, Abra, "Israel's Most Populer Baby Name Mıght Suprise You" https://www.breakingisraelnews.com/57387/israels-most-popular-baby-name-might-surprise-you-jerusalem/#4AR5yxw5k2kj1IwA.97 (Erişim: 15/06/2016).

Glass, Michael, "The New Testament and Circumcision" http://www.cirp.org/pages/cultural/glass1/ (19/03/2017)

Hirsch, Emil G., Kaufmann Kohler, Joseph Jacobs, Aaron Friedenwald, Isaac Broydé, "Circumcision" http://www.jewishencyclopedia.com/articles/4391-circumcision (Erişim:06/05/2016)

John XXIII. Papa, Papalık Genelgesi, 11 Nisan 1963; http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j xxiii_ enc_11041963 pacem.html (Erişim: 01/05/2016)

Kurt, Ali Osman, "Yahudilikte Levirat Evlilik: Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar" *Turkısh Studies,* (International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic), Volume 11/17 Fall 2016, p. 251; http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1190850677_11KurtAliOsman-kda-245-266.pdf (24/01/2017).

Malcolm, Derek- Turgay Uçal; "Doğum Kontrol" http://www.hristiyanahlaki.com/dogum-kontrol/ (Erişim 29.11.2015).

Melton, James L. "Abortion" http://www.biblebelievers.com/jmelton/abortion.html (Erişim: 20/11/2015)

Mitchel, C. Ben, "The Challenges of Infertility: A Biblical Framework for Responding Appropriately" https://cbhd.org/content/challenges-infertility-biblical-framework-responding-appropriately (Erişim: 11/11/2015)

More, Michael, "Religious Attitudes toward the Disabled (2015)" http://infidels.org/library/modern/michael_moore/disabled.html (Erişim: 10/06/2016)

Paul, John, Papa II, "Instructıon On Respect For Human Life In Its Orıgın And On The Dignity Of Procreatıon Replies To Certain Questions Of The Day"

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19870222_respect-for-human-life_en.html (Erişim: 22/04/2016)

Paul VI. Papa, "Humanae Vitae" Papalık Genelgesi, 25 Temmuz 1968; http://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae.html (Erişim:01/05/2016).

Paul VI, Papa, "Gaudium et Sipes" 7 Aralık 1965; http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207 gaudium-et-spes en.html (Erişim 03/05/2016)

Pıus XI., Papa, *"Casti Connubii", (Papalık Genelgesi), 31 Aralık 1930. https://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19301231_casti-connubii.html* (Erişim: 20/04/2016).

Rich, Tracey R., "Birth And The First Month Of Life" http://www.jewfaq.org/birth.htm (Erişim: 15/11/2015).

Robinson, George, "Welcoming the Sabbath and Ma'ariv", http://www.myjewishlearning.com/article/kabbalat-shabbat/ (Erişim: 18/12/2015)

Rosen, Rabbi David, "The Rights of the Child A Jewish Perspective" http://www.rabbidavidrosen.net/wp-content/uploads/2016/02/The-Rights-of-the-Child-A-Jewish-Perspective.pdf (Erişim: 04/07/2016)

Shemot, Parshat, "The Laws of Jewish Names", http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1158837/jewish/The-Laws-of-Jewish-Names.htm (Erişim: 19/09/2015)

Tertullian, "On the Apparel of Women" http://www.newadvent.org/fathers/0402.htm (Erişim: 09/12/2016)

Ulaş, Pavlos, "Ortodoks Kilisesi Öğretisinde Doğum Kontrolü (Gebelik Öncesi Cinayet), http://ortodokshristiyanlik.blogspot.com.tr/2015/07/dogum-kontrolu.html (Erişim: 30/10/2016).

Vardar, Nilay, "Bar Mitzva Töreni", http://bianet.org/bianet/azinliklar/141314-bar-mitzvah-toreni (Erişim: 19/12/2015).

http://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/ (Erişim: 14/02/2017)

http://www.gotquestions.org/infertility.html (Erişim 12/11/2015)

http://www.meryemana.net/books/emir-yeni/sayfa-7 (Erişim:25/04/2016)

http://www.hekimonline.com/yenisite/moduller/ansiklopedi/index.php?tid=352 (Erişim: 04/12/2015)
http://www.medicinehospital.com.tr/ansiklopedi/terim/351/dogum-kontrol-yontemleri.html (Erişim: 05/12/2015)
http://www.saglikocagim.net/dogum-kontrol-igneleri-ile-korunma/ (05/12/2015)
http://www.shamash.org/lists/scj-faq/HTML/faq/08-11.html (Erişim 19/04/2016);
http://www.ewtn.com/library/ANSWERS/FKBCONTR.HTM (Erişim: 28.11.2015)
http://web.archive.org/web/20041112170438/www.desiringgod.org/library/theological_qa/marriage_family/bc.html (Erişim: 28/11/2015)
http://www.thevillagechurch.net/sermon/should-christians-use-contraceptive-methods-and-reproductive-technologies/ (Erişim: 28/11/2015)
http://www.tjod.org/turk-jinekoloji-ve-obstetrik-dernegi-tjod-kurtaj-raporu/ (19/12/2015)
https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/abortion.html (17/11/2015)
http://www.abortionfacts.com/literature/the-christian-view-of-abortion (12/11/2015)
http://www.jacksonsnyder.com/yah/manuscript-library/Bar-Nabba-final-021310.pdf (13/11/2016)
http://www.earlychristianwritings.com/text/apocalypsepeter-roberts.html (13/11/2016).
http://www.newadvent.org/fathers/0205.htm (Erişim: 13/11/2016).
http://www.newadvent.org/fathers/0310.htm (Erişim: 13/11/2016).
http://penelope.uchicago.edu/josephus/apion-2.html (Erişim: 13/11/2016).
http://www.newadvent.org/fathers/3001022.htm (Erişim: 13/11/2016).
http://www.bible.ca/H-Abortion.htm (Erişim: 12/11/2015)
http://www.badnewsaboutchristianity.com/gah_abortion.htm (Erişim: 30/08/2016)
http://www.meryemana.net/misc/kurtaj (Erişim: 04/05/2016)
http://www.meryemana.net/misc/hiristiyan-dininin-kanunlari (Erişim: 11/08/2016)
https://tr.wikipedia.org/wiki/Kim_Yahudidir%3F#cite_note-39 (Erişim: 05/05/2016)
http://www.badnewsaboutchristianity.com/gak_children.htm (Erişim:26/08/2016)
http://aam.s1205.t3isp.de/sorularin-kronolojisi/buetuen-sorular/soru-194-yeni-dogmus-bir-cocuk-nasil-guenahkar-olabilir-ki-vaftiz-edilmesi-gerekli-olsun-tr.html?L=2 (Erişim: 23/04/2016)
http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=1091 (Erişim: 15/10/2016)

http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=23#Content (Erişim: 27/12/2015)
http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/929263/jewish/Who.htm (19/09/2015)
http://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-population-of-the-world (02/02/2017).
https://unitedwithisrael.org/childbirth-and-jewish-law/ (Erişim: 23/07/2016).
http://www.bizfarkindayiz.com/upload/dosyalar/thumbs/%C3%9CLKEM%C4%B0ZDE%20ENGELL%C4%B0LER%20GER%C3%87E%C4%9E%C4%B0%20VE%20%C4%B0SLAM%20sempozyum.pdf (Erişim:13/11/2016)
http://fadeawaydunk07.weebly.com/christianity.html (Erişim: 29/07/2016)
http://www.newadvent.org/cathen/10673c.htm (Erişim:17/06/2016)
http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=23#Content (02/03/2017)
http://www.data.unicef.org/resources/female-genital-mutilation-cutting-a-statistical-overview-and-exploration-of-the-dynamics-of-change.html (Erişim:18/06/2016)
http://www.turkyahudileri.com/content/view/262/223/lang,tr/ (Erişim: 19/12.2015).
http://www.israelsjudaica.com/birth-brit.htm (Erişim: 02/12/2015)
http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23a.html (Erişim: 03/07/2016).
http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm (Erişim: 03/07/2016).
https://tr.wikipedia.org/wiki/Cenevre_%C3%87ocuk_Haklar%C4%B1_Bildirisi (Erişim: 04/07/2016).
http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim:03/07/2016).
http://cocuk.basbakanlik.gov.tr/cocuk.html (Erişim: 03/07/2016).
http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/910346/jewish/Deot-Chapter-Six.htm (Erişim: 18/10/2016).
http://www.catholic.org/encyclopedia/view.php?id=8795 (Erişim:09/07/2016).
http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1046921/jewish/The-Upsherin.htm (Erişim: 18/10/2016).
http://www.originsnsw.com/fathers/id2.html (Erişim: 22/10/2016).
http://churchcouncil.org/index.php/the-official-documents/21-ed-of-christ-child/ (Erişim:30/09/2016).
https://www.gotquestions.org/disciplining-children.html (Erişim: 30/09/2016).
http://www.wikihow.com/Raise-Christian-Children (Erişim: 02/10/2016).
tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1332 (Erişim: 26/02/2017).
tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1331 (Erişim: 26/02/2017).

ÖZET

İnsan hayatı, genel olarak çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak dört döneme ayrılır. Çocuğun ergenlik çağına kadarki hayatını kapsayan çocukluk dönemi, kendisinden sonraki dönemleri de etkilediğinden, insanın gelişimi ve kişiliği açısından çok önemlidir. Çocukluk döneminde *görünen, açığa çıkan, var olan*, inanç ve uygulamaların (fenomenlerin) daha iyi anlaşılması için, onları değer yargılarından uzak bir bakış açısıyla ve ona inananların hisleriyle anlamak gerekir. Bu kapsamda, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından çocuğun doğum öncesi de dikkate alınarak, erkek ve kadının cinsel ilişkisinin meşruiyeti, evlenme, aile kurma, çocuk sahibi olma ve çoğalma, doğum kontrolü, kürtaj ve çocuk düşürme konuları hem Dinler Tarihi'nin genel metodolojisine bağlı kalınarak hem de *fenomenolojik yöntem* ile incelenmiştir. Çocuğun doğumunun içinde yaşadığı toplum tarafından nasıl karşılandığı, söz konusu dinlerde uygulanan yenidoğan ve dine/cemaate kabul törenleri, çocuğa ad verilmesi ve çocuğun sünnet ettirilmesi üzerinde durulmuştur. Çocuğun doğuştan sahip olduğu, seçme ve değiştirme imkânı olmayan özelliklerinden, kimliği, masumiyeti/günahkârlığı, cinsiyeti, engelliliği ve ölümü araştırılmıştır. Ayrıca yetim, öksüz ve kimsesiz çocukların sosyal hayattaki konumu, çocuğun hakları, sorumlulukları ve dini eğitimleri de yetişkinliğe hazırlanma sürecinde aynı hassasiyetle dikkate alınmıştır. Fenomenlerin daha iyi anlaşılabilmesi için karşılaştırma yapmak da gerektiğinden, çocukluk dönemindeki inanç ve uygulamalar, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından karşılaştırılmış ve böylece daha iyi anlaşılmaları amaçlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Fenomen, Çocukluk Dönemi, Doğum Kontrolü, Kürtaj, Yeni Doğan Töreni, Ad Verme, Sünnet, Vaftiz, Bar Mitzva/Bat Mitzva, Cinsiyet, Engellilik, Yetim.

ABSTRACT

Faith And Applications In The Period Of Childhood In Jewishness, Christianity And Islam (Phenomenological Approach)

Human life, in general, is divided into four cycles as childhood, adolescence, adulthood and old age. Since it also affects subsequent periods, the childhood, which includes the child's lifetime through adolescence, is very important in terms of the person's development and personality. In order to understand beliefs and practices (phenomena) better that appear, come into being, and exist in childhood, it is necessary to understand them with a viewpoint away from values and with the feelings of believers. In this context, taking into account the child before birth, the legitimacy of the male and female sex, marriage, creation of family, having children and reproduction, birth control, abortion, and abortion issues in terms of Jewishness, Christianity and Islam, have been examined by adhering to both the general methodology of the History of Religion and by the phenomenological method. How the child was welcomed by the society in which the child lived, newborn and religion reception ceremonies applied in respective religions, naming of the child and circumcision of the child have been emphasized. Child's identity, innocence / sinfulness, gender, disability and death have been researched from the characteristics of the child that he / she has inborn, which he / she cannot choose and change. In addition, the position of the orphan, the fatherless children and homeless children in social life, child's rights, responsibilities and religious education have been taken into account with equal sensitivity in the process of preparing them for adulthood. Since it is necessary to make comparisons so that the phenomena can be understood better, childhood period beliefs and applications have been compared in terms of Jewishness, Christianity and Islam and thus aimed to be better understood.

Key Concepts: Phenomenon, Childhood, Birth Control, Abortion, Newborn Ceremony, Naming, Circumcision, Baptism, Bar Mitzva / Bat Mitzva, Gender, Disability, Orphan.